Въ Лазаревскій Институтъ отъ Его Превосходительства Христофора Ефимовича Лазарева приношеніе. 1854 г.
Изъ Парижа.

ՊՐՆԲԱԿԱՆՈՒԹՒՆ

ՀԱՅԿԱԶՆԵՆ

ԼՆԱՈՒՒՆ

2004

№ 177.
1187-(12) 4.
2708
9887-57

ՎԵՐԱԿԱՑՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԶՆԵՑՆ

ԼՆԴՈՒԻ

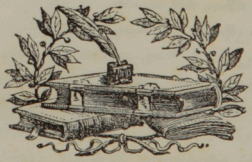
ԶՈՐ ՅՕՐԻՆԵԱԼ Է

2.

Ա· ՎՐԹԱՆԻՍԻ ՀԱՅԼԽՆՑՒ

Ի ՄԽԻԹ· ՈՒԽՏԷՆ

ՀՈՐՈՄՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ի ՎԻԵՆՆԱ

Ի ՎԱՆՍ ՊԱՇՏՊԱՆ Ս· ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ

1848

491.99-5

7884-24

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Թէպէտ եւ ամ քերականութեան ազդերնուս հաճելի ըլլալը եւ իր յառաջադիմութեան օգնելը մեզի մեծ ուրախութեան պատճառ կ'ըլլայ, բայց իր ուսման փափաքը օրէ օր աւելնալը (որուն քերականութենէն եւ ուրիշ ամենից նման դրքերուն յաճախ գործածութիւնը նշան մըն է,) առաւել եւս զմեզ կ'ուրախացընեն: Վասն զի ուսումը ազգի մը լուսաւորութեան ու յառաջանալուն գլխաւոր առաջնորդը ըլլալով, յայտնի կը տեսնենք որ մեր ազգն ալ ամ փափաքով քիչ ժամանակուան մէջ երեւելի պիտ'որ ըլլայ: Որսոի մենք ալ մեր կողմանէ կը յորդորենք մեր սիրելի ազգը ու ձեռքերնէս եկածին չափ ալ կ'օգնենք, որ իր ունեցած մեծամեծ ձիրքերը աղէկ գործածելով՝ իր սովաած ուսմանցը պտուղը վայելէ:

ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ ՑԱՌԱՋԱԲԱՆԸ

Գիտուածը կ'ըսէն թէ իրենց չգիտցածը իրենցմէ եաքինները պիտի իմանան: Ամ խօսքիս ճշմարտութիւնը փորձով իմացան. ինչու որ տեսան թէ ամէն ուսումնասիրութիւն սկսած ու առենով մեծցած է, եւ միշտ եաեւի եկողը առջինին վրայ բան մը աւելցուցած է: Այսպէս կը տեսնենք նաեւ արուեստներըն՝ որոնք որ յառաջ շատ կոպիտ էին, եաքը օրչափ որ արուեստաւորները շատցան, այնչափ արուեստները կարգաւորեցին, բարակցուցին ու դիւրինցուցին: Նոյնպէս հայերէն քերականութիւնը որ ազատական արուեստ մի է, վերջին առեններս շատ ծաղկեցաւ, ու հիմակուան առեն հայոց լեզուն ունի ընդարձակ ու համառօտ թէ գրաբառ եւ թէ աշխարհաբառ ընտիր քերականութիւններ:

Ի վերայ այսր ամենայնի մեզի աւելորդ չերեւցաւ ալ աւելի աշխատիլ, ու մեր լեզուն աւելի դիւրինցընել: Ինչու որ Եւրոպացւոց զանազան ազգաց տեսակ տեսակ քերակա-

նուիրեալները ձեռք առնելով՝ իմացանք որ առաջին տեղ-
ուան գժուարութիւնները դուրս հանելով՝ իրենց աշկերտ-
ները շատ դիւրին ճամբէ կը քալեցընեն։ Այնոր համար
մենք ալ կամացինք առ նոր քերականութիւնը այնպէս
դիւրինցընել ու այնպէս ընել որ ամէն գպրատան տղաք
կարող ըլլան քիչ տեղնուան մէջ գրաբառ հասկընալ։

ԱՍ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԴԻՒՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ա. Առաջին մասին մէջ ամէն բառերուն ու օրինակնե-
րուն թէ աշխարհաբառն ու թէ տառկերները դիմացը գրինք
որ նոր սովրողները դիւրաւ հասկընան, ու սովրածնին չի
թէ թուխթակի պէս, հապա հասկընալով սովրին։ Նոյն-
պէս երկրորդ մասին մէջ ալ ամէն կանոնին մէկ մէկ օրի-
նակը մէնեցինք, որ միտք առնուլը դիւրին ըլլայ։

Բ. Այնպիսի գիտելիքները որոնք որ նոր սովրողի
մը հարկաւոր չէին, զատ ծանօթութեանց մէջ գրինք,
որ ծանրութիւն չըլլայ, թէպէտ վարպետը իր խոհեմու-
թեամբը, ու աշկերտին միտքը չափելով կրնայ անոնցմէ ալ
դաս տալ կամ հարկաւոր չսեպածը թող տալ։

Գ. Որչափ կարելի եր չամառնիկը որ օրինակները
բացայայտ ըլլան, ընտիր ու օգտակար խօսքեր։ Ինչու որ
բացայայտ օրինակները ու ամբողջ խօսքերը դիւրաւ կը
հասկըցուին, շուտ կը սովրուին ու երկայն միտքը կը մնան։
Այնոր հակառակ թէ որ օրինակները մութ ըլլան կամ ամ-
բողջ խօսքեր չըլլան, տղաք ալեկ չեն հասկընար, ուշ կը
սովրին ու շուտ կը մոռնան։

Օրինակներուն տեղերը չդրինք, որ պարապ տեղ
թուահամարները ծանրութիւն չըլլան։ Գլխաւոր հեղի-
նակները, ուրկից օրինակները քաղեցինք ասոնք են։ Յա-
ռաջաշնունչ դիրքը Ագաթանգեղոս, Եղնիկ, Ոսկեբերան,
Մամբրէ, Խորենացի, Եղիշէ, Մանդակունի, Ն. Շնոր-
հալի, Ն. Լամբրոնացի, Սարգիս վարդապետ, Ճառընտիրք,
եւ այլն։

Դ. Ինչպէս որ ամէն կարդացողը կը տեսնէ, մեկ կողմանէ առաջուց տպած քերականութիւններուն կարգը պահեցինք. բայց ինչ բան ալ փոխեցինք, փորձով տեսանք որ կարգն ու դիւրութիւնը այնպէս կը պահանջէր:

Առաջ ածականին ու գոյականին մեկտեղ հոլովիլը կարգի դրինք: Պատճառն ալ յայտնի է. վասն զի երբ որ աշկերտը քերականութեան առջի մասը կը լմընցընէ, պիտի կարող ըլլայ ամէն մասն բանի ուղիղ որոշել: Երբ՝ երբ որ չէ սովրած թէ ածականը գոյականին հետ ինչպէս պիտի հոլովի, չկրնար անուններուն հոլովները աղեկ որոշել. ինչպէս ըսեմ գվայրենի ձառ, կը կարծէ որ գվայրենի հայցական ըլլայ, ու ձառ ուղղական: Այսպէս իմացիր մեկալ հոլովներն ալ: Ընդ հակառակ ամէն լեզու գոյականներուն հոլովելը աւանդելէն եաքը, ածականին ու գոյականին մեկտեղ հոլովիլը կ'աւանդէ:

Թէպէտ ածականները մեր լեզուին մէջ զատ հոլով չունին, ինչպէս քանի մը լեզուներ ունին. բայց զատ հոլովելու եղանակ մը ունին, այս ինքն նախդիրը յառաջ դրուածը կ'առնու, ածականը յառաջ դրուելու ըլլայ՝ նախդրիւ կը հոլովի, եւ թէ եաքը դրուելու ըլլայ՝ մեկտեղ կը հոլովի, եւ այլն:

Ակնհայտ է զատ զանազան դժուարութիւն ունի մեր լեզուին մէջ թուական անուններուն, մասնական անուններուն, ստացական դերանուններուն, ու մանաւանդ ցուցական դերանուններուն իրենց գոյականին հետ մեկտեղ հոլովելը, որոնք կանոնով սովրիլը առանց մտածուած վարժութեան նոր սովրողի մը դժուարին է, չըսեմ անկարելի: Տես քեր. երես 145:

Այս բաներուս վրայ սովորութիւն էր երկրորդ մասին մէջ շատ դժուարին ու ճղճղկած կանոններ աւանդել, որոնք աշկերտներուն մեծ ձանրութիւն կու տան, ու օգուտ չունին:

6. Ինչպէս որ առջի մասին մէջ ամէն բառերուն, հոլովներուն, խոնդումթիւններուն նշանակութիւնը դրինք որ կարող ըլլան տղաք դիւրաւ հասկընալ, նոյնպէս երկրորդ մասին մէջն ալ, տղոց դիւրինցնելու համար գլխաւոր կանոնները հարցման եղանակաւ ետնդեցինք։ Ինչպէս ըսեմ թէ անուն բայի ինչ ըսել է, կամ թէ խօսքի մէջ անուն բային պէս է, չկրնար նոր սովրող տղայ մը խելք հասցընել։ Հայց հարցմանէ շատ դիւրաւ կրնայ հասկընալ թէ ինչ ըսել է անուն բայի, կամ թէ խօսքի մէջ անուն բային ըսուածը պէս է, պէս է խնդիրը, ինչ հոլով է, նախդրէն առթական թէ ներգոյական, եւ այլն։ Թէպէտ ստոյգ է որ չէն կրնար մէկէն ի մէկ այնպէս հասկընալ, ինչպէս որ կը հասկընայ երկայն ատեն սովրող մը, բայց հարցումը տղոց դիւրաւ հասկըցընելու ճամբայ կը բանայ։ Տես քերա. երես 43։

ՍՈՎՐԵՑԸՆԵԼՈՒ ԵՂԱՆԱԿ

Լեզու սովրելու ազէկ պատկերն ու բնութեան սքանչելի կարգը պղտի տղոց վրայ կ'երեւայ։ Ընոր համար թէ վարպետին եւ թէ աշկերտին աչքին առջեւը ըլլայ տղոց օրինակը։ Առաջ տղոց միտքը անգիր ու ճերմակ թղթի կը նմանի, ու երբ որ կը սկսին զգայութիւնները հաստատուիլ, ձայնը ականջէն անցնելով միտքը կը տպաւորի, եւ վրան շատ ատեն անցնելով, եւ նոյնը շատ անգամ լսելով թէ ձայնը կը սովրի եւ թէ ձայնին ինչ նշանակելը կիմանայ, եւ մկալ կողմանէ ինքն ալ թոթովելով մը կը սկսի խօսիլ մինչեւ լեզուն բացուի։ Ընանկ է նէ ինչպէս որ աշխարհաբառ լեզուն լսելով կը սովրին, նոյնպէս ալ գրաբառը կարդալով պէտք է սովրիլ. ինչու որ ականջին լսելով ըրածը աչքը՝ նոյնը կարդալով կրնէ։ Ուսում լեզու մը սովրելու համար շատ կարգալու է, չէ թէ մինակ քերականութիւն հապա ուրիշ գիրք ալ։

Հ. սաեր կը խաբուին կարծելով թէ մինակ քերականութիւնը բերնուց սովրելով կրնան լեզուն ալ սովրիլ։

Վերականութիւնը իրրեւ թէ տղուն ձեռքէն բռնողն է որ դիւրաւ քալէ ու չիյնայ. բայց ինչպէս որ տղուն ձեռքէն բռնելը միայն քալել չսովերցներ, հապա պէտք է որ ինքն ալ քալէ, անանկ ալ մինակ քերականութիւնը բերնուց սովերցնել առանց դիրքերու վրայ վարժեցնելու, աշկերտը աշխատցնելէն զատ օգուտ չունի։

Ասոր համար աշկերտը քերականութիւն սկսած առաջին օրը պիտի սկսի միանգամայն դիրքը մը կարդալ (որն որ մենք աւետարանը պատշաճ կը սեպենք), ու որչափ կարելի է վարպետին մեկնելովը հասկընալ։ Խօսք մը շատ կերպ կընայ աշկերտը հասկընալ։ Մէյ մը մինակ բառերը հասկընալով. ինչպէս որ մարդ մը կընայ իր չգիտցած լեզուաւը խօսք մը սովրիլ, ու ամէն բառերուն նշանակութիւնը հասկընալ. երկրորդ իւրաքանչիւր բառ ինչ մասն բանի է, ինչ հոլով է կամ ժամանակ, եւ այլն. դարձեալ արդեօք անուն բայի է թէ խնդիր, եւ այլն։ Երբ երբ որ աշկերտը վարպետին մեկնելովը բառերուն ինչ նշանակելը կը հասկընայ, ու երբ որ օրէ օր ալ քերականութենէ յառաջ կ'երթայ, վարպետը կընայ աշկերտէն պահանջել որ որոշէ անուան հոլովը, բայիւ ժամանակը, սեռը, եւ այլն։ Ու որչափ որ աշկերտը քերականութեան մէջ յառաջ երթայ, այնչափ աւելի պիտի պատրաստ ցուցընէ, ամէն բան քերականութեան կանոնին համաձայն հասկընալով։ Ա՛ս ձամբով մէկ տարուան մէջ կրնան աշկերտները (թէ որ փութաջան ըլլան) դիւրին խօսքերը կամաց կամաց հասկընալ։

Բայց ինչպէս որ տղաք միայն չեն լսեր, հապա կըրցածնուն չափ ալ կը խօսին, յառաջ մէկ երկու բառ, ան ալ ծուռ ու սխալ արտասերութեամբ, դարձեալ մօրմէն կամ քովի եղողներէն շիտակը կը լսեն, ու այնպէս կը սովրին. նոյնպէս աշկերտը կարդալէն ի զատ պիտի գրէ ալ, նախ դիւրին բաներ, ինչպէս ըսեմ, անուն մը հոլովել դիմացը աշխարհաբառով, դրական ու ածական առնուններդ մէկտեղ հոլովել, եւ այլն։ Ծէ որ սխալ ըլլայ՝

վարպետը կը շիտակէ, կարգալով ալ իր սխալը կ'իմանայ, ու շիտակը կը սովրի։ Երբ որ աշակերտ մը կը սկսի սովրիլ, կրնան անհետ կարճ ու դիւրին խօսքերը ամէն կանոններուն վրայ աշխարհաբառէն գրաբառ թարգմանել։ Ասիկա ալ ճամբայ կը բանայ աւելի երկնկեկ խօսքեր ու պատմութիւններ թարգմանելու։

Ասոր պէս ալ թէ վարպետներուն եւ թէ աշկերտներուն դիւրին ըլլայ աս կերպ թարգմանութիւնը, մանաւանդ ասոր համար համառօտ գիրք մը աշխարհաբառ, տաճկերէն ու անոնց գրաբառն ալ տպեցինք։

Երբ որ աս կերպով կը սկսին սովրիլ՝ կը յուսանք որ տղոց ձանձրութիւնը (որ իրենց հասակին բնական է) կը քիչնայ, չըսեմ թէ կը վերնայ։ Վասն զի բաւական օգտակար զբաղումի կ'ունենան. մէյ մը համար սովրելով (ուր որչափ կարելի էր անօգուտ աշխատանքները վերցուցինք). երկրորդ կարդալով, երրորդ գրելով։ Միանգամայն կը տեսնեն իրենց աշխատանքին պտուղը, որ մարդուս շատ սիրտ կու տայ. անոր հակառակ երբ որ աշխատութեան պտուղը չերեւնար, ձանձրութեան պատճառ կ'ըլլայ։

Ասով մենք ալ կ'ուրախանանք, տեսնելով օր մը լեզուին ծաղիկը, ու ուսումնասէր տղոց բազմանալը։ Եւ որ ամէն բանէ աւելի մեր սիրտը կ'ուրախացընէ ան է, որ աստուածպաշտութեան ու դիտութեան լոյսը, որ հիմա գրքերուն մէջ իրրեւ թէ պահուած է, հասկըցող քիչ ըլլալուն համար, ամենուն սիրտը կը ծագի, ու աքանչելի պտուղներ կը հասցընէ իր տեղին ի փառս Աստուծոյ, որուն մեր ամէն աշխատութիւնը կը նուիրենք։

ՎԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԶՆԵՆ

ԼԵԶՈՒԻ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

Վերականուիթիւնը արուեստ մի է, որ աղեկ հասկընալ, անսխալ խօսիլ ու շիտակ գրել կը սովրեցընէ։

Ամէն լեզուի մէջ խօսքը կամ բանը բառէ կը շինուի, բառը վանկէ, ու վանկը գրե։

Հայերէն լեզուն բուն երեսունուվեց գիր ունի, որոնց վրայ եւթէն օ ու ֆ* գրերը աւելցըւելով եղան երեսունուեօթը, որ սառնք են.

Ա ա, Բ բ, Գ գ, Դ դ, Ե ե, Զ զ, Է է, Ը ը, Թ թ, Ժ ժ, Ի ի, Լ լ, Խ խ, Ծ ծ, Կ կ, Հ հ, Ձ ձ, Ղ ղ, Ճ ճ, Մ մ, Յ յ, Ն ն, Շ շ, Ո ո, Չ չ, Պ պ, Ջ ջ, Ռ ռ, Ս ս, Վ վ, Տ տ, Ր ր, Ց ց, Ւ ւ, Փ փ, Ք ք, Օ օ, Ֆ ֆ։

Ձայնցմէ ոմանք Ձայնաւոր կ'ըսուին, ու ոմանք Բաղաձայն։ Որոնք որ իրենք իրենցմէ ձայն կը հանեն, Ձայնաւոր կ'ըսուին, ինչպէս. ա, ե, է, ը, ի, ո, ու, օ։ Որոնք որ առանց Ձայնաւորի իրենք իրենցմէ ձայն չեն կրնար հանել, Բաղաձայն կ'ըսուին, ինչպէս մնացածները։

Ամէն լեզուի մէջ բանը կամ խօսքը ութը մասն ունի, որոնք են. Անուն, Դերբառն, Բայ, Ընդհանրաբան, Նախադրութիւն, Մակբայ, Շաղկապ ու Միջարկութիւն։ Հիմայ սառնց ամէն մէկուն վրայ կարգաւ պիտի խօսինք։

---

* Ես օ ու ֆ գրերը բուն մեր լեզուին գրերը չեն, օտար լեզուէ առնուած են։ Հիմնակուան շով գրուած բառերը առաջ առով կը գրուէին։ Իսկ ֆեն որ հիմայ օտար բառերու մէջ կը գործածուի, նախնիք ֆ կը թարգմանէին։

ՄԱՍՆ ԱՒԱՂԻՆ

ԽՕՍՔԻՆ ՄԱՍԱՆՑԸ ՎՐԱՑ ԸՆԴՀԱՆՐԱՊԷՍ

ԳԼՈՒԽ Ը

Ա Ն Ո Ւ Ն Ն Վ Ր Ա Ց

Անունը խօսքի կամ գործածութեան մէջ տեսակ տեսակ կ'ըլլայ, կամ կը փոխուի. ինչպէս աս անունը բան, կ'ըլլայ բանի, է բան, ըլլան, է բանէ, ըլլանէ, բանէն, ըլլանէն, է բանի, ով բան: Ուրիշ, բանից, է բանա, ըլլանա, է բանից, ըլլանից, բանէ-ս, ըլլանէ-ս, է բանս, ով բանս:

Այնուամենայնիւ տեսակ տեսակ փոխուիլը՝ հոլովք կ'ըսուի: Հոլովը կը նշանակէ անուան մը պէսպէս փոխուիլը իր սկիզբը ու վերջը գիր աւելնալով. ու շատ անգամ ալ իր մէջէն ձայնաւոր գիր մը կորնչցնելով կամ թողլ տալով ու փոխելով:

Մեր լեզուին մէջը աս հոլովները տասն են, այս ինքն. Ո-ղղական, Սեռական, Տրական, Հայցական, Բացառական, Գործական, Գործիական, Ներբեոյական, Կոչական: Տրականը երկու է. մէկը կ'ըսուի վէրջնաւոր Տրական, ինչպէս բանին վերջահոլով տրականը կ'ըլլայ բանի. իսկ մէկալը կ'ըսուի նախդրեա- Տրական, ինչպէս է բան, եւ այլն:

Այրը որ անուն մը՝ մէկ հատ բան կը ցուցընէ, եղէգն կ'ըսուի. երբ որ երկու երեք կամ շատ բան մէկէն կը ցուցընէ, Ցոգնակի կ'ըսուի: Աս եղակի ու Ցոգնակին՝ անուններուն թուերը (Թուական անուններ) կ'ըսուին:

Թէպէտ անուններուն տասը հոլով ունին, բայց ամէն անուանց աս տասը հոլովները մէկ կերպով չեն, հապա զանազան կերպով: Անուանց սակայն զատ տե-

սակ հոլովիլը հոլովմանդ անուանդ կ'ըսուի. ու կը նշանակէ անուններուն զատ զատ վերջաւորութեամբ փոխուիլը սեռականին ու գործականին մէջ: Այս հոլովմունքը տասն են. որոնց օրինակները հիմայ կը սկսինք կարգաւ դնել:

ՅՕԳՈՒԱՆՆԱ

ՏԱՍԸ ՀՈԼՈՎՄԱՆ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐԸ

Առաջին հոլովման օրինակը:

Եզակի:

	Գրաբար.	Աշխարհաբար.	Տանիքէն.
Ո–ջ.	Բան,	խօսք,	սէօզ.
Ից.	Բանի,	խօսքէն,	սէօզիւն.
Տբ.	Բանի, ի բան *,	խօսքէն,	սէօզէ.
Հայց.	զբան,	խօսքը,	սէօզիւ.
Բաց.	ի բանէ,	խօսքէն,	սէօզիւտէն.
Պաշ.	զբանէ,	խօսքէն վերյ,	սէօզիւտէն էսմիւրիւ. / սէօզիւն իւզէրինէ.
Գոր.	Բանիւ,	խօսքով,	սէօզ իլէ.
Պար.	զբանիւ,	խօսքին քովտէ,	սէօզիւն էմիւրաֆընտա.
Ներ.	ի բանի, ի բան,	խօսքին մէջը,	սէօզտէ.
Կոչ.	ով Բան,	ով խօսք,	էյ սէօզ.

* Ցրականին վրայ է գրէն զատ նախդիր կը գրուին նաեւ առանց ց, աս, ընդ. Թէ բազաձայն ու թէ ձայնաւոր գրով սկսած բառերուն վրայ: Երբ որ անուն մը ձայնաւոր գրով կը սկսի

Ցոգնակի։

Ո–ղ ·	Բանք,	խօսէր,	սէօզլէր ·
Ան·	Բանից,	խօսէրոռ,	սէօզլէրին ·
Տր·	Բանից, ի բանս,	խօսէրոռ,	սէօզլէրէ ·
Հայց ·	զԲանս,	խօսէրը,	սէօզլէրի ·
Բաց ·	ի Բանից,	խօսէրէն,	սէօզլէրտէն ·
Պաբ ·	զԲանից,	խօսէրոռ վրայ,	սէօզլէրտէն էօթրիւ ·
Գոչ ·	Բանիւք,	խօսէրով,	սէօզլէր իլէ ·
Պր·	զԲանիւք,	խօսէրոռ քօլըրպէ՛ը,	սէօզլէրին էթրաֆընտա ·
Նեբ ·	ի Բանս,	խօսէրոռ ճէ՛ը,	սէօզլէրտէ ·
Կ–ս·	ով Բանք,	ա՛վ խօսէր,	եա՛ սէօզլէր :

Յա հոլովման տակը կ'երթան շատ բառեր ալ, որոնք իրենց վերջի ձայնաւոր գիրը միևնակ ա, է, ո, ը ըլլալուն համար ոչ գիր կը կորնցընեն ու ոչ կը փոխեն *. ինչպէս,

Ընքոյ,	քայի,	խաֆաւոր,	փատիշահ·
Բանտ,	բանտի,	քանո՛,	զընտան ·
Գան,	գանի,	ձէ՛ձ,	քէօթէ՛ք ·
Արուեստ,	ուեստի,	արհե՛սթ,	սէնաաթ ·
Նեւտ,	Նեւտի,	նէ՛ֆ,	օգ ·
Բողբոջ,	բոջի,	ձէ՛լ,	փիլիզ ·
Տօն,	տօնի,	փօ՛ն,	զինեկէ՛թ ·

Յտեւի եկած բառերը վերջի ա, է, ո ձայնաւոր գրերնին կը կորնցընեն. ինչպէս,

---

պարզ է հրդուիր, Հապա ց կամ քիչ տեղ է յ. զոր օրինակ յարուեստ կամ է յարուեստ։ Ա՛ս չին վրայ բանտնիս բացատրական ու նեթդրական հոլովներուն մէջն ալ կը գործածուի, ինչպէս յերկրէ, է յերկինց, յերկրի, եւ այլն։

* Ա՛ս բառերուս վրայ եաքը ա՛ս մասին յաւելուածին մէջ աւելի ընդարձակ կը խօսինք, ու անոնց վրայ զանազան Հարկաւոր կանոններ կը գնենք։

Աստուած,	տէր-նի,	ապիան,	տիվան.
Վայրկեան,	կե-նի,	ամիսներէն,	տագիգէ.
Սիրտ,	ս-րտի,	սիրտ,	եիւրէք.
Օգ-տ,	օգ-տի,	օգ-տ,	ֆայտա.

Աստուի եկած բառերը իրենց է եւ ոչ ձայնաւոր գրերը ուրիշ ձայնաւորի մը հետ կը փոխեն, ինչպէս,

կէտ,	կէտի,	կէտ,	նօգտա,
Հանգէս,	գէսի,	հանգէս,	ալայ, զիննէքճի.
Ողջոյն,	ջո-նի,	ջոյն,	սէլամ.

Ըս հոլովման տակը կ'երթան քանի մը անուանք՝ որոնք Անեղէան կ'ըսուին, այս ինքն եզակի չունեցող. ինչպէս,

Աղօթք,	աղօթից,	աղօթ,	տուա.
Կրօնք,	կրօնից,	կրօն,	մէզհէպ.

Ցոգով անուանէ:

Եգիպտոս,	տոսի,	Եգիպտոս,	Մըսըր.
Մովսէս,	սէսի կամ սէսի.	Մովսէս	Մուքաբէն:
Սարգիս,	գ-սի,	Սուրբ Սարգիս	Մուրթուրաճ:

Ցոգով կ'ըսուին ան անուննները որոնք մինակ մէկ անձի մը կամ տեղւոյ մը յատուկ են. անոր համար ալ հասարակօրէն յոգնակի չունին:

Երկրորդ հոլովման օրինակը:

Եզակի:

Ո.	Քաղաք,	քաղա,	Շէհիր.
Ս.	Քաղաքի,	քաղին,	Շէհիրին.
Տ.	Քաղաքի, ի քաղաք,	քաղին,	Շէհիրէ.
Հ.	Զքաղաք,	քաղաը,	Շէհիրի.

Բ.	ի քաղաքէ,	տպչէն,	շէհիրտէն.
Պ.	զքաղաքէ,	տպչէն վրայ,	շէհիրտէն էօթ֊բիւ.
Գ.	քաղաքաւ,	տպչով,	շէհիր իլէ.
Պ.	զքաղաքաւ,	տպչէն բոլորտիբ,	շէհիրին էթրաֆընտա.
Ն.	ի քաղաքի, ի քաղաք,	տպչէն մէջը,	շէհիրտէ.
Կ.	առ քաղաք,	առ տաղտ,	նա շէհիր.

Յոգնակի.

Ա.	քաղաքք,	տպչընէր,	շէհիրլէր.
Ը.	քաղաքաց,	տպչընէրուն,	շէհիրլէրին.
Ց.	քաղաքաց, ի քաղաքս,	տպչընէրուն,	շէհիրլէրէ.
Հ.	զքաղաքս,	տպչընէրը,	շէհիրլէրի.
Բ.	ի քաղաքաց,	տպչընէրէն,	շէհիրլէրտէն.
Պ.	զքաղաքաց,	տպչընէրուն վրայ,	շէհիրլէրտէն էօթի:
Գ.	քաղաքօք կամ քաւք,	տպչընէրով,	շէհիրլէր իլէ.
Պ.	զքաղաքօք կամ քաւք,	տպչընէրուն բոլոր֊պէտը,	շէհիրլէրին էթրաֆընտա.
Ն.	ի քաղաքս,	տպչընէրուն մէջը,	շէհիրլէրտէ.
Կ.	առ քաղաքք,	առ տպչընէր,	նա շէհիրլէր:

Լ՚ս հոլովման տակը կ՚երեսան շատ բառեր ալ, որոնք իրենց վերջի ձայնաւոր գիրը միևնոյն ա, է, ո, ը լլալուն համար, ոչ գիր կը կորնչցընեն եւ ոչ գիր կը փոխեն. ինչպէս,

Աւազան,	զանի,	աւազան,	հավուզ.
Բարեկամ,	կամի,	բարեկամ,	տօսթ.
Աշակերտ,	տի,	աշէրտ,	շայիրտ.
Ընկեր,	րի,	ընէր,	այդատաշ.
Ձկնաւոր,	րի,	ձկնաւոր,	ճէնքճի.
Թագաւոր,	րի,	թագաւոր,	փատիշահ.
Լեզու,	զուի,	լեզու,	տիլ, լիսան.
Աղեղու,	ղուի,	աղեղու,	արըը.

Հատուկ եկած բառերը իրենց ե, է, ո, ձայնաւոր գրերը կը կորնչցընեն. ինչպէս,

Ընկեակ,	աչե-կի,	յոխ պէն,	սօլ.
Որդեակ,	որդե-կի,	ղաւակ,	օղուլ.
Սեննեակ,	սեննե-կի,	խուց,	օտա.
Գրչէ,	գր-չի,	գրիչ,	գալեմ.
Մրրնկ,	մրր-կի,	մրրիկ,	գայ.
Թազուամ,	բազ-մի,	ղատ,	չօգ.

Հատուէն եկած բառերը իրենց եաքի է, ոյ, եւ ձայնաւորները կը փոխեն. ինչպէս,

Ցեգ,	մէգի,	մշուշ,	տիւման.
Պարտէզ,	տէզի,	պարտէղ,	պաղչէ.
Հողեղէն,	ղնէն,	հողի,	թօփրագտան.
Ոսկեղէն,	ղնէի,	ոսկի,	ալթընտան.
Խարոյկ,	րո-կի,	խարոյ,	ամէշ.
Հովիւ,	հովուի,	հովիւ,	չօպան.

Ընդհանուր։

Կամք,	կամաց,	կամ,	կէօնիւլ.
Կերպարանք,	բանաց,	երես,	սիւրէթ.
Մէնք,	մ-ուաց,	պուռ,	փիքր.

Յատուկ անուանց։

Հնդիկ,	Հնդ-կի,	Հինուստի,	Հինտիսթանը.
Պարսիկ,	Պարս-կի,	Պարսից,	Աճէմ.

Երրորդ հոլովման օրինակը։

Եզակի։

Ո.	Գետ,	գետ,	ջուր.
Ս.	Գետոյ,	գետին,	ջրին.
Տ.	Գետոյ, կամ ի գետ,	գետին,	ջրոյ.
Հ.	զԳետ,	գետը,	ջուրը.
Բ.	ի Գետոյ,	գետին,	ջրոյն.
Պ.	զԳետոյ,	գետին վրայ,	ջրոյն էօթիւ.
Գ.	Գետովք,	գետով,	ջրով ըլա.
Պ.	զԳետովք,	գետին քովերէն,	ջրին եղերա-ֆընտա.
Ն.	ի Գետ,	գետին մէջը,	ջրոյտա.
Կ.	ով Գետ,	ով գետ,	եա՛ ջրոյ։

Յոգնակի։

Ո.	Գետք,	գետեր,	ջուրեր.
Ս.	Գետոց,	գետերո՛ւն,	ջուրերըն.
Տ.	Գետոց, կամ ի գետս,	գետերո՛ւն,	ջուրերա.
Հ.	զԳետս,	գետերը,	ջուրերը.
Բ.	ի Գետոց,	գետերէն,	ջուրերոյն.
Պ.	զԳետոց,	գետերո՛ւն վրայ,	ջուրերոյն էօթի.
Գ.	Գետովք,	գետերով,	ջուրեր ըլա.
Պ.	զԳետովք,	գետերո՛ւն քովը.	ջուրերըն եղերա.
Ն.	ի Գետս,	գետերո՛ւն մէջը,	ջուրերոյտա.
Կ.	ով Գետք,	ով գետեր,	եա՛ ջուրեր։

Այս հոլովման տակը կ՚երթան շատ բառեր ալ, որոնք իրենց վերջի ձայնաւոր գիրը միշտ ա, է, ո, ը ըլլալուն համար, ոչ գիր կը կորսնցընեն ու ոչ կը փոխեն. ինչպէս,

Բերան,	անոյ,	բերան,	աղըզ.
Երկաթ,	աթոյ,	երկա՛թ,	տեմիր.
Ցորեկ,	ւոյ,	որո՛ւ,	չօճա՛ուգ.
Դեղ,	եղոյ,	դե՛ղ,	իլաճ.
Ծեր,	երոյ,	ծե՛ր,	իհտիար.

Ցերեւ,	րեւոյ,	պեչէ՛,	եաիրագ.
Գործ,	ըծոյ,	ֆորձ,	իշ.
Խոտ,	տոյ,	խոտ,	օթ.
Հոտ,	տոյ,	հոտ,	գօգուռ.
Ամթի,	օթոյ,	ամֆի,	պլըպ.
Ցօղ,	օղոյ,	ցօղ,	սէբրիֆնեթի.

Լաբի եկած բառերը իրենց ե՛, է, ո՛, ձայնաւոր գրերը կը կորսնցընեն. ինչպէս,

Առաքեա՛լ,	առաքե-լոյ,	ասաֆե՛լ,	ըկսիւլ.
Սե՛ւ,	սե-ւոյ,	սե՛,	սկյահ.
Մարմի՛ն,	մարմ-նոյ,	մարմի՛ն,	թէն.
Ծծո՛մբ,	ծծ-մբոյ,	ծծո՛մբ,	քիւքիւրթ.
Խո՛նկ,	խ-նկոյ,	խո՛նկ,	քիւնկիւք.
Ծո՛խ,	ծ-խոյ,	ծո՛խ,	թիւխիւն.

Լատեւի եկած բառերը իրենց է, ոյ, է՛ ձայնաւոր գրերը ուրիշ ձայնաւորի մը հետ կը փոխեն, ինչպէս,

Էշ,	էշոյ,	ե՛շ,	հշէք։
Սէր,	սէրոյ,	սե՛ր,	մուհապպեթ.
Ցոյս,	յո՛սոյ,	յոյս,	ումուտ.
Թէ,	թե՛ւոյ,	համբաո՛,	սայը.
Պատէ՛,	պատե՛ւոյ,	պաֆէ՛,	իզզէթ.

Անեզական։

Դժոխք,	խոց,	ջէհէննեմ,	ճէհէննեմ.
Գինք,	գ-նոց,	քէն,	փահա.
Կո՛ւք,	կ-ռոց,	կո՛ւռ,	փուռ.

Ցոգով անո՛ւանդ։

Աստուածատո՛ր, Աստուածատո՛րոյ, մարդիբոս մի է.

Հայք, Հայոց. Հայոց ազգի՛ս երկիրը.

Այս հոլովման տակը գացող անուններուն ոմանց եզակի տրականը ու ներգոյականը շատ անգամ ո՛ւ կ՚ըլլայ,

մանաւանդ ին, եալ, վերջաւորողներուն. ինչպէս, վերին, վերնոյ. յետին, յետնոյ, գրեցեալ, գրեցելոյ. ի սրբոյ։

Արբեցիս ասոր պէս հոլոված անուններուն սեռական ու բացառականը առջի կամ երկրորդ հոլովման պէս ալ կ'ըլլայ. զոր օրինակ, պապէ, պապոյ կամ պապէ. Ռուղէ, Ռուղոյ կամ Ռուղէ, ի Ռուղէ. Ռէ-, Ռէոյ կամ Ռէէ, ի Ռէէ։

Հոլովման օրինակը։

Եզակի։

Ո.	Եկեղեցի,	Հոգի,	քրիստոս.
Ս.	Եկեղեցւոյ*,	Հոգւոյն,	քրիստոսէն.
Տ.	Եկեղեցւոյ, յԵկեղեցի,	Հոգւոյն,	քրիստոսի.
Հ.	զԵկեղեցի,	Հոգի,	քրիստոսի.
Բ.	ՅԵկեղեցւոյ,	Հոգւոյն,	քրիստոսէն.
Պ.	զԵկեղեցւոյ,	Հոգւոյն վրայ,	քրիստոսէն աւ.
Գ.	Եկեղեցեաւ,	Հոգւով,	քրիստոս հետ.
Պ.	զԵկեղեցեաւ,	Հոգւոյն ներքոյէն,	քրիստոսէն վեր,
Ն.	ՅԵկեղեցւոջ, յԵկեղեցի,	Հոգւոյն մէջ,	քրիստոսի.
Կ.	ով Եկեղեցի,	ով Հոգի,	եա քրիստոս։

Յոգնակի։

Ո.	Եկեղեցիք,	Հոգիք,	քրիստոսիները.
Ս.	Եկեղեցեաց,	Հոգիներուն,	քրիստոսիներին.

---

* Առնց եզակի սեռականն ու բացառականը շատ անգամ կրնայ առանց — վերի գրուիլ. այսպէս, Եկեղեցոյ. Հոգոյ. Ընծայ։

Տրականը քիչ տեղ —ի կ'ըլլայ եւ անկէց բացառականն ալ կրնայ —ին ըլլալ. ինչպէս, ի տէր—ին, ի տոբ—ին։

Ան հոլովման տակը գացող անուններէն ոմանց եզակի գործիականը —ով կ'ըլլայ, առանիներուն յոգնակի սեռականը, տրականն ու բացառականն ալ —ոց կ'ըլլայ, ու յոգնակի գործիականին —ովք։

Տ.	Եկեղեցաց, Յեկեղեցիս,	ձմեռոռ,	քիլիսէլէրէ.
Հ.	զեկեղեցիս,	ձմեռըը,	քիլիսէլէրի.
Բ.	Յեկեղեցաց,	ձմեռրէն,	քիլիսէլէրտէն.
Պ.	զեկեղեցաց,	ձմեռռոռ վրայ,	քիլիսէլէրտէն էօթրիւ.
Գ.	Եկեղեցիօք կամ եաւք,	ձմեռռով,	քիլիսէլէր իլէ.
Պ.	զեկեղեցիօք կամ եաւք,	ձմեռռոռ քոլըը.	քիլիսէլէրին էթ.
Ն.	Յեկեղեցիս,	ձմեռռոռ մէջը,	քիլիսէլէրտէ.
Կ.	Ով Եկեղեցիք,	ով ձմեռը,	եաւ քիլիսէլէր.

Ըս հոլովման տակը կ'երեան ամէն հասարակ բաղձավանկ անուններըը, որոնք որ է կը վերջաւորին. ինչպէս,

Քարի,	քարւոյ,	ալէկ,	էյի.
Գինի,	գինւոյ,	չինէ,	շարապ.
Գօտի,	գօտւոյ,	չօռէ,	գուշակ.
Կղզի,	կղզւոյ,	ատա,	ատա.
Հոգի, Հոգւոյ, Հոգւով, Հոգւոց, ւով,		հոչէ,	ճան.
Որդի, որդւոյ, որդւով, որդւոց, ւով,		ոբչէ,	էվլատ.

Ընդհանուր:

Ընդրիք,	ընդրեաց,	էրքիռռաո հաչ,	ազշամ եէմէյի.
կարծիք,	կարծեաց,	կոչէյէ,	թահմին.

Հինգերորդ հոլովման օրինակը:

Եղակի:

Ո.	Զգեստ,	հաբռռոպ,	էսպապ.
Ս.	Զգեստու,	հաբռռոպուն,	էսպապըն.
Տ.	Զգեստու, Ի զգեստ,	հաբռռոպուն,	էսպապա.

Հ.	զԶգեստ,	հագո-ստը,	Էսպասը.
Բ.	ի Զգեստէ,	հագո-ստէն,	Էսպասէտան.
Պ.	զԶգեստէ,	հագո-ստէն վրայ,	Էսպասէտան էօ.
Գ.	Զգեստու,	հագո-ստով,	Էսպասլըա.
Պ.	զԶգեստու,	հագո-ստին բաւ.	Էսպասլըն էթը.
Ն.	ի Զգեստու, ի զգեստ,	հագո-ստին ձէջը,	Էսպասլատա.
Կ.	ով Զգեստ,	ով հագո-ստ,	Եա՛ Էսպասլ.

Ցոգնակի.

Ո.	Զգեստք,	հագո-ստներ,	Էսպասլար.
Ս.	Զգեստուց,	հագո-ստներուն,	Էսպասլարըն.
Տ.	Զգեստուց, ի զգեստս,	հագո-ստներուն,	Էսպասլարա.
Հ.	զԶգեստս,	հագո-ստները,	Էսպասլարը.
Բ.	ի Զգեստուց,	հագո-ստներէն,	Էսպասլարտան.
Պ.	զԶգեստուց,	հագո-ստներուն վր.	Էսպասլարտան էօ.
Գ.	Զգեստուք,	հագո-ստներով,	Էսպասլար ըլա.
Պ.	զԶգեստուք,	հագո-ստներուն բուըրդիւը,	Էսպասլարըն էթը-րաքընտա.
Ն.	ի Զգեստս,	հագո-ստներուն ձէջը,	Էսպասլարտա.
Կ.	ով Զգեստք,	ով հագո-ստներ,	Եա՛ Էսպասլար:

Այս հոլովման տակը կ'երթան եւեւէ բառերն ալ, որոնցմէ ոմանք ոչ գիր կը կորսնցնեն ու ոչ կը փոխեն. ոմանք կը փոխեն ու ոմանք ալ կը կորսնցնեն. ինչպէս,

Առաւօտ,	տու,	աբաս,	սապահ.
Ժամ,	ժամու,	ժամ,	սաաթ.
Ծով,	ծովու,	ծով,	տէնիզ.
Սով,	սովու,	սով,	գրէթլըգ.
Աղուէս,	ուէսու կամ ուէսու,	ալըաբս,	թիլքի.
Ինձ,	ընձու,	ինձ,	գափլան.
Չէն,	չէնու,	չէնե,	սիլահ.
Ցօղ,	ցօ-ղու,	ցօղ,	պուղա.

Կան մէկ քանի բառեր ալ, որոնց բացառակա-նը Փոյրին պէս կ'ըլլայ. ինչպէս,

Զարդ կամ Արդ, ու, ի զարդուէ, ըրդ,			տիւզէն.
Խրատ,	խրատու, ի խրատուէ, ըրդ,		էջիւտ.
Սպաս,	սպասու, ի սպասուէ,	ծառայու- Բէն,	խըզմէթ.
Նախանձ,	ձու, ի նախանձուէ,	նախանձ,	գըսգանճըզդ.
Ասր,	ասու, յասուէ,	բո-ըդ,	եափաղը.
Զօր,	զօրու, ի զօրուէ, զօրաց,		
	զօրաւք կամ զօրօք,	զօր+,	ասքէր.

Անեղանուն:

Բարք,	բարուց,	քար+,	թապիէթ,
Պարտք,	պարտուց,	պարտ+,	պօրճ.

Ցոգնակ անուանի.

Աբրահամ,	մու, մաւ,	հայը Աբրահամ նահապետը.
Ղուկաս,	սու,	Ղուխա առաքեալը.

Այս հոլովման եղանակին նման կը հոլովին նաեւ քանի մը ածական անուններ, որոնց օրինակը այսպէս է.

Եզակի:	Ցոգնակի:
Ո. Փոքր, պզտիկ, քիւչիւք.	Փոքունք.*
Ս. Փոքու,	Փոքունց.
Տ. Փոքու, ի փոքր.	Փոքունց, ի փոքունս.
Հ. զփոքր,	զփոքունս.
Բ. ի փոքուէ,	ի փոքունց.
Պ. զփոքուէ,	զփոքունց.
Գ. Փոքու,	Փոքումիք.
Պ. զփոքու,	զփոքումիք.
Ն. ի փոքու, ի փոքր,	ի փոքունս.
Կ. ով Փոքր,	ով Փոքունք

Մանր, մանու. Նուիր. ունց. ումիք. մանր. ուփագ: Ծանր, ծանու. ծանուներ. ունց. ուք. ծանր. աղըր:

* Որոնց որ վերջի ձայնաւոր գիրը ը է (որ ներգործութեամբ չկրուիր) միակ + դնելով յոգնակի չեն ըլլար. հապա ամբողջ վանկով, ինչպես ասոր օրինակին ու եռեւի եկածներէն կ'երեւնայ:

Վէցերորդ հոլովման օրինակը։

Եզակի։

Ո.	Հիմն,	Հնմ,	Թէմէլ.
Ս.	Հիման,	Հնմն,	Թէմէլին.
Տ.	Հիման, ի Հիմն,	Հնմն,	Թէմէլէ.
Հ.	զՀիմն,	Հնմը,	Թէմէլի.
Բ.	ի Հիմանէ,	Հնմնե,	Թէմէլտէն.
Պ.	զՀիմանէ,	Հնմնե վրայ,	Թէմէլտէն էօթ.
Գ.	Հիմամբ,	Հնմով,	Թէմէլ իլէ.
Պ.	զՀիմամբ,	Հնմն քօլտուկէը,	Թէմէլին էթը.
Ն.	ի Հիման, ի Հիմն,	Հնմն դէԼը,	Թէմէլտէ.
Կ.	ով Հիմն,	ովը Հնմ,	Եա Թէմէլ.

Յոգնակի։

Ո.	Հիմունք,	Հնմնը,	Թէմէլլէր.
Ս.	Հիմանց,	Հնմնրուն,	Թէմէլլէրին.
Տ.	Հիմանց, ի Հիմունս,	Հնմնրուն,	Թէմէլլէրէ.
Հ.	զՀիմունս,	Հնմնրը,	Թէմէլլէրի.
Բ.	ի Հիմանց,	Հնմնրէն,	Թէմէլլէրտէն.
Պ.	զՀիմանց,	Հնմնրուն վրայ,	Թէմէլլէրտէն էօ.
Գ.	Հիմամբք,	Հնմնրով,	Թէմէլլէր իլէ.
Պ.	զՀիմամբք,	Հնմնրուն քօլտուկ.	Թէմէլլէրին էթ.
Ն.	ի Հիմունս,	Հնմնրուն դէԼը,	Թէմէլլէրտէ.
Կ.	ովք Հիմունք,	ովք Հնմնր,	Եա Թէմէլլէր.

Ասոր տակը գացողները հասարակօրէն ըն կը վերջաւորին. ինչպէս,

Արեգակն,	գական,	գակունք,	աբէ,	կիւնէշ.
Սերմն,	սերման,	սերմանք,	աբ,	թօհում.
Որդն,	որդան,	դունք,	որբ,	գուրտ.
Անուն,	անուան,	անուանք,	անուա,	ատ, իսմ.
Դուռն,	դ-րան,	դ-րունք,	պուռ,	գափու.
Շուրթն,	շ-րթան.	շ-րթունք,	պէյնուա,	տուտագ.

Խոստո՜ՄՆ, խոստ-ման, խոստ-մունք, խօս պալը, իգրար.
քիրան, ք-րան, քրտունք, երկինք, Թէր.

Լսող նման կը հոլովին ամէն ո՜ՐՆ վերջաւորած գոյականները եւ ուրիշ մէկ քանի անուններ. ինչպէս,

Եզակի:		Յոգնակի:
Ո.	Նեղուլիւն, ըզՆեղուլիւն,	Նեղուլիւնք.
Ս.	Նեղուլեան,	Նեղուլեանց.
Տ.	Նեղուլեան,	Նեղուլեանց, ի Նեղուլիւնս.
	ի Նեղուլիւն,	
Հ.	զՆեղուլիւն,	զՆեղուլիւնս.
Բ.	ի Նեղուլենէ,	ի Նեղուլեանց.
Պ.	զՆեղուլենէ,	զՆեղուլեանց.
Գ.	Նեղուլեամբ,	Նեղուլեամբք.
Պ.	զՆեղուլեամբ,	զՆեղուլեամբք.
Ն.	ի Նեղուլեան,	ի Նեղուլիւնս.
Կ.	ով Նեղուլիւն,	ով Նեղուլիւնք:

Խմաստուլիւն,	Թեան,	խմաստո՜ՐՆ,	իլիմ.
Արիւն,	արեան,	արՆ,	գան.
Ձիւն,	ձեան,	ձՆ,	գար.
Սիւն,	սեան,	սՆ,	տիրէք.
ժողով-ուրդ,	ժողով-ըրդեան,	վ-ըրդենէ,	ժողովո՜ՐԴ.
ժողովուրդք,	վըրդոց,	վըրդով.	ՃէօմաաԹ.
Ծնո՜ՆԴ,	ծն-նդեան,	ի ծն-նդենէ,	ԾՆՆԻԼԸ.
ծնունդք,	ծննդոց,	ծննդով.	տօղուշ:

Եօթնեբդրդ հոլովման օրինակը:

Եզակի:			
Ո.	Գառն,	գա՜,	գուզու.
Ս.	Գառին,	գառին,	գուզունուն.
Տ.	Գառին, ի գառն,	գառին,	գուզույա.
Հ.	զԳառն,	գառը,	գուզույու.
Բ.	ի Գառանէ.	գառէն,	գուզուտան.

Պ. զԳառանէ,	ֆառին վրայ,	գուզուտան էօ.
Գ. Գառամբ,	ֆառով,	գուզուվրըա.
Պ. զԳառամբ,	ֆառին քուըրդ.	գուզունուն էթ.
Ն. ի Գառին, ի գառն,	ֆառին դէնը,	գուզուտա.
Կ. ով Գառն,	ով ֆառ.	եա՛ գուզու.

Ցոգնակի։

Ո. Գառինք,	ֆառէր,	գուզուլար.
Ս. Գառանց,	ֆառերուն,	գուզուլարըն.
Տ. Գառանց, ի գառինս,	ֆառերուն,	գուզուլարա.
Հ. զԳառինս,	ֆառերը,	գուզուլարը.
Ք. ի Գառանց,	ֆառերէն,	գուզուլարտան.
Պ. զԳառանց,	ֆառերուն վրայ,	գուզուլարտան է.
Գ. Գառամբք,	ֆառերով,	գուզուլար ըլա.
Պ. զԳառամբք,	ֆառերուն քուըր.	գուզուլարըն էթ
Ն. ի Գառինս,	ֆառերուն դէնը,	գուզուլարտա.
Կ. ով Գառինք,	ով ֆառէր,	եա՛ գուզուլար։

Ա՛ս հոլովման տակը կ՚երթան եաեւի բառերն ալ։

Եղն, եղներ, յեղանէ, եղինք, եղ, էօքիւզ։
Ձեռն, ձեռին, ի ձեռանէ, ձեռք, ձեռաց, ձեռօք կամ ձեռաւք, } յեռ, էլ։
Ոտն, ոտին, յոտանէ, ոտք, ոտից, ոտիւք, } ոտ, այագ։
Լեառն, լերին, ի լեռնէ, լերինք, լերանց, լերամբք, } լեռ, տաղ։
Հարսն, հարսին, ի հարսնէ, հարսունք, հարսանց, հարսամբք, } հարս, կելին։
Մատն, մատին, ի մատնէ, մատունք, մատանց, մատամբք, } մատ, էտոդ, փայ։
Մատն, մատին, ի մատանէ, մատունք, մատանց, մատամբք, } մատ, փարմագ։

Ո–ԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀՈԼՎՄԱՆ ՕՐԻՆԱԿԸ։

Եզակի։

Ա.	Ոսկր,	ոսէ,	քէմիք.
Ս.	Ոսկեր,	ոսէրէն,	քէմիյին.
Տ.	Ոսկեր, յոսկր,	ոսէրէն,	քէմիյէ.
Հ.	ՁՈսկր,	ոսէրը,	քէմիյի.
Բ.	ՅՈսկերէ,	ոսէրէն,	քէմիքտէն.
Պ.	ՁՈսկերէ,	ոսէրէն վրայ,	քէմիքտէն էօթի.
Գ.	Ոսկերը,	ոսէրով,	քէմիք իլէ.
Պ.	ՁՈսկերը,	ոսէրէն քովրտէը,	քէմիյին էթր.
Ն.	ՅՈսկեր, յոսկր,	ոսէրէն ճէՔը,	քէմիքտէ.
Կ.	ՈՎ Ոսկր,	ՈՎ ոսէ,	եա՛ քէմիք։

Յոգնակի։

Ա.	Ոսկերք,	ոսէրներ,	քէմիքլէր.
Ս.	Ոսկերց կամ ոսկերաց,	ոսէրներուն,	քէմիքլէրին.
Տ.	Ոսկերց կամ ոսկերաց, յոսկերս,	ոսէրներուն,	քէմիքլէրէ.
Հ.	ՁՈսկերս,	ոսէրները,	քէմիքլէրի.
Բ.	ՅՈսկերց կամ յոսկերաց,	ոսէրներէն,	քէմիքլէրտէն.
Պ.	ՁՈսկերց կամ ՁոսկերաՑ,	ոսէրներուն վրայ,	քէմիքլէրտէն էօ.
Գ.	Ոսկերք կամ ոսկերօք, րաւք,	ոսէրներով,	քէմիքլէր իլէ.
Պ.	ՁՈսկերք կամ ՁոսկերօՔ, րաւք,	ոսէրներուն քով.	քէմիքլէրին էթ.
Ն.	ՅՈսկերս,	ոսէրներուն ճէՔը,	քէմիքլէրտէ.
Կ.	ՈՎ Ոսկերք,	ՈՎ ոսէրներ,	եա՛ քէմիքլէր։

Ըս Հոլովման տակը կ՚երթան եռեւի բառերն ալ։

կայսր, կայսեր, ի կայսերէ, կայսերք, } կայսր.
կայսերաց, կայսերօք կամ կայսերաւք, } չէզար։

Տարը, տարեր, ի տարերէ, տարերք,	}	պարբ.
տարերաց, տարերօք կամ րաւք,	}	Հօնսիւր:
Աղբիւր կամ աղբիւր, աղբեր, յաղբերէ,	}	աղբէ՛ր.
աղբիւրք կամ աղբերք, երաց, րօք կամ րաւք,	}	պունար.
Աստղ, աստեղ, յաստեղէ, աստեղք,	}	ասպղ.
աստեղաց, աստեղօք կամ ղաւք,	}	երլուրղ:

Իններորդ հոլովման օրինակը:

Ինն երորդ հոլովումը յատուկ անուանք են, որոնք մէկ մարդու կամ տեղի համար կը բանեին, անոր համար յոգնակի չունին *:

Յատուկ անուանք (բաց ի իւրաքանչիւր հոլովմանց տակը գացողներէն), երկու կերպով ալ կը հոլովին, սեռականը ց կամ է, ու գործիականը ա՝ կամ է՝ վերջաւորելով. ինչպէս,

Ո. Տրդատ.		
Ս. Տրդատայ.		
Տ. Տրդատայ, առ Տրդատ.		
Հ. զՏրդատ.		
Ի. ի Տրդատայ.		Հայոց առոքբ նոքա՝ ուր մ է:
Պ. զՏրդատայ.		
Գ. Տրդատաւ.		
Պ. զՏրդատաւ.		
Ն. ի Տրդատ.		
Կ. ով Տրդատ.		
Հայկ, Հայկայ.	Հայոց ազգին նահապետը կամ ընտրը:	
Հռոմ, Հռոմայ.	Հռոմ քաղաքը:	
Մեսրոպ, պայ, պաւ.	Մեսրոպ վարդապետը:	
Սահակ, կայ, կաւ.	Սահակ պարթեւ նայրապետը:	

* Յատուկ անուանց յոգնականը թէ որ պէտք ըլլալու ըլլայ, ան ալ կը բանի + աւելցընելով հասարակ անուանց պէս, ինչպէս Յովհաննէս, Սիմոնէս, եւ այլն:

Մէկ մ՚ալ նախ, կամ անդ մասնիկ մը աւելցընելով՝ նախնէաննդ, նէրսէսեանց:

Ս.	Հովիսիմէ.	Հոովմայեցի սուրբ կոյս
Ս.	Հովիսիմեայ.	ի Է, որ Հայաստան մար-
Տ.	Հովիսիմեայ, առ Հովիսիմէ.	տիրոս եղաւ:
Հ.	զՀովիսիմէ.	
Բ.	ի Հովիսիմեայ.	
Պ.	զՀովիսիմեայ.	
Գ.	Հովիսիմեաւ.	
Պ.	զՀովիսիմեաւ.	
Ն.	ի Հովիսիմէ.	
Կ.	ով Հովիսիմէ.	

Եսայի, Եսայեայ, եաւ. Եսայի մարգարէն:
Հեղինէ, Նեայ, Նեաւ. Դեղին Կոստանդիանոսի մայրը:

Տանէրորդ հոլովման գանազան օրինակներ:

Այս հոլովները բոլորովին տարբեր են մէկալներէն, ու գրեթէ ամէնն ալ զատ զատ կը հոլովին. այսպէս,

Ա. Աւր, երկ. մրդ, եր, քիշի.

	Եզակի:	Յոգնակի:
Ս.	Աւր,	Արք,
Ս.	Արն,	Արանց,
Տ.	Արն, առ այր,	Արանց, առ արս,
Հ.	զԱւր,	զԱրս,
Բ.	յԱրնէ,	յԱրանց,
Պ.	զԱրնէ,	զԱրանց,
Գ.	Արամբ.	Արամբք,
Պ.	զԱրամբ,	զԱրամբք,
Ն.	յԱրն, յայր,	յԱրս,
Կ.	ով Աւր,	ով Արք,

Նմանապէս կը հոլովին նաեւ՝

Տէր, տեառն, ի տեառնէ, տերամբ, } տէր, տա-
տեարք, տեարց կամ տերանց, տերամբք, } հապ, աղա:
Պարտաւտէր, տեառն, առնէլի՛ ոնոզ պօրճ սահապը:
Ցանուտէր, տեառն, պռնդէր, էվ սահապը:

Բ. Հայր, հայր, փէտէր.

Եղակի:	Յոգնակի:
Ո. Հայր,	Հարք.
Ս. Հօր կամ հաւր,	Հարց կամ հարանց.
Տ. Հօր կամ հաւր, առ հայր,	Հարց կամ հարանց. առ հարս.
Հ. Ղհայր,	Ղհարս.
Բ. ի հօրէ կամ ի հաւրէ,	ի հարց կամ ի հարանց.
Պ. Ղհօրէ կամ Ղհաւրէ,	Ղհարց կամ Ղհարանց.
Գ. Հարբ,	Հարբք.
Պ. Ղհարբ,	Ղհարբք.
Ն. ի հօր կամ ի հաւր,	ի հարս.
Կ. ով հայր,	ով հարք.

Նմանապէս կը հոլովին նաեւ՝

Մայր, մօր կամ մաւր. մայր, անա.
Եղբայր, եղբօր կամ եղբաւր. եղբայր, գարտաշ.

Գ. Քոյր, քոյր, ղըզգարտաշ.

Եղակի:	Յոգնակի:
Ո. Քոյր,	Քորք.
Ս. Քեռ,	Քերց.
Տ. Քեռ, առ քոյր,	Քերց, առ քորս.
Հ. Ղքոյր,	Ղքորս.

Բ.	*ի քեռէ,*	*ի քեռից.*
Պ.	*զքեռէ,*	*զքեռից.*
Գ.	*քեռիք.*	*քեռիք.*
Պ.	*զքեռիք,*	*զքեռիք.*
Ն.	*ի քեռւ, ի քոյր,*	*ի քոյս.*
Կ.	*ով քոյր,*	*ով քոյր.*

Ա՛յսպէս կը հոլովին նաեւ՝

Հօրաքոյր,	քեռ,	հօրէ՛ր,	հայա.
Մօրաքոյր,	քեռ,	մօրէ՛ր,	թէյզէ.

Դ. *կին, կնի, գարը.*

	Եզակի:	Յոգնակի:
Ո.	*կին,*	*կանայք.*
Ս.	*կնոջ,*	*կանանց կամ կանաց.*
Տ.	*կնոջ, առ կին,*	*կանանց, առ կանայս.*
Հ.	*զկին,*	*զկանայս,*
Բ.	*ի կնոջէ,*	*ի կանանց կամ ի կանաց.*
Պ.	*զկնոջէ.*	*զկանանց կամ զկանաց.*
Գ.	*կանամբ կամ կնաւ,*	*կանամբք.*
Պ.	*զկանամբ կամ զկնաւ,*	*զկանամբք.*
Ն.	*ի կնոջ, ի կին,*	*ի կանայս.*
Կ.	*ով կին,*	*ով կանայք.*

Ա՛յսպէս կը հոլովին նաեւ՝

Տիկին, տիկնոջ, ի տիկնոջէ, տիկնամբ կամ տիկնաւ, տիկնայք, տիկնաց, ի տիկնաց, տիկնամբք. } Խոշոռ, Հանըմ:

Աղնակին, առնակնոջ, կոբեռաճ կին, էրլի:

Ե. *գիւղ, գեղ, քեզ.*

	Եզակի:	Յոգնակի:
Ո.	*Գեղ կամ գիւղ կամ գեւղ,*	*Գեղք կամ գիւղք.*
Ս.	*Գեղջ,*	*Գիւղից.*

Տ.	Գեղջ, ի գիւղ,	Գիւղից, ի գիւղս.
Հ.	զԳիւղ,	զԳիւղս.
Բ.	ի Գեղջէ,	ի Գիւղից.
Պ.	զԳեղջէ,	զԳիւղից.
Գ.	Գիւղիս,	Գիւղիւք.
Պ.	զԳիւղիս,	զԳիւղիւք.
Ն.	ի Գեղջ, ի գիւղ,	ի Գիւղս.
Կ.	ով Գիւղ,	ով Գիւղք.

Զ. Օր, կամ Աւր օր, կիւն.

	Եզակի:	Յոգնակի:
Ո.	Օր կամ աւր,	Աւուրք.
Ս.	Աւուր,	Աւուրց.
Տ.	Աւուր, յօր կամ յաւր,	Աւուրց, յաւուրս.
Հ.	զՕր կամ զաւր,	զԱւուրս.
Բ.	յՕրէ կամ յաւրէ,	յԱւուրց.
Պ.	զՕրէ կամ զաւրէ,	զԱւուրց.
Գ.	Աւուրբ,	Աւուրբք.
Պ.	զԱւուրբ,	զԱւուրբք.
Ն.	յԱւուր, յօր կամ յաւր,	յԱւուրս.
Կ.	ով Օր կամ աւր.	ով Աւուրք.

Այսպէս կը հոլովին նաեւ՝

կէսօր, աւուր,	} օրհասաբար.
Հասարակօր, աւուր,	} էջլէն:

ՅՕԳՈՒԵՆՔ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՒԼՈՒՄՈՒՆՔԸ

Խօսեցանք հասարակաբար անուանց հոլովելուն վրայ, երբ որ մինակ խօսքին մէջ բանելու ըլլան։ Հայց կը գտնուի շատ տեղ ալ, որ երկու անուն քովէ քով կու գան ու այնպէս կը հոլովին. ինչպէս, ծանր բեռ, ազնիւ եզ. անուշ ջուր, նախկին սոս. աղէկ մարդ, նոյ ապահ, եւ այլն։

Հիմայ խօսինք անուանց վրայ, թէ այսպէս քովէ քով գալու ըլլան նէ ինչպէս պիտի հոլովին։

Երբ որ այսպէս երկու անուն քովէ քով գալու ըլլան, մէկը Ածական ու մէկալը Գոյական կ'ըսուի։

Գոյական կ'ըսուի ան անունը, որն որ ինչ իրեն գոյող կամ եղած բան մը կը նշանակէ, ու մինակ կրնայ կեցնալ, եւ ուրիշին կարօտութիւն չունի. ինչպէս, հօր, ջուր, օդ, հող, կամ ինչպէս վերի դրած խօսքին մէջ բեռ, մարդ։

Ածականը ինչ իրեն գոյող բան մը չնշանակէր ու մինակ չկրնար կենալ, հապա ուրիշ ինչ իրեն գոյողի կամ գոյականի մը կարօտութիւն ունի. ինչպէս, ցորդ, ծանր, ընկնա. կամ ինչպէս վերի դրած խօսքին մէջ՝ անուշ, աղէկ։

Դիւրին ճանչնալու որոշելու թէ ոյն է ածական, ու ոյն է գոյական, աս է։ Ոյն բառը՝ որուն քովը որ բան, չես՝ գոյականը կրնայ դրուիլ՝ ածական է. իսկ որուն քովը որ չկրնար դրուիլ՝ գոյական է։ Ցորդ բան, սոս չես ջուսուր, ուրենն ցորդը գոյական է. ծանր, ընկնա բան, ազնիւ, հաճելի չես կ'ըսուի. անանկ է նէ ծանր ու ընկնա ածական են։ Այսպէս իմացիր ամէն անուններն ալ *։

---

* Որպէս զի տղայ աղէկ մը հասկնայ ածականին ու գոյականին սահմանը, վարպետը թող հարցընէ աշկերտներուն տեսակ տեսակ անուններ, ան լեզուաւ որ լեզուն որ տղայ աղէկ

Ուշադրեցէք ու տառ առ տառ լեզուի մէջ ածականը գոյականէն միշտ յառաջ կը գրուի, ու ամէնուրեք հոլովիը. ինչպէս,

Կարմիր խնձոր,	Գրքմրդը էմա.
Կարմիր խնձորին,	Գրքմրդը էմանդն.
Կարմիր խնձորին,	Գրքմրդը էմայա.
Կարմիր խնձորը,	Գրքմրդը էմայը.
Կարմիր խնձորէն,	Գրքմրդը էմատան.
Կարմիր խնձորով,	Գրքմրդը էմայըլա.

Ըրսուիր խնձոր կուզէր, ելա բերմըդը: Կոյնպէս ալ ածականը չկրնար հոլովիլ. կուզէը խնձորը, կուզէին խնձորէն. բերմըդըայ ելմայը, բերմըդըդան ելմատան:

Կայ դրաբառ ածականը գոյականէն ԹՂ յառաջ ու ԹՂ ետքը կրնայ գրուիլ. Թէպէտ աւելի գոյականէն յառաջ կը գրուի:

Թէ որ յառաջ գրուելու ըլլայ, հասարակօրէն նախդրիւ կը հոլովի. այսպէս,

Եզակի:

Ո. վայրենի ծառ,	Եապանի աղճ.
Ս. վայրենի ծառոյ,	Եապանի աղճըն.
Տ. վայրենի ծառոյ, ի վայրենի ծառ,	Եապանի աղճա.
Հ. զվայրենի ծառ,	Եապանի աղճը.
Բ. ի վայրենի ծառոյ,	Եապանի աղճդան.
Պ. զվայրենի ծառոյ,	Եապանի աղճդան էօֆ.
Գ. վայրենի ծառով,	Եապանի աղճ ըլա.
Պ. զվայրենի ծառով,	Եապանի աղճըն էրբա.

Գիտեն ու կը հասկընան, որ իրենք իրենցմէ գանեն ԹՂ սրն է գոյականը ու սրն է ածականը: Երէ որ տղաք առջի բերանը սխալելու ըլլան, ինչպէս շատ անգամ կը պատահի, վարպետին շակէլը աւելի ազէկ կը հասկընայ, քան ԹՂ մեր երկոյն երկոյն սահմանը մեկնելը:

Ն. ի վայրենի ծառ,	Եապանի աղջիկ.
Կ. ով վայրենի ծառ,	Եա՛ Եապանի աղջիկ.

Ցոգնակի:

Ա. վայրենի ծառք,	Եապանի աղջիկք.
Ս. վայրենի ծառոց,	Եապանի աղջիկըն.
Տ. վայրենի ծառոց, ի վայրենի ծառս,	Եապանի աղջիկս.
Հ. զվայրենի ծառս,	Եապանի աղջիկըզ.
Բ. ի վայրենի ծառոց,	Եապանի աղջիկըդան.
Պ. զվայրենի ծառոց,	Եապանի աղջիկըդան եօ՛ղբ-.
Գ. վայրենի ծառովք,	Եապանի աղջիկբ ըլ.
Պ. զվայրենի ծառովք,	Եապանի աղջիկըն եվրս.
Ն. ի վայրենի ծառս,	Եապանի աղջիկդա.
Կ. ով վայրենի ծառք,	Եա՛ Եապանի աղջիկբ:

Այսպէս կը հոլովին ամէն նախադաս ածականները. ինչպէս,

Խաւարին քանտ,	մա՛ռ քանդ,	գարանըզդ զինան:
Մտերիմ բարեկամ,	սրտանց բարեկա՛մ,	սատըգ տօսմ:
Գործասէր մեղու,	էֆէ մեղո՛ւ,	համարաճ արը:
Լայն տերեւ,	լայն թէրբե՛ւ,	էնլի եափրագ:
Մեծատի յոյս,	պուրաճ յոյս,	պօշ ումուտ:
Ընդյզ գինի,	անո՛ւշ գինի,	թաճլը շարապ:
Ընտանի որդի,	անո՛ւսակ որդի,	խօվարտա էվլատ:
Ընտուտ խոտուտուն,	էրա՛ւ խոտուտո՛ւ,	խիլաֆսըզ իրլար:
Շքեղ զարդ,	ալա՛ւրդ զարդ,	քէրլամէլի տիւղէն:
Լուսալիր աստղ,	պայծա՛ւ ասդղ,	շէֆաֆլը եըլտըզ:
Ցորդառատ աղբիւր,	ասլա՛ւ ագբի՛ւր,	ճօշղունն պունար:

Խայց թէ որ ածականը իր գոյականէն ետքը դրուելու ըլլայ, պէտք է որ անոր հետ միշտ տեղ հոլովի այսպէս.

Եզակի:

Ա. Եղբայր սիրելի,	Սեվի՛լ- ֆըրդաշ.
Ս. Եղբօր սիրելւոյ,	Սեվի՛լ- ֆըրդաշը.

Տ.	Եղբօր սիրելոյ, առ եղբայր սիրելի,	Սեվէկ-լէ- ֆարտալա.
Հ.	զեղբայր սիրելի,	Սեվէկ-լէ- ֆարտալը.
Բ.	Յեղբօրէ սիրելոյ,	Սեվէկ-լէ- ֆարտալդան.
Պ.	զեղբօրէ սիրելոյ,	Սեվէկ-լէ- ֆարտալդան ե֊.
Գ.	Եղբարբ սիրելեաւ,	Սեվէկ-լէ- ֆարտալ ըլա.
Պ.	զեղբարբ սիրելեաւ,	Սեվէկ-լէ- ֆարտալըն կի.
Ն.	Յեղբայր սիրելի,	Սեվէկ-լէ- ֆարտալդա.
Կ.	ով եղբայր սիրելի,	ե՜ Սեվէկ-լէ- ֆարտալ:

Յոգնակի:

Ի.	Եղբարք սիրելիք,	Սեվէկ-լէ- ֆարտալըր.
Ս.	Եղբարց սիրելեաց,	Սեվէկ-լէ- ֆարտալըրըն.
Տ.	Եղբարց սիրելեաց, առ եղբարս սիրելիս,	Սեվէկ-լէ- ֆարտալըրա.
Հ.	զեղբարս սիրելիս,	Սեվէկ-լէ- ֆարտալըրը.
Բ.	Յեղբարց սիրելեաց,	Սեվէկ-լէ- ֆարտալըրդան.
Պ.	զեղբարց սիրելեաց,	Սեվէկ-լէ- ֆարտալըրդան. ե֊.
Գ.	Եղբարբք սիրելեօք,	Սեվէկ-լէ- ֆարտալըր ըլա.
Պ.	զեղբարբք սիրելեօք,	Սեվէկ-լէ- ֆարտալըրըն կի.
Ն.	Յեղբարս սիրելիս,	Սեվէկ-լէ- ֆարտալըրդա.
Կ.	ով եղբարք սիրելիք,	ե՜ Սեվէկ-լէ- ֆարտալըր:

Ա֊յսպէս կը հոլովին ամէն յետադաս անձականները.

Ա֊յր իմաս֊տուն,	առն իմաս֊տնոյ.	խելոյն մարդ.	ագրլը ատամ:
Ա֊յր բարի,	առն բարւոյ.	աղէկ մարդ.	էյի ատամ:
Հոգի սո֊րբ,	հոգւոյ սո֊րբոյ.	սո֊րբ հոգի.	սրտիզ բուհ:
Փող մեծ,	փողոյ մեծի.	մեծ փող.	պէօյիւք զուրնա:

Հոս տեղս պիտի սկսին տղաք անձականները գոյականներու հետ հոլովելով գրել. եւ անոնց դիմացը հոլովներուն նշանակութիւնները դնել:

ՅՕԳՈՒԵՆՔ

ԹՈՒԱԿԱՆ ԱՆՈՒԱՆՑ ՎՐԱՑ

Թուական անուանք ամէն բանին որոշ համեմատութիւն կը ցուցընեն, ու չորս տեսակ կը բաժնուին. Քանակական, Դասական, Անդիներական ու Կրկնական:

Հայերէնի թուականները ածական են, ու պատասխան կու տան ասոնց հարցմանց՝ քանի՞ հատ, քանի՞ հատ. դ, երէսո, երէս, եւ այլն:

Հայերէնի թուականներուն կարգն ու հոլովը այսպէս է.

Մէկ, միոյ, միում, ի մի, ովի, ի միոջէ			
	կամ ի միոյ, միով,		մէկ, պիր.
Երկու, երկուց,	երկոքումիքդ*,	երէսո,	իքի.
Երիք, երից,	երիւք,	երէս,	իւչ.
Չորք, չորից,	չորիւք,	ըրտ,	տէօրթ.
Հինգ, հ-նգի**,	հնգիւ, հնգից, հնգօք,	հինէ,	պէշ.
Վեց, վեցի,	վեցիւ, վեցից, վեցիւք,	վէց,	ալթը.
Եւթն,	եւթան, եւթամբ, եւթանք,		
	եւթանց կամ եւթնից, եւթամիքդ,	եօթը,	եէտի.
Ութ, ութի,	ութիւ, ութից, ութիւք.	ոռը,	սէքիզ.
Ինն,	ընի, ընիւ, ընից, ընիւք,		
	կամ իննիւք, իննուց, իննիւք,	ինը,	տոգուզ.
Տասն,	տասին, տասամբ, տասունք,		
	տասանց, տասամիքդ,	տասը,	օն.
Մետասան,		տասընմէկ,	օն պիր.
Երկոտասան,		տասներէսո,	օն իքի.
Երեքտասան,	ի. իւ.	տասներէս,	օն իւչ.
Չորեքտասան,	ից, իւք.	տասընըրտ,	օն տէօրթ.
Հնգետասան,		տասընհինէ,	օն պէշ.
Վեչտասան,		տասնըվեց,	օն ալթը.

* Քիչ մեզ կը բանի իր գործիականը, որ է երէսո:

** Ասոնց եզակի վերջահոլովները գործիականէն զատ հասարակօրէն չատ չեն գործածուիր:

Եւթնեւտասան, տասին, տասամբ, տասանք, տասանց, տասամբք, պառնքսնրը, օն եէտի:
Ութեւտասան, տասին, տասամբ, տասանք, տասանց, տասամբք, պառնքսնրը, օն սէքիզ:
Ինեւտասան, տասին, տասամբ, տասանք, տասանց, տասամբք, պառնքսնը, օն տօգուզ:
Քսան, քսանի, նիւ. նից, նիւք, չառն, եւրմի:
Երեսուն, երեսնի, նիւ, նից, նիւք, երսուն, օթուզ:
Քառասուն, քառասնի, նիւ, նից, նիւք, չառասուն, գըրգ:
Յիսուն, յիսնի, նիւ, նից, նիւք, չեսուն, էլլի:
Վաթսուն, վաթսնի, նիւ, նից, նիւք, վընսուն, ալթմըշ:
Եւթանասուն, եւթանասնի, նիւ, նից, նիւք, եօնսնասուն, եէթմիշ:
Ութսուն, ութսնի, նիւ, նից, նիւք, ուընսուն, սէքսէն:
Իննսուն, իննսնի, նիւ, նից, նիւք, իննսուն, տօգսան:
Հարեւր, հարիւրայ, ով, ոց, ովք կամ ի, իւ, ից, օք, հազար, ի, աւ, աց կամ ի, իւ, ից, օք, հազաք, պին:
Բեւր, բիւրու, ու, ուց, ուք, քեր, օն պին:

Երկերիւր,		երկու հարիւր, իքի եիւզ:
Երեքհարեւր,		երեչ հարիւր, իւչ եիւզ:
Չորեքհարեւր,	ամէնն ալ	չորս հարիւր, տէօրթ եիւզ:
Հինգհարեւր,	Հարիւրին	հինգ հարիւր, պէշ եիւզ:
Վեցհարեւր,	պէս կը	վեց հարիւր, ալթը եիւզ:
Եւթնհարեւր,	հոլովին:	եօթը հարիւր, եէթի եիւզ:
Ութհարեւր,		ուրը հարիւր, սէքիզ եիւզ:
Իննհարեւր,		ինը հարիւր, տօգուզ եիւզ:

Դասական:

Դասականները ածական են, ու համրած բանին կարգը կը ցուցընեն, ու պատասխան կուտան Հարցմանց՝ առնէ՞ երրորդ, գաչընչմ՞: Յաճախ բացարձակներէն կ՚ելլեն երրորդ կամ որդ մասնիկը վրանին աւելցընելով. այսպէս,

Առաջնորդ կամ Ներորդ,		պէրինէն.
Երկրորդ,		էրինէն.
Երրորդ,		է-ւէ-նէն-.
Չորրորդ,		պէօրթ-նէն-.
Հինգերորդ,		պէնկինէն.
Վեցերորդ,		ուլ-ըընճը.
Եւթներորդ,		եէօթինէն.
Ութերորդ,		ութ-ընճինէն.
Իններորդ,	դի. դաւ.	թօքու-զունճու-.
Տասներորդ,	դայ. դաք.	ընու-նճու-.
Մետասաներորդ,		ըն պէրինէն.
Քսաներորդ,		եէրմինէն.
Քսաներորդ առաջնորդ,		եէրմ պէրինէն,
Քսաներորդ երկրորդ,		եէրմ էրինէն.
Երեսներորդ,		օղու-զունճու-.
Քառասներորդ կամ քառասնորդ,		թըրթընճը.
Հարիւրորդ,		եէ-ւէ-նէն-.
Հազարերորդ,		պինինէն.

Առաջին, եւ, եվելէ, այսպէս կը հոլովի,

Առաջին, առաջնոյ, առաջնում, յառաջնմէ կամ յառաջնոյ, առաջնով:

Անձնեբական:

Անձներական կ'ըսուին այն թուական անուանները, որոնք իրենց նշանակած թիւը մէկ տեղ համրելով կը ցուցընեն. ինչպէս,

Երկոքեան	կամ երկոքին,	երկու-ւ,	իքիսի տէ.
Երեքեան	կամ երեքին,	երեք-ւ,	իւչիւ տէ.
Չորեքեան	կամ չորեքին,	չըրա-ւ,	տէօրթիւ տէ.
Եւթանեքեան	կամ անեքին,	եօթին-ւ,	եէտիսի տէ.
Տասնեքեան	կամ նեքին,	պաան-ւ,	օնու տու.
Երկոտասաներեքեան	կամ նեքին,	պաաս-եր-երկու-ւ,	օն իքիսի տէ.

Սոյնք այսպէս կը հոլովին.

Ցոգնակի։

Ո. Երկաքեան կամ երկո-քին,	Իէնէ պէ.
Ս. Երկոցունց կամ երկո-ցուն,	Իէնէնէն պէ.
Տ. Երկոցունց, առ երկո-սեան կամ առ երկո-սին,	Իէնէնէ պէ.
Հ. զերկոսեան կամ զեր-կոսին,	Իէնէնէ պէ.
Բ. Յերկոցունց,	Իէնէնդէն պէ.
Պ. զերկոցունց,	Իէնէնդէն պէ եօ՛նրէ՛ս.
Գ. Երկաքումբք,	Իէնէնչէլէ պէ.
Պ. զերկաքումբք,	Իէնէնէն պէ էնէրճէնդա.
Ն. Յերկոսեան կամ յեր-կոսին,	Իէնէնդէ պէ։

Ա՛յսպէս կը հոլովին նաեւ.

Ամենեքեան կամ ամենեքին,
Բոլորեքեան կամ բոլորեքին,
} ամէնն ալ. հէփսի տէ.

Կրկնական։

Կրկնական կ՛ըսուին ան թուականները, որոնք որ համրած բանին քանիպատիկ ըլլալը կը ցուցընեն. ինչպէս,

Երկպատիկ,	երկու պապէկ,	*իքի գաթ.*
Եռապատիկ,	եօ՛ր պապէկ,	*եէտի գաթ.*
Տասնպատիկ,	թաս պապէկ,	*օն գաթ.*

ՅՕԳՈՒԱԾՔՆ Գ

ՄԱՍՆԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ

Եզակի։

Ո.	Ոմն,	Ոք, մէկը,	պէրէկ,
Ս.	Ուրուն,	Ուրուք,	պէրէկինէն.
Տ.	Ումեմն, առ ումն,	Ումեք, առ ոք,	պէրէկինէ.
Հ.	Ոմն,	Ոք,	պէրէկինէ.
Բ.	Յումեմնէ,	Յումեքէ,	պէրէկինդէն.
Պ.	Ումեմնէ,	Ումեքէ,	պէրէկինդէն էօրբէ–.
Գ.	Ոմանէ,	Ոքնէ,	պէրէկինէլէ.
Պ.	Ումանէ,	Ոքնէ,	պէրէկինէն էրբ.
Ն.	Յումեմն, Յոմն.	Յումեք, Յոք,	պէրէկինդէ։

Յոգնակի։

Ո.	Ոմանք,	պաղըլար.
Ս.	Ոմանց,	պաղըլարըն.
Տ.	Ոմանց, առ ոմանս,	պաղըլարա.
Հ.	Ումանս,	պաղըլարը.
Բ.	Յոմանց,	պաղըլարդան.
Պ.	Ումանց,	պաղըլարդան էօրբէ–.
Գ.	Ոմամբք,	պաղըլար ըլա.
Պ.	Ումամբք,	պաղըլարըն էրբ–ֆէնդա.
Ն.	Յոմանս,	պաղըլարդա։

Յոճ կամ ինչ այսպէս կը հոլովի.

Եզակի։

Ո.	Իմն կամ ինչ,	(բան) մը,	պիր (շէյ).
Ս.	Իրիք,	(բանէ) մը,	պիր (շէյին).
Տ.	Իմիք, առ իմն,	(բանի) մը,	պիր (շէյէ).
Հ.	Ումն,	(բան) մը,	պիր (շէյի).
Բ.	Յիմիքէ, Յիմեմնէ,	(բանէ) մը,	պիր (շէյտէն).
Պ.	Ումիքէ, Ումեմնէ,	(բանի) մը վրայ,	պիր (շէյտէն էօ).
Գ.	Իւիք,	(բանով) մը,	պիր (շէյիլէ).
Պ.	Ումիք,	(բանէ) մը ետքը,	պիր (շէյտէն էթ).
Ն.	Յիմիք,	(բանի) մը մէջը,	պիր (շէյտէ)։

Խրաքանչիւր, ամէն մէկը, հէր պիրի։ Երկաքանչիւր, երկուքն ալ, ամբողջ տէր։ Այլ, ուրիշ, պաշգա։ Անուս. Մէյնէ, օ պիրի։ Այսինք ամէնն ալ գնդ, գնդոյ համ. պես կը հոլովին. այսպէս,

Խրաքանչիւր, իւրաքանչիւրոյ, իւրաքանչիւրում, յիւրաքանչիւրմէ, իւրաքանչիւրով։ Երկաքանչիւր*, երկաքանչիւրոյ, երկաքանչիւրում, յերկաքանչիւրմէ, երկաքանչիւրով։ Այլ, այլոյ, այլում, զայլ, յայլմէ, այլով։ Անուս. միւսոյ, միւսում, զմիւս, ի միւսմէ, միւսով։

Այնպէս, իրերաց մասնական անուններըը եզակի չունին, ու այսպէս կը հոլովին։

Ցոգնակի։

Ո.	Զո՜նէ,		
Ս.	Միմեանց,	մէմէնո՜,	պիրիպիրինին.
Տ.	Միմեանց, առ միմեանս,	մէմէնո՜,	պիրիպիրինէ.
Հ.	զմիմեանս,	մէնզէմ,	պիրիպիրինի.
Բ.	ի միմեանց,	մէնմէյէ,	պիրիպիրինտէն.
Պ.	զմիմեանց,	մէնմէնո՜ վրայ,	պիրիպիրինտէն էօ.
Գ.	միմեամբք,	մէնմէնով,	պիրիպիրիվլէ.
Պ.	զմիմեամբք,	մէնմէնո՜ պոլըր.	պիրիպիրինին էթ.
Ն.	ի միմեանս,	մէնմէնո՜ մէջը,	պիրիպիրինտէ.

Ցոգնակի։

Ո.	Զո՜նէ,		
Ս.	Իրերաց,	էրբո՜,	պիրիպիրինին.
Տ.	Իրերաց, առ իրեարս,	էրբո՜,	պիրիպիրինէ.
Հ.	զիրեարս,	էրբէ,	պիրիպիրինի.
Բ.	յիրերաց,	էրբէմէ,	պիրիպիրինտէն.
Պ.	զիրերաց,	էրբո՜ վրայ,	պիրիպիրինտէն էօ.
Գ.	իրերօք,	էրբովլ,	պիրիպիրիվլէ.
Պ.	զիրերօք,	էրբո՜ պոլըրթէ.	պիրիպիրինին էթ.
Ն.	յիրեարս,	էրբո՜ մէջը,	պիրիպիրինտէ։

* Երկոփանչիւր բառը ընտիր հեղինակները չեն գործածեր, նոյնպէս եօթոփանչիւր բառին ուղղականը ամէն հոլովներուն տեղ կը բանեցընեն։

ՅՕԳՈՒԱԾՆԵՐ

ՀԱՐՑԱԿԱՆ ԸՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ

	Եզակի։		Յոգնակի։
Ա.	Ո՛վ,	+ը՛ս,	Ո՛վք, +ը՛ք֊ը.
Ս.	Ո՛ր,	+ի՛ն,	Ո՛յց.
Տ.	Ո՛ւմ,	+ի՛ւ,	Ո՛յց, Ո՛յս, ցո՛յս.
Հ.	զո՛վ,	+ի՛ն,	զո՛յս.
Բ.	Ո՛ւմէ,	+ի՛ն֊ը,	Ո՛յց.
Պ.	զո՛ւմէ,	+ի՛ն֊ը եղբ֊,	զո՛յց.
Գ.	Որո՛վ.	+ի՛ն֊ի՛ւ,	Որո՛վք.
Պ.	զորո՛վ,	+ի՛ն֊ը էնդ֊ֆը.	զորո՛վք.
Ն.	Ո՛ւմ, Ո՛վ, Ո՛,	+ի՛ն֊ը,	Ո՛յս.

Իւր հարցական անունը եզակի միայն ունի, ու այսպէս կը հոլովի.

Ա.	Ձո՛ւն,	
Ս.	Է՛ր,	նո՛ւնն, նո՛ր ընկեր.
Տ.	Ի՛մ, հո՛մ, ընդ Է՛ր,	նո՛ւնն, նո՛ր ընկեր.
Հ.	զի՛ն,	նո՛ր, նո՛ր ընկ.
Բ.	առ ի՛ Ա՛ր,	նո՛ր ընկերն.
Պ.	զԱ՛ր,	նո՛ւնն.
Գ.	Ի՛ւ,	նո՛ր ընկերէ.
Պ.	զի՛ւ,	նո՛ր ընկերն էնդ֊ֆընդ.
Ն.	Ո՛ւմ,	նո՛ւնդ։

Վ՚Ա՛նի՛, ֆո՛ւ հարցական անունն ալ այսպէս կը հոլովի.

քա՛նի՛, քանո՛ւ կամ քանո՛յ, ի քանո՛ւ կամ ի քանո՛յ. քանի՛ք, քանեա՛ց, ի քանի՛ս, քանեո՛ք եւ այլն։

ԳԼՈՒԽ Ը

ԴԵՐԱՆՈՒԱՆ ՎՐԱՑ

Որպէս զի անուն մը շատ անգամ խօսքի մէջ չկրկնուի, անոր տեղը կը դրուի բառ մը, որ Դերանուն կ'ըսուի։

Դերանունները անուանց պէս Թէ–, Հոլով, ու Հոլովման ունենալէն զատ, անոնց վրայ կ'աւելցընեն նաեւ Դէմ ալ, որ երեք է. առաջին՝ ինչպէս, Ես. երկրորդ դիմացինս, ինչպէս, Դուն. երրորդ մէկ ուրիշ մը, ինչպէս, Նա։

Դերանուններուն արմատը ասոնք երեք դիմորոշ յօդերն են, ս, պ, ն։ Ս, առջի դէմը. պ, երկրորդ դէմը. ն, երրորդ դէմը կը ցուցընէ։ Ինչպէս աշխարհաբար ու տաճկերէն լեզուի մէջ ալ կ'ըսենք. գլուխս, գլուխդ. գլուխը. պաշտ, պաշտն, պաշտը. տունս, տունդ, տունը. եվիմ, եվին, եվի։

Դերանունները չորս տեսակ են, Էական, Ցուցական, Սեռական, ու Ցարաբերական։

Ա. Էական դերանունները ասոնք են, Ես, Դուն, Ինձ, Իւր, ու այսպէս կը հոլովին։

Ա. ԴԷՄՔ

Եզակի։

Ո. Ես.	ես,	պէն.
Ս. Իմ.	իմ,	պէնիմ.
Տ. Ինձ, առ իս, ցիս.	ինձ,	պանա.
Հ. Զիս.	իս,	պէնի.
Բ. Յինէն,	ինձ,	պէնտէն.
Պ. Զինէն,	իմ վրաս,	պէնտէն էօրի.
Գ. Ինձ,	ինձով,	պէնիմ իլէ.
Պ. Զինձ,	իմ բոլորտիս,	պէնիմ էվրա.
Ե. Յիս,	իմ վրաս,	պէնտէ։

Յոգնակի։

Ո. Մէք,	ֆէն֊,	պիզ.
Ս. Մեր,	ֆեր,	պիզեմ.
Տ. Մեզ, առ մեզ,	ֆեղ,	պիզէ.
Հ. զՄեզ,	ֆեղ,	պիզին.
Բ. ի Մէնջ,	ֆեղէ,	պիզատէն.
Պ. զՄէնջ,	ֆեր վրայ,	պիզատէն էօթ.
Գ. Մեւք,	ֆեղմով,	պիզեմ իլէ.
Պ. զՄեւք,	ֆեր բուղդուխ֊ը,	պիզեմ էթրաֆ.
Ն. ի Մեզ,	ֆեր ֆեղը,	պիզատէ։

Բ. Դ Է Մ Ք

Եղակի։

Ո. Դու,	քոն֊,	սէն.
Ս. Քո,	ֆոնկէն,	սէնին.
Տ. Քեզ, առ քեզ,	ֆեղէ,	սանա.
Հ. զՔեզ,	ֆեղ,	սէնի.
Բ. ի Քէն,	ֆեղէ,	սէնդէն.
Պ. զՔէն,	ֆոն վրաք,	սէնդէն էօթրու.
Գ. Քեւ,	ֆեղմով,	սէնին իլէ.
Պ. զՔեւ,	ֆոն բուղդուխ֊ը,	սէնին էթրաֆըն.
Ն. ի Քեզ,	ֆոն ֆեղը,	սէնդէ.
Կ. ով Դու,	ով քոն֊,	եա՛ սէն։

Յոգնակի։

Ո. Դուք,	քոն֊,	սիզ.
Ս. Ձեր,	ֆեր,	սիզին.
Տ. Ձեզ, առ ձեզ,	ֆեղէ,	սիզէ.
Հ. զՁեզ,	ֆեղ,	սիզի.
Բ. ի Ձէնջ,	ֆեղէ,	սիզատէն.
Պ. զՁէնջ,	ֆեր վրայ,	սիզատէն էօթ.
Գ. Ձեւք,	ֆեղմով,	սիզին իլէ.
Պ. զՁեւք,	ֆեր բուղդուխ֊ը,	սիզին էթրաֆ.
Ն. ի Ձեզ,	ֆեր ֆեղը,	սիզատէ.
Կ. ով Դուք,	ով քոն֊,	եա՛ սիզ։

Գ· Դ Է Մ Բ

Եզակի։

Ո·	ը֊նէ,		
Ս·	Իւր, *	էրէն,	քէնտինին.
Տ·	Իւր, առ իւր,	էրէն,	քէնտինէ.
Հ·	ը֊նէ,		
Բ·	Ի՛ւրմէ,	էրմէ,	քէնտինտէն.
Պ·	Ի՛ւրմէ,	էր վրայ,	քէնտինտէն էօ.
Գ·	Իւրեւ կամ իւրեաւ կամ իւրեամբ,	էրմով,	քէնտի իլէ.
Պ·	Ի՛ւրեւ կամ ի՛ւրեաւ կամ ի՛ւրեամբ,	էր Բուլըդի՛,	քէնտինին էթր.
Ն·	Ի՛ւր,	էր Ռէնը,	քէնտինտէ.

Յոգնակի։

Ո·	ը֊նէ,		
Ս·	Իւրեանց,	էրենց,	քէնտիլէրինին.
Տ·	Իւրեանց, առ իւրեանս,	էրենց,	քէնտիլէրինէ.
Հ·	Ի՛ւրեանս,	ղէրէն֊,	քէնտիլէրինի.
Բ·	Յիւրեանց,	էրենցմէ,	քէնտիլէրինտէն.
Պ·	Ի՛ւրեանց,	էրենց վրայ,	քէնտիլէրինտէն էօթրիւ.
Գ·	Իւրեամբք,	էրենցով,	քէնտիլէրի իլէ.
Պ·	Ի՛ւրեամբք,	էրենց Բուլըդի֊ը,	քէնտիլէրինին է.
Ն·	Յիւրեանս,	էրենց Ռէնը,	քէնտիլէրինտէ։

Եզակի։

Ո·	Ինքն,	ին֊ը,	քէնտի.
Ս·	Ինքեան,	էրէն,	քէնտինին.
Տ·	Ինքեան, առ ինքն,	էրէն,	քէնտինէ.
Հ·	Ի՛նքն,	ղին֊ը,	քէնտինի.
Բ·	Յինքենէ,	էրմէ,	քէնտինտէն.

---

* Վեռական, որական եւ ներգոյական խոբին առջ խոբեան ալ կայ, բայց ընտիր մատենագիրները ամենեւին չեն գործածեր։

Պ. զինքենէ,	էր վրայ,	քենտինտէն էօ.
Գ. Ինքեամբ,	էրմէվ,	քենտի իլէ.
Պ. զինքեամբ,	էր Բուլտրդէ,	քենտինին էմբր.
Ն. Յինքեան,	էր Ղէլը,	քենտինտէ.

Յոգնակի:

Ո. Ինքեանք,	էրենէ,	քենտիլէրի.
Ս. Ինքեանց,	էրենց,	քենտիլէրինին.
Տ. Ինքեանց, առ ինքեանս,	էրենց,	քենտիլէրինէ.
Հ. զինքեանս,	զէրենէ,	քենտիլէրինի.
Բ. Յինքեանց,	էրենդէ,	քենտիլէրինտէն.
Պ. զինքեանց,	էրենց վրայ,	քենտիլէրինտէն էօմբրիւ.
Գ. Ինքեամբք,	էրենդմվ,	քենտիլէրի իլէ.
Պ. զինքեամբք,	էրենց Բուլտրդէ,	քենտիլէրինին էմբրաթբնտա.
Ն. Յինքեանս,	էրենց Ղէլը,	քենտիլէրինտէ.

Բ. Չուցական դերանուններըը երեք տեսակ են: Այ, դա, նա. Այս, այդ. Սոյն, դոյն, նոյն:

Այս, սա, պուռ. Դա, ապ, շուռ. Նա, ան, օ. գոյականն են. ու այսպէս կը Հոլովին,

Եզակի:

Ո. Նա,	ան,	օ.
Ս. Նորա,	անոր,	օնուն.
Տ. Նմա, առ նա,	անոր,	օնա.
Հ. զնա,	ան,	օնու.
Բ. Ի նմանէ,	անէ,	օնտան.
Պ. զնմանէ,	անոր վրայ,	օնտան էօմբրիւ.
Գ. Նովաւ,	անով,	օնուն իլէ.
Պ. զնովաւ,	անոր Բուլտրդէ,	օնուն էմբրաթբրն.
Ն. Ի նմա,	անոր Ղէլը,	օնտա.

Ցոգնակի։

Ո. Նոքա,	անոնք,	օնլար.
Ս. Նոցա,	անոնց,	օնլարըն.
Տ. Նոցա, առ նոսա,	անոնց,	օնլարա.
Հ. զնոսա,	զանոնք,	օնլարը.
Բ. ի Նոցանէ,	անոնցմէ,	օնլարտան.
Պ. զնոցանէ,	անոնց վրայ,	օնլարտան էօթ.
Գ. Նոքօք,	անոնցո՛վ,	օնլար իլէ.
Պ. զնոքօք,	անոնց Համար,	օնլարըն էթրաֆ.
Ն. ի Նոսա,	անոնց Մէջը,	օնլարտա.

Ասոր պէս կը հոլովին նաեւ՝

Սա, սորա, սմա, ի սմանէ, սովաւ, սոքա, սոցա, զսոսա, ի սոցանէ, սոքօք, սա, պու։

Դա, դորա, դմա, ի դմանէ, դովաւ, դոքա, դոցա, զդոսա, ի դոցանէ, դոքօք, սա, շու։

Այս, սա, պու. Այդ, սա, շու. Այն, ան. օ. ցուցական դերանուններըը ածական են, ու այսպէս կը հոլովին,

Եզակի։

Ո. Այն,	ան,	օ.
Ս. Այնր, հմ այնորիկ,	անոր,	օնուն.
Տ. Այնմ հմ այնմիկ, առ այն,	անոր,	օնա.
Հ. զԱյն,	ան,	օնու.
Բ. ԱՅնմանէ,	անկէ,	օնտան.
Պ. զԱյնմանէ,	անոր վրայ,	օնտան էօթրու.
Գ. Այնու հմ այնուիկ,	անով,	օնուն իլէ.
Պ. զԱյնու հմ զայնուիկ,	անոր Համար,	օնուն էթրաֆըն.
Ն. ԱՅնմ հմ յայնմիկ հմ յայն,	անոր Մէջը,	օնտա։

Ցոգնակի։

Ա.	Ա.յնոքիկ,	անոնց,	օնլար.
Ս.	Ա.յնոցիկ,	անոնց,	օնլարըն.
Տ.	Ա.յնոցիկ, առ այնոսիկ,	անոնց,	օնլարա,
Հ.	զԱ.յնոսիկ,	զանոնք,	օնլարը.
Բ.	յԱ.յնցանէ,	անոնցմէ,	օնլարտան.
Պ.	զԱ.յնցանէ,	անոնց վրայ,	օնլարտան էօթ.
Գ.	Ա.յնոքիւք,	անոնցմով,	օնլար իլէ.
Պ.	զԱ.յնոքիւք,	անոնց ետըրտիէը,	օնլարըն էթրա.
Ն.	յԱ.յնոսիկ,	անոնց մէջը,	օնլարտա.

Ասոր պէս կը հոլովին նաեւ՝

Ա.յս, այսր կամ այսորիկ, այսմ կամ այսմիկ, յայսմանէ, այսու կամ այսուիկ. այսոքիկ, այսոցիկ, զայսոսիկ, յայսցանէ, այսոքիւք։

Ա.յդ, այդր կամ այդորիկ, այդմ կամ այդմիկ, յայդմանէ, այդու կամ այդուիկ. այդոքիկ, այդոցիկ, զայդոսիկ, յայդցանէ, այդոքիւք։

Ասոնց յոգնակին կրնայ նաեւ ըլլալ, Ա՛ն, ա՛նց, զա՛նս, յա՛նս. Ա՛դ, ա՛դց. Ա՛յց։ Հայց չըլլար զա՛դս, ա՛ս այդս, զա՛յս, ա՛ս այս։

Ա՛ղն, դո՛ղն, նո՛ղն, օ՛ղ, ցուցական դերանուններըը ածական են. ու այսպէս կը հոլովին,

	Եղակի։	Յոգնակի։
Ա.	նո՛ղն, նո՛ղ, օ՛ղ,	նո՛ղքին.
Ս.	նո՛րին,	նո՛ցին.
Տ.	նո՛ին, առ նո՛ղն,	նո՛ցին, առ նո՛սին.
Հ.	զնո՛ղն,	զնո՛սին.
Բ.	նո՛ւնէ,	ի նո՛ցունց.
Պ.	նո՛ւնէ,	զնո՛ցունց.
Գ.	նո՛վին կամ նո՛վիմիւ,	նո՛վիմիք կամ նո՛քուիմիք.

Պ. ընովին կամ ընովիմբ, ընովիմիք կամ ընոքումբք,
Ն. ի նմին, ի նոյն, ի նոսին։

Լսոր պէս կը հոլովին նաեւ՝

Սոյն, սորին, սմին, զսոյն, սովին. սոքին, սոցին, զսոսին, ի սոցունց, սովիմբք։
Դոյն, դորին, դմին, զդոյն, դովին. դոքին, դոցին, զդոսին, ի դոցունց, դովիմբք։

Լսոնց յոգնակին կրնայ նաեւ ըլլալ, նոյնս, ամ նոյնս, ընոյնս. Սոյնս, ամ սոյնս, ընոյնս. Դոյնս, ամ դոյնս, ընդոյնս։

Գ. Ստացական դերանուններըը իմ, ում, ձեր իւր, ածական են. ու այսպէս կը հոլովին,

	Եզակի։	Յոգնակի։
Ո.	իմ, իմին, պէնիմ.	իմք.
Ս.	իմոյ,	իմոց.
Տ.	իմում, առ իմ,	իմոց, առ իմս.
Հ.	ինմ,	ինմս.
Բ.	յիմմէ,	յիմոց,
Պ.	ինմէ,	ինմոց.
Գ.	իմով,	իմովք.
Պ.	ինմով,	ինմովք.
Ն.	յիմում,	յիմս։

Լսոր պէս կը հոլովին նաեւ՝

Մեր, մերոյ, մերում, ի մերմէ, մերով,
մերոց, ի մերոց, մերովք, ձեր, պիզիմ։
Ձեր, ձերոյ, ձերում, ի ձերմէ, ձերով,
ձերոց, ի ձերոց, ձերովք, իւր, սիզին։
Իւր, իւրոյ, իւրում, յիւրմէ, իւրով,
իւրոց, յիւրոց, իւրովք, էրեն, քէնտինին։

Խոկ քո երկու կերպով կը հոլովի. այսպէս,

	Եզակի։	Յոգնակի։
Ո.	քո* կամ քոյ,	քոյք.
	տուկն, սէնին,	
Ս.	քոյ կամ քոյոյ,	քոյց կամ քոյոց.
Տ.	քուէմ կամ քոյումայ,	քոյց կամ քոյոց,
	առ քո,	առ քոյս.
Հ.	ք՛քո,	ք՛քոյս.
Բ.	ի քուէմէ կամ ի քոյոյ,	ի քոյց կամ ի քոյոց.
Պ.	ք՛քուէմէ կամ ք՛քոյոյ,	ք՛քոյց կամ ք՛քոյոց.
Գ.	քով կամ քոյով,	քովք կամ քոյովք.
Պ.	ք՛քով կամ ք՛քոյով,	ք՛քովք կամ ք՛քոյովք.
Ն.	ի քուէ,	ի քոյս։

Ըս ստացական դերանուններէն ուրիշ տեսակ ստացական դերանուն մ՛ալ կ՛ելլէ անոնց սեռականին վրայ իւ մասնիկ դնելով. այսպէս, Իմոյն, Քոյն, Մերոյն, Ձերոյն, Իւրոյն. ու ամէնն ալ նախդրիւ կը հոլովին։

Դ. Հարաբերական դերանունը ՈՐ կամ Ո, որ ՈՐ, քի. զօրութիւն մը ունի վերի բառը, կամ ամբողջ խօսքը յատուկ բերելու. ինչպէս ան խօսքին մէջ, Ան պղտի, որն որ ալեկ կարդալ չգիտէր, ծաղր կ՛ընէր իր ընկերներուն առջեւ։ Ոմանք, աբեմ՚նը, անդրկիը, պղինձը, երկաթը, կապարը, որոնք մեռած կ՛ըսուին, լերանց գլխեն կը գտնեն կը հանեն։ Հոս որն որը յարաբերից ան պղտի։ Խոկ որոնք յարաբերից ոսկի, աբեմ՚նը, եւ այլն։

---

* Ասոր երկու կերպ հոլովելուն պատճառը ան է որ, ուղղականը կրնայ երկու կերպով ալ գրուիլ, այս ինքն քո կամ քոյ։ Ինչպէս յարաբերական դերանունին ալ ուղղականը երկու կերպով ըլլալուն համար որ կամ ո, տրականը որուն կամ ումն կ՛ըլլայ։

Ուր կամ Ո յարաբերական դերանունը այսպէս կը հոլովի,

	Եզակի։	Յոգնակի։
Ո։	Որ կամ ո, որն ու, քի,	Որք կամ ոք։
Ս։	Որոյ կամ ոյր,	Որոց կամ ոց։
Ց։	Որում կամ ում,	Որոց կամ ոց, առ. որս։
Հ։	զՈր կամ զո,	զՈրս։
Բ։	յՈրմէ,	յՈրոց։
Պ։	զՈրմէ,	զՈրոց։
Գ։	Որով,	Որովք։
Պ։	զՈրով,	զՈրովք։
Ն։	յՈրում, յոր,	յՈրս։

Այս յարաբերական դերանունին վրայ Թէ որ պահ-ղակ դնելու ըլլաս, հարցական կ՚ըլլայ։ այսպէս, Ո՞ր, որո՞յ, որո՞ւմ, հո՞նկը. եւ այլն։

ԳԼՈՒԽ Գ

ԲԱՑԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ

Բաց կ'ըսուի երրորդ մասն բանին, որ կը նշանակէ ֆոքձոլոքիւն մը, (այս ինքն ընել կամ ըլլալ,) ապենով, Թառով, ու պէտով. ինչպէս, Ասոտած ապեղձեց երկինքը ու երկիրը, կամ Երկինքը ու երկիրը Ասոտածմ ապեղձուեցան։

ՅՕԳՈՒԱՆՈՒ Ը

ԲԱՑԵՐՈՒՆ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ

Խայերուն պարագաները վեց են. Սեռ, Թամանակ, Եղանակ, Թիւ, Դէմք, ու Խոնարհմունք։

Խայերուն սեռը չորս է. Նեբէրձական, Կրաորաական, Հասարակ ու Ձեղք։

Որովհետեւ բայը գործողութիւն մը, ընել մը կը նշանակէ, երբ որ գործողութիւնը ընողէն կ'ելլէ, ուրիշին վրայ կ'անցնի, ան բայը Նեբէրձական կ'ըսուի. ինչպէս գանեմ, էը ձնեմ։ Լսոնք Հասարակօրէն է՛, երբեմն ալ ամ եւ ում կը վերջաւորին։

Կրաորական կ'ըսուի ան բայը, որ կը նշանակէ ըլլալուիլ, կամ գործողութիւն մը՝ որ ուրիշէն կը կրուի, եւ ասոնք է՛ կը վերջաւորին։

Հասարակ կ'ըսուի ան բայը, որ մէկ ձայնով, այս ինքն է՛ վերջաւորելով, թէ՛ ներգործական՝ այս ինքն ընելը, թէ՛ կրաորական՝ այս ինքն ըլլալը կը նշանակէ։ Ինչպէս համաբէմ մէկ ձայնով երբեմն ներգործական կը նշանակէ, այս ինքն սէպել. եւ երբեմն կրաորական, այս ինքն սէպուիլ։

Ձեղք կ'ըսուի ան բայը, որն որ այնպէս գործողութիւն մը կը նշանակէ, որ ընողին վրայ կը մնայ, եւ ուրիշին վրայ չանցնիր։

Ըսողմէ ոմանք եմ կը վերջաւորին, ու միւնակ ներ. գործական բայի պէս կը խոնարհին, անոր համար նե՛ր-գործաւէրդ չէր+ կ՚ըսուին։

Ոմանք ալ եմ կը վերջաւորին, ու միւնակ կրաւորական բայի պէս կը խոնարհին, անոր համար կրաւորական չէր+ կամ Չայնակրական կ՚ըսուին։

Չէզոք բայերուն կարգը կրնան դրուիլ Էական բայերն ալ, որոնք միայն ըլլալ կը ցուցընեն. ու աս չորսն են. եմ, Լինիմ, Եղանիմ, Գամ։

Հայերը միշտ գործողութիւն մը կը նշանակեն, ու պէտք է որ գործողութիւնը ատենի մէջ ըլլայ։ Բրլ՝ ատենը կամ ժամանակը երեք է. Ներկայ, Հիմակուանը. Անցեալ, անցածը. Ապառնի, գալիքը. ինչպէս, Ես միշտ՝ աս օր համաքա աղէկ սովրեցայ (անցեալ). Հիմայ ալ աղէկ կը սովրիմ (ներկայ). Եւթը տարի աղէկ պիտ՚ որ սովրիմ (ապառնի)։

Ընդհանրը կրնայ չորս կերպ մտածուիլ, մէյ մը անկատար անցած, այս ինքն այնպէս անցած, որ դեռ չէր կատարեալ լինցած. ինչպէս, գրէի, կը գրէի, եաղորըտրմ։

Մէյ մ՚ալ կը ցուցընէ կատարեալ անցած, ինչպէս, գրեցի, գրեցի, եաղտրմ։

Մէյ մ՚ալ կը ցուցընէ անցած, ու վրան քիչ մ՚ալ ատեն անցած. ինչպէս, գրեալ եմ, գրած եմ, եաղմըշտրմ։

Մէյ մ՚ալ կը ցուցընէ անցած, ու վրան շատ ատեն անցած. ինչպէս գրեալ էի, գրած էի, եաղմըշտրմ։

Հայերուն Եղանակը չորս է. Սահմանական, Հրամայական, Ստորադասական, Անեղեանը։ Ընդհանրին հոլովածին՝ զոր օրինակ, գործելոյ, գործելով, ի գործել, Գործական բայ կը զուգին։

Հայերուն թէ՛ անունին ու դերանունին պէս, երկուք է. Եղակի ու յոգնակի. ինչպէս, ես կը գործեմ, մենք կը գործենք։

Հայերուն Դէմքը դերանունին պէս երեք է. Առաջին, Երկրորդ, Երրորդ. ինչպէս, ես կը գործեմ, դուն կը գործես, ան կը գործէ։

Խոնարհմունք կ՚ըսուի բային պէսպէս փոխուիլը իր եղանակ ծայրը զանազան մասնիկներ աւելնալով. ինչպէս նաեւ անուան պէսպէս փոխուիլը հոլով կ՚ըսուի:

Ընդհանրութիւնը խոնարհմունքէն առաջ կու գայ որ չորս է. վասն զի բայերուն վերջաւորութիւնը չորս կերպ ըլլալուն համար. եմ, իմ, ամ, ում. ինչպէս պէրեմ, պէրեմիմ, պէրանամ, պէրում, չորս կերպ ալ կը ծորգին:

ՅՕԳՈՒԻԵՆՔ

ԵԱԿԱՆ ԲԱՑԵՐՈՒՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

Ա. ԵՄ

Սահմանական եղանակի ներկայ:

Եզակի:

Ես եմ,	ես էմ,	պէն իմ.
Դուն ես,	դուն ես,	սէն սին.
Նա է,	ան է,	օ տուր.

Յոգնակի:

Մենք ենք,	մենք ենք,	պիզ իզ.
Դուք էք,	դուք եք,	սիզ սինիզ.
Նոքա են,	անոնք են,	օնլար տըրլար:

Անկատար:

Եզակի:

Ես էի,	ես էի,	պէն իտիմ.
Դուն էիր,	դուն էիր,	սէն իտին.
Նա էր,	ան էր,	օյուտուր.

Յոգնակի:

Մենք էաք,	մենք էինք,	պիզ իտիք.
Դուք էիք,	դուք էիք,	սիզ իտինիզ.
Նոքա էին,	անոնք էին,	օնլար ըտըլար:

Կատարեալ։

Եզակի։

Ես եղէ,	Ես եղայ,	պէն օլտում.
Դու եղեր,	դոռն եղար,	սէն օլտուն.
Նա եղեւ,	ան եղաւ,	օ օլտու.

Յոգնակի։

Մէք եղաք կամ եղեաք,	մընդ եղանդ,	պիզ օլտուգ.
Դուք եղէք,	դոռդ եղաք,	սիզ օլտունուզ.
Նոքա եղեն,	անոնդ եղան,	ընլար օլտուլար։

Յարակատար։

Եզակի։

Ես եղեալ եմ,	Ես եղած եմ,	պէն օլմուշ ումմ.
Դու եղեալ ես,	դոռն եղած ես,	սէն օլմուշ սուն.
Նա եղեալ է,	ան եղած է,	օ օլմուշ տուր.

Յոգնակի։

Մէք եղեալ եմք,	մընդ եղած ենդ,	պիզ օլմուշ ուզ.
Դուք եղեալ էք,	դոռդ եղած էդ,	սիզ օլմուշ սունուզ.
Նոքա եղեալ են,	անոնդ եղած են,	ընլար օլմուշ տուրլար։

Գերակատար։

Եզակի։

Ես եղեալ էի,	Ես եղած էի,	պէն օլմուշ ուտում.
Դու եղեալ էիր,	դոռն եղած էիր,	սէն օլմուշ ուտուն.
Նա եղեալ էր,	ան եղած էր,	օ օլմուշ ուտու.

Յոգնակի։

Մէք եղեալ էաք,	մընդ եղած էինդ,	պիզ օլմուշ ուտուգ.
Դուք եղեալ էիք,	դոռդ եղած էիդ,	սիզ օլմուշ ուտունուզ.
Նոքա եղեալ էին,	անոնդ եղած էին,	ընլար օլմուշ ուտուլար։

Ապառնի։

Եզակի։

Ես եղէց,	Ես ըլլա՛,	պէն օլայըմ.
Դու եղիցես կամ ցիս,	դո՛ւն ըլլա՛,	սէն օլասըն.
Նա եղիցի,	ա՛ն ըլլայ,	օ օլսուն.

Յոգնակի։

Մեք եղիցուք,	՚ձեն+ ըլլա՛ն+,	պիզ օլալըմ,
Դուք եղիջիք,	դո՛ւ+ ըլլա՛+,	սիզ օլասընըզ,
Նոքա եղիցին,	ա՛նոնց ըլլա՛ն,	օնլար օլսունլար։

Հրամայական եղանակ։

Եզակի։

Լեր* կամ եղիջիր դու,	դո՛ւն եղէր,	սէն օլ.
Դու մի լինիր,	դո՛ւն մի ըլլա՛ր,	սէն օլմա՛ն.

Յոգնակի։

Եղերուք դուք,	դո՛ւ+ եղէ՛+,	սիզ օլուն՛ուզ.
Դուք մի լինիք,	դո՛ւ+ մի ըլլա՛+,	սիզ օլմայընըզ։

Սոթոպաճական եղանակ։

Եզակի։

Ես իցեմ,	Ես ըլլա՛ նէ,	պէն օլսամ.
Դու իցես,	դո՛ւն ըլլա՛ նէ,	սէն օլսան.
Նա իցէ,	ա՛ն ըլլայ նէ,	օ օլսա.

Յոգնակի։

Մեք իցեմք,	՚ձեն+ ըլլա՛+ նէ,	պիզ օլսագ.
Դուք իցէք,	դո՛ւ+ ըլլա՛+ նէ,	սիզ օլսանըզ.
Նոքա իցեն,	ա՛նոնց ըլլա՛ն նէ,	օնլար օլսալար.

---

* Թէպէտ եւ բոլոր բուն հրամայականը կ՚ըլլայ էր, է՛, կամ էրո՛+, բայց որովհետեւ ասոնք առանձին չեն գործածուիր, հապա այսպէս, ՚ձէ՛ էր, ՚ձէ՛ է՛+, կամ էրո՛+. անոր համար կ՚է՛նէ բոլոր հրամայականը գրինք, որ առհասարակ կը գործածուի։

Անցեալ։

Եզակի։

Ես եղեալ իցեմ,	ես եղած ըլլամ՝ նէ,	պէտ օլմուշ օլամ.
Դու եղեալ իցես,	դուն եղած ըլլաս նէ,	սէն օլմուշ օլասն.
Նա եղեալ իցէ,	ան եղած ըլլայ նէ,	օ օլմուշ օլսա.

Յոգնակի։

Մեք եղեալ իցիմք,	մենք եղած ըլլանք նէ,	պիզ օլմուշ օլսագ.
Դուք եղեալ իցիք,	դուք եղած ըլլաք նէ,	սիզ օլմուշ օլսաընըզ.
Նոքա եղեալ իցեն,	անոնք եղած ըլլան նէ,	օնլար օլմուշ օլսալար։

Անեղեռոյն եղանակ։

Եղ. եղոյ. եղով *.	ըլլալ.	օլմագ։

Ընդհանրութիւն անցեալ։

Եղեալ,	եղած,	օլմուշ։

Բ. Լ Ի՛ Ն Ի Մ

Սահմանական եղանակի ներկայ։

Եզակի։

Լինիմ,	կ՚ըլլամ՝,	օլուրում.
Լինիս,	կ՚ըլլաս,	օլուրսուն.
Լինի,	կ՚ըլլայ,	օլուր.

Յոգնակի։

Լինիմք,	կ՚ըլլանք,	օլուրուզ.
Լինիք,	կ՚ըլլաք,	օլուրսունուզ.
Լինին,	կ՚ըլլան,	օլուրլար.

* Եթէ բային բուն անեղեւոյթը եղ, եղոյ, եղով, ընտիր հեղինակները չեն գործածեր, հապա կ՚ըսեն ընել, ըլլ, ըլվ։

Ընկապաք։

Եզակի։

Լինէի,	Լ՝ԷԱՏՏ,	օլուրուտում.
Լինէիր,	Լ՝ԷԱՏՏԷ,	օլուրուտուն.
Լինէր,	Լ՝ԷԱՏՐ,	օլուրուտու.

Յոգնակի։

Լինէաք,	Լ՝ԷԱՏՏԻՀ,	օլուրուտուդ.
Լինէիք,	Լ՝ԷԱՏՏԻՀ,	օլուրուտունուզ.
Լինէին,	Լ՝ԷԱՏՏԻՆ,	օլուրուտուլար.

Կապաբէալ։

Եզակի։

Եղէ, եղեր, եղեւ,

Յոգնակի։

Եղաք, եղէք, եղեն, ինչէս եմ բայն կապաբէալը,

Ցբակապաք։

Եզակի։

Լեալ եմ *,	լեալ ես,	լեալ է.

Յոգնակի։

Լեալ եմք,	լեալ էք,	լեալ են.

Գերակապաք։

Եզակի։

Լեալ էի,	լեալ էիր,	լեալ էր.

Յոգնակի։

Լեալ էաք,	լեալ էիք.	լեալ էին.

* Լէխ՛ բային յարակատարին, գերակատարին ու անցեալին նշանակութիւնը եմ բային հետ միակ է։

Ապառնի։

Եզակի։

Լիցիմ,	ըլլա՛,	օլայըմ,
Լիցիս,	ըլլա՛ս,	օլասըն.
Լիցի,	ըլլայ,	օլսուն.

Յոգնակի։

Լիցո՛ք,	ըլլա՛ն,	օլալըմ.
Լիջի՛ք,	ըլլա՛ս,	օլասընըզ.
Լիցին,	ըլլա՛ն,	օլսունլար.

Հբտմայական եղանակ։

Եզակի։

Լե՛ր, լեջե՛ր կամ լենիջելը,	եղի՛ր,	օ՛լ.
Մի՛ լենիր,	մի՛ ըլլա՛ր,	օլմա.

Յոգնակի։

Լերո՛ք, լեջե՛ք կամ լենիջե՛ք,	եղե՛ք,	օլուն՛ուզ.
Մի՛ լենի՛ք,	մի՛ ըլլա՛ք,	օլմայընըզ.

Սոթոթաստական եղանակ։

Եզակի։

Լինիցիմ,	ըլլա՛ նէ,	օլսամ.
Լինիցիս,	ըլլա՛ս նէ,	օլսան.
Լինիցի,	ըլլայ նէ,	օլսա.

Յոգնակի։

Լինիցիմք,	ըլլա՛ն նէ,	օլսագ.
Լինիցիք,	ըլլա՛ք նէ,	օլսանըզ.
Լինիցին,	ըլլա՛ն նէ,	օլսալար.

Անցեալ։

Եզակի։

Լեալ իցեմ,	լեալ իցես,	լեալ իցէ.

Ցոգնակի։

Լեալ էցեմք, լեալ էցէք, լեալ էցեն.

Անեքեօյն եղանակ։

Լինել, լինելոյ, լինելով, ըլլալ, օլմագ.

Ընդոծնելոնիւն։

Անցեալ, Լեալ կամ լինեալ, որ չէն հոլովիր. եղած, օլմուշ.
Ապառնի, Լինելի, լինելոց, ըլլալու, օլաճագ.

Գ. ԵՂԱՆԻՄ *

Սահմանական եղանակի ներկայ։

Եզակի։

Եղանիմ,	էլ'ըլամ,	օլուրում.
Եղանիս,	էլ'ըլաս,	օլուրսուն.
Եղանի,	էլ'ըլայ,	օլուր.

Ցոգնակի։

Եղանիմք,	էլ'ըլանի,	օլուրուզ.
Եղանիք,	էլ'ըլանի,	օլուրսունուզ.
Եղանին,	էլ'ըլան,	օլուրլար.

Անհոտոբ։

Եզակի։

Եղանեի,	էլ'ըլայի,	օլուրուտում.
Եղանեիր,	էլ'ըլայիր,	օլուրուտուն.
Եղանէր,	էլ'ըլար,	օլուրուտու.

Ցոգնակի։

Եղանեաք,	էլ'ըլայինի,	օլուրուտուզ.
Եղանեիք,	էլ'ըլայի,	օլուրուտունուզ.
Եղանէին,	էլ'ըլային,	օլուրուտուլար.

---

* Ընտիր հեղինակները ասոնցմէ ամէն ժամանակները չեն գործածեր։

Կապաբեալ։

Եզակի։

Եղէ, Եղեր, Եղեւ, } Ինչպես եմ քայլն նշանակությունը.

Յոգնակի։

Եղաք կամ եղեաք, } եղէք կամ եղայք, եղեն։

Յարակատար։

Եզակի։

Եղեալ եմ, եղեալ ես, եղեալ է.

Յոգնակի։

Եղեալ ենք, եղեալ էք, եղեալ են.

Գերակատար։

Եզակի։

Եղեալ էի, եղեալ էիր, եղեալ էր.

Յոգնակի։

Եղեալ էաք, եղեալ էիք, եղեալ էին։

Ապառնի։

Եզակի։

Եղէց կամ եղիցիմ կամ ցեմ, եղիցիս, եղիցի.

Յոգնակի։

Եղիցուք, եղիջիք, եղիցին.

Հրամայական եղանակ։

Եզակի։

Եղիջիր, մի եղանիր.

Յոգնակի։

Եղերուք կամ եղիջիք, մի եղանիք.

Սովորական եղանակ։

Եզակի։

Եղանիցիմ,	ըւլա՛ նէ,	օլսամ.
Եղանիցիս,	ըւլա՛ նէ,	օլսան.
Եղանիցի,	ըւլա՛յ նէ,	օլսա.

Յոգնակի։

Եղանիցիմք,	ըւլա՛ն+ նէ,	օլսագ.
Եղանիցիք,	ըւլա՛+ նէ,	օլսանըզ.
Եղանիցին,	ըւլա՛ն նէ,	օլսալար.

Սովորական անցեալ։

Եզակի։

Եղեալ իցեմ,	եղեալ իցես,	եղեալ իցէ.

Յոգնակի։

Եղեալ իցեմք,	եղեալ իցէք,	եղեալ իցեն։

Անեղեռնյի եղանակ։

Եղանել,	եղանելոյ,	եղանելով.

Ընդունելությեան ներկայ ըստ։

Անցեալ. Եղեալ, եղելոյ.

Ապառնի։

Եղանելոց կամ եղանելի։

Գ. Գ Ո Մ *

Սահմանական եղանակի ներկայ։

Եզակի.

Գում,	կաՏ,	վարըմ.
Գոս,	կաս,	վարսըն.
ԳոՂ,	կայ,	վարտըր.

Յոգնակի.

Գումք,	կանք,	վարըզ.
Գոյք,	կաք,	վարսընըզ.
Գոն,	կան,	վարտըրլար.

Ընկոպոք։

Եզակի.

. . .	. . .	. . .
Գոյիր,	կայէր,	վարըտրն.
Գոյր,	կար,	վարըտր.

Յոգնակի.

. . .	. . .	. . .
. . .	. . .	. . .
Գոյին,	կայէն,	վարըտրլար.

Սոթըպաստական եղանակ։

Եզակի։

. . .	. . .	. . .
. . .	. . .	. . .
Գուցէ,	կայ նէ,	վարըսա.

Յոգնակի։

. . .	. . .	. . .
. . .	. . .	. . .
Գուցեն,	կան նէ,	վարըսալար.

Անբեւոյն։

Գոլ, գոլըյ, գոլով, ըւլըլ,		վար օլմազ.

---

* Ընտիր հեղինակներու մէջ ասոր ներկային մինակ եզակի ու յոգնակի երրորդ դէմքերը կը գտնուին. աներեւոյթին ալ շատ քիչ կը գտնուի։

Վրոց մէջ ոչ գոյ, չկայ, եօգտուր, ըսելու տեղ շատ անգամ կ՚ըսուի Չէ՛, որ նոյնը կը նշանակէ։

ՅՕԳՈՒՆՔ

ԲԱՑԵՐՈՒՆ ԱՌԱՋԻՆ ԼՕՐԴՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՑ

Խայերուն առաջին լօրդութիւնը երեք օրինակ ունի. ինչու որ ամէնք պարզ եմ կը վերջաւորին, ամէնք անէմ, ամէնք ալ ուցանէմ։

Ա. ՕՐԻՆԱԿ

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ

Սահմանական եղանակի ներկայ։

Եզակի։

Գործեմ,	կը գործե՛մ,	իշէրիմ.
Գործես,	կը գործե՛ս,	իշէրսին.
Գործէ,	կը գործէ՛,	իշէր.

Յոգնակի։

Գործենք,	կը գործե՛նք,	իշէրիզ.
Գործէք,	կը գործէ՛ք,	իշէրսինիզ.
Գործեն,	կը գործե՛ն,	իշէրլէր.

Անկատար։

Եզակի։

Գործէի,	կը գործէ՛ի,	իշէրիտիմ.
Գործէիր,	կը գործէ՛իր,	իշէրիտին.
Գործէր,	կը գործէ՛ր,	իշէրիտի.

Յոգնակի։

Գործէաք,	կը գործէ՛աք,	իշէրիտիք.
Գործէիք,	կը գործէ՛իք,	իշէրիտինիզ.
Գործէին,	կը գործէ՛ին,	իշէրիտիլէր.

Կատարեալ։

Եզակի։

Գործեցի,	գործեցի,	իշէտիմ.
Գործեցեր,	գործեցէր,	իշէտին.
Գործեաց,	գործեց,	իշէտի.

Ցոգնակի։

Գործեցաք,	գործեցէ՛ք,	իշէ՛ք.
Գործեցէք կա՛մ ցիք,	գործեցէ՛ք,	իշէ՛ք սիրել.
Գործեցին,	գործեցի՛ն,	իշէ՛ք իրէր.

Ցաբեխոփոբ։

Եզակի։

Գործեալ եմ,	գործած եմ,	իշէ՛մ իմ.
Գործեալ ես,	գործած ես,	իշէ՛մ սին.
Գործեալ է,	գործած է,	իշէ՛մ տիր.

Ցոգնակի։

Գործեալ եմք,	գործած ենք,	իշէ՛մ իզ.
Գործեալ էք,	գործած եք,	իշէ՛մ սինիզ.
Գործեալ են,	գործած են,	իշէ՛մ տիրէր.

Գերեխոփոբ։

Եզակի։

Գործեալ էի,	գործած էի,	իշէ՛մ իսիմ.
Գործեալ էիր,	գործած էիր,	իշէ՛մ իսին.
Գործեալ էր,	գործած էր,	իշէ՛մ իսի.

Ցոգնակի։

Գործեալ էաք,	գործած էի՛նք,	իշէ՛մ իսիք.
Գործեալ էիք,	գործած էի՛ք,	իշէ՛մ իսինիզ.
Գործեալ էին,	գործած էի՛ն,	իշէ՛մ իսիլէր.

Ընդառնէ։

Եզակի։

Գործեցից,	գործէ՛մ,	իշէ՛յիմ.
Գործեսցես,	գործէ՛ս,	իշէ՛յէսին.
Գործեսցէ,	գործէ՛,	իշէ՛սին.

Ցոգնակի։

Գործեսցուք,	գործէ՛նք,	իշէ՛յէլիմ.
Գործեսջիք,	գործէ՛ք,	իշէ՛յէսինիզ.
Գործեսցեն,	գործէ՛ն,	իշէ՛սինլէր.

Հրամայական եղանակ։

Եզակի։

Գործեա՛ կամ գոր- ծեսջիր,	գոբջէ՛,	իշլէ՛.
Մի գործեր,	Ո՛չ գոբջէր,	իշլէմէ՛.

Յոգնակի։

Գործեցէ՛ք,	գոբջեցէ՛+,	իշլէ՛յինիզ՛.
Մի գործէք,	Ո՛չ գոբջէ+,	իշլէմէ՛յինիզ՛.

Սոռոբաբաական եղանակ։

Եզակի։

Գործէցեմ,	գոբջէ՛մ նէ,	իշլէսէմ կամ իշլէրսէմ.
Գործէցես,	գոբջէս նէ,	իշլէսսէն.
Գործէցէ,	գոբջէ նէ,	իշլէսէ.

Յոգնակի։

Գործէցեմք,	գոբջէնէ+ նէ,	իշլէսէք.
Գործէցէք,	գոբջէ+ նէ,	իշլէսսէնիզ՛.
Գործէցեն,	գոբջէն նէ,	իշլէսէլէր.

Անցեալ։

Եզակի։

Գործեալ իցեմ,	գոբջած ըլըմ՛ նէ,	իշլէմիշ օլսամ,
Գործեալ իցես,	գոբջած ըլըս նէ,	իշլէմիշ օլսան.
Գործեալ իցէ,	գոբջած ըլըյ նէ,	իշլէմիշ օլսա.

Յոգնակի։

Գործեալ իցեմք,	գոբջած ըլընէ+ նէ,	իշլէմիշ օլսագ.
Գործեալ իցէք,	գոբջած ըլըէ+ նէ,	իշլէմիշ օլսանըզ՛.
Գործեալ իցեն,	գոբջած ըլըն նէ,	իշլէմիշ օլսալար.

Անեղեւոյն։

Գործել, գործելոյ,	գոբջելոյ՛,	իշլէմէ՛ք.
ի գործելն,	գոբջելը՛ ատէն,	իշլէտիյի վագըտ.
առ ի գործել,	գոբջելը՛ համար,	իշլէմէ իչին։

Ընդհանրական։

Նեղիայ,	Գործօղ,	Իշխելին.
Անցեալ,	Գործեալ,	Իշխեցիր կամ Իշխեցաք,	Իշխելիք.
Ապառնի,	Գործելոց,	Իշխելոցիք,	Իշխելիքեք.

(Ընդունելութեան ապառնին, ինչպէս նաեւ անցեալը եական բայի հետ միկտեղ կը բանին. այսպէս, Գործելոց եմ, պիտի Իշխեցիր, Իշխելիքեիմ. գործելոց ես, պիտի Իշխեցիս, Իշխելիքեք սին. գործելոց է, պիտի Իշխեցի, Իշխելիքեք տիր. գործելոց ենք, պիտի Իշխեցինք, Իշխելիքեիմք. գործելոց էք, պիտի Իշխեցիք, Իշխելիքեք սիմիք, գործելոց են, պիտի Իշխեցին, Իշխելիքեք տիրքեր։ Վարձելոց էի. գործելոց էիր. եւ այլն։

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ

Սահմանական եղանակի ներկայ։

Եզակի։

Գործիմ,	Կը Իշխեմ,	Իշխենիրիմ.
Գործիս,	Կը Իշխես,	Իշխենիրսին.
Գործի,	Կը Իշխէ,	Իշխենիր.

Յոգնակի։

Գործիմք,	Կը Իշխենք,	Իշխենիրիմ.
Գործիք,	Կը Իշխէք,	Իշխենիրսինիք.
Գործին,	Կը Իշխեն,	Իշխենիրիրեր.

Անկատար։

Եզակի։

Գործէի,	Կը Իշխէի,	Իշխենիրիտիմ.
Գործէիր,	Կը Իշխէիր,	Իշխենիրիտին.
Գործէր *,	Կը Իշխէր,	Իշխենիրիտի.

Յոգնակի։

Գործէաք,	Կը Իշխէինք,	Իշխենիրիտիք.
Գործէիք,	Կը Իշխէիք,	Իշխենիրիտինիք.
Գործէին,	Կը Իշխէին,	Իշխենիրիտիրեր։

* Ոմանք Գործէր ալ կ'ըսեն, բայց ընտիր հեղինակներուն մէջ չկայ։

Կապաքեալ։

Եզակի.

Գործեցայ,	գործո-եցայ,	իշխենտիմ։
Գործեցար,	գործո-եցար,	իշխենտին.
Գործեցաւ,	գործո-եցաւ,	իշխենտի.

Յոգնակի։

Գործեցաք,	գործո-եցանդ,	իշխենտիք.
Գործեցայք,	գործո-եցաւդ,	իշխենտինիզ.
Գործեցան,	գործո-եցան,	իշխենտիլէր։

Ցաբաչոպաբ։

Եզակի.

Գործեալ եմ,	գործո-եր եմ,	իշխենմիշ իմ.
Գործեալ ես,	գործո-եր ես,	իշխենմիշ սին.
Գործեալ է,	գործո-եր է,	իշխենմիշ տիր.

Յոգնակի.

Գործեալ եմք,	գործո-եր եմդ,	իշխենմիշ իզ.
Գործեալ էք,	գործո-եր էդ,	իշխենմիշ սինիզ.
Գործեալ են,	գործո-եր են,	իշխենմիշ տիրլէր։

Գէրաչոպաբ.

Եզակի։

Գործեալ էի,	գործո-ած էի,	իշխենմիշ իտիմ.
Գործեալ էիր,	գործո-ած էիր,	իշխենմիշ իտին.
Գործեալ էր,	գործո-ած էր,	իշխենմիշ իտի.

Յոգնակի.

Գործեալ էաք,	գործո-ած էիդ,	իշխենմիշ իտիք.
Գործեալ էիք,	գործո-ած էիդ,	իշխենմիշ իտինիզ.
Գործեալ էին,	գործո-ած էին,	իշխենմիշ իտիլէր։

Ապառնի։

Եզակի.

Գործեցայց,	գործո-ցի,	իշխենէյիմ.
Գործեսցիս,	գործո-իս,	իշխենէսին.
Գործեսցի,	գործո-է,	իշխենսին.

Ցոգնակի.

Գործեսցուք,	գործո-նե+,	իշլէնէլիմ.
Գործեսջիք,	գործո-նէ+,	եշլէնէսինիզ.
Գործեսցին,	գործո-նե,	իշլէնսինլէր:

Հրամայական եղանակ:

Եզակի:

Գործեաց կամ գործեսջեր կամ		
գործիջիր,	գործո-ջ,	իշլէն.
Մի գործիր,	մ՚ գործո-էր,	իշլէնմէ.

Ցոգնակի:

Գործեցարուք,		
կամ գործիջիք,	գործո-ջի+,	իշլէնինիզ.
Մի գործիք,	մ՚ գործո-է+.	իշլէնմէյինիզ:

Սորոպոսական եղանակ:

Եզակի:

Գործիցիմ,	գործո-յմ՚ նէ,	իշլէնիլսէմ.
Գործիցիս,	գործո-իս նէ,	իշլէնիլսէն.
Գործիցի,	գործո-ի նէ,	իշլէնիլսէ.

Ցոգնակի.

Գործիցիմք,	գործո-նի+ նէ,	իշլէնիլսէք.
Գործիցիք,	գործո-նէ+ նէ,	իշլէնիլսէնիզ.
Գործիցին,	գործո-նի նէ,	իշլէնիլսէլէր:

Անցեալ:

Եզակի.

Գործեալ իցեմ,	գործո-ած ըլմ՚ նէ,	իշլէնմիշ օլսամ.
Գործեալ իցես,	գործո-ած ըլսո նէ,	իշլէնմիշ օլսան.
Գործեալ իցէ,	գործո-ած ըլսյ նէ,	իշլէնմիշ օլսա.

Ցոգնակի։

Գործեալ իցեմք,	գործոած եւլնու	իշլէնմիշ օլսագ,
Գործեալ իցէք,	գործոած եւլուտ	իշլէնմիշ օլսաղըզ.
Գործեալ իցեն,	գործոած եւլան	իշլէնմիշ օլսալար։

Անբնոյն։

Գործել կամ գործիլ, գործելոյ, գործելով. գործոնել, իշլէնմէք։

Ընդունելոնէն։

Անցեալ, Գործեալ, գործոեր կամ գործոած, իշլէնմիշ։
Ապառնի, Գործելի, գործոելո, իշլէնէճէք։

Այսօր պէս կը խոնարհին ասոնք ներգործական բայերն ալ, ու ամէն մինակ եմ վերջաւորեալ բայերը։

Ազատեմ,		ազատել, գուրթարմագ.
Արձակեմ,		արձակել, ղոյուել, էօզմէք. գոյ վէրմէք.
Բժշկեմ,		ըլըգընել, (հաստայը) տիւզէլթմէք.
Գանեմ,		ձեձել, տէյմէք.
Զարդարեմ,		ղուրդարել, ծօնաթմագ.
Ընտրեմ,		ղարել, այըրմագ.
Խնդրեմ,	եցի, եաւ.	ռաջել, քնդրել, խոթէմէք, արամագ.
Կոչեմ,		չաղըրել, (պիրիսինի) չաղըրմագ.
Համբուրեմ,		պաքնել, էօփմէք.
Մատնեմ,		մաթնել, ձեռա+ տալ, գամազլամագ.
Սատակեմ,		ասաքլըձնել, կէպէրթմէք.
Փրկեմ,		էրլէել, գուրթարմագ.
Քննեմ,		չնել, թէֆթիշ էթմէք.

Դարմանեմ,		պէտ ընել, գայլերմագ.
Խափանեմ,		խափանել, պաշտպանել.
Պահպանեմ,	եցի, եաւ.	պահել, սազլամագ.
Սերմանեմ,		սերմ ցանել, թօհում էքմէք:

Ասոնց ամէնն ալ կրաւորական ունին գործիչին պէս, ինչու որ երբ որ մէկը կ'ընէ, պէտք է որ մէկն ալ կրէ, կամ ըլլուի:

Նեղութեան վերաբերեալ:

Աղաղակեմ,		պոռալ, պաղերմագ.
Անչեմ,		ամբոխալ, ուլթանմագ.
Ապաշխարեմ,		ապաշխարել, իփա էթմէք.
Թագաւորեմ,		թագաւոր ըլլալ, փատիշահ
	եցի, եաւ.	օլմագ, տէվլէթի սիւրմէք.
Համբերեմ,		համբերել, սապր էթմէք.
Նաւեմ,		նաւով երթալ, կէմի իլէ կիթմէք.
Սպասեմ,		սպասել, պէքլէմէք:

Թէպէտ ասոնց նշանակութիւնը ոչ ներգործական է եւ ոչ կրաւորական, բայց ըստ ձայնին ներգործական ըլլալնուն համար, միայն Գործիչին եւ ոչ Գործիչին պէս կը խոնարհին:

Կրաւորականի վերաբերեալ:

Աշխատիմ,		ալ խոսխալ, չալըշմագ.
Բնակիմ,		քնալէլ, օթուրմագ, սաքին օլմագ.
Դադարիմ,	եցայ, եայց,	դադրիլ, տուրմագ կամ ֆէքրադան էթմէք.
Հրաժարիմ,		նա ինալ, վազ կէլմէք.
Ցիմարիմ,		նենընինալ, չըլըրմագ:

Ասոնք ալ ըստ ձայնին կրաւորական ըլլալնուն՝ միայն Գործիչին եւ ոչ Գործիչին պէս կը խոնարհին, բայց երբեմն ներգործականին պէս ալ կը խոնարհին, այսպէս, քնալէմ, քնալէցի, քնալեցաց, քնալեմ: Հրաժարիմ, հրաժարեցի, եւ այլն:

Հասարակ բայ։

Թարգմանիմ,	եցայ, եայց, խօսիլ,	լսգրտրը էթմէք.
Պատիմ,	եցայ, եայց, պապիլ եւ պապուիլ,	վճէվա վէրմէք.
Խորհիմ,	եցայ, եայց, մտածիլ,	տիւշիւնմէք,
Համարիմ,	եցայ, եայց, սեպել եւ սեպուիլ,	զանն էթմէք.

Լսոնք միայն ֆորձնին պէս կը խոնարհին, եւ իրենց նշանակութիւնը մէկ ձայնով թէ ներգործական է թէ կրաւորական. թէպէտ կրաւորական նշանակութեամբ քիչ կը բանին։

Յիպէտ վերը ըսինք որ ամէն մինակ եմ վերջաւորեալ բայերը ֆորձնին պէս կը խոնարհին, բայց քանի մը բայեր կը խոտորին, ինչպէս, Ասեմ, կ՚ըսեմ, տերիմ, որ այսպէս կը խոնարհի։

Ներգործական.	Կրաւորական.

Սահմանական եղանակի ներկայ։

Ասեմ, ասես, ասէ.	Ասիմ, ասիս, ասի.
Ասեմք, ասէք, ասեն.	Ասիմք, ասիք, ասին։

Անկատար։

Ասէի, ասէիր, ասէր.	Կրաւորականը նոյն է.
Ասէաք, ասէիք, ասէին։	

Կատարեալ։

Ասացի, ասացեր, ասաց.	Ասացայ, ասացար, ասացաւ.
Ասացաք, ասացէք, ասացին։	Ասացաք, ասացայք, ասացան։

Յարակատար։

Ասացեալ եմ, ես, է.	Կրաւորականը նոյն է.
Ասացեալ եմք, էք, են։	

Գերակատար։

Ասացեալ էի, էիր, էր. Ասացեալ էաք, էիք, էին։	Կրաւորականը նոյն է.

Պարզ։

Ասացից, ասասցես, ասասցէ. Ասասցուք, ջիք, ցեն.	Ասացայց, ասասցիս, ասասցի, Ասասցուք, ջիք, ցին։

Հրամայական եղանակ։

Ասա կամ ասասջիր. մի՛ ասեր. Ասացէք. մի՛ ասէք։	Ասիջիր կամ ասասջիր. մի՛ ասիր. Ասիջիք կամ ասացարուք. մի՛ ասիք.

Սոթեպատական եղանակ։

Ասիցեմ, ցես, ցէ. Ասիցեմք, ցէք, ցեն։	Ասիցեմ, ցիս, ցի. Ասիցեմք, ցիք, ցին։

Անցեալ։

Ասացեալ իցեմ, իցես, իցէ. Ասացեալ եցեմք, իցէք, իցեն։	Կրաւորականը նոյն է.

Անեղեալ։

Ասել, ասելոյ, ասելով, յասելն, առ ասել։

Ընդհանրական։

Ներկայ, Ասօղ կամ ասացօղ. Անցեալ, Ասացեալ. Պարտական, Ասելի, ասելոց։	

Ասոր պէս կը խոնարհին՝

Գիտեմ, գիտացի, գիտեա՛,
գիտացեալ. ջկրնալ, պիտիմ.
Կարեմ, կարացի, կարացիր
կամ կարօղ լեր, կարացեալ, կրնալ, գտտըր օլմագ։

Ասոնց կրաւորականը եական բայով կ՚ըլլայ ասանկ, ջկրացեալ լինիմ, եւ այլն.

Բ. Օ Բ Ի Ն Ա Կ.

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ

Սահմանական եղանակի ներկայ։

Հատանեմ՛,	կը կոբե՛մ,	քէսէբիմ.
Հատանես,	կը կոբե՛ս,	քէսէբսին.
Հատանէ,	կը կոբէ,	քէսէբ.
Հատանենք,	կը կոբենո՛ք,	քէսէբիզ.
Հատանէք,	կը կոբէ՛ք,	քէսէբսինիզ.
Հատանեն,	կը կոբե՛ն,	քէսէբլէր։

Անկատար։

Հատանէի,	կը կոբէի,	քէսէբիտիմ.
Հատանէիր,	կը կոբէիր,	քէսէբիտին.
Հատանէր,	կը կոբէր,	քէսէբիտի.
Հատանէաք,	կը կոբէի՛նք,	քէսէբիտիք.
Հատանէիք,	կը կոբէի՛ք,	քէսէբիտինիզ.
Հատանէին,	կը կոբէի՛ն,	քէսէբիտիլէր.

Կատարեալ։

Հատի,	կոբեցի՛,	քէստիմ.
Հատեր,	կոբեցի՛ր,	քէստին.
Եհատ կամ Հատ,	կոբեց,	քէստի.
Հատաք,	կոբեցի՛նք,	քէստիք.
Հատիք,	կոբեցի՛ք,	քէստինիզ.
Հատին,	կոբեցի՛ն,	քէստիլէր։

Ցաբակատար։

Հատեալ եմ,	կոբած եմ,	քէսմիշ իմ.
Հատեալ ես,	կոբած ես,	քէսմիշ սին.
Հատեալ է,	կոբած է,	քէսմիշ տիր.

Հատեալ եմք,	կորած էնք,	քէսմիշ իզ.
Հատեալ էք,	կորած էք,	քէսմիշ սինիզ.
Հատեալ են,	կորած են,	քէսմիշ տիրլէր:

Գերբայական:

Հատեալ էի,	կորած էի,	քէսմիշ իտիմ.
Հատեալ էիր,	կորած էիր,	քէսմիշ իտին.
Հատեալ էր,	կորած էր,	քէսմիշ իտի.
Հատեալ էաք,	կորած էինք,	քէսմիշ իտիք.
Հատեալ էիք,	կորած էիք,	քէսմիշ իտինիզ.
Հատեալ էին,	կորած էին,	քէսմիշ իտիլէր:

Ապառնի:

Հատից,	կորիմ,	քէսէյիմ.
Հատցես,	կորիս,	քէսէսին.
Հատցէ,	կորի,	քէսէսին.
Հատցուք,	կորինք,	քէսէյիմ.
Հատջիք կամ Հատանիջիք,	կորիք,	քէսէսինիզ.
Հատցեն,	կորին,	քէսէսինլէր,

Հրամայական եղանակ:

Հատ կամ Հատջիր, կամ Հատանիջիր	կորի,	քէս.
Մի Հատաներ,	մի կորիր,	քէսմէ,
Հատէք,	կորիցէք,	քէսինիզ.
Մի Հատանէք,	մի կորիք,	քէսմէյինիզ:

Ապրաքաական եղանակ:

Հատանիցեմ,	կորիմ նէ,	քէսէրսէմ կամ քէսսէմ,
Հատանիցես,	կորիս նէ,	քէսէրսէն.
Հատանիցէ,	կորի նէ,	քէսէրսէ.

Հատանիցեմք,	կոբէն+ նէ,	քէսէբսէք.
Հատանիցէք,	կոբէ+ նէ,	քէսէբսէնիզ.
Հատանիցեն,	կոբեն նէ,	քէսէբլէբսէ.

Անցեալ:

Հատեալ իցեմ,	կոբած ըլլա՛ նէ,	քէսմիշ օլսամ.
Հատեալ իցես,	կոբած ըլլա՝ նէ,	քէսմիշ օլսան.
Հատեալ իցէ,	կոբած ըլլայ նէ,	քէսմիշ օլսա.
Հատեալ իցեմք,	կոբած ըլլա՞ն+ նէ,	քէսմիշ օլսադ.
Հատեալ իցէք,	կոբած ըլլա՞+ նէ,	քէսմիշ օլսանըզ.
Հատեալ իցեն,	կոբած ըլլա՞ն նէ,	քէսմիշ օլսալար.

Անբեւոյն:

Հատանել, Հատանելոյ,		
Հատանելով,	կոբել,	քէսմէք.
Ի Հատանելն,	կոբելո՞ ատպէնը,	քէստիյի վագըթ.
Առ ի Հատանել,	կոբելո՞ համար,	քէսմէ իչին.

Ընդունելութիւն:

Նբէյ,	Հատանօղ,	կոբող,	քէսէն.
Անցեալ,	Հատեալ,	կոբեը կամ կոբած,	քէսմիշ.
Պատանի,	Հատանելոց,	կոբելո՞,	քէսէճէք.

ԿՐԱՒՕՐԱԿԱՆ

Սահմանական եղանակի Նբէյ:

Հատանիմ,	կը կոբո՞մ,	քէսիլիրիմ.
Հատանիս.	կը կոբո՞ւ,	քէսիլիրսին.
Հատանի,	կը կոբո՞,	քէսիլիր.
Հատանիմք,	կը կոբո՞մ+,	քէսիլիրիզ.
Հատանիք,	կը կոբո՞ւ+,	քէսիլիրսինիզ.
Հատանին,	կը կոբո՞ն,	քէսիլիրլէր.

Անկատար։

Հատանէի,	կը կոտո-էի,	քէսիլըրիտիմ,
Հատանէիր,	կը կոտո-էիր,	քէսիլըրիտին,
Հատանէր,	կը կոտո-էր,	քէսիլըրիտի.
Հատանէաք,	կը կոտո-էնք,	քէսիլըրիտիք,
Հատանէիք,	կը կոտո-էք,	քէսիլըրիտինիզ.
Հատանէին,	կը կոտո-էին,	քէսիլըրիտիլէր.

Կատարեալ։

Հատայ,	կոտո-եցայ,	քէսիլտիմ.
Հատար,	կոտո-եցար,	քէսիլտին.
Հատաւ,	կոտո-եցաւ,	քէսիլտի.
Հատաք,	կոտո-եցանք,	քէսիլտիք.
Հատայք,	կոտո-եցաք,	քէսիլտինիզ.
Հատան,	կոտո-եցան,	քէսիլտիլէր.

Ճարտկատար։

Հատեալ եմ,	կոտո-ած եմ,	քէսիլմիշ իմ.
Հատեալ ես,	կոտո-ած ես,	քէսիլմիշ սին.
Հատեալ է,	կոտո-ած է,	քէսիլմիշ տիր.
Հատեալ ենք,	կոտո-ած ենք,	քէսիլմիշ իզ.
Հատեալ էք,	կոտո-ած էք,	քէսիլմիշ սինիզ.
Հատեալ են,	կոտո-ած են,	քէսիլմիշ տիրլէր.

Գերակատար։

Հատեալ էի,	կոտո-ած էի,	քէսիլմիշ իտիմ.
Հատեալ էիր,	կոտո-ած էիր,	քէսիլմիշ իտին.
Հատեալ էր,	կոտո-ած էր,	քէսիլմիշ իտի.
Հատեալ էաք,	կոտո-ած էինք,	քէսիլմիշ իտիք.
Հատեալ էիք,	կոտո-ած էիք,	քէսիլմիշ իտինիզ.
Հատեալ էին,	կոտո-ած էին,	քէսիլմիշ իտիլէր.

Ապառնի.

Հատայց,	կորուի՛,	քեսիլէյիմ.
Հատցիս,	կորուի՛ս,	քեսիլէսին.
Հատցի,	կորուի՛,	քեսիլսին.
Հատցու՛ք,	կորուի՛նե՛,	քեսիլէլիմ.
Հատջիք կամ Հատանիջիք,	կորուի՛ե՛,	քեսիլէսինիզ.
Հատցին,	կորուի՛ն,	քեսիլսինլեր.

Հրամայական եղանակ:

Հատիր կամ Հատջիր,	կորուի՛,	քեսիլ,
Մի՛ Հատանիր,	մի՛ կորուի՛ր,	քեսիլմէ.
Հատարու՛ք,	կորուի՛եցի՛ե՛,	քեսիլինիզ.
Մի՛ Հատանիք,	մի՛ կորուի՛ե՛,	քեսիլմէյինիզ.

Սոռքաքաուական եղանակ:

Հատանիյցիմ,	կորուի՛ս՛ նէ,	քեսիլիրսէյմ կամ քեսիլսէմ.
Հատանիցիս,	կորուի՛ս նէ,	քեսիլիրսէն.
Հատանիցի,	կորուի՛ նէ,	քեսիլիրսէ.
Հատանիցի՛մք,	կորուի՛նե՛ նէ,	քեսիլիրսէք.
Հատանիցիք,	կորուի՛ե՛ նէ,	քեսիլիրսէնիզ.
Հատանիցին,	կորուի՛ն նէ,	քեսիլիրսէլեր.

Անցեալ:

Հատեալ իցեմ,	կորուա՛ծ ըւլա՛ս՛ նէ,	քեսիլմիշ օլսամ.
Հատեալ իցես,	կորուա՛ծ ըւլա՛ս նէ,	քեսիլմիշ օլսան.
Հատեալ իցէ,	կորուա՛ծ ըւլսայ նէ,	քեսիլմիշ օլսա.
Հատեալ իցեմք,	կորուա՛ծ ըւլա՛նե՛ նէ,	քեսիլմիշ օլսագ.
Հատեալ իցէք,	կորուա՛ծ ըւլա՛ս՛ նէ,	քեսիլմիշ օլսանըզ.
Հատեալ իցեն,	կորուա՛ծ ըւլա՛ն նէ,	քեսիլմիշ օլսալար.

Անբաւական։

Հատանիլ, հատանելոյ, լոմ, կոպտութիւն. քէսիլմէք։

Ընդհանրական։

Անջնել, հատեալ, կոպտաց, քէսիլմիշ.
Ապահանիլ, հատանելոյ կամ լի, կոպտելու, քէսիլէճէք։

Ասոր պէս կը խոնարհին ամ ներգործական բայերն ալ, ուր ամէն անկամ վերջաւորեալ բայերը.
Անիծանեմ, անիծի, ծեր, անէծ, անէծք, անիծել, նալէթլէմէք.
Արկանեմ, արկի, կեր, էարկ*, արկ, յձել, նետել, պրագմագ.
Բևկանեմ, բեկի, կեր, եբեկ, բեկ, կոպել, գլբմագ.
Ցեսանեմ, տեսի, սեր, ետես, տես, պեհնել, կէօրմէք.
Հարկանեմ, հարի, բեր, եհար, հար, ղարնել, վուրմագ.
Սպանանեմ, սպանի, ներ, սպան, սպան, սպաննել, էօլտիւրմէք.
Գտանեմ, գտի, տեր, եգիտ, գիտ, գտնել, պուլմագ.
Կանեմ, կնի, լեր, եկուլ, կուլ, կնել, եաբմագ.
Թքանեմ, թքի, քեր, եթուք, թուք, նխնել, թիւքիւրմէք.
Լուծանեմ, լուծի, ծեր, եղոյծ, լոյծ, ազնել, սէօգմէք.
Ցուցանեմ, ցուցի, ցեր, եցոյց, ցոյց, ցոյցնել, կէօսթէրմէք.

Ածեմ, ածի, ծեր, էած, ած. } Քերել, կէթիրմէք.
Բերեմ, բերի, բեր, եբեր, բեր. }
Հանեմ, հանի, ներ, եհան, հան. Հանել, չըգարմագ։

Ներքոբծայիերպ վերջ։

Անցանեմ, անցի, ցեր, էանց, անց, անցնել, կէչմէք.
Ելանեմ, ելի, լեր, ել, ել, ելնել, չըգմագ.

---

* Նախնիք ասս բայերէն ամանց կատարեալին երրորդ դէմք հասարակօրէն առանց եի կամ էի կը բանեցընեն հրամայականին պէս, ինչպէս ասաւ, աւ, արի, անց եւ այլն։

Իջանեմ,	իջի,	ջեր,	եջ,	էջ,	իջնալ,	Էնմէք.
Մտանեմ,	մտի,	տեր,	եմուտ,	մուտ,	մտնել,	կիրմէք.

Կրաւորական վէրջ։

Անկանիմ,	անկայ,	անկիր,	իյնալ,		տիւշմէք.
Բուսանիմ,	բուսայ,	բուսիր,	բուսանիլ,		պիթմէք.
Զիջանիմ,	զիջայ,	զիջիր,	վար իջնալ,		ջածնալ, Էնմէք.
Նստիմ,	Նստայ,	Նիստ,	Նստիլ,		օթուրմագ.
Շիջանիմ,	շիջայ,	շիջիր,	մարիլ,		սէօնմէք.
Մեռանիմ,	մեռայ,	մեռիր,	մեռնիլ,		էօլմէք.

Հասարակ։

Ծնանիմ,	ծնայ,	ծնիր,	ձնանիլ,	տօղմագ.
Ուսանիմ,	ուսայ,	ուսիր,	սովրիլ,	էօյրէնմէք.
Սկսանիմ,	սկսայ,	սկսիր,	սկսիլ,	պաշլամագ.
Ցանիմ,	տարայ,	տար,	պառնիլ,	կէօթիւրմէք.

Գ. ՕՐԻՆԱԿ

Այս կարգին բայերը ա-ցանէ կը վերջաւորին, եւ Անցուցական կ'ըսուին, այս ինքն այնպէս գործողութիւն մը կը նշանակեն, որ ընողէն կ'ելլէ ուրիշին վրայ կ'անցնի, եւ անոր ալ ընել կ'ուտայ. ինչպէս, Զօրացուցանեմ, կ'ա-ծովցընէմ, գուվէթլէնտիրիր իմ ըսելը՝ կը նշանակէ ընել՝ որ ուրիշը ուժովնայ բան մը ընելու։

Այսոց խոնարհումը Հապանէին մօտ է, ու քիչ տեղ կը տարբերին. այսպէս,

Սահմանական եղանակի ներկայ։

Զօրացուցանեմ,	կ'ա-ծովցընէմ, գուվէթլէնտիրիրիմ.
Զօրացուցանես,	կ'ա-ծովցընես, գուվէթլէնտիրիրսին,
Զօրացուցանէ,	կ'ա-ծովցընէ, գուվէթլէնտիրիր,

Զօրացուցանեմք, լ՛ո-ֆովչընէնէ+, գուվէթլէնտիրիրիզ.
Զօրացուցանէք, լ՛ո-ֆովչընէ+, գուվէթլէնտիրիրսինիզ.
Զօրացուցանեն, լ՛ո-ֆովչընէն, գուվէթլէնտիրիրլէր.

Ընկոպոբ:

Զօրացուցանէի, լ՛ո-ֆովչընէնէ, գուվէթլէնտիրիրիտիմ.
Զօրացուցանէիր, լ՛ո-ֆովչընէնէր, գուվէթլէնտիրիրիտին.
Զօրացուցանէր, լ՛ո-ֆովչընէր, գուվէթլէնտիրիրիտի.
Զօրացուցա-
Նէաք, լ՛ո-ֆովչը-
Նէնէ+, գուվէթլէնտիրիրիտիք.
Զօրացուցանէիք, լ՛ո-ֆովչընէնէ+, գուվէթլէնտիրիրիտի-
նիզ.
Զօրացուցանէին, լ՛ո-ֆովչընէնէն, գուվէթլէնտիրիրիտի-
լէր:

Կոպոբքալ:

Զօրացուցի, ո-ֆովչո-չի, գուվէթլէնտիրտիմ.
Զօրացուցեր, ո-ֆովչո-չէր, գուվէթլէնտիրտին.
Զօրացուց, ո-ֆովչո-չ, գուվէթլէնտիրտի.
Զօրացուցաք, ո-ֆովչո-չէնէ+, գուվէթլէնտիրտիք.
Զօրացուցէք, ո-ֆովչո-չէ+, գուվէթլէնտիրտինիզ.
Զօրացուցին, ո-ֆովչո-չին, գուվէթլէնտիրտիլէր.

Ցարխոպոբ:

Զօրացուցեալ եմ, ես, է, ենք, էք, են.
Ո-ֆովչո-ցած եմ, ես, է, ենէ+, էէ+, են.
Գուվէթլէնտիրմիշ իմ, սին, տիր, իլ, սինիզ, տիրլէր.

Գերխոպոբ:

Զօրացուցեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին,
Ո-ֆովչո-ցած էի, էիր, էր, էինէ+, էէ+, էին,
Գուվէթլէնտիրմիշ իտիմ, իտին, իտի, իտիք, իտինիզ,
իտիլէր.

Ապառնի։

Զօրացուցից,	ու-ձով ցընիմ,	գուվէթլէնտիրէյիմ.
Զօրացուցես,	ու-ձով ցընիս,	գուվէթլէնտիրէսին.
Զօրացուցէ,	ու-ձով ցընի,	գուվէթլէնտիրսին.
Զօրացուցուք,	ու-ձով ցընինք,	գուվէթլէնտիրէլիմ.
Զօրացուցջիք կամ զօրացուցանիջիք,	ու-ձով ցընիք,	գուվէթլէնտիրէսինիզ.
Զօրացուցեն,	ու-ձով ցընին,	գուվէթլէնտիրսինլեր։

Հրամայական եղանակ։

Զօրացո՛ կամ զօրացուսջիր կամ զօրացուցանիջիր,	ու-ձովցո՛ր,	գուվէթլէնտիր.
Մի՛ զօրացուցաներ,	մի՛ ու-ձովցընէր,	գուվէթլէնտիրմէ.
Զօրացուցէ՛ք,	ու-ձովցո՛ւր,	գուվէթլէնտիրինիզ.
Մի՛ զօրացուցանէք,	մի՛ ու-ձովցընէ՛ր,	գուվէթլէնտիրմէ յինիզ։

Սովորական եղանակ։

Զօրացուցանիցեմ,	ու-ձով ցընիմ նէ,	գուվէթլէնտիրիրսէմ կամ գուվէթլէնտիրսէմ.
Զօրացուցանիցես,	ու-ձով ցընիս նէ,	գուվէթլէնտիրիրսէն.
Զօրացուցանիցէ,	ու-ձով ցընի նէ,	գուվէթլէնտիրիրսէ.
Զօրացուցանիցուք,	ու-ձով ցընինք նէ,	գուվէթլէնտիրիրսէք.
Զօրացուցանիցջիք,	ու-ձով ցընիք նէ,	գուվէթլէնտիրիրսէնիզ.
Զօրացուցանիցեն,	ու-ձով ցընին նէ,	գուվէթլէնտիրիրսէլեր։

Անցեալ։

Զօրացուցեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն. Ու-ձովցո՛ցած ըլլա՛մ նէ, ըլլա՛ս նէ, ըլլա՛յ նէ, ըլլա՛նք նէ, ըլլա՛ք նէ, ըլլա՛ն նէ.

Գուվէթլէնտիրմիշ օլսամ, օլսան, օլսա, օլսագ, օլսանըզ, օլսալար։

Անբե՜ռն։

Զօրացուցանել, զօրացուցանելոյ, զօրացուցանելով, ո՜չ-ով-ը-ընել, գուվէթէլէնտիրմէք։
Ի զօրացուցանելն, ո՜չ-ով-ը-ընելո՜ ատեն, գուվէթէլէնտիրտիկի վագըթ.
Առ ի զօրացուցանել, ո՜չ-ով-ը-ընելո՜ համար, գուվէթէլէնտիրմէ իչին։

Ընդո՜ն-ե-լո՜ւ-ի՜ւն։

Նե՜ր. Զօրացուցանօղ, ո՜չ-ով-ը-ընո՜ղ, գուվէթէլէնտիրէն։
Անց. Զօրացուցեալ, ո՜չ-ով-ը-ընո՜-ը-ել, կամ ո՜չ-ով-ը-ընո՜-ը-ած, գուվէթէլէնտիրմիշ։
Ապա. Զօրացուցանելոց. ո՜չ-ով-ը-ընելո՜, գուվէթէլէնտիրէճէք։

Ա՜սոր պէս կը խոնարհին ամէն ա՜-ը-անե՜մ, ե՜-ը-անե՜մ եւ ո՜-ը-անե՜մ, վերջաւորեալ անցողական բայերը։ Անոնց որոնք որ միանակ ո՜-ը-անե՜մ կը վերջաւորին կրաւորական ալ ունին, իսկ որոնք որ ա՜-ը-անե՜մ կամ ե՜-ը-անե՜մ կը վերջաւորին, կրաւորական չունին, անոնց տեղը կը բանի իրենց էզդքը, ուսկից որ կ'ելլեն անցողական բայերը. այսպէս,

Զօրանամ,	զօրաց,	Զօրացուցանեմ։
Արդարանամ,	արդարաց,	Արդարացուցանեմ։
Զգենում,	զգեց,	Զգեցուցանեմ։
Թագչիմ,	թագե՜ց,	Թագուցանեմ։
Խոնարհիմ,	խոնարհե՜ց,	Խոնարհեցուցանեմ։

Արբուցանեմ, բու՜ցի, բո՜, խմցընել, իչիրմէք։
Զգեցուցանեմ, ցու՜ցի, ցո՜, հագե՜ցընել, կիյտիրմէք։
Թագուցանեմ, գու՜ցի, գո՜, պահո՜ցընել, սաքլամամագ։
Կեցուցանեմ, ցու՜ցի, ցո՜, ապրեցընել, եաշամամագ։

Կորուսանեմ, կորուսի, կորո՛, կորուսընել, գայպ ելթմէք։
Մատուցանեմ, մատուցի, մատո՛, մատուցանել, ընծայել։
Նանաշարրմագ, սունմագ։
Ուսուցանեմ, ուսուցի, ուսո՛, սովրեցընել։ Հայրելթմէք։

ՅՕԳՈՒՆԴ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԼԾՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՑ

Ա։ ՕՐԻՆԱԿ

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ

Սահմանական եղանակի ներկայ։

Բանամ,	կը բանամ,	աշարըմ։
Բանաս,	կը բանաս,	աշարսըն,
Բանայ,	կը բանայ,	աշար։
Բանանք,	կը բանանք,	աշարըղ։
Բանաք,	կը բանաք,	աշարսընըղ։
Բանան,	կը բանան,	աշարլար։

Ընդոծար։

Բանայի,	կը բանայի,	աշարըտըմ,
Բանայիր,	կը բանայիր,	աշարըտըն։
Բանայր,	կը բանար,	աշարըտը։
Բանայաք,	կը բանայինք,	աշարըտըգ։
Բանայիք,	կը բանայիք,	աշարըտընըղ,
Բանային,	կը բանային,	աշարըտըլար։

Կատարեալ։

Բացի,	բացի,	աչտըմ։
Բացեր,	բացէր,	աչտըն։
Եբաց կամ բաց,	բացա՜,	աչտը։
Բացաք,	բացինք,	աչտըք։
Բացէք կամ բացիք,	բացէք,	աչտընըղ։
Բացին,	բացին,	աչտըլար։

Ցաբակատար։

Բացեալ եմ,	ես,	է,	ենք,	էք,	են.
Բացոյ եմ,	ես,	է,	ենք,	էք,	են.
Ամբոյ	ըմ,	սըն,	տըր,	ըզ,	սընըզ, տըրլար։

Գնբակատար։

Բացեալ էի,	էիր,	էր,	էաք,	էիք,	էին.
Բացոյ էի,	էիր,	էր,	էինք,	էիք,	էին.
Ամբոյ	ըտըմ,	ըտըն,	ըտը,	ըտըդ,	ըտընըզ, ըտըլար։

Ապառնի։

Բացիցց,	բանամ,	աչալըմ.
Բացցես,	բանաս,	աչասըն.
Բացցէ,	բանայ,	աչսըն.
Բացցուք,	բանանք,	աչալըմ.
Բացջիք,	բանաք.	աչասընըզ.
Բացցեն,	բանան,	աչընըլար։

Հրամայական եղանակ։

Բաց կամ բացջիր,	բաց,	աչ.
Մի բանար,	մի՛ բանար,	աչմա.
Բացէք,	բացէ՛ք,	աչընըզ.
Մի բանայք,	մի՛ բանա՛ք,	աչմայընըզ։

Սորբաքառական եղանակ։

Բանայցեմ,	բանամ նէ,	աչարսամ կամ աչսամ.
Բանայցես,	բանաս նէ,	աչարսան.
Բանայցէ,	բանայ նէ,	աչարսա.
Բանայցեմք,	բանանք նէ,	աչարսագ.
Բանայցէք,	բանաք նէ,	աչարսանըզ.
Բանայցեն,	բանան նէ,	աչարսալար։

Ընծեալ։

Բացեալ էցեմ, էցես, էցէ, էցեմք, էցէք, էցեն.
Բացած ըլլամ նէ, ըլլաս նէ, ըլլայ նէ, ըլլանք նէ, ըլլաք նէ, ըլլան նէ.
Աչմիշ օլամ, օլսան, օլսա, օլսագ, օլսանըզ, օլսալար։

Անբեւոյն։

Բանալ, բանալոյ, բանալով, բանալ, աչմագ։
Ի բանալն, բանալու ատենը, աչտրոը վագըթ։
Առ ի բանալ, բանալու համար, աչմագ իչին։

Ընդունելութիւն։

Նէր. Բացօղ, բացող, աչան։
Անց. Բացեալ, բացէը կամ բացած, աչմիշ։
Ապա. Բանալոց, բանալու, աչաճագ։

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ

Սահմանական եղանակի ներկայ։

Բանիմ,	կը բացու-իմ,	աչըլըրըմ.
Բանիս,	կը բացու-իս,	աչըլըրսըն.
Բանի,	կը բացու-ի,	աչըլըր.
Բանիմք,	կը բացու-իմ+,	աչըլըրըզ.
Բանիք,	կը բացու-իք+,	աչըլըրսընըզ.
Բանին,	կը բացու-ին,	աչըլըրլար։

Անկատար։

Բանայի,	կը բացու-էի,	աչըլըրըտըմ.
Բանայիր,	կը բացու-էիր,	աչըլըրըտըն.
Բանայր,	կը բացու-էր,	աչըլըրըտը.
Բանայաք,	կը բացու-էինք+,	աչըլըրըտըզ.
Բանայիք,	կը բացու-էիք+,	աչըլըրըտընըզ.
Բանային,	կը բացու-էին,	աչըլըրըտըլար։

Կ–ոգ–ոլ։

Բացայ,	Բաց–ոց,	աչքլտրմ.
Բացար,	Բաց–ոցը,	աչքլտրն.
Բացաւ,	Բաց–ոցա–,	աչքլտրը.
Բացաք,	Բաց–ոցդ–,	աչքլտրդ.
Բացայք,	Բաց–ոցք–,	աչքլտրքդզ.
Բացան,	Բաց–ոցն–,	աչքլտրլար։

Ց–ր–ւ–ոդ։

Բացեալ եմ,	ես,	է,	ենք,	էք,	են,	
Բաց–ած է,	ես,	է,	ենք,	էք,	են,	
Աչքլմրշ լմ,	սըն,	տըր,	ըզ,	սընըզ,	տրըլար։	

Գնց–ւ–ոդ։

Բացեալ էի,	էիր,	էր,	էաք,	էիք,	էին.	
Բաց–ած էի,	էիր,	էր,	էինք,	էիք,	էին.	
Աչքլմրշ լտրմ,	լտրն,	լտր,	լտրգ,	լտրնըզ,	լտրլար։	

Ա–ղ–ոնի։

Բացայց,	Բաց–ոյ,	աչքլայրմ.
Բացցիս,	Բաց–ուս,	աչքլասրն.
Բացցի,	Բաց–ի,	աչքլսրն.
Բացցուք,	Բաց–ուք,	աչքլալրմ,
Բացջիք,	Բաց–իք,	աչքլասրնըզ.
Բացցին,	Բաց–ին,	աչքլսրնլար։

Հր–ամ–այ–ական եղանակ։

Բացիր,	Բաց–ե,	աչք՛լ,
Մի բանիր,	մի Բաց–իր,	աչք՛լմա.
Բացարուք,	Բաց–եցէք,	աչք՛լընըզ.
Մի բանիք,	մի Բաց–իք,	աչք՛լմայրընըզ։

Սովորաբաւական խղանակ։

Բանայցիմ,	բացո-իմ ՆԷ,	աչքը լըրսամ կամ աչքը լսամ.
Բանայցիս,	բացո-իս ՆԷ,	աչքը լըրսան.
Բանայցի,	բացո-ի ՆԷ,	աչքը լըրսա.
Բանայցիմք,	բացո-իմ+ ՆԷ,	աչքը լըրսագ.
Բանայցիք,	բացո-իմ+ ՆԷ,	աչքը լըրսանըզ.
Բանայցին,	բացո-ին ՆԷ,	աչքը լըրսալար։

Ընդեալ։

Բացեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն.
Բացուած ըլլամ ՆԷ, ըլլաս ՆԷ, ըլլայ ՆԷ, ըլլանք ՆԷ, ըլլաք ՆԷ, ըլլան ՆԷ։
Աչքը լըրսամ, լսան, լսա, լսագ, լսանըզ, լսալար։

Անեղեալ։

Բանիլ, բանալոյ, բանալով, բացուիլ, աչքը լմագ։

Ընդունելութիւն։

Անց. Բացեալ, բացուիլ կամ բացուած, աչքը լմըշ։
Ապա. Բանալի, բացուելու, աչքը լմաճագ։

Ասոր պէս կը խոնարհին ասոնք ներգործական, ու հասարակօրէն ամէն միեակ ա վերջաւորեալ բայերը։

Ազամ, աղացի, աղա, աղացեալ, աղալ, իւիւթմէք։
Բառնամ, բարձի, բարձ, բարձեալ, բառնիմ, բարձայ, բարձիր. } վերցընել. գալտըրմագ։
Զգամ, զգացի, զգա, զգացեալ, զգալ, տուչմագ։
Թանամ, թացի, թաց, թացեալ, ըրջել, ըսլաթմագ։
Լամ, լացի, լաց, լացեալ, լալ, աղլամագ։
Կարդամ, կարդացի, կարդա, կարդացեալ, կարդալ, կոքտալ, կոնչել, օգունագ, չաղըրմագ։
Ողբամ, ողբացի, ողբա, ողբացեալ, ողբալ, խոպ լալ, ինկէմք։
Լուանամ, լուացի, լուա, լուացեալ, Լուանիմ, լուացայ, լուացիր, } լուալ, եայգամագ։

Ըստնց կրաւորականին ներկան ու անկատարը երբեմն ներգործականին հետ նոյն կ՚ըլլան, երբեմն ալ էական բայով կը ձեւանան. այսպէս, Բացեալ լինիմ, բացեալ լինիկ. Աղաչեալ լինիմ. աղաչեալ լինիկ: Իսկ մնացած ատենները այս ինքն կատարեալը, ապառնին ու ստորադասականը, Թէպէտ յատուկ ունին, բայց կրնան անոնք ալ էական բայով ձեւանալ. այսպէս, բացեալ եղէ, բացեալ եղէր, բացեալ լինիմ, եւ այլն:

Ներքոգծեալներով վերջ.

Անսամ, անսացի, անսա, անսացեալ, դիմել ընել, (սէօզ) տկլնեմ.
Գնամ, գնացի, գնա, գնացեալ, երթալ, կիմանք.
Խաղամ, խաղացի, խաղա, խաղացեալ, {խաղալ, զինամագ. առաջ երթալ. իւերի կիմանք.
Խնդամ, խնդացի, խնդա, խնդացեալ, ուրախանալ, սեվնեմ.
Կամ, կացի, կաց, կացեալ, կենալ, տուրմագ.
Մնամ, մնացի, մնա, մնացեալ, հալ, գալմագ.
Տոկամ, տոկացի, տոկա, տոկացեալ, դիմանալ, տայանմագ.
Կեամ, կեաս, կեայ, կեամք, կեայք, կեան: Կէի, կէիր, կեայր, կէաք, կէիք, կէին: Կեցի, կեցեր, եկեաց, կեցաք, կեցիք, կեցին: Կեցից: Կեաց, կեցջիր, մի կեար, կեցէք, մի կեայք: Կեայցեմ կամ կեցցեմ, կեցցես: Կեալ, կեղյ: Կեցօղ: Կեցեալ: Կելոց: ապրիլ, եաշամագ:

Բ. ՕՐԻՆԱԿ

Սահմանական եղանակի ներկայ։

խոստանամ,	խօսէ կու պամ,	սէօզ վէրիրիմ.
խոստանաս,	խօսէ կու պաս,	սէօզ վէրիրսին.
խոստանայ,	խօսէ կու պայ,	սէօզ վէրիր.
խոստանամք,	խօսէ կու պանէ,	սէօզ վէրիրիզ.
խոստանայք,	խօսէ կու պաէ,	սէօզ վէրիրսինիզ.
խոստանան,	խօսէ կու պան,	սէօզ վէրիրլէր։

Անկատար։

խոստանայի,	խօսէ կու պայի,	սէօզ վէրիրիտիմ.
խոստանայիր,	խօսէ կու պայիր,	սէօզ վէրիրիտին.
խոստանայր,	խօսէ կու պար,	սէօզ վէրիրիտի.
խոստանայաք,	խօսէ կու պայնէ,	սէօզ վէրիրիտիք.
խոստանայիք,	խօսէ կու պայէ,	սէօզ վէրիրիտինիզ.
խոստանային,	խօսէ կու պային,	սէօզ վէրիրիտիլէր։

Կատարեալ։

խոստացայ,	խօսէ պուի,	սէօզ վէրտիմ.
խոստացար,	խօսէ պուիր,	սէօզ վէրտին.
խոստացաւ,	խօսէ պուաա,	սէօզ վէրտի.
խոստացաք,	խօսէ պուինէ,	սէօզ վէրտիք.
խոստացայք,	խօսէ պուիէ,	սէօզ վէրտինիզ.
խոստացան,	խօսէ պուին,	սէօզ վէրտիլէր։

Յարակատար։

խոստացեալ եմ,	ես,	է,	եմք,	էք,	են.
խօսէ պուած եմ,	էս,	է,	ինէ,	էէ,	են.
Սէօզ վէրմիշ իմ,	սին,	տիր,	իզ,	սինիզ,	տիրլէր։

Դերբայական:

Խոստացեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին.
Խօսք պոռաձ էի, էիր, էր, էինք, էիք, էին.
Սէօղ վէրմիշ իտիմ, իտին, իտի, իտիք, իտիննիզ, իտիլէր:

Ապառնի:

Խոստացայց,	Խօսք պամ,	սէօղ վէրէյիմ.
Խոստասցիս,	Խօսք պաս,	սէօղ վէրէսին.
Խոստասցի,	Խօսք պայ,	սէօղ վէրսին.
Խոստասցուք,	Խօսք պանք,	սէօղ վէրէլիմ.
Խոստասջիք,	Խօսք պաք,	սէօղ վէրէսինիզ.
Խոստասցին,	Խօսք պան,	սէօղ վէրսինլէր:

Հրամայական եղանակ:

Խոստացիր նմ
Խոստասջիր, Խօսք պոռ, սէօղ վէր.
Մի խոստանար, Խօսք մի պոր, սէօղ վէրմէ.
Խոստացարուք, Խօսք պոռէք, սէօղ վէրինիզ.
Մի խոստանայք, Խօսք մի պաք, սէօղ վէրմէյինիզ:

Ստորադասական եղանակ:

Խոստանայցեմ,	Խօսք պամ նէ,	սէօղ վէրսէմ.
Խոստանայցես,	Խօսք պաս նէ,	սէօղ վէրսէն.
Խոստանայցէ,	Խօսք պայ նէ,	սէօղ վէրսէ.
Խոստանայցեմք,	Խօսք պանք նէ,	սէօղ վէրսէք.
Խոստանայցէք,	Խօսք պաք նէ,	սէօղ վէրսէնիզ.
Խոստանայցեն,	Խօսք պան նէ,	սէօղ վէրսէլէր:

Անցեալ:

Խոստացեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք. իցեն.
Խօսք պոռաձ ըլլամ նէ, ըլլաս նէ, ըլլայ նէ, ըլլանք նէ, ըլլաք նէ, ըլլան նէ.
Սէօղ վէրմիշ օլսամ, օլսան, օլսա, օլսագ, օլսանըզ, օլսալար:

Անեքեօտն :

Խոստանալ, խոստանալոյ, խոստանալով, խօսք տալ, սէօզ վէրմէք :
Ի խոստանալն, խօսք տալու ատենը, սէօզ վէրտիկի վրայ :
Առ ի խոստանալ, խօսք տալու համար, սէօզ վէրմէ իչին :

Ընդհանրական :

Նէր. Խոստացօղ, խօսք տուող, սէօզ վէրէն.
Անց. Խոստացեալ, խօսք տուեր կամ խօսք տուած, սէօզ վէրմիշ.
Ապա. Խոստանալոց, խօսք տալու, սէօզ վէրէճէք :

Այսոր պէս կը խոնարհին ասոնցմէ գործական բայերը, ու հասարակօրէն ամէն անամ վերջաւորեալ բայերը :

Անգիտանամ, անգիտացայ, ցիր, չգիտնալ, պիլմէմէք :
Գողանամ, գողացայ, ցիր, գողնալ, չալմագ :
Մերկանամ, մերկացայ, ցիր, զգեստը հանել, սօյունմագ :
Խմանամ, իմացայ, ցիր, իմանիմ, իմանայցիմ } խմանալ, տուչմագ :
Մոռանամ, մոռացայ, ցիր, մոռանիմ, մոռանայցիմ } մոռնալ, ունուտմագ :
Որսամ, որսացայ, որսա, յոխ կամ ընդունդ բռնել, աւլամագ :
Ստանամ, ստացայ, ցիր, պառնալ էտինմէք :

Այսոնց կրաւորականը անուշ չգար հայու լեզուին. անոր համար հասարակօրէն էական բայով կը ձեւանան. այսպէս,

Սահ. եղ. Նէր. Մոռացեալ լինիմ, լինիս, լինի, եւ այլն :
Անխափ. Մոռացեալ լինեի, լինեիր, լինէր, եւ այլն :
Կապաքէալ. Մոռացեալ եղէ, եղեր, եղեւ, եւ այլն :
Ապառնի. Մոռացեալ եղէց, եղեցիս, եղեցի :
Հրամայ. եղ. Մոռացեալ լեր, Մոռացեալ լերուք :
Պորպաք. եղ. Մոռացեալ լինելիմ, լինելիս, լինելի :

Հետ։

Արբենամ, արբեցայ, ցիր, ցիներ, սահրոշ օլմագ։
Արդարանամ, արդարացայ, ցիր, արդարանալ, սալիհ օլմագ։
Խազմանամ, բաղմացայ, ցիր, շոդալմագ։
Խաղամ, բաղձացայ, բաղձա, } Քաղձալ, արզուլէմէք։
Անձկամ, անձկացայ, անձկա, }
Ընթանամ, ընթացայ, ցիր կամ ընթա, վազել, գոշմագ։
Կարօտանամ, կարօտացայ, ցիր, կարօտ ըլլալ, էհտաճ օլմագ։
Ցամենամ, յամեցայ, ցիր, ուշանալ, կէճիքմէք։
Ցուլանամ, յուլացայ, ցիր, ծուլանալ, թէմպէլլէնմէք։
Սքանչանամ, սքանչացայ, ցիր, } շլմնալ, թէաճճիւպ
Զարմանամ, զարմացայ, ցիր, } չէքմէք։
Հիանամ, հիացայ, ցիր, }
Ջանամ, ջանացայ, ջանա, ջանալ, գայրէթ էթմէք։
Ցնծամ, ցնծացայ, ցնծա, ուրախանալ, սեվինմէք։

ՅՕԳՈՒՆՔ

ԵՐԲՈՐԴ ԼՕՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՑ

Ա. ՕՐԻՆԱԿ

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ

Սահմանական եղանակի ներկայ։

Հեղում՝	կը խմբե՛մ՝	տեօքէրիմ՝
Հեղուս՝	կը խմբե՛ս՝	տեօքէրսին՝
Հեղու՝	կը խմբէ՝	տեօքէր՝
Հեղումք՝	կը խմբենք՝	տեօքէրիզ՝
Հեղուք՝	կը խմբէք՝	տեօքէրսինիզ՝
Հեղուն՝	կը խմբեն՝	տեօքէրլէր։

Անկատար։

Հեղուի՝	կը խմբէի՝	տեօքէրիտիմ՝
Հեղուիր՝	կը խմբէիր՝	տեօքէրիտին՝
Հեղույր՝	կը խմբէր՝	տեօքէրիտի՝
Հեղուաք՝	կը խմբէինք՝	տեօքէրիտիք՝
Հեղուիք՝	կը խմբէիք՝	տեօքէրիտինիզ՝
Հեղուին՝	կը խմբէին՝	տեօքէրիտիլէր։

Կատարեալ։

Հեղի *՝	խմբեցի՝	տեօքտիւմ՝
Հեղեր՝	խմբեցիր՝	տեօքտիւն՝
Եհեղ կամ Հեղ՝	խմբեց՝	տեօքտիւ՝

---

* Ա՛ս լծորդութեան կատարեալը, ապառնին, ու հրամայականը հապաղներին հետ ամենեւին նոյն է՝ մանաւանդ ասոնցմէ ոմանք կրնան երկու կերպ ալ խոնարհիլ, երբեմն՝ ի՛ եւ երբեմն՝ ո՛ վերջաւորելնուն համար՝ ինչպէս՝

խնամ՝ խցայեմ՝ խցի՝	Հեծնում՝ Հեծանեմ՝ Հեծայ՝
կիզում՝ կիզանեմ՝ կիզի՝	Հեղձնում՝ Հեղձանիմ՝ Հեղձայ՝
Հերձում՝ Հերձանեմ՝ Հերձի՝	Ջեռնում՝ Ջեռանիմ՝ Ջեռայ՝

Հեղաք,	Ռաֆեցին+,	տէօքտիւք.
Հեղիք,	Ռաֆեցէ+,	տէօքտիւնիւզ.
Հեղին,	Ռաֆեցին,	տէօքտիւլէր:

Ցաբակատար:

Հեղեալ եմ,	ես,	է,	ենք,	էք,	են.
Թափաճ եմ,	ես,	է,	ենի+,	էի+,	են.
Տէօքմիշ իմ,	սիւն,	տիւր,	իւզ,	սիւնիւզ,	տիւրլէր:

Գերակատար:

Հեղեալ էի,	էիր,	էր,	էաք,	էիք,	էին.
Թափաճ էի,	էիր,	էր,	էինի+,	էիի+,	էին.
Տէօքմիշ իտիմ,	իտիւն,	իտիւ,	իտիւք,	իտիւնիւզ,	իտիւլէր:

Ապառնի:

Հեղից,	Ռաֆեմ,	տէօքէյիմ.
Հեղցես,	Ռաֆես,	տէօքէսին.
Հեղցէ,	Ռաֆէ,	տէօքսիւն.
Հեղցուք,	Ռաֆենի+,	տէօքէլիմ.
Հեղջիք,	Ռաֆէի+,	տէօքէսինիզ.
Հեղցեն,	Ռաֆեն,	տէօքսիւնլէր:

Հրամայական եղանակ:

Հե՛ղ կամ Հեղջի՛ր,	Ռաֆէ,	տէ՛օք.
Մի՛ Հեղուր,	Մ՛ Ռաֆէր,	տէ՛օքմէ.
Հեղէ՛ք,	Ռաֆեցէ՛+,	տէ՛օքիւնիւզ.
Մի՛ Հեղուք,	Մ՛ Ռաֆէ՛+,	տէ՛օքմէ՛յինիզ:

Սոթոքաւոյական եղանակ:

Հեղուցում,	Ռաֆեմ նէ,	տէօքսէմ կամ տէօքէրսէմ.
Հեղուցուս,	Ռաֆես նէ,	տէօքսէն.
Հեղուցու,	Ռաֆէ նէ,	տէօքսէ.

Հեղուցումք,	ԹաքՓենդ նէ,	տէօքսէք։
Հեղուցուք,	ԹաքՓէդ նէ,	տէօքսէնիզ։
Հեղուցուն,	ԹաքՓեն նէ,	տէօքսէլէր։

Անցեալ։

Հեղեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն.
ԹաքՓած ըլմամ նէ, ըլսա նէ, ըլմայ նէ, ըլսակ նէ, ըլսադ նէ, ըլսան նէ.
Տէօքմիշ օլսամ, օլսան, օլսա, օլսագ, օլսանըզ, օլսալար։

Ընդբ-ույն։

Հեղ-ալ, Հեղ-ւզ, Հեղ-լով, ԹաքՓել, տէօքմէք։
Ի Հեղուլն, ԹաքՓելը- ապէնը, տէօքմիշիւ վագըթ։
Առ ի Հեղուլ, ԹաքՓելը- համար, տէօքմէ իչլին։

Ընդ-ունելու-ի-ն։

Նբ. Հեղօղ, ԹաքՓող, տէօքէն։
Անց. Հեղեալ, ԹաքՓէր կամ ԹաքՓած, տէօքմիշ։
Ապ. Հեղլոց, ԹաքՓելը-, տէօքէճէք։

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ

Սահմանական եղանակի ներկայ։

Հեղանիմ,	կը ԹաքՓ-իմ,	տէօքիւլիւրիմ.
Հեղանիս,	կը ԹաքՓ-իս,	տէօքիւլիւրսիւն.
Հեղանի,	կը ԹաքՓ-ի,	տէօքիւլիւր.
Հեղանիմք,	կը ԹաքՓ-իյ,	տէօքիւլիւրիւզ.
Հեղանիք,	կը ԹաքՓ-իյ,	տէօքիւլիւրսինիզ.
Հեղանին,	կը ԹաքՓ-ին,	տէօքիւլիւրլէր։

կամ ներքնդրձականին պէս։

Հեղում, ուս, ու, Հեղումք, ուք, ուն։

Անխոտոր։

Հեղանեի,	կը խոփո-էի,	տեօքիւլիւրիւտիւմ.
Հեղանէիր,	կը խոփո-էիր,	տեօքիւլիւրիւտիւն.
Հեղանէր,	կը խոփո-էր,	տեօքիւլիւրիւտիւ.
Հեղանէաք,	կը խոփո-էինք,	տեօքիւլիւրիւտիւք.
Հեղանէիք,	կը խոփո-էիք,	տեօքիւլիւրիւտիւնիզ.
Հեղանէին,	կը խոփո-էին,	տեօքիւլիւրիւտիւլէր։

Կամ ներքոյթախոնին պես։

Հեղուի, ուիր, ոյր. Հեղուաք, ուիք, ուին։

Կոպարբել։

Հեղայ,	խոփո-եցայ,	տեօքիւլտիւմ.
Հեղար,	խոփո-եցար,	տեօքիւլտիւն.
Հեղաւ,	խոփո-եցաւ,	տեօքիւլտիւ.
Հեղաք,	խոփո-եցանք,	տեօքիւլտիւք.
Հեղայք,	խոփո-եցաք,	տեօքիւլտիւնիւզ.
Հեղան,	խոփո-եցան,	տեօքիւլտիւլէր։

Յաբակոպար։

Հեղեալ եմ,	ես,	է,	ենք,	էք,	են.	
Թափոած եմ,	ես,	է,	ենք,	էք,	են.	
Տեօքիւլմիշ իմ,	սիւն,	տիւր,	իւզ,	սիւնիւզ,	տիւրլէր։	

Գնբակոպար։

Հեղեալ էի,	էիր,	էր,	էաք,	էիք,	էին.	
Թափոած էի,	էիր,	էր,	էինք,	էիք,	էին.	
Տեօքիւլմիշ իտիւմ,	իտիւն,	իտիւ,	իտիւք,	իտիւնիւզ,	իտիւլէր։	

Ապառնի։

Հեղայց,	խոփո-էմ,	տեօքիւլէյիմ.
Հեղցիս,	խոփո-էս,	տեօքիւլէսին.
Հեղցէ,	խոփո-է,	տեօքիւլսիւն.

Հեղցուք,	Ռաֆո-ինէ,	տէօքիւլէլիմ.
Հեղը՛ք,	Ռաֆո-էք,	տէօքիւլէսինիզ.
Հեղցին,	Ռաֆո-ին,	տէօքիւլսինլէր:

Հրամայական եղանակ:

Հեղի՛ր,	Ռաֆո-՛,	տէօքիւլ.
Մի՛ հեղանիր,	Մի՛ ռաֆո-իր,	տէօքիւլմէ.
Հեղարո՛ւք,	Ռաֆո-եարը՛ք,	տէօքիւլունիւզ.
Մի՛ հեղանիք,	Մի՛ ռաֆո-իք,	տէօքիւլմէյինիզ:

Սոռրակատական եղանակ:

Հեղանիցեմ,	Ռաֆո-իմ նը,	տէօքիւլիւրսեմ կամ տէօքիւլսեմ.
Հեղանիցիս,	Ռաֆո-իս նը,	տէօքիւլիւրսէն.
Հեղանիցի,	Ռաֆո-ի նը,	տէօքիւլիւրսե.
Հեղանիցիմք,	Ռաֆո-իմ նը,	տէօքիւլիւրսեք.
Հեղանիցիք,	Ռաֆո-իս նը,	տէօքիւլիւրսեսինիզ.
Հեղանիցին,	Ռաֆո-ին նը,	տէօքիւլիւրսեյլէր:

Կամ ներքոգծականէն պէս:

Հեղուցուա՛, ուս, ու, Հեղուցուա՛ք, ուք, ուն:

Անցեալ:

Հեղեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն.
Ռաֆոած ըլլամ նը, ըլլաս նը, ըլլայ նը, ըլլանք նը, ըլլաք նը, ըլլան նը.
Տէօքիւլմիշ օլսամ, օլսան, օլսա, օլսագ, օլսանըզ, օլսալար:

Անբեւյն:

Հեղանիլ, Հեղանելոյ, Հեղանելով. Ռաֆո-իլ, տէօքիւլմէք:

Ընդոնելոնիւն:

Անց. Հեղեալ,	Ռաֆո-եր կամ Ռաֆոած,	տէօքիւլմիշ:
Ապ. Հեղլի,	Ռաֆո-ելո-,	տէօքիւլէճէք:

Բառը պէտ կը խոնարհին ստորոգեալի ներքոյ բայերն ալ։

Ածնում, առի, առեր, էառ, ած, առնու՛, պլմագ։
Արգելում, արգելի, լեր, արգել,
արգել, պատնէշ, մանի օրմագ։
Զեղում, զեղի, զեր, զեղ,
Զեղայ, զեղայց, } ջրցնել, ոռոգել։
Զինում, զենի, ներ, եզեն, զին, հագնել, պատրաստագ։
Թողում, թողի, եր, եթող, թող,
Թողանիմ, թողայ, թողիր, } թուլ, դադ վերջագ։
Ընում, լցի, լցեր, եվեց, լից,
Ընանիմ, լցայ, ընանիցիմ, } ջրցնել, ոռոգել։
Խնում, խցի, խցեր, եխից, խից, ինծ, թերգմագ։
Ցաւելում, լի, լեր, յաւել,
յաւել, ցաւելցնել, արթըրմագ։
Ցաւելայ, յաւելայց,
Ընկենում, ընկեցի, ցեր, ընկեց,
ընկեա, } ձգել, նետել, պըրտագ, աքմագ։
Ընկեցայ, ընկեցայց, ընկեցեր,

Բառից կրաւորականին ներկան, անկատարը ու ստորադասականը հասարակօրէն էական բայով կը ձեւանան. ինչպէս, Առնել լինիմ, առնել լինիմ, առնել լինի, եւ այլն, Թողնել լինիմ, թողնել լինիմ։ Իսկ ապառնին, յաճախ ժամանակները, այս ինքն կատարեալը ու ապառնին, թէպէտ յատուկ ունին, բայց կրնան անոնք ալ էական բայով ձեւանալ. այսպէս, ընդնել եղի, ընդնել եղիր, ընդնել լեր կամ լինիր, եւ այլն։

Բառ կրաւորականին պէս կը խոնարհին քանի մը չեզոք բայեր ալ, որոնք ոմն եւ մի կը վերջաւորին։

Ածանում, այտեայ, այտիր, այտուցեալ,
առնել, շեշմիք։
Երդնում, երդուայ, երդուիր, եր-
դունալ, երդոմն ընել, եհմին էթմիք։
Զարմնում, զարմեայ, զարմիր,
զարմուցեալ, զրնցնել, զայնմագ։

Ջբօսնում, զբօսայ, զբօսիր, զբօսել, զբօսիկ, զբօսանք։

Հեծնում հեծայ, հեծիր, հեծեալ, հեծանել, պինդ։

Ոստնում կամ ոստչիմ, ոստեայ, ոստիր, ոստնուցում կամ ոստիցիմ, ոստուցեալ, վեր ցատկել։

Ցատնում, ցատեայ, ցատիր, ցատնուցում կամ ցատիցիմ, ցատուցեալ, սրտոտել, էօրքէլէնմէք։

Քաղցնում, քաղցեայ, քաղցիր, քաղցնուցում կամ քաղցիցիմ, քաղցեալ, անօրինել, ամբրտմամբ։

Երկնչիմ, երկեայ, երկիր, երկիցեմ կամ երկնչիցիմ, երկուցեալ, վախնալ, գօրծմամբ։

Թագչիմ, Թագեայ, Թագիր, Թագիցեմ կամ Թագչիցիմ, Թագուցեալ, պահոտքիլ, սագլանմագ։

Թռչիմ, Թռեայ, Թռիր, Թռիցեմ կամ Թռչիցիմ, Թռուցեալ, ընկել, ուշմանք։

կորնչիմ, կորեայ, կորիր, կորիցեմ կամ կորնչիցիմ, կորուսեալ, կորուսել, գայպ օլմագ։

Մատչիմ, մատեայ, մատիր, մատիցեմ կամ մատչիցիմ, մատուցեալ, հպնել, եագլաշմագ։

Մարտնչիմ, մարտեայ, մարտիր, մարտիցեմ կամ մարտնչիցիմ, մարտուցեալ, կռուել, ճէնք էմմէք։

Փախչիմ, փախեայ, փախիր, փախիցեմ կամ փախչիցիմ, փախուցեալ, փախչել, գաչմագ։

Բ. ՕՐԻՆԱԿ

Սահմանական եղանակի ներկայ։

Ընթեռնում,	կը կարդամ,	օգուրում.
Ընթեռնուս,	կը կարդաս,	օգուրսուն.
Ընթեռնու,	կը կարդայ,	օգուր.
Ընթեռնումք,	կը կարդանք,	օգուրուզ.
Ընթեռնուք,	կը կարդաք,	օգուրսունուզ.
Ընթեռնուն,	կը կարդան,	օգուրլար։

Անկատար։

Ընթեռնուի,	կը կարդայի,	օգուրուտում.
Ընթեռնուիր,	կը կարդայիր,	օգուրուտուն.
Ընթեռնույր,	կը կարդար,	օգուրուտու.
Ընթեռնուաք,	կը կարդայինք,	օգուրուտուգ.
Ընթեռնուիք,	կը կարդայիք,	օգուրուտունուզ.
Ընթեռնուին,	կը կարդային,	օգուրուտուլար։

Կատարեալ։

Ընթերցայ,	կարդացի,	օգուտում.
Ընթերցար,	կարդացիր,	օգուտուն.
Ընթերցաւ,	կարդաց,	օգուտու.
Ընթերցաք,	կարդացինք,	օգուտուգ.
Ընթերցայք,	կարդացիք,	օգուտունուզ.
Ընթերցան,	կարդացին,	օգուտուլար։

Յարակատար։

Ընթերցեալ եմ, ես, է, ենք, էք, են.
Կարդացած եմ, ես, է, ենք, էք, են.
Օգումուշ ում, սուն, տուր, ուզ, սունուզ, տուրլար։

Գերադրական։

Ընթերցեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին.
Կարդացած էի, էիր, էր, էինք, էիք, էին.
Օգուտս ուտում, ուտուն, ուտու, ուտուգ, ուտունուզ, ուտուլար։

Ապառնի։

Ընթերցայց,	կարդամ,	օգուտ կայցեմ.
Ընթերցցիս,	կարդաս,	օգուտ կայցես.
Ընթերցցի,	կարդայ,	օգուտ կայցուն.
Ընթերցցուք,	կարդանք,	օգուտ կայցեմք.
Ընթերցջիք,	կարդաք,	օգուտ կայցեքըզ.
Ընթերցցին,	կարդան,	օգուտ կայցեալք։

Հրամայական եղանակ։

Ընթերցիր կամ ընթերցջիր,	կարդա,	օգուտ.
Մի ընթեռնուր,	մի կարդար,	օգուտմա.
Ընթերցջիք կամ ընթերցարուք,	կարդացէք,	օգուտկունուզ.
Մի ընթեռնուք,	մի կարդաք,	օգուտմայընըզ։

Սպառպառական եղանակ։

Ընթեռնուցում,	կարդամ նէ,	օգուտսամ կամ օգուտրսամ.
Ընթեռնուցուս,	կարդաս նէ,	օգուտսան.
Ընթեռնուցու,	կարդայ նէ,	օգուտսա.
Ընթեռնուցումք,	կարդանք նէ,	օգուտսագ.
Ընթեռնուցուք,	կարդաք նէ,	օգուտսանըզ.
Ընթեռնուցուն,	կարդան նէ,	օգուտսալար։

Ընդհել։

Ընթերցեալ իցեմ,	իցես,	իցէ,	եւ այլն։
Կարդացած եւմ նէ,	եւս նէ,	եւ նէ,	եւ այլն։
Օգուտմուշ օլսամ,	օլսան,	օլսա,	եւ այլն։

Անբե՜ր։

Ընթեռնո՜ւ, ընթեռն-ւոյ, ընթեռնուով, կրքոտ, օգուտագ։
Ցընթեռնուն, կրքոտ ապէնը, օգուտուղու վագրը։
Ան ի ընթեռնուլ, կրքոտ համաբ, օգուտս իչին։

Ընդո՜ւնելո՜ւիւն։

Ներ. Ընթերող, կրքոտող, օգուտ։
Անց. Ընթերցեալ, կրքոտեր կամ կրքոտած, օգուտուշ։
Ապ. Ընթեռնլոց, կրքոտո՜, օգուտաձագ։

Ասոր պէս կը խոնարհի նաեւ ներգործական բայը Ձգենում, զգեցայ, զգեցիր, հաբնել, կիյմէք։

Ասոնց կրաւորականը էական բայով կը ձեւանայ. ինչպէս Խոպանաց բային համար ըսինք. այսպէս, Ընթերցեալ լինիմ, զգեցեալ լինէի, զգեցեալ եղէ, եւ այլն։

Նախնեաց գիրքերը աղէկ հասկընալու համար գիտնալու է որ հրամայականին յոգնակի երկրորդ դէմը կատարեալին յոգնակի երկրորդ դէմին տեղ կը բանեցընեն. այսպէս, վաճառեցէ՛, խոբեցէ՛, աբաբէ՛, կամ լո՜ացարո՜ւ, սբբեցարո՜ւ փոխանակ ըսելու, վաճառեցէ՛, խոբեցէ՛, աբաբէ՛, կամ լո՜ացայ՛, սբբեցայ՛։

ՅՕԳՈՒԱԾՔ Ջ.

ԱՆԿԱՆՈՆ ՈՒ ՊԱԿԱՍՈՒԹԻՒՐ ԲԱՑԵՐՈՒ ՎՐԱՑ

Ա՛նկանոն կամ Ջարտուղի կ՚ըսուի ան բայը, որ չորս Ծորդութիւններուն հասարակ կարգէն դուրս կ՚ելլէ: Լակ պակասաւոր կ՚ըսուի ան բայը՝ որուն որ քանի մը ժամանակը կը պակսի, եւ ուրիշ բայէ կը լրանայ:

Ջարտուղի բայերուն ներկան, անկատարը ու ստորադասականը հասարակօրէն ըստ կանոնի կը խոնարհին: Լակ կատարեալը, ապառնին ու հրամայականը կը զարտուղին:

Ա Ն Կ Ա Ն Ո Ն Բ Ա Յ Ե Ր

Ա. Առնեմ, ընել, հեմք:

Ներկայ:

Սահմ. եզ. Նէր. Առնեմ, առնես, առնէ, նեմք, նէք, նեն:
Անկա. Առնէի, առնէիր, նէր, նէաք, նէիք, նէին:

Կատարեալ:

Արարի,	ըրէ,	հեմ.
Արարեր,	ըրէր,	հեմն.
Արար,	ըրաւ,	հեմ.
Արարաք,	ըրինք,	հեմք.
Արարէք,	ըրէք,	հեմնիկ.
Արարին,	ըրին,	հեմիլեր:

Ցաբակատար. Արարեալ եմ, ես, է, եմք, էք, են:
Գերակատար. Արարեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին:

Ապառնի:

Արարից,	ընեմ,	հոգիմ.
Արասցես,	ընես,	հոգիս.
Արասցէ,	ընէ,	հոգին.

Արասցուք,	ընէ՛,	Հտէլիմ.
Արասջիք կամ առնջիք,	ընէ՛,	Հտեսնիդ.
Արասցեն,	ընեն,	Հտսինլէր:

Հբռայական եղանակ:

Արա կամ արասջիր կամ առնիջիր,	ըրէ՛,	Էթ.
Մի առնէք,	մի՛ ընէք,	Էթմէ.
Արարէք,	ըրէ՛ք,	Հտինիդ.
Մի առնէք,	մի՛ ընէք,	Էթմէկինիզ:

Սոր. Առնիցեմ, նիցես, նիցէ, նիցեմք, նիցէք, նիցեն:
Անց. Արարեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն:
Ընէր. Առնել, առնելոյ, առնելով, ընել, էթմէք:
Ընդ. Ընդ. Արարօղ կամ Առնօղ: Անց. Արարեալ:
Ապառնի. Առնելոց:

Կրաորթական.

Սահմ. Ընդ, Առնիմ, նիս, նի, առնիմք, նիք, նին:
Անկ. Առնեի, էիր, էր, առնէաք, էիք, էին:
Կատար. Արարայ, րար, րաւ, արարաք, րայք, րան:
Ցարակ. Արարեալ եմ, ես, է, եմք, էք, են:
Գերակ. Արարեալ էի, էիր, էր. էաք, էիք, էին:
Ապա. Արարայց, արասցիս, արասցի, արասցուք, առնիջիք, արասցին:
Հրամ. Առնիջիր, մի՛ առնիր, առնիջիք, մի՛ առնիք:
Սպառ. Առնիցիմ, ցիս, ցի. ցիմք, ցիք, ցին:
Անորո-ոյն. Առնիլ, առնելոյ, առնելով:
Ընդ. անց. Արարեալ, Ապառ, Առնելի կամ Առնելոց:

Բ. Դնեմ, դնել, զօմագ:

Ներգործական:

Սահ. Ընդ, Դնեմ, դնես, դնէ, դնեմք, դնէք, դնեն:
Անկ. Դնէի, դնէիր, դնէր, դնէաք, դնէիք, դնէին:

Կապարքել։

Եգի,	դրէ,	գօտում.
Եգիր կամ եգեր,	դրէր,	գօտուն.
Եգ,	դրա՜,	գօտու.
Եգաք,	դրէնք,	գօտուգ.
Եգիք,	դրէք,	գօտունուզ.
Եգին,	դրին,	գօտուլար։

Ցարակ. Եգեալ եմ, ես, է, ենք, էք, են։
Գերակ. Եգեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին։

Ապառնի։

Եգից,	դնեմ,	գոյում.
Դիցես,	դնես,	գոյասըն.
Դիցէ,	դնէ,	գօսուն.
Դիցուք.	դնենք,	գոյալըմ.
Դիջիք,	դնէք,	գոյասընըզ.
Դիցեն,	դնեն,	գօսունլար։

Հրամայական եղանակ։

Դիր կամ դիջիր,	դէր,	գօ.
Մի դներ,	մի դներ,	գօմա.
Դիք,	դրէք,	գօյունուզ.
Մի դնէք,	մի դնէք,	գօմայընըզ։

Սպառ. Դնիցեմ, ցես, ցէ, ցեմք, ցէք, ցեն։
Անց. Եղեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն։
Անեղեսոյն. Դնել, դնելոյ, դնելով, դնել, գօմագ։
Ընդ. Նէր. Դնօղ. Անց. Եղեալ. Ապառ. Դնելոց։

Կրաւորական.

Սահ. Նէր. Դնիմ, դնիս, դնի, դնիմք, դնիք, դնին։
Անկաս. Դնեի, դնեիր, դներ, դնեաք, դնեիք, դնեին։
Կատար. Եղայ, եղար, եղաւ, եղաք, եղայք, եղան։
Ցարակ. Եղեալ եմ, ես, է, ենք, էք, են։
Գերակ. Եղեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք էին։
Ապառ. Եղայց, դիցիս, դիցի, դիցուք, դիջիք, դիցին։
Հրամ. Դիջիր կամ դնիջիր, մի դնիր, եղարուք, մի դնիք։

Սոռ. Գնիցիմ, գնիցիս, գնիցի, գնիցիմք, ցիք, ցին:
Անբեւոյն. Գնել, գնելոյ, գնելով:
Ընդ. առ. Եգեալ. Ապառ. Գնելոց կամ գնելի:

Գ. Լսեմ, լսել, իշխեմ-ք:

Նեղբնթական:

Սահ. Նեղ. Լսեմ, լսես, լսէ, լսեմք, լսէք, լսեն:
Անկատ. Լսէի, լսէիր, լսէր, լսէաք, լսէիք, լսէին:

Կատարեալ:

Լուայ,	լսեցի,	իշխեցի.
Լուար,	լսեցեր,	իշխեցեր.
Լուաւ,	լսեց,	իշխեցաւ.
Լուաք,	լսեցինք,	իշխեցաք.
Լուայք,	լսեցէք,	իշխեցէք.
Լուան,	լսեցին,	իշխեցին:

Ցարակ. Լուեալ եմ, ես, է, եմք, էք, են:
Գերակ. Լուեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին:

Ապառնի:

Լուայց,	լսեմ,	իշխեցից.
Լուիցես,	լսես,	իշխեցիս.
Լուիցէ,	լսէ,	իշխեցին.
Լուիցուք,	լսենք,	իշխեցիմ.
Լուիջիք,	լսէք,	իշխեցիջիք.
Լուիցեն,	լսեն,	իշխեցինքեր:

Հրամայական եղանակ:

Լուր կամ լուիջիր,	լսէ,	իշխեր.
Մի լսեր,	մի լսեր,	իշխեցեր.
Լուարուք,	լսեցէք,	իշխեցիջիք.
Մի լսէք,	մի լսէք,	իշխեցիջիք:

Սոքրատական եղանակ:

Լսիցեմ, Լուիցեմ, } իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն:

Ընդ. Լուեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն:

Անբեւ. Լսել, լսելոյ, լսելով, լսել, իւրմամբ։
Ընդ. նբ. Լսող. Անց. Լուեալ. Ապառ. Լսելոց։

Կրաւորական։

Սահ. նբ. Լսիմ, լսիս, լսի, լսիմք, լսիք, լսին։
Անկար. Լսէի, լսէիր, լսէր, լսէաք, լսէիք, լսէին։
Պատր. Լուեալ եղէ, եղեր, եղեւ, եղաք, եղէք, եղեն։
Ցաբակ. Լուեալ եմ, ես, է, եմք, էք, են։
Գերակ. Լուեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին։
Ապառ. Լուեալ եղէց, ղիցիս, իցի, եղիցուք, իջիք, իցին։
Հրամայ. Լուեալ լեր, լուեալ լերուք։

Սովորաւոյական եղանակ։

Լուիցիմ, Լսիցիմ, } ցիս, ցի, ցիմք, ցիք, ցին։
Անբեւ-ոյն. Լսել, լսելոյ, լսելով։
Ընդ. անց. Լուեալ. Ապառ. լսելի, լսելոց։

Յղդունելութիւն անցեալին տեղ կը բանին նաեւ սա բառերը. ը- եղե- կամ ը-ե եղե-. ը-ե լեալ, ըեւէ ըէ, եւ այլն։

Գ. Ճանաչեմ, ճանչել, Թանըմագ։

Ներքնորդական։

Սահ. նբ. Ճանաչեմ, չես, չէ, չեմք, չէք, չեն։
Անկար. Ճանաչէի, չէիր, չէր, չէաք, չէիք, չէին։

Կատարեալ։

Ծանեայ,	ճանչցայ,	Թանըտըմ.
Ծանեար,	ճանչցար,	Թանըտըն.
Ծանեաւ,	ճանչցաւ,	Թանըտը.
Ծանեաք,	ճանչցանք,	Թանըտըգ.
Ծանեայք,	ճանչցաք,	Թանըտընըզ.
Ծանեան,	ճանչցան,	Թանըտըլար։

Ցաբակ. Ծանուցեալ եմ, ես, է, եմք, էք, են։
Գերակ. Ծանուցեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին։

Ապառնի։

Ծանեայց,	Ճանչամ,	Թանըեայըմ.
Ծանիցես,	Ճանչաս,	Թանըեասըն.
Ծանիցէ,	Ճանչայ,	Թանըսըն.
Ծանիցուք,	Ճանչանք,	Թանըեալըմ.
Ծանիջիք,	Ճանչաք,	Թանըեասընըզ.
Ծանիցեն,	Ճանչան,	Թանըսընլար։

Հրամայական եղանակ։

Ծանիր կամ Ծանիջիր,	Ճանչըջ,	Թանը.
Մի՛ ճանաչեր,	Ոչ ճանչար,	Թանըմա.
Ծաներուք կամ Ծանիք,	Ճանչըք,	Թանըլընըզ.
Մի՛ ճանաչէք,	Ոչ ճանչաք,	Թանըմայընըզ։

Սոփոփական եղանակ։

Ծանիցեմ, ճանաչեցեմ. } իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն։

Անց. Ծանուցեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն։

Անբաւ. Ճանաչել, Ճանաչելոյ, Ճանաչելով, Ճանչալ. Թանըմագ։

Ընդհանրական։

Նէր. Ճանաչօղ, Անց. Ծանուցեալ. Ապառ. Ճանաչելոց։

Կրաւորական։

Սահ. Նէր. Ճանաչիմ, չիս, չի, չիմք, չիք, չին։

Անկած. Ճանաչէի, չէիր, չէր, չէաք, չէիք, չէին։

Կատար. Ծանուցայ, ցար, ցաւ, ցաք, ցայք, ցան։

Յապառ. Ծանուցեալ եմ, ես, է, եմք, էք, են։

Գերաս. Ծանուցեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին։

Ապառն. Ծանուցայց, ծանուսցիս, ծանուսցի, ծանուսցուք, ծանուսջիք, ծանուսցին։

Հրամայ. Ծանիջիր, ծանիջիք։

Սոփոփական եղանակ։

Ծանիցիմ, ճանաչեցիմ, } իցես, իցի, իցիմք, իցիք, իցին։

Անց. Ծանուցեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն:
Անբեւոյն. Ճանաչել, Ճանաչելոյ, Ճանաչելով:
Ընդ. առ. Ծանուցեալ. Ընդ. Ճանաչելի կամ ելոց:

Ե. Սեղանչեմ, Դէպ ընել, կիւնահ իշլէմէք:

Սահ ներ. Սեղանչեմ, չես, չէ, չենք, չէք, չեն:
Անկատ. Սեղանչէի, չէիր, չէր, չէաք, չէիք, չէին:

Կատարեալ:

Սեղայ,	Դէպ ըրի,	կիւնահ իշլէտիմ.
Սեղար,	Դէպ ըրէր,	կիւնահ իշլէտին.
Սեղաւ,	Դէպ ըրաւ,	կիւնահ իշլէտի.
Սեղաք,	Դէպ ըրինք,	կիւնահ իշլէտիք.
Սեղայք,	Դէպ ըրէք,	կիւնահ իշլէտինիզ.
Սեղան,	Դէպ ըրին,	կիւնահ իշլէտիլէր:

Ցաքակ. Սեղուցեալ եմ, ես, է, եմք, էք, են:
Գերակ. Սեղուցեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին:

Ապառնի:

Սեղայց,	Դէպ ընեմ,	կիւնահ իշլէյիմ.
Սեղիցես,	Դէպ ընես,	կիւնահ իշլէյեսին.
Սեղիցէ,	Դէպ ընէ,	կիւնահ իշլէսին.
Սեղիցուք,	Դէպ ընենք,	կիւնահ իշլէյելիմ.
Սեղիջիք,	Դէպ ընէք,	կիւնահ իշլէյեսինիզ.
Սեղիցեն,	Դէպ ընեն,	կիւնահ իշլէսինլէր:

Հբայական եղանակ:

Սեղիր կամ Սեղիջիր,	Դէպ ըրէ,	կիւնահ իշլէ.
Մի՛ սեղանչեր,	Դէպ մի՛ ըներ,	կիւնահ իշլէմէ.
Սեղիք կամ Սեղարուք,	Դէպ ըրէք,	կիւնահ իշլէյինիզ.
Մի՛ սեղանչէք,	Դէպ մի՛ ընէք,	կիւնահ իշլէմէյինիզ:

Պարագայական եղանակ:

Սեղիցեմ, Սեղանչեցեմ,	իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն:

Անց. Մեղուցեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն:
Անէից. Մեղանչել, մեղանչելոյ, մեղանչելով, դէպ ընել, կիւնահ իշլէմէք:
Ընդ. Նէր. Մեղանչօղ. Անց, Մեղուցեալ. Ապ. Մեղանչելոց:

Զ. Ցառնեմ, ոչընջել, տիրիլմէք:

Սահ. Նէր. Ցառնեմ, Նես, Նէ, Նեմք, Նէք, Նեն:
Անկատար. Ցառնէի, Նէիր, Նէր, Նէաք, Նէիք, Նէին:

Կատարեալ:

Ցարեայ,	ոչընջայ,	տիրիլտիմ.
Ցարեար,	ոչընջար,	տիրիլտին.
Ցարեաւ,	ոչընջաւ,	տիրիլտի.
Ցարեաք,	ոչընջանք,	տիրիլտիք.
Ցարեայք,	ոչընջայք,	տիրիլտինիզ.
Ցարեան,	ոչընջան,	տիրիլտիլէր:

Ցբաւ. Ցարուցեալ եմ, ես, է, եմք, էք, են:
Գէրաւ. Ցարուցեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին:

Ապառնի:

Ցարեայց,	ոչընջիմ,	տիրիլէյիմ.
Ցարիցես,	ոչընջիս,	տիրիլէսին.
Ցարիցէ,	ոչընջիայ,	տիրիլսին.
Ցարիցուք,	ոչընջիանք,	տիրիլէյիմ.
Ցարիջիք,	ոչընջիայք,	տիրիլէսինիզ.
Ցարիցեն,	ոչընջիան,	տիրիլսինլէր:

Հրամայական եղանակ:

Արի կամ յառնիջիր,
կամ յարիջիր, ոչընջոջէր, տիրիլ.
Մի յառներ, մի ոչընջիար, տիրիլմէ.
Արիք կամ
յարեարուք, ոչընջոջէք, տիրիլինիզ.
Մի յառնէք, մի ոչընջիայք, տիրիլմէյինիզ:

Սոփոքատասխան եղանակ:

Ցառնիցեմ, Ցարիցեմ, } իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն:

Ան. Ցարուցեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն:
Անբէ. Ցառնել, յառնելոյ, յառնելով, ոչ ըլլաննալ, եւս ոտ եւլել, տրիւմք, այսաղս գայգմագ:
Ընդ. Նէ. Ցառնօղ. Ան. Ցարուցեալ. Ապ. Ցառնելոց:

Ի. Տամ, պալ, վէրմէք:

Նէրէոյթեան:

Սահ. Նէ. Տամ, տաս, տայ, տամք, տայք, տան:
Անկա. Տայի, տայիր, տայր, տայաք, տայիք, տային:

Կապարեալ:

Ետու,	պո՛է,	վէրտիմ.
Ետուր,	պո՛էր,	վէրտին.
Ետ,	պո՛ա՛,	վէրտի.
Տուաք,	պո՛էն+,	վէրտիք.
Ետուք,	պո՛է+,	վէրտինիզ.
Ետուն,	պո՛էն,	վէրտիլէր:

Ցբակ. Տուեալ եմ, ես, է, եմք, էք, են:
Գէբակ. Տուեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին:

Ապառնի:

Տաց,	պա՛,	վէրէյիմ.
Տացես,	պա՛ա,	վէրէսէն.
Տացէ,	պա՛յ,	վէրսին.
Տացուք,	պա՛ն+,	վէրէլիմ.
Տաջիք,	պա՛+,	վէրէսինիզ.
Տացեն,	պա՛ն,	վէրսինլէր:

Հրամայական եղանակ:

Տո՛ւր կամ տալջը,	պո՛՛ը,	վէր.
Մի տար,	Ջ պա՛ը,	վէրմէ.
Տո՛ւք,	պո՛էէ+,	վէրինիզ.
Մի տայք,	Ջ պա՛+,	վէրմէյինիզ:

Սպառեալ. Տայցեմ, ցես, ցէ, ցեմք, ցէք, ցեն:
Ան. Տուեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն:
Անբէ. Տալ, տալոյ, տալով, պալ, վէրմէք:
Ընդ. Նէ. Տուօղ. Ան. Տուեալ. Ապառ. Տալոց:

Կրաւորական։

Սահ. Ներ. Տուեալ լինիմ, նիս, նի, նիմք, նիք, նին։
Անկատ. Տուեալ լինէի, էիր, էր, էաք, էիք, էին։
Կատար. Տուայ, տուար, տուաւ, տուաք, տուարք, տուան։
Ճարակ. Տուեալ եմ, ես, է, ենք, էք, են։
Գերակ. Տուեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին։
Ապառ. Տուայց, տացիս, տացի, տացուք, տայիք, տացին։
Հրամայական. Տայիր, տայիք։
Սպառեալ. Տայեալ եմ, ես, է, ենք, էք, են։
Անց. Տուեալ էիմ, էիս, էի, էինք, էիք, էին։
Անեղծական. Տուեալ լինել, լինելոյ, լինելով։
Ընդ. անց. Տուեալ. Ապառ. Տալի։

ՊԱԿԱՍԱԿԱՆ ԲԱՑԵՐ

Ա. Գամ, գալ, կելմէք։

Այս պակասաւոր բայը եկի բայէն կը լրանայ։

Սահ. Ներ. Գամ, գաս, գայ, գամք, գայք, գան։
Անկատ. Գայի, գայիր, գայր, գայաք, գայիք, գային։

Կատարեալ։

Եկի,	եկայ,	կելտիմ.
Եկիր,	եկար,	կելտին.
Եկն,	եկաւ,	կելտի.
Եկաք,	եկանք,	կելտինք.
Եկիք,	եկաք,	կելտինիզ.
Եկին,	եկան,	կելտիլեր։

Ճարակ. Եկեալ եմ, ես, է, ենք, էք, են։
Գերակ. Եկեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին։

Ապառնի։

Եկից,	գամ,	կելէյիմ.
Եկեսցես,	գաս,	կելէսին.
Եկեսցէ,	գայ,	կելսին.
Եկեսցուք,	գանք,	կելէլիմ.
Եկեսջիք,	գաք,	կելէսինիզ.
Եկեսցեն,	գան,	կելսինլեր։

Հրամայական եղանակ։

Եկ կամ եկեսջիր,	եկո՛ր,	եկէ՛ք.
Մի գար,	մի՛ գար,	եկէ՛ք.
Եկայք,	եկէ՛ք,	եկէ՛ք իզ.
Մի գայք,	մի՛ գա՛ք,	եկէ՛ք յիներիզ։

Սոռոբ. Գայցեմ, գիս, գէ, գեմք, գէք, գին։
Անց. Եկեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն։
Անեղեա. Գալ, գալոյ, գալով, գալ, եկէ՛ք։
Ընդ. անց. Եկեալ. Ապառ. Գալոց կամ գալի։

Բ. Ուտեմ, ոոփել, եէմ՛ք։

Այս պակասաւոր բայը, կերայ բայէն կը լրանայ։

Ներքոթրեան։

Սահ. ներ. Ուտեմ, տես, տէ, տեմք, տէք, տին։
Անկատար. Ուտէի, տէիր, տէր, տէաք, տէին, տէին։

Կատարեալ։

Կերի կամ կերայ,	կերայ,	եէտիմ.
Կերեր կամ կերար,	կերար,	եէտին.
Եկեր կամ կերաւ,	կերաւ,	եէտի.
Կերաք,	կերա՛ք,	եէտիք.
Կերիք կամ կերայք,	կերա՛ք,	եէտինիզ.
Կերին կամ կերան,	կերան,	եէտիլէր։

Ցաբակ. Կերեալ եմ, ես, է, եմք, էք, են։
Գերակ. Կերեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին։

Ապառնի։

Կերից կամ կերայց,	ոոփո՛ր,	եէյիմ.
Կերիցես,	ոոփե՛ս,	եէյէսին.
Կերիցէ,	ոոփէ՛,	եէսին.
Կերիցուք,	ոոփէ՛նի՛,	եէյէլիմ.
Կերիջիք կամ ուտիջիք,	ոոփէ՛,	եէյէսինիզ.
Կերիցեն,	ոոփէ՛ն,	եէսինլէր։

Հրամայական եղանակ։

Կեր, կերիջիր կամ ուտիջիր,	ի՛ր,	եէ.

Մի ուտեր,	Մի ուտիր,	Եմ.
Կերէք կամ կերայք,	Կերէ՛ք,	Եկէ՛ք.
Մի ուտէք,	Մի ուտէ՛ք,	Եմ. Կեցէ՛ք:

Սորոբաստական Եղանակ:

Կերիցեմ, Ուտիցեմ, } իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն:

Անց. Կերեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն:
Անեղե. Ուտել, ուտելոյ, ուտելով, ուտիլ, եմք:
Ընդ. Նէր. Կերօղ. Անց. Կերեալ. Ապառ. Ուտելոց:

Կրաորբական:

Սահ. Նէր. Ուտիմ, տիս, տի, տիմք, տիք, տին:
Անկատար. Ուտէի, տէիր, տէր, տէաք, տէիք, տէին:
Կատար. Կերայ, կերար, կերաւ, կերաք, կերայք, կերան:
Ցաբակ. Կերեալ եմ, ես, է, եմք, էք, են:
Գերբակ. Կերեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին:
Ապառ. Կերեայց, կերիցես, կերիցի, կերիցուք, կերիջիք, կերիցին:
Հրամայական. Կերիջիր, կերիջիք:

Սորոբաստական Եղանակ:

Կերիցեմ. Ուտիցեմ. } իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն:

Անց. Կերեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն:
Անեղեայն. Ուտել, ուտելոյ, ուտելով:
Ընդ. անց. Կերեալ. Ապառ. Ուտելի կամ կերլի:

Գ. Ըմպեմ, խմել, իչմէք:

Այս պակասաւոր բայը Աբբէ բայէն կը լրանայ:

Ներքոբեական:

Սահ, Նէր. Ըմպեմ, պես, պէ, պեմք, պէք, պեն:
Անկատ. Ըմպէի, պէիր, պէր, պէաք, պէիք, պէին:

Կատարեալ:

Արբի,	Խմեցի,	Իչտիմ.
Արբեր,	Խմեցեր,	Իչտին.
Էարբ կամ արբ,	Խմեց,	Իչտի.

Ա՛բբաք,	խմեցինք,	իջանք.
Ա՛բբիք,	խմեցիք,	իջանիք.
Ա՛բբին,	խմեցին,	իջանէր:

Յաբակ. Ա՛բբեալ եմ, ես, է, ենք, էք, են:
Գերբակ. Ա՛բբեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին:

Ապառնի:

Ա՛բբից,	խմե՛մ,	իջե՛լիմ.
Ա՛բբցես,	խմե՛ս,	իջե՛սին.
Ա՛բբցէ,	խմե՛,	իջե՛սին.
Ա՛բբցուք,	խմե՛նք,	իջե՛լիմ.
Ա՛բբջիք,	խմե՛ք,	իջե՛սինիք.
Ա՛բբցեն,	խմե՛ն,	իջե՛սինէր:

Հրամայական եղանակ:

Ա՛րբ կամ արբջիր,	խմի՛,	ի՛ջ.
Մի՛ ըմպեր,	մի՛ խմե՛ր,	իջմի՛.
Ա՛րբէք կամ ըմպիջէք,	խմեցէ՛ք,	իջի՛նիք.
Մի՛ ըմպէք,	մի՛ խմե՛ք,	իջմի՛նիք:

Սոորաբ. Ըմպիցեմ, ցես, ցէ, ցեմք, ցէք, ցեն:
Անց. Ա՛րբեալ էցեմ, էցես, էցէ, էցեմք, էցէք, էցեն:
Անեղեա. Ըմպել, ըմպելոյ, ըմպելով, խմել, իջմէք:
Ընդ. Նէր. Ըմպօղ. Անց. Ա՛րբեալ. Ապառ. Ըմպելոց:

Կրաորբական:

Սահ. Նէր. Ա՛րբեալ լինիմ, նիս, նի, նիմք, նիք, նին:

Անկատար:

Ըմպէի, Ա՛րբեալ լինէի, } էիր, էր, էաք, էիք, էին:

Կատար. Ա՛րբեալ եղէ, եղեր, եղեւ, եղաք, եղէք, եղեն:
Յաբակ. Ա՛րբեալ եմ, ես, է, ենք, էք, են:
Գերբակ. Ա՛րբեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին:
Ապառ. Ա՛րբեալ եղէց, եղիցես, եղիցի, եղիցուք, եղիջիք, եղիցին:
Հրամայական. Ա՛րբեալ լե՛ր, արբեալ լերո՛ւք:
Սոորաբ. Ըմպիցիմ, ցիս, ցի, ցիմք, ցիք, ցին:
Անց. Ա՛րբեալ էցեմ, էցես, էցէ, էցեմք, էցէք, էցեն:

Անեղեռոյն. Ըմպել, ըմպելոյ, ըմպելով:
Ընդ. անց. Արբեալ. Ապառ. Ըմպելի:

Դ. Ունիմ, ոնիմ, պէնիմ վար:

Սահմանական եղանակի ներկայ:

Ունիմ,*	ոնիմ,	պէնիմ վարտըը.
Ունիս,	ոնիս,	սէնին վարտըը.
Ունի,	ոնի,	ծուն վարտըը.
Ունիմք,	ոնինք,	պիզիմ վարտըը.
Ունիք,	ոնիք,	սիզին վարտըը.
Ունին,	ոնին,	ծնլարըն վարտըը:

Անկատ. Ունէի, ունէիր, ուներ, ունէաք, ունէիք, ունէին:

Կատարեալ:

Կալայ,	բռնեցի,	Թուխտուս.
Կալար,	բռնեցիր,	Թուխտուն.
Կալաւ,	բռնեց,	Թուխտու.
Կալաք,	բռնեցինք,	Թուխտուք.
Կալայք,	բռնեցիք,	Թուխտունուզ.
Կալան,	բռնեցին,	Թուխտուլար:

Ճարակ. Կալեալ եմ, ես, է, եմք, էք, են:
Գերակ. Կալեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին:

Ապառնի:

Կալայց,	բռնեմ,	Թուխայըմ.
Կալցիս կամ կալցես,	բռնես,	Թուխասըն.
Կալցի կամ կալցէ,	բռնէ,	Թուխսուն.
Կալցուք,	բռնենք,	Թուխալըմ.
Կալ ջիք,	բռնէք,	Թուխասընըզ.
Կալցին կամ կալցեն,	բռնեն,	Թուխսունլար:

Հրամայական եղանակ:

Կալ կամ կալ կամ կալ ջիր,	բռնէ,	Թուխ.
Մի ունիր,	մի՛ բռներ կամ մի՛ ոնենար,	Թուխմա կամ էտունմի.

* Ոնիմ, երբեմն կը նշանակէ նաեւ բռնել. Թուխմագ:

կալարուք կամ կալէք,	քառնեցէ՛ք,	Թուլթուններուդ.
Մի՛ ունիք,	Մի՛ քառնէք կամ	Թուլթմայընդ կամ
	Մի՛ առնէք,	Հարնմէյինիդ:

Սպառեալ. Ունիցիմ, ցիս, ցի, ցիմք, ցիք, ցին:
Անց. կալեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն:
Անեղեռոյն. Ունել, ունելոյ, ունելով քառնել, կամ առնելու, Հարնմէք կամ Թուլթմագ:
Ընդ. Նէր. Ունօղ. Անց. կալեալ. Ապառ. Ունելոց, ունելու:

Այսօր պէս կը խոնարհի նաեւ՝

Ընդունիմ, ընկալայ, ընկալ, ընդառնել, գալուլ կեմէք:

Կրաւորականը էական բայով կ՚ըլլայ. ասանկ, կալեալ լինիմ, կալեալ եղէ. Ընկալեալ լինիմ, ընկալեալ եղէ. եւ այլն:

Ե. Երթամ, երթալ, կիմէք:

Այս պակասաւոր էզդը բայը Զուռայ բայէն կը լրանայ:

Սահ. Նէր. Երթամ, թաս, թայ, թամք, թայք, թան,
Անկ. Երթայի, թայիր, թայր, թայաք, թայիք, թային:

Կատարեալ:

Զոքայ,	գացի,	կիմէտիմ.
Զոքար,	գացէր,	կիմէտին.
Զոքաւ,	գնաց,	կիմէտի.
Զոքաք,	գացինք,	կիմէտիք.
Զոքայք,	գացէք,	կիմէտինիդ.
Զոքան,	գացին,	կիմէտիլեր:

Ցարակ. Երթեալ եմ, ես, է, ենք, էք, են:
Գերակ. Երթեալ էի, էիր, էր, էաք, էիք, էին:

Ապառնի:

Երթայց,	երթամ,	կիտէյիմ.
Երթիցես,	երթաս,	կիտէսին.
Երթիցէ,	երթայ,	կիմսին.
Երթիցուք,	երթանք,	կիտէյիմ.
Երթիջիք,	երթաք,	կիտէսինիդ.
Երթիցեն,	երթան,	կիմսինլեր:

Հրամայական եղանակ։

Ե՛րթ,	գնա՛,	կ՚երթ.
Մ՚երթար,	մ՚երթաք։	կ՚երթան.
Երթա՛յք,	գացէ՛ք,	կ՚իմնիք.
Մ՚երթայք,	մ՚երթա՛ք,	կ՚երթամ՚իմնիք.

Սոռբաբաստական եղանակ։

Երթայցեմ, Երթիցեմ, } ցես, ցէ, ցուք, ցէք, ցեն։

Անց. Երթեալ իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն։
Անբեր. Երթալ, երթալոյ, երթալով, երթալու, կ՚երթամք։
Ընդ. անց. Երթեալ. Ապ. Երթալոյց։

Զ. Պարտիմ, պարտական եմ, պօրճում վար։

Ը՚ս բայս միայն այսչափ ժամանակ ունի։
Սահ. Նէր. Պարտիմ, տիս, տի, տիմք, տիք, տին։
Անկատար. Պարտէի, էիր, էր, էաք, էիք, էին։
Սպառեալ. Պարտիցեմ, պարտիցիս, եւ այլն։
Անբեր. Պարտել, լոյ, լով։

Է. Մարթիմ, կընամ, գատըրըմ։

Ը՚ս պակասաւոր բայը միայն այսչափ ժամանակ ունի։
Սահ. Նէր. Մարթիմ, թիս, թի, թիմք, թիք, թին։
Սպառեալ, Մարթիցեմ, ցիս, ցի, ցիմք, ցիք, ցին։
Ա՚նացած առներները Մ՚բրնամ բայէն կը լըսուին։

Ը. Գոգ, ըմբ, սեզլէ։

Ը՚ս պակասաւոր բայը միայն ապառնի ու հրամայական ունի։

Ապառնի։

Գոգցես,	ըմբես,	տէյէսին.
Գոգցէ,	ըմբէ,	տէսին.
Գոգցո՛ւք,	ըմբենէ,	տէյէլիմ.
Գոգջիք,	ըմբէք,	տէյէսինիզ.
Գոգցեն,	ըմբեն,	տէսինլէր։

Հրամայական եղանակ։

Գո՛զ կամ գոզջի՛ր,	ըսի՛,	տե՛ր.
Գոզէ՛ք կամ ջի՛ք,	ըսէ՛ք,	տէ՛րինիզ.

Ինչպէս մինչեւ հիմայ գրածներէն յայտնի կ՚երեւայ, ան ներգործական բայերը, որոնց որ սահմանական ներկան եմ կը վերջաւորի, համարձակ կրաւորական ալ ունին եմ վերջաւորութեամբ. բաց ի քանի մը անցողական բայերէն. որոնց վրայ խօսեցանք (երես 74.) ինչպէս, Գոզջե՛մ, ջոզջե՛մ. Աւե՛մ, ասի՛մ. Հագանի՛մ, հագանի՛մ. Առնե՛մ, առնի՛մ, եւ այլն։ Իսկ ան ներգործական բայերը, որոնց որ սահմանական ներկան ամ եւ ում կը վերջաւորին, անոնք եմ վերջաւորութեամբ կրաւորական չունին, բաց ի մէկ քանի բայերէն, ինչպէս վերը տեսար։ Ընդհակառակն ամբողջ հայկական բայով կը ձեւանան, եւ կամ ներգործական կը բանի կրաւորական նշանակութեամբ հասարակ բայի պէս։ Աւետ Հեղո՛ երբեմն կը թափէ ըսել է, ու երբեմն կը թափուի։

Ընդհակառակ ինչպէս ան ներգործական բայերը որոնց որ կատարեալը է կը վերջաւորի, այ վերջաւորութեամբ կրաւորական կատարեալ ալ ունին. ինչպէս, Գոզջենի՛, ջոզջե՛նեցայ. Հագի՛, հագա՛յ. Բացի՛. բացա՛յ. Հեղի՛, հեղա՛յ. Աբաթի՛, աբաթա՛յ։ Իսկ ան ներգործական բայերը, որոնց որ կատարեալը այ կը վերջաւորի, հարկաւ կրաւորականը էական բայով կը ձեւանայ, ինչպէս, Խոպացայ, խոպացեալ եղի՛. Լուա՛յ, լուեա՛լ եղի՛, եւ այլն։

Այս ալ գիտնալու է որ անկատարը ու ստորադասականը ներկային կ՚ելլեն. իսկ ապառնին կատարեալէն կ՚ելլէ։ Հրամայականին մէկ մասը ստորադասական է, ու մէկալը բացասական. ստորադասական մասը կատարեալէն կ՚ելլէ ու բացասականը ներկայէն։ Այս աղէկ կ՚երեւայ օրինակով մը։

Կոպաբ.	Հատի,	Սահ. Ներ.	Հատանեմ.
Ապաս.	Հատից,	Անկատ.	Հատանէի.
		Սպառազ.	Հատանիցեմ.
Հրամայ.	Հատ,		Մի՛ հատաներ.
	Հատէ՛ք,		Մի՛ հատանէք։

ՅՕԳՈՒԵԾՔ

ԴԻՄԱԶՈՒՐԿ ԲԱՑԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ

Դիմազուրկ կ'ըսուին ան բայերը՝ որոնք կամ ինչի եղականին ու յոգնականին երբորդ դէմքը ունին, եւ կամ անոնք՝ որոնց նաեւ բացառիկօրէն երբորդ դէմքը կը քանի: Հետեւեալները կ'ըսուին դիմազուրկ ըստ ինքեան, մեկնելերը դիմազուրկ ըստ պատճառման:

Ըստ ինքեան ըսուած դիմազուրկները այսպէս կը խոնարհին.

Սառ. նէր.	Հարկ է,	Ընդհատ պէտ.
Անհատ.	Հարկ էր,	Ընդհատ ըլլալ.
Կապարձել.	Հարկ եղեւ,	Ընդհատ ելոյթ.
Ապառնի.	Հարկ լինի կամ եղիցի,	Ընդհատ ելոյթ.
Սպորայ.	Հարկ իցէ կամ լինիցի,	Ընդհատ ելոյթ:

Ըստոր պէս կը խոնարհին նաեւ՝

Անկ է,	անկ է,	Ճայիլ տիր.
Արժան է,	արժան է,	Լայըգ տըր.
Բարի է, Բարւոք է,	ալէկ է,	Հյի տիր.
Կամ է, Կամք են,	կ'ուզէ,	Իսթէբիմ.
Հնար է, Մարթ է,	կրնայ է,	գապիլ տիր.
Պատշաճ է,	պատշաճ է,	միւնասիպ տիր.
Պարտ է,	պէտք է,	Լազըմ տըր.

Դիմազուրկ ըստ պատճառման:

Դիմազուրկ ըստ պատճառման կ'ըսուին անոնք՝ որոնք թէպէտ ամէն դէմք ունին, բայց հասարակօրէն բանածը միայն երրորդ դէմքն է: Ինչ ատ երկու կերպ կ'ըլլայ, մէկը բային նշանակութեանը համար, ինչպէս,

Ամպէ,	կ'ամպէ,	պուլութլար.
Ընձրուէ,	անձրեւ կու գայ,	Եաղմուր եաղար.
Կարկտէ,	կարկտաւ կու գայ,	տօլու եաղար.

Ձիւնէ ,	չէ՛ն կո՛ ֆայ ,	գար եաղար .
Փայլատակէ ,	կը ֆայլատակի ,	{եաղապը . / շիմշէք չագար .
Մրրկէ ,	մրրկի կ՛ելլէ ,	գայ գօփար .
Ճառագայթէ ,	կը ծաղէ ,	շէօղէ սալդար .
Ծագէ ,	կը ծագի ,	(կիւնէշ) ծօղար .
Ցօղէ ,	ցօղ կո՛ ֆայ ,	շիկ էնէր :
Մընէ ,	(ապառնին) չայն կը ճանէ ,	(գուշրու) կու կու էտէր :
Մռնչէ ,	(ասի՛ծը) կը մռնչէ ,	կիւվիւրտէներ .
Կաղկանձէ ,	(շանը) կո՛ լայ ,	ուլար .
Բառաչէ ,	(ոչխէրը) կը պռայ ,	պէզիւրիւր .

Ըսոնք ամէնն ալ Գործիչին պէս կը խոնարհին .

Ա՛յգանայ , / Առաւօտանայ ,	ասպո՛ս կ՛ըլլայ ,	սապահ օլուր .
Լուսանայ ,	կը լուսանայ ,	շաֆագ սէօքէր .
Մթնանայ ,	կը մթնցնայ ,	գարարըր :
Երեկոյանայ ,	էրիկոռն կ՛ըլլայ ,	ագշամ օլուր .
Որոտայ ,	կը ֆոռայ ,	կէօք կիւրլէր .

Ըսոնք ալ Խոսոփանումին պէս կը խոնարհին :

Ա՛հ մ՛ալ սովորութեան համար ինչպէս ,

Ախ ,	կ՛ըսո՛ւի ,	տէնիր .
Երեւի , / Թուի ,	(ինձի կ՛երեւնայ կամ կո՛ ֆայ ,	(պանա) կէօրիւ՛նիւր .
Լսի ,	կը լսո՛ւի ,	իշիտիլիր .
Հասանի , / Հասանէ ,	(ինձի կ՛երեւնայ ,	(պանա) տիւշէր ուղղար կամ րասթ կէլիր :
Հանդիպի , / Պատահի , / Պատահէ ,	կը հանդիպի ,	րասթ կէլիր .

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ

ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՑ

Նախադրութիւն կ'ըսուի ան մասն բանի որն որ իր ետքի ծայրը ցիմնուր, այս ինքն ոչ կը հոլովի եւ ոչ կը խոնարհի, եւ իրմէ նոթը հոլոված բառ մը կը պահանջէ, կամ սեռական, կամ տրական, կամ հայցական, եւ այլն, որոնց վրայ կարգաւ խօսինք:

Սեռական:

Վասն, Սակս, Ի սակս, Ցաղագս, Ընդ, Համաբ, Իբրեւ.
Վասն մարդոյ ամենայն արարածքս եղեն.
Ամէն ստեղծած բաները մարդուն համար եղան.
Հէր մահկանացու ինամ իւրն օրուս:

Ջծառն մշակն առնս պտղոյն զարմանիմ.
Մշակը ծառը պտուղին համար կը հոգայ կը նայի.
Պահճէպան աղաճա ծեղէնի իւրն թիւնար էտէր:

Աշխարհս ի մէր առնս եղեւ.
Աշխարհքս մեզի համար եղաւ.
Պու տիւնեա պէղմ իւրն օրուս:

Բժշկականութիւնն է արուեստ յաղագս մարդկային մարմնոյ եղեալ.
Բժշկութիւնը մարդուն մարմնին համար գտնուած արհեստ մի է.
Հէքիմիլիք ինամնըն վճռուի իւրն իճատ օրունմուշ պիր զէնահալի տըր:

Հրեայք առ նախանձս մատնեցին զՅիսուս.
Հրեաները նախանձոտ համար Յիսուսը մատնեցին.
Եահուտիլէր ըզսպանձըսի իւրն Յիսուսու համազատըլար:

վոխանակ, Տեղը, Եէրինէ.

Մի հատուցաներ չար փոխանակ չարի.
Չարին տեղ չար մի հատուցաներ.
Քեմլիւ եէրինէ քէմլիք էտա էիմէ:

Ըռանց, Առանց, ը, (Օն) սուղ.

Առանց նենգութեան եւ լրբութեան է մանուկն.
Տղան նենգութիւն ու լրբութիւն չունի.
Չօճուք էմլիէտիլ վէ հիլէսիլ տիր:

Օչհա, Զկնի, Եպէ-էն, Արտընտան, Արտընա.

Շուն որսորդ վարի չինի նապաստակաց.
Որսորդ շուներ նապաստակներուն եպէ-էն կ'ելլեայ.
Ավճը քէօփէք իավէնըրըն արթընտան տիւշէր:

Յետ, Եպէը, Սօնրա.

Յետ յաւուրն կենաց կայ յետ մեզ մահ.
Խեղճ կեանէն եպէը պէտք է որ մեռնինք.
Սեֆիլ եօմ-իւրէն ոճրա էօլիւմիմիզ վաճիպ տիր:

Ըռաջի, Առջ-ը, Իօնիւնէ, Իօնիւնտէ.

Աստուած էած զամենայն Թռչունս եւ զանասունս առաջի Ադամայ.
Աստուած ամէն Թռչունները ու անասուններըը Ադամայ առջ-ը բերաւ.
Ալլահ հէր գուշլարը վէ հայվանլարը Ադամըն իօնիւնէ կէթիրտի:

Յանդիման, Հանդէպ, Դիմացը, Գարշըսընտա.

Յիսուս նստէր յանդիման պածարին.
Յիսուս կը նստէր պածարին դիմացը.
Յիսուս պածարըն գարշըսընտա օճուրուրտուտ:

Ի ներքոյ, Տակը, Տիպինտէ.

Խլուրդը միշտ է ներոյ երկրի ի խաւարին տեղւոջ շրջի.
Խլուրդը միշտ գետնի տակ մութ տեղեր կը պտրտի.
Եէր սըչանը տայմա եէր պէնինտէ, գարանլըգ եէրլէրտէ կէզէր:

Ի վերայ, վ. Իսթիւնտէ, Իւզերինտէ.

Օձ է վերայ լանջոց եւ որովայնէ սողայ.

Օձը խոյրձոյին ու ծորին վրայ կը սողայ.

Երբեմն կ՚օգտագործեն վէ՛ ծառնեան է՛ւ էրէքինտէ սաղըլըր:

Ընդդէմ, Դէմ, Գարշը.

Մարմին ցանկայ հակառակ հոգւոյ, եւ հոգի հակառակ մարմնոյ.

Մարմինը կը բաղձայ հոգւոյ գէմ, ու հոգին ալ մարմնին գէմ.

Թէն ծառա ծորւը, վէ ճան ընկնէ ծորւը արդիւնք:

Ի մէջ, Մէջ, Իմնտէ, Ի միջոց, Մէջէն, Իմնտէն.

Ի մէջ լերանց թագաւորք բոյս դնեն, եւ է մէջոյ վերայ տան զձայնս իւրեանց.

Լեռներուն մէջը թագաւորները բոյն կը դնեն, ու ծորիներուն մէջէն կը խօսին.

Գուշտար պաղտըրըն իչինտէ եուվա գօրլար վէ ծաղըրըն ապառաժներուն սէս վէրիրլէր:

Ի ձեռն, Ձեռօ, Էլկիլէ.

Ի չէռն Սահակայ եւ Մեսրոպայ շնորհեաց Աստուած զգիր եւ գիմաստութիւն Հայաստանեայց սեռի.

Սուրբ Սահակին ու Մեսրոպին չէռօը Աստուած Հայոց ազգին գիր ու իմաստութիւն տուաւ.

Աղաչեմ ալ Սահակին վէ Մեսրոպոն էլկիլէ էրմէնի միլլէթինէ եազը վէ իլմի վէրսին:

Ընդ, Ցեղը, Եէրինէ.

Թագաւորեաց Ռոբովամ որդի Նորա (Սողոմոնի) ընդ նորա.

Ռոբովամ Սողոմոնին տղան թագաւոր եղաւ անոր գեղը.

Ռոբովամ Սողոմոնուն օղլու ծոռն եէրինէ փատիշահ օլտու:

Վերջաւորութիւն ու նախդրեալ որոշիչ։

Այծ, Մերձ, Մօրիկ, Եազըն։

Աձէ գալարի, որ ծռեյ է ի ջուր։
Ջուրին ծռիկ եղած կանանչը կ՚ուճի.
Սոյա եափըն օլան եչիլմիչ պէյիւր։

Լինգ *, Հեծ, Իլէ, Պէրապէր։

Խաղում մեղաւորք բաղմեալ էին ընդ Յիսուսի, եւ ընդ աշակերտս նորա։
Շատ մեղաւորներ Յիսուսին, ու անոր աշակերտներուն հետ սեղանատուն էին։
Զօգ կիւնահբեարլար Յիսուսուն վէ ծուռ չալչըրլըրէ էլէ պէրապէր օմուրմաչլարըլը։
Ծիծառութիւնք եւ ճնճղուկք ընդ ծեղ բնակին։
Ծիծառները ու ճնճղուկները ծեղի հետ կը բնակին։
Գըրլանկըճ վէ սերչէ գուշլարը պիլիմ էլէ պէրապէր սաքին օլուրլար։

Լսատ, Ըսա, Զափ, Կէօրէ։

Մարդ ըսա վասթաչոյ խօրոյ զվարձս իւր ընդունի։
Մարդ էր ալխաթաչին վասթ իր վարձքը կ՚ընդունի։
Քիշի էնեսի եճչինե կէօրէ իւճրեխիինի ալըր։
Աստուած հատուցանէ իւրաքանչիւր ըստ՝ գործս իւր։
Աստուած ամենուն իր գործին համայն կը հատուցանէ։
Ալլահ հեր քէշէ էնեսի ամէլինե կէօրէ էտա էաէր։

---

* Ընդ նախադրութիւնը անխափ կը գործածուի նախդրեալ ու վերջաւորեալ տրականի հետ։ բայց գերանուններու հետ միշտ նախդրեալ կը բանի այսպէս, ընդ իս, ինձի հետ, ընդ ինձանէ, իրարու հետ, ընդ նոսա, անոնց հետ, չըլլար ընդ ինձ, ընդ ինձանէ, ընդ նոցա։

Լռ, քովը, Եանընտա, Քէնարընտա.

Ա՜ խղ ագիր. Մեր տովը կեցիր. Պիղիմ Եանըմըզդա գալ:
Երկու Նաւ կային ա՜ ծովին.
Երկու Նաւ կար ծովո՜ տովը.
Տէննէյին տէնաբընդա իքի գայըդ վարըար:
Գտին կ'յաւանային կապեալ ա՜ գոռբ.
Ցաւանակը գրան տովը կապած գտան.
Սըփայը գնդռնռնռն Եանընդա պաղըը պուլտուլար:

Մինչեւ, Մինուչ, Ցագ, Տէք, Գատար.

Տեսուխիւն աչաց մինչեւ ցասպիղը Հասանէ.
Կէօղևւմիւղևն կէօրմէսի Եըւրըզևըտա գոպոր հէթիշևր:
Մինչեւ ցայսօր, մինուչ ա՜ օրս, պու կիւնէ՛քէք:

Հայցական:

Իբր, Իբրու, Իբրեւ, Որպէս, Պէս, Կիպի.

Երկիր էբէր- ըմայր գմեզ սնուցանէ.
Երկիրը գմեզ ծէր պէս կը մեծցընէ.
Եէր անա կիպի պիղի պէսլէր:

Վրան, (ան բան) էն, (օն) տան.

Ծանր ինչ տան ղէնէ ի վեր մի առնուր.
Քէղնէ ծանր բան մի վերցրներ.
Սէնոքէն աղբը շէյ գալտրըմա:
Ծռոմն մեծ է տան ղչամսփ.
Ծռովը ցամսփն մեծ է.
Տէնիզ գոբտան պէօյիւք տիւր:

Բացատական:

Ձեռի, Ձեռո՜, Ուզագ, Երբագ.

Ձեռի է Աստուած յամպարըդաց.
Աստուած ամպարիլներէն ձեռո՜ է.
Թանկրը ղալըմբտան Եըբագ տըր:

Վաղը, Գալոշով, Կիզևի։

Գալը է ծըբեն երթայը յեկեղեցին.
Ծօրմեն գալոշով ժամ կ'երթար.
Ընաքնոան կիղնէ քիլիսէյէ կիսէբիտի։

Նաց, Զատ, Գայըը, Պաշգա.

Մի է Աստուած, եւ չէք այլ ոք քաց է նմանէ.
Աստուած մէկ է, եւ անկէց է զատ ուրիշ չկայ.
Ալլահ պիր տիր, վէ ծոդան գայըը պաշգասը եօգտուր։

Գոբչխան։

Աո, Ըն (գեղատեսիլը), ան (գեղեցիկը), գովը (բաղդատելով ձը), Օ (սեմերէլերտե), օ (վագըթլարտա), եանընտա։

Ցիսուս Նատէր աս Գովէնէրըն.
Ցիսուս Գովան գովերը կը Նատէր.
Ցիսուս պէնիզ գեյլերնդոտ օղնուրուրտուտու։
Կայր ոմն Նատէր աս Ցանապարհան.
Կուրին մէկը ցմբոան գովերը կը Նատէր.
Քէօրուն պիրի եօլ էօնիւնդէ օղնուրուրտուտու։
Աո բաբէպաշ ընգաուրօք հաստատեցաւ խաղաղութիւն եկեղեցւոյ.
Բաբէպաշ ընգաուրներուն ապենը եկեղեցւոյ խաղաղութիւնը հաստատուեցաւ.
Զանկի գաոլնանալուրքն վգիրնդոտ քիլիսէնին բահաթլըղը թէմիքքիւն պուլտու։
Զի՞նչ է յարդ աս ցորենով.
Ցարդը ցորենին գովը ի՞նչ պիտի ըլլայ.
Սաման պուղայըն եանընդոտ նէ օլաճագ։

Կնգ, Տալը, Ալթընտա, Ալթընա.

Հաւ ժողովէ զձագս ընդ իւրովք.
Հաւը ձագերը իւնէրուն գակը կը ժողվէ.
Թաւուք եաւրուլարընը գանադաբընդն ալընդա տեվշիրիր։

Շատ, Շատ, Գատար.

Լուսինն չունէ՝ լոյս փոքր է քան զաշխարհ.
Լուսինը աշխարհքէն չատ անգամ լոյս պզտիկ է.
Այ տիւնեատան Էլլէ գատար քիւչիւք տիւր:

Հանգերձ, Մեկուսի, Պէրապէր.

Նախ ոխակալութեան զոգին հանդերձի տարծոցի հագէ.
Ոխակալութեան ախտը հոգին տարմնին նէտ պէկոցը կը նիհարցընէ.
Գարեզ սայլամագ ճանը ընկնէլ պէրապէր էրիտիր:

Պարտական:

Հոլրջ, Շուրջանակի, Բոլորտիքը, Էմրաֆընտա.

Բազմութիւն նաւաց շուրջ շրջարձաս գան, զի ծով է շուրջ շրջարձաս.
Շատ նաւեր աշխըտնէն բոլորտիքը կը պտըտին, ինչու որ աշխըտնէն բոլորտիքը ծով է.
Զօգ կէմիլեր պոռնանըն էրրաֆընդա կէզերլեր, զերեմ պոռնանըն էրրաֆը տէնիզ տիր:

Այդ քանի նախադրութիւններ այս ինքն պրպէ, էբրէ եւ այլն, որոնք պէս, չափ, կիպի, գատար, կը նշանակեն ամէն հոլով կրնան ընդիր առնել. ինչպէս,

Ոգիք էբրէ ու ապրեցան ի ջրհեղեղէն.
Ո՞ր ը հոգին չափ ջրհեղեղէն ազատեցան.
Սեփիդ չէլէ գատար սու թռուփանընտան գուրթուլ ատլար:

Ճիսուս էր ասաց էբրէ էրեանից.
Ճիսուս էրեսան պարտան չափ էր.
Ճիսուս օրնաղ եաշընտա գատար ըտը:

Հեթանոսք երկիր պագանէին քարանց եւ փայտից էբրէ Աստուծոյ.
Հեթանոսներըդ քարերուն ու փայտերուն Աստուծոյ պէս երկրպագութիւն կ'ընէին.

Փուֆփէրէսթիլէր թաշլարա վէ օտուռլարա Ռէլառա (ըռ-
ֆըբ) կ՚ուղ թափարլարըլը։

Պարտ է աշակերտին, զի սիրեսցէ զվարդապետս իբրեւ
զծնողս իւր։
Պէտք է որ աշկերտը՝ վարպետները իր ծնողաց պէս սիրէ։
Վաճիպ տիր քի շայիրտ ուստալարընը ծնողլըը կ՚ուղ
սեվսին։

Եթէ մանուկ իցես, փախիցես ի գինւոյ որպես յօձից։
Թէ որ տղայ ես նէ, գինիէն օձէն պէս փախիր։
Էյէր չօճուք ուսան, Եըլանդան գաչար կ՚ուղ շարապ-
տան գաչ։

Են որ բանիւք իւրեանց խոցեն որպէս սրով։
Ումանք իրենց խօսքերով իբր նէ սրով կը խոցեն։
Պաղըլարը եըւըճ կ՚ուղ քէնտի սէօզլէրի իլէ եարա-
լարլար։

Ցեսանի կերպարանք մարդոյ ի ջուրս իբրեւ է հայելւոջ։
Մարդուն կերպարանքը ջրին մէջ հայվէի պէս կ՚երեւ-
նայ։
Ատամին քիավէթի սուր իշինտէ այնա կ՚ուղ կէօրիւ-
նիւր։

ԳԼՈՒԽ Ե

ՄԱԿԲԱՑՆԵՐՈՒ ՎՐԱՑ

Մակբայ կ'ըսուի այն մասն բանին, որն որ նա-խադրութեան պէս ոչ կը հոլովի եւ ոչ կը խոնարհի, հապա բայերուն վրայ պրոթելով անոնց գործողութեան պա-րագաները կը ցուցնէ:

Մակբայները նշանակութեան կողմանէ եօթը տե-սակ կը բաժնուին:

Ա. Որակական:

Որակական կ'ըսուին անոնք՝ որոնք գործողու-թեան ինչպէս ըլլալը կը նշանակեն. ինչպէս,

Ցայտնապէս, Ցայտնի, Մեկին,	}	ասէ, յայտնի կ'ըսէ, հշգեւարէ տեր.
Գաղտ Գաղտնի	}	հաւատ, գաղտուկ ապաւէն, կիզուի ալտը.
Ձրի բաշխէ,		ձրի կը բաշխէ, ճապա վերիր.
Կամաւ աղօթս առնէ,		ողջոյն կ'առջին, իստեքլկիլէ տուա վա էտէր.
Ակամայ Ցակամայս	}	չարաչար կը ծեծուի, զօրուլա իպէնձէ չէքեր.
Հարկաւ Ի հարկէ	}	մեռանի, հարկաւ կը պռանի, հելկեթ եօլիւր.
Ցոյժ աշխատի,		շատ կ'աշխատի, չօք չալըշըր.
Սաստիկ տանջէ,		խիստ կը պանջէ, փէք չօք եղկեթ վերիր.
Ցուսարէն գիտեմ,		ճշմարէն գիտեմ, բումճա պիլիըրմիսին.

Քրիստոս երբայեցի խօսէր, Քրիստոս էբրայեցերէն կը խօսէր, Քրիստոս եահուտիճէ լագըրտը էտէրմիտ:

Խարազք, Աղէկ, Էշ։

Որ բարուոյ եւ ուղիղ խորհի, եւ գործն բարուոյ եւ ուղիղ կոչուի.

Ով որ ուղիղ ու շիտակ կը գնայէ, գործն ալ ուղիղ ու շիտակ կը լինուլնէ.

Քիմքի էյէ վէ ծուրս՝ պուլնուր, իշինի տէ էյէ վէ ծուրս՝ ըէտիլ էուէր։

Բ. Քանակական։

Քանակական կ'ըսուին անոնք՝ որոնք գործողութեան որչափ ըլլալը կը ցուցընեն.

Ամչափ մէծ է,	ասլափ դէթ է,	պու գաւառ պէյի տիւր.
Ամինչափ վաղ մեռաւ,	անչափ ըսաւ,	ո գաւառ չափուգ էօլտիւ.

Ծառը որչափ բարձրանայ, այնչափ արմատս ի խոր ձգէն.

Ծառերը որչափ որ կը բարձրանան, անչափ խորունկ արմատ կը ձգեն.

Աղաձմար նէ գործ ի նէտուելնիրլէրսէ, ո գործը տէրին քէօք պրաէտլուր։

Մտեպ Ցաճախ } պահէն,	յաճախ պահ կը պահնէն,	սըգ սըգ օրուձ թուլթարլար.
Խոպան շինական,	բուլտովին կը մարի,	պիւսպիւթիւն սէօնէր.
Սակաւ ուտէ,	էնէ ի'ուէ,	ազ եէր։

Գ. Հարցական։

Հարցական կ'ըսուին անոնք՝ որոնք գործողութեան պատճառը, տեղը, ժամանակը կը հարցընեն. ինչպէս,

Ընդէ՞ր Հպարտա- նաս,	ինչո՞ւ կը հպարտա- նաս,	նի՞չին մաղրուլլա- նըրսըն.
Ձի՞նչ գործեցեր,	ի՞նչ ըրէր,	նէ՞ իշլէտին.
Ձի՞ կոչեցեր,	ինչո՞ւ կոնչէր,	նի՞չին չաղըրըրըն.

Զհարդ
Ո՛րպէս } Թուի, ընդհէնս կ՚երեւնայ, նմանը կ՚երեւնիր.

Ո՞չ, Ո՞չ ապաքէն, (չ՞) դ, (տեսիլ) մի.

Ո՞չ երկուասան ժամ է աւուր.

Օրը (ցորեկը) տասուերկու ժամ կ՚ի դ.

Կիւն (կիւնտուզ) օնէքի սահմ պէյ՚ի դ:

Ո՞չ ապուէն ոգի առաւել է քան զմարմին.

Հոգին մարմինէն աւելի կ՚ի դ.

Ճան թէհնուէն զիատէ պէյ՚ի դ:

Ուստի գաս, ո՞ուէնց կո՚ եաս, նէրէտէն կէլիրսին.

Ցով
Ո՞ւր } երթաս, ո՞ր կ՚երթաս, նէրէյէ կիտէրսին.

Զարթեաւ արդեւք, պրինցո՞ դ, ամապա ուչանտըմը.

Մինէ երկնչիս, կը վախնա՞ դ, ամապա գօրգամըշ՚ըն:

Դ. Դասական:

Դասական կ՚ըսուին անոնք՝ որոնք գործողութեան համարնէն ու կարգը կը ցուցընեն. ինչպէս,

Նախ,	առաջ,	իփթիտա.
Ապա,	եւրէը,	սօնրա.

Հերց նախ, իմա, եւ ապա խօսեսց.

Առաջ հերցուր, իմացիր, ու եւրէը խօսէ.

Իննիւտա ուշ, աղնա, վէ ուշրա լըթըրտը էն:

Զառաջինն
Նախ առաջին } ոչ կա- էն առաջ լուծէց, իփթիտա իսթէմէտի

Նախ, երկրորդ, երրորդ, չորրորդ, եւ այլն.

Առաջ, երկրորդ, երրորդ, չորրորդ, եւ այլն.

Նվէլ, հրինձի, իւվանձիւ, տէօրտիւնձիւ:

Պատուելի է նախ հասատ, երկրորդ իմաստութիւն.

Պէտք է պատուել առաջ հասատքը երկրորդ իմաստութիւնը.

Իւր եվէլ ասինէ ուշրա իլիմէ բաղպէթի վաճիպ տիր

Միանգամ, երկիցս, երիցս, չորիցս, հնգիցս, եւ այլն.
Մեկ անգամ, երկու անգամ, երեք անգամ, չորս անգամ, հինգ անգամ, եւ այլն.
Պիր տէփա, իքի տէփա, իւչ տէփա, տէօրթ տէփա:

Մի անգամ եւ երկիցս գրեանք աշխարհիս Հայոց ի պարսից այրեցան.
Մեկ երկու անգամ Հայաստանին գրքերը պարսիկներէն այրեցան.
Պիր իւէ տէֆա էրմէնիստանըն քիթապլարը Ա՛ձէմլերտէն եանդըլար:

Միւսանգամ
Գարձեալ
Վերստին
Կրկին
} ասէ, դարձեալ կ՛ըսէ, Թէքրար տէր:

Հերք եւ եղծումք Հանապազ կարեալք՝ դառնգամ աճին.
Մաղերն ու ըղունկները միշտ կարուելով դարձեալ կը ծնանան.
Սաչ վէ թըրնագ տայմա քէսիլէրէք ինէտըր դէյ-էրլէր:

Ե. ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԱՆ:

Ժամանակական կ՛ըսուին անոնք՝ որոնք գործողութեան ե՛րբ ըլլալը կը ցուցընեն:

Ա՛յժմ
Ա՛յժմիկ
} գիտեմք, ընմ գիէնէ, շիմտի պիլիրիզ.

Ա՛յսօր գործեա. — աօր գըրծէ, — պէօյիւն իշլէ.
Վաղիւ ուսանի, — վաղը կը սովրէ, — եարըն էօյրէնիր.
Ի վաղիւ անդր, — վաղըան օրը, — էրթէսի կիւն.
Երէկ գրեաց, — էրէկ գրէց, — տիւն եազըը.
Եռանդ, — էրէկ կ՛ելլ օր, — տիւն տէյիլ օ-պիր կիւն.

Ընդ առաւօտն,	առաւոտ դէմ,	սապահա գարշը
Ընդ երեկս հկն,	էրէկոան դէմ նէա,	ագշամ իւսթիւ կէլտի :
Գիշերի } գողա- Գիշերային } ցան ;	գնդեցը գողցան,	կէձէ կամ կէձէ- լէյին չալտըլար :
Զցայդ եւ զցերեկ գործեաք .		
Գնդեր ցորեկ կը գործէին .		
Կէձէ կիւնտիւզ չալըշըրըտըզ :		

Ի գիշերի եւ ի տուընջեան . գնդեր ցորեկ . կէձէ վէ կիւնտիւզ :

Պէտք ճրագի է գնդեղի է, եւ ոչ է պոռնկեան .
Ճրագին հարկաւորութիւնը գնդեր է, ցորեկը չէ .
Մօմուն իքթիւլասը կէձէ, եօքքի կէնէյ-ը (էյին) ուէ :

Ցորժամ քաղ- ցեաւ,	երբ ու անօղնեցաւ,	նէզամանի քի ա- ճըգտը .
Իրրեւ երեկոյ եղեւ,	երբ ու էրէկոան եղաւ,	նէզամանի քի ագ- շամ օլտու .
Մինչգեռ } Մինչ }	նստէր , երբ ու կը նոպէր ,	նէզամանքի օթու- րտուրտու .
Առժամայն Նոյնժամայն Իսկոյն	եւ, անմիջապէս եւ,	օ սահաթ , անիտե գալգտը .
Ցանկարծ } Ցանկարծակի }	գայ, յանկարծ կու գայ,	գաֆիլ կելիր .
Երագ կամ արագ Արագապէս Փութով Փութապէս Փութանակի Վաղվաղակի	հասանէ, շուտ կը հասնի,	չափուգ եէթիշիր .
Հաղիւ շարժի ,	հազէ կը շարժի ,	կիւճգէլա գըմըլ- տանըը .
Ցետոյ ղղջացաւ,	եաթը ղղջաց ,	սօնրա փիւշման օլտու .

Զ. Տեղական։

Տեղական կ՚ըսուին անոնք՝ որոնք գործողութեան ուր ըլլալը այս ինքն տեղը կը ցուցընեն. ինչպէս,

Աստ մնացէք,	հոս մնացէ՛ք,	պուննտա գալընըզ։
Անդ բնակէ,	հոն կը բնակի,	օնտա սաքին օլուր.
Երթիցուք աստի,	հոս պէտք երթանք,	պուրատան կիտէ՛լիմ.
Գնացին անտի,	ան պէտք գացին,	օրատան կիթտի՛լէր։
Թերէք այսր,	հոս բէրէ՛,	պուրայա կէթի՛րինիզ.
Եհաս անդր,	հոն հասաւ,	օրայա եէթիշտի.
Այսր անդր,	ասդի՛ս անդին,	պիր թարաֆա օ՛պիր թարաֆա։

Արբեալքն այսր անդր դիպեցին.
Գինովցածները մէկ դին մեկալ դին կը զարնուին.
Սարսռշալար պէր եանա օպէր եանա լըրթըւըրտը։

Եմուտ ի ներքս,	Ներս մտաւ,	իչէրի կիրտի.
Եւ արտաքս,	դուրս ելաւ,	տըշարը չըգտը.
Կան արտաքոյ,	դուրսը կեցած են,	տըշարտա տուրու՛յօրլար.
Անկաւ ի վայր,	վար ինկաւ,	աշաղա տիւշտիւ.
Ի վեր մնաիր,	վեր եկաւ,	եօգարը կէլ.
Ի բաց կացէք,	հեռու կեցէ՛ք,	ուզագ կա՛ կէթի տուրունուզ.
Ի բացուստ կայ Ի հեռաստանէ ին,	հեռուանց կեցած էն,	ուզագ կա՛ ուզագ՛տան տուրույօրլարը.
Ա՛օտ եկ,	մօտ եկաւ,	եագըն կէլ.
Ի մօտոյ գամ առ մտերս ձեզ.	մտերս կեցի՛ կուգամ,	պու եագընտարտա սիզէ կէլիրիմ.
Անց Գայսկոյս, ասդի՛ս դին Գայնկոյս, անդի՛ս դին	անցաւ,	պու թարաֆա կէչ՛օ պիր թարաֆա տի։

Ե. Սովորական և Բացառական։

Սովորական կ՝ըսուին անոնք՝ որոնք գործողութեան հաստատութիւնը կը ցուցընեն, այս ինչն ևս կ՝ըսեն, իրաւ կու տան։ Իսկ բացառական անոնք՝ որոնք չէ կ՝ըսեն. ինչպէս,

Ա՛յո տեսի,	Ճրատեր՛ես պեսոյ,	պէլլի կէօրտիւմ.
Արդարեւ Ճիրաւի } երդուաւ,	էրա՛ս որ կամ ի՛ր բա՛ցընէ երդո՛ս ըրա՛,	կէրչէք կա՛մ հագր՛ քէթի եէմին էմ՛տի.
Ճիմացաւ,	կի՛մացա՛,	տուդմատը.
Ոչ ճկեր,	չի՛ներա՛,	եէմէ՛տի.
Մի երբէք ստեր,	սո՛ւտ մ՛ ըներ,	հիչ եալան տէմէ՛.
Ճնաւ մի երդնուր,	էրդո՛ս մ՛ ընէր,	հիչ եէմին էմնմէ.

Ի վերայ բանի զղջացաք բազում անգամ, այլ ի վերայ լռութեան ոչ երբէք։

Խօսելուս համար շատ հեղ զղջացանք, բայց լռելու համար ոչնո՛ւն (չզղջացա՛ւ).

Լագրտը հեծեծիմիզ իչին ջօգ քերէ փիւշման օղտուգ, ամմա սուս օղտուղումուզ իչին հնչ՝ (չի՛նչման օչմաքչ)։

Քաւ, քաւ լինի,	վ՛, չըլսըն ըմ,	հաշա.
Ոչ, ոչ,	ո՛չ, ո՛չ,	նէ, նէ.

Ընդհանրքն ոչ խոսիլ եւ ոչ առնել գիտեն ըստ պատշաճի.

Գինովցելները ոչ ծաղել եւ ոչ գործել կրնան ինչպէս որ պէտք է նէ.

Մարխոչլար եօղունճա նէ պի՛չի՛նո՛չ, վէ նէ էմնո՛ պիլմըրլէր։

Ինչպէս մինչեւ հիմա գրածներէն կ՝երեւայ, քանի մը մակբայները հասարակ անուններէն բարդած են. ինչպէս, Ցայն-ժամ իբր թէ յայնմ ժամանակի, ան ատեն, օ վագրի։ Ցոր-ժամ, իբր թէ յորում ժամու, որ ատեն որ, նէ վագրի քի։ Ցայն-կոյս, իբր թէ յայն

կողմն, անդէ դէն, օպիր թարաֆա: Այս-օր, իբր Թէ յայսմ աւուր, սա օր, պու կիւն:

Վարձեալ շատերն ալ հասարակ հոլոված անուն են: Ոմանք գործիական, ինչպէս, կամա, Հաբիա, Փարով: Ոմանք բացառական, ինչպէս, է մեռայ, է մէջ-նէ, է ընտապէնէ, է հարկէ, չանպարսայից: Ոմանք նախդրիւ տրական, ինչպէս, է վէր, է վայր, է ներս, չանկրծ: Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ չանքէսս, չանձանօթ, չանաչանա, եւ այլն:

Վարձեալ մի եւ նոյն բառը զանազան նշանակութեամբ կրնայ մակբայ ու նախադրութիւն ըլլալ: Ինչպէս Թէ որ ըսեմ, էքէս- չմայր, մօր պէս, անա կիպի, նախադրութիւն եղաւ: Այլ Թէ որ ըսեմ էքէս- գնաց, երբ որ գնաց նէ, կիլիտի խսէ, մակբայ եղաւ: Այսոր նման շատ կայ գրոց մէջ, ուստի երբ որ բառ մը բայի վրայ կ'իյնայ՝ մակբայ է, բայց Թէ որ հոլոված բառի վրայ կ'իյնայ՝ նախադրութիւն է: Այն որ խօսքը հասկըցուի, դիւրին է զանազանելը:

Այնպէս շատ հասարակ ածականներ, երբ որ բայի վրայ կ'իյնան, մակբայ կ'ըլլան. ինչպէս, Նոր չինեաց, բաւո գործեաց, սասկի տանջեաց, լաւաւ մեռաւ: Այլ Թէ որ գոյականի վրայ իյնան այսպէս, Նոր տուն, բաւո գործ, սասկի տանջանք, լաւալաւ մահ, ան ատեն հասարակ ածական են:

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՇԱՂԿԱՊԻ ՎԻՃԱԿ

Շաղկապը կ'ըսուի ան մնան բանի, որն որ նախադրութեան ու մակբայի պէս ոչ կը հոլովի ու ոչ կը խոնարհի, հապա էջիս- խօսէ կամ էջիս- քա- էջաս- ձեւ կը ի՞մաէ։

Անջանակութեան կողմանէ շաղկապները տասը տեսակ կը բաժնուին։

Ա. Բաղձական։

Խազհիւսական կ'ըսուին, անոնք որոնք միայն երկու բառ կամ բան քովէ քով կը կապեն. ինչպէս,

Լա, ո-, վէ։
Մեռանի այն՝ որ չնչէ ես- շարժի ես- գնայ ես- ուտէ ես- ըմպէ.
Կը մեռնի որնոր կը չնչէ ես- կը շարժի ես- կը քալէ ես- կ'ուտէ ես- կը խմէ.
Հէր նէ քի նէփէս այըր ֆե գըմըլտանըր վէ կէզէր վէ եէր ֆե իչէր, էօլիւր։

Լա, եւս, դաեւ, ԱԼ, ՏԷ, Տա։
Ա՛յո գիտեմ ես- ես.
Իրաւցընէ ես ալ գիտեմ.
Պէլի պէն ալ պիլերիմ։

Որք բամբասան յամեմ լեցին ես- աստ ես- անդ.
Որոնք որ կը բամբասեն ամբչնան հոս ալ հոն ալ.
Զեմմ էտէնլէր ուեմանսընլար ՀԱՄ պու ՀԱՄ օպիր տիւնեատա։

եթէ, եթէ, Ը, ալ, ՑԷ, տա։

Քաղցր է քուն ծառայի, եթէ սակաւ եւ եթէ շատ ուտիցէ.

Ծառային քունը անուշ է, շատ ալ ուտէ, քիչ ալ ուտէ.

Խըզմէթքեարըն ույդուսու ալ պա եէսէ, չօգ պա եէսէ թամլը ըլը։

Բ. Ցրոհական.

Ցրոհական կ'ըսուին անոնք՝ որոնք խօսքը զատելով մը կը կապեն. ինչպէս,

Կամ, եւ կամ, կամ, եւ կամ, եա, եախօտ, վէ եախօտ։

Ծոյլէն կամ բնաւ ոչ ընթեռնուն, եւ կամ զոր ընթեռնուն ոչ սիրով եւ փափագանօք.

Ծոյլերը կամ ամենեւին չեն կարդար, եւ կամ կարդացածնին սիրով ու փափաքով չէ.

Թէմպէլլեր եա հիչ օգուտմալլար, եախօտ օգուտուգլարը խոթէք վէ արզու իլէ տէյիլ տիր։

Գ. Բացատացական։

Բացատացական կ'ըսուին անոնք՝ որոնք երկու հակառակ խօսք իրարու կը կապեն, կամ թէ ըսեմ խօսքին վրայ բայց, մանր մը կ'աւելցընեն. ինչպէս,

Բայց, Հապա, եա, Իլլա.

Ոչ ի բնութենէ, այլ ի կամաց մերոց է լինել ծոյլ կամ փոյթ յուսմունս.

Մեր բնութենէն չէ, հապա մեր կամքէն է ծոյլ կամ փոյթեւանդն ըլլալ սովրելու մէջ.

Իլիմ էօյրէնմէտէ թէմպէլ եախօտ համարաթի օլմագ պիղիմ թապիէթիմիզէն տէյիլ, իլլա կէօյնիւմիւզէն տիր։

Սակայն, Բայց, Հապա, Բայց, Ամմա, Իլլա, Լաքին։

Ոչ տեսանես գՀոգի քո, սակայն Հաւատաս Թէ Հոգի ունիս.

Քու Հոգիդ չես տեսներ, բայց կը Հաւատաս որ Հոգի ունիս.

Ճանըները կէօրմէին, ամմա ինանըրսըն քի ճանըն վար։

Դ. Ընկերատրական։

Ընկերատրական կ'ըսուին անոնք, որոնք խօսքին միտքը անկատար կը Թողուն, ու կը կապեն ուրիշ շաղկապի մը Հետ, որ անոնց միտքը կը լրացընէ, ինչպէս,

Թէպէտ եւ, Թէ եւ, Թէպէտ, Թէպէ, Գարազա.

Յաւելէն կուգեն Այլ, Սակայն, Բայց, Ամմա, Լաքին։

Ակն ընդէ՞ ես փորը է առ մեծամեծ անգամն, սակայն աքանչելի քան զամենեսեան.

Թէպէտ աչքը մեծ անգամներուն քովը պզտիկ է, բայց ամենէն աքանչելի է.

Պէտիւք ազալարըն մապէյինէտ ֆարազա կէօզ պիր քիւչիւք ազա տըր, լաքին ճիւմլէսինէն գըլմէմէլի տիր։

Ե. Մեկնական։

Մեկնական կ'ըսուին անոնք՝ որոնք առջի մտքի խօսքը մեկնելով ուրիշին Հետ կը կապեն. ինչպէս,

Ա՛յս ինքն, Այս ինքն է, Այս է, Այս ինն, Եանի։

Զկնիքն Քրիստոսի բարձցուք, այս ինն զԱռնարհուածիւն նորա.

Քրիստոսի նշանը վրանիս առնենք, այս ինն անոր խոնարհութիւնը.

Քրիստոսուն նշանը իսլամիմիզտէ օլսուն, նանէ օնուն ալչագ կէօնիլլիլիյիւ։

Իբր թէ, Իբր այն թէ, Իբբե՛ ըէ, Սանքի։

Ուր եւ գնացես մի ցուցաներ զքեզ, Իբբ ըէ իմաստուն եւ գիտուն ես.

Ուր որ երթաս նէ մի ցուցըներ զքեզ, Իբբե՛ ըէ իմաստուն ու գիտուն ես.

Նէրէյէ քի կիտէրսէն կէօսթէրմէ սէնի, ասդի ագըլլը վէ իլլմառ սըն։

Զ. Սկզբնաւորական։

Սկզբնաւորական կ'ըսուին անոնք՝ որոնք հասարակօրէն խօսքին սկիզբը կը դրուին. ինչպէս,

Ըրդ, եւ արդ, Ըրդ, Իմոի։

Եւ արդ աղաչեմ առնել աղօթս վասն ամենայն մարդկան.

Ըրդ կ'աղաչեմ աղօթք ընել ամէն մարդու համար։

Իմդի եաղվարըրըմ քի հէր ատէմ իչին տուվա էտէսինիզ։

Իսկ, Իսկ թէ, Իսկ, Բայց ըե՛ ը, Լաքին, Ամմա էյէր.

Ընկնդիր լինի խրատու իմաստունն, Իսկ անմիտն առօրին յայտնէ զբարկութիւն իւր.

Խելացին խրատը մտիկ կ'ընէ, Իսկ անխելքը շուտ մը իր բարկութիւնը կը յայտնէ.

Իլլմառ (քիմնէ) նասիհաթա գուլագ վէրիր, լոէն ագըլսըզ անիտէ էօրքէսինի պէյան էտէր։

Ադ ի ջրոյ գոյանայ, Իսկ երկնէ մերձեսցի ի ջուր՝ հալի.

Ադը ջուրէն կը գոյանայ, Բայց ըե՛ ը ջուրին դպչելու ըլլայ, կը հալի.

Թուզ սուտան փէյտահ օլուր, ամմա էյէր սույա տօգանըբսա, էրիր։

Ի. Պատճառական։

Պատճառական կ'ըսուին անոնք՝ որոնք երկու խօսք իրարու կը կապեն՝ պատճառը ցուցընելով. ինչպէս,

Վասնզի, վասն զի, Զի, Ինչու՞ որ, Զերկ։

Ժամ է արդ ի քնոյ զարթնուլ, վասն զի գիշերն էանց եւ տիւն մերձեցաւ.

Հիմա քնէն արթնալու ատենն է, ինչու՞ որ գիշերը անցաւ ու ցորեկը մօտիկցաւ.

Ձիմոթ ուշգուտան ուշանմանըն վագիը տըր, չէրէ կէձէ կէչտի վէ կիւնտուզ եագլաշտը։

Հրեշտակք չունին պէտս կերակրոյ, զի անմարմինք են.

Հրեշտակները կերակուր ուտելու հարկաւորութիւն չունին, ինչու՞ որ մարմին չունին.

Մելայզգլարըն նէմէյ իչմիշլարը եօգ, չէրէ թէնզէրի եօգտուր։

Ը. Մակաբերական։

Մակաբերական կ'ըսուին անոնք՝ որոնք որ առջի խօսքէն ուրիշ խօսք մը յառաջ կը բերեն. ինչպէս, Պա, Ուրեմն, Ապա ուրեմն, Անդէ ի նէ, Էյզլէ իսէ։

Բռունք մտանեն յարքայութիւն երկնից, ապա ո՞չ ըեմ չէ հնար ծուլութեամբ հասանել նմա.

Բռուն ընդոնները արքայութիւն կը մտնեն, անդէ ի նէ ծուլութեամբ անոր չհասնուիր.

Զօր էտենկէր ճէննէթէ կիրկիլէր, էյզլէ իսէ թէմմ պէլկիսիլէ նէթիճկիմդ։

Վասն այսորիկ, Ասոր համար, Պատճառն իչին.

Վասն այնորիկ, Նմին իրի, Այնր աղագաւ.

Ասոր համար, Օնուն իչին։

Հուր բնութեամբ թեթեւ է, վասն այնորիկ ի վեր կոյս բերեալ լինի.

Կրակը բնութեամբ թեթեւ է, անոր համար դէպ ի վեր կ'ելլէ.
Ամէն սայլ խաֆիֆ տիր, ծռոն ինչն եօգարը չբգար:

Թ. Համեմատական:

Համեմատական կ'ըսուին անոնք՝ որոնք երկու խօսք իրարու քով կը բերեն ու կը համեմատեն. ինչպէս,
Վհան, քան թէ, քան ըէ, նէքի.
Մօղ թէ, Թօղ ու, Տէյիլ քի:
Լաւ է կոյր աչօք քան կոյր մտօք.
Աղէկ է աչքով կոյրը քան ըէ մտքով (կոյրը).
Տահա էյի տիր (ինսանա) քի կէօղիս քէօր օլսուն, նէյի ֆիքրի:
Ընդհ, որ ալ, պիտի ըսել է, հասարակօրէն բայէն կամ անունէն ետքը կը դրուի, ու իրմէ առաջ դնելս, դնէ պի, պի ե, ե, կ'ուզէ.
Սատանայ յօժարեցոյց զՀեթանոս երկիր պագանել փայտից եւ քարանց, դնելս ճճեաց եւ օձից անդամ.
Սատանան բաղձալ տուաւ Հեթանոսներուն երկրպագութիւն ընել փայտերուն ու քարերուն, դնելս որդերուն ու օձերուն ալ.
Շէյթան օտունլարտան վէ թաշլարտան (մտածէ), ըս եըլանլարա վէ պէօճէքլէրէ պիտի սէճտէ գըլմազա փուճփուճէսիլէրի արզուլէմէրիտի:
Ե՞ հայց անդամ չժամանէին ուտել.
Հայց ուտելու ալ ատեն չունէին.
Էքմէք եէմէյէ պիտի վազըճ պուլամազլարըտը:

Ժ. Թէական:

Թէական կ'ըսուին անոնք՝ որոնք որ կը ցուցընեն Թէ մէկ խօսքը մէկալէն կախում ունի. ինչպէս,
Թէ, եթէ, Թէ ու, էյէր:
Ձկունք էրկն յամեցին ի ցամաքի մեռանին.

Զուկկերը ինչ ու ցամաքը ուշանան նէ, կը ճռնին.
պալըգլար, նէյէ գարաստա չըդ կիմիքէրէյիմ՝ էօլիւ-
լէր:

(ա)հ, չէ, որպէս զի,* ոչ, քէն:

Ցորժամ ամպ ծագէ յարեւմտից, ասէք ինչ անձրեւ
գայ.

Երբ որ արեւմուտքէն ամպ կը ծագի, կ՚ըսէք ու ան-
ձրեւ կու գայ.

Նէզամեան քէն կիւնպաթըտան պուլութ կէօրիւնիւրսէ,
տէբսինիզ ւի եաղմուր կէլիր:

Գիտասջիր չի ցէր գոիրտա ասճենցան ճանալէ.

Գիտնաս ու Ասուտաճ ասճուան սիրտը կը ճանչնայ.

պիլէսին ւի Ալլահ հէր քէշին կիւրկիմի քանըր:

կալցես միտ առաջի աչաց զմահ, ոչինչ չի ջիր
ցես ի մահուանէ.

Մահը միտ աչքիդ առջեւը ունենաս, ու ճռնկէն
չիվախնաս.

Էօլիւմ տայմա կէօզիւնիւն էսնիւնաէ օլսուն, ւի
էօլիւմտէն գօրգմայսըն:

---

* Երբեմն քէչ առջ ինչ չի կամ ոչինչ չի չորհայոյն առջ ալ խարհարար ու չորհայոյ կը բանեցընեն. այսպէս. Ցորժամ ցաանու սիրտ քո ասա, չունիմ սիրտ ու ցաանամ. այս ինչն, ոչինչ չի ցաանուցամ:
Ցէսանիս ու ճռնկի ուսման կարտ է խոնարհութիւնն. այս ինչն ուսանիս չի. եւ այլն:

ՊԱՐԱՔՍ

ՄԻՋԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՑ

ՄԻՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ, ուխերորդ մասն բանին մաքրութեան պահպանութեան կիրթը կը յայտնէ, այս ինքն կամ ուրախութիւնը, կամ տրտմութիւնը, կամ զարմացումը, եւ այլն. ինչպէս,

Լրանի, երանի թէ, երանի՛, Մուխլու։
Երանի ողորմածաց, երանի՛ հեզոց.
Երանի՛ ողորմածներուն, երանի՛ հեզերուն.
Մուխլու մերհամեթլիկերէ, մուխլու հալիմներէ։

Թաբէ, ով, ով, Հայ վախ, Եազը՛գ, Եա՛։
Թաբէ թշուառութեանս. Հայըֆ սեֆիւսիմե.
Թաբէ կուրութեանս, Եազըֆ սեօրլուքումա.
Ով աբանչելեաց, Ե՛ պու՛ ճո՛ղ պազլա։
Վա՛յ, Աւա՛ղ, վա՛յ, վա՛յ, Եազը՛գ, Հայ՛ֆ։
Վա՛յ թշուառականաց. Եազըֆ պիղ սեֆիւսէրե.
Եղո՛ւկ եմ ես, Վա՛յ պանա.
Աւա՛ղ աղէտից, Եազըֆ սեֆիւսիմե.
Աղէ, Հա՛պա, Օն, Հա՛պա, Տէ՛միտի, Հայտէ՛։
Աղէ ածէք զմոսա, Տէ՛միտի պուղիմնէղէ.
Օն, արիք գնաստուք աստի, Հա՛յտէ կիթէլի՛մ պուրադան։

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ

ԳԼՈՒԽ Ը

ԸՆՈՒԱՆ ՎՐԱՑ

Ա՛ռաջ մասին մէջ (էջ 2.) անուան հարկաւոր պարագաներուն վրայ համառօտ մը խօսեցանք։ Հիմա կը մնայ խօսիլ քանի մը հարկաւոր գիտելիքներու վրայ, որոնք առջի մասին մէջ չգրեցինք որ՝ գուցէ նոր սովրողներուն ծանրութիւն կ՚ըլլայ։

ՅՕԳՈՒԱԾ Ը

ԸՆՈՒՆԸ ԻՆՉ Է ՈՒ ՔԱՆԻ ԿԸ ԲԱԺՆՈՒԻ

Ընուանը բառ մի է, որ կը ցուցընէ թէ ա՛ն բանս կամ ա՛ն բանը ինչ է կամ ինչպէս է։ Ինչպէս թէ որ ըսեմ տաքէ, ասկէ բառս կը ցուցընէ, թէ շատ տուներ մէկ տեղ ինչ է։ Կամ թէ որ ըսեմ ջուր, ասկէ բառը կը ցուցընէ թէ շատ վազուն ջուրը ինչ է. եւ այլն։ Կամ երբ որ ըսելու ըլլամ դէպ քաղաք, ըսէն գետ, հոս տեղս դէպ բառը կը ցուցընէ թէ քաղաքը ինչպէս է, նոյնպէս եւ ըսէն բառը կը ցուցընէ թէ գետը ինչպէս է։

Ուստի անուանը կը բաժնուի պինդ առաջ Գոյական ու Ածական։

Գոյականը բանի մը ինչ ըլլալը, իսկ ածականը ինչպէս ըլլալը կը ցուցընէ։

Գոյականը ինքնուրեն եղող, իսկ ածականը՝ գոյականին վրայ եղող բան մը կը նշանակէ: Ինչպէս թէ որ ըսեմ Կարմիր խնձորը, խնձորը ինքնիրեն եղողն է, իսկ կարմիրը ինքնիրեն եղող չէ, խնձորին վրայ եղողն է, եւ կարմիրը ինքնիրեն չկրնար կենալ կամ ըլլալ, հապա կամ արիւնին կամ թղթին կամ կաշիին եւ կամ լաթին վրայ պիտի ըլլայ: Այսպէս իմացիր ամէն ածականն ալ, ինչպէս առջի մասին մէջ (երես 23.) գրեցինք:

Ածականը գոյականին ինչպէս ըլլալը երեք աստիճանով կրնայ ցուցընել, անոր համար ածականը երեք աստիճան ունի, Դրական, Բաղդատական եւ Գերադրական:

Առաջին աստիճան կամ Դրական կ'ըսուի ածականը, երբ որ միայն գոյականին ինչպէս ըլլալը կը ցուցընէ, առանց շատը քիչը ցուցընելու. ինչպէս, այր բարի, այր լաւ, ձոր խոր, ընկոյզ քաղցր:

Երկրորդ աստիճան կամ Բաղդատական կ'ըսուի ածականը, երբ որ գոյականին ինչպէս ըլլալը ուրիշէն աւելի կամ պակաս կը ցուցընէ. ինչպէս, քաղցրագոյն, ղաբաթագոյն:

Դուռ իմաստնագոյն ես քան զիս.
Դուռ երկնի աւելի խելացի ես,
Սէն պէնտէն զհատիկ ագըլը սըն:
Եւղն թեթեւագոյն է քան զջուր.
Եղը ջուրէն ընկոյզ է.
(Զէյթին) նաղը սուտան խաֆիֆ տիր:

Դրականը բաղդատական կ'ըլլայ դրականին վրայ ետոյ մասնիկը աւելցընելով:

Երրորդ աստիճան կամ Գերադրական կ'ըսուի ածականը, երբ որ գոյականին ինչպէս ըլլալը ուրիշէն շատ աւելի կամ շատ պակաս կը ցուցընէ. ինչպէս, Ամենաբարի, Ամենամեծ, Ամենալաւ:

Այնացած հարկաւոր գիտելիքները երկրորդ մասին մէջ կը սովրես:

ՅՕԳՈՒԱԾՔ

ԸՆՈՒԱՆ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ *

Ընուան պարագաները չորս են Ձե-, Թխ-, Հալվ, եւ Հալվե-ն։

Ա. Ընունը ձեւին կողմանէ կրնայ Պարզ, Բարդ, Բազադրեալ ու Ածանցական ըլլալ։

Պարզ կ'ըսուի ան անունը, որն որ ուրիշէ ելած չէ. ինչպէս, հոգի, մարմին, աբբ։

Բարդ կ'ըսուի ան անունը, որն որ երկու ամբողջ բառէ շինուած է. ինչպէս, հոգեբոյժ, մարմնաբոյժ։

Բազադրեալ կ'ըսուի, որն որ իր սկիզբը աննշան մասնիկ մը ունի, ինչպէս, անհոգի, անմարմին։

Ածանցական կ'ըսուի, որն որ իր վերջը աննշան մասնիկ մը ունի, ինչպէս, հոգեւոր, մարմնաւոր.

Բ. Ընուան թիւը երկուք է, եզակի ու յոգնակի. ինչպէս յայտնի է։

Բայց կան քանի մը անուններ, որոնք եզակի ձայնով յոգնակի կը նշանակեն, ու հասարակօրէն յոգնակի չունին. ինչպէս

Մանկան,	մանկտուղ,	պղտ,	չօճուգլար.
Մարդիկ,	մարդկան,	մարդեղ,	ատամլար.
Որեար,	որերոյ,		

*) Ընուան պարագաները որչափ կարելի էր համառօտեցինք. մէյ մը որ շատը քերականական կանոններու վերաբերելիւն չունին, ինչպէս է Սեռը։ Երկրորդ շատերն ալ աւելի կը գիւտաբացրնեն, քան թէ օգուտ կ'բնեն նոր սովորդ մը, ինչպէս է Ձեւնու. Ցեսակը զատ զատ բաժնելը, ու անոնց վրան մանր մանր քննութիւններ ընել։ Որ թողունք որ շատերը ազէկ գիտեն գրաբառ լեզուն առանց գիտնալու զատ զատ անթիւ անհամար մասնիկներուն ուժը, սկիզբը, իբր թէ անդամազնութիւնը։

Թէ որ անուն մը կրկնուելու ըլլայ, երբեմն ածն կը նշանակէ. այսպէս,

Ամի ամի,	ածն տարի,	հէր եղբ.
Աւուր աւուր,	ածն օր,	հէր կիւն.
Ամն ամն,	ածն տարեաւ,	հէր քիշինին.
Միոյ միոյ,	ածն ծնեալ,	հէր պիրինին.

Այ մի, ածն ծնէը, հէր պիրի, կը հոլովի այսպէս, միոյ միոյ, միւմ միւմ, զմի մի, ի միոջէ միոջէ, ու ըսել է, ածն ծնեալ, ածն ծնէը, ածն ծնէն, հէր պիրինին, հէր պիրինէ, հէր պիրինի, հէր պիրինաէն:

Նշանք քիչ՝ բայց ընտիր գրուածներու մէջ կը բանին: Նշանց տեղը կը գործածուի հասակօրէն,

Ամ ըստ ամէ կամ տարեւէ տարի,		երկտան երկա
ամ յամէ,	կամ ածն տարի,	կամ հէր եղբ.
Օր ըստ օրէ,	օրէ օր,	կիւնտէն կիւնէ
	կամ ածն օր,	կամ հէր կիւն.
Մի ըստ միոջէ,	ծնէի ծնէի,	պիրէր պիրէր.

Նշանք ամէնն ալ կրնան մակբայ ալ սեպուիլ:

Հասարակօրէն անուն մը թէ որ կրկնուելու ըլլայ՝ կը նշանակէ շատ կամ եբեխա, որով յոգնակիի ոյժ կ'ունենայ. այսպէս,

Ի կողմանց կողմանց,	շատ կողմերէն,	չօգ թարաֆլար- տան.
Ի քաղաքաց քաղաքաց,	շատ քաղաքներէն,	չօգ շէհիրլերտէն.
Ի տունս տունս,	շատ տներէ,	չօգ էվլերէ.
Ընդ ժամանակս ժամանակս,	եբեխա եբեխա,	պազը վագրէթ.
	(ապէն ապէն,	վագրէթ վագրէթ:

Ինչ ինչ, տանի մը բան, պազը շէյ, կը հոլովի նաեւ այսպէս, իրիք իրիք, իմիք իմիք, իւիք իւիք:

Գ. Հնուններըը հոլովելու ատեն, ոմանք գիր կը կորսընցընեն, ոմանք գիր կը փոխեն, ու ոմանք ամենեւին ոչ գիր կը կորսընցընեն ու ոչ կը փոխեն։

Այս տարբերութիւնը դիւրնցընելու համար ասոնք կանոններըը գիտնալու է։

ԿԱՆՈՆ Ա.

Ամէ որ բառի մը ետքի ձայնաւոր գիրը մինակ ա, է, ո, օ ըլլայ, ան բառը հոլովելու ատեն ոչ գիր կը կորսընցընէ ոչ կը փոխէ. (Տես երես 4. 6. 8. ե– այլն)։

Ցոյնպէս թէ որ բառի մը ետքի գիրը ձայնաւոր ըլլայ. ինչպէս, մարգարէ, մարգարէի. լեզո՝, լեզո՛ի։

ԿԱՆՈՆ Բ.

Ամէ որ բառի մը ետքի ձայնաւոր գիրը ո՝, է ըլլայ, ան բառը հոլովելու ատեն ան ձայնաւոր գրերը կը կորսընցընէ։ Ցոյնպէս թէ որ բառի մը ետքի ձայնաւոր գրերը ե՝ ըլլան՝ հոլովելու ատեն ե գիրը կը կորսընցընէ։ (Տես երես 5. 7. 9. ե– այլն)։

ԿԱՆՈՆ Գ.

Ամէ որ բառի մը ետքի ձայնաւոր գիրը է, ա, է՝, ըլլայ, ան բառը հոլովելու ատեն է գիրը հասարակօրէն կ'իյնայ, երբեմն ալ կը փոխէ։ Իսկ ա եւ է՝ գրերը ո՝ ի կը փոխէ։ (Տես երես 5. 7. 9. ե– այլն)։

Դ. Ամէպէտ ամէն բառ իր բուն հոլովման տակը կ'երթայ, բայց շատ հոլովմունք իրարու մօտ ըլլալուն համար շատ անգամ իրարու վրայ կը փոխուին, ինչպէս, ընկեր, որ հասարակօրէն կը հոլովի, ընկերոջ ընկերոջ, երբեմն ալ կը հոլովի ընկեռէ, ընկեռով։ Այսպիսի զարտուղութիւններ շատ կը գտնուին, որոնք միայն շատ կարդալով, աղէկ միտ դնելով, ու բառգիրք նայելով կըրնայ սովրուիլ։

Կան քանի մը անուններ ալ, որոնք զանազան նըշանակութիւն ունենալնուն համար, երկու կերպ կը հոլովին.

Մայր, մայրի, իւ,	մայր ծառ,	չամ աղաճը.
Մայր, մօր, մարը,	մայր,	անա.
Օդ, օդոյ, օդով,	օդ,	հավա.
Օդ, օդի, օդիս,	ապից ման,	փայտուճ.
Որթ, որթոյ, որթով,	որթ,	ասմա.
Որթ, որթոյ, որթու,	խորթ,	տանայ.
Դի, դիոյ, դիով,	մեռած մարդի,	լեշ.
Դիք, դից, դիօք,	սոսոփ սոսոռած,	փուճ:

ՅՕԴՈՒԱԾՔ

ԹՈՒԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՑ ՎԻՐԱՑ

Ա. Խոցարձակ թուականները ածական են, ինչպէս վերը (երես 27.) ըսինք, ու կերպ կերպ կը համաձայնին իրենց գոյականին հետ:

Թուական անունը ի եղակի նշանակութիւն ունենալուն համար եզակի գոյական մը կ'ուզէ, ու անոր հետ միկ տեղ կը հոլովի այսպէս *),

Ա՛յր մի,	պէր ապամ.
Ան միոյ կամ միոջ,	պէր ապամըն.

* Հոս տեղս պիտի սկսին տղաք թուական ու մասնական ածական անուններուն գոյական մը գտնել ու միկ տեղ հոլովելով դրել, ու անոնց գիմացը հոլովներուն նշանակութիւնը գնել:

Առն միում, առ այր մի,	պէր ապամ.
զԱյր մի,	պէր ապամբ.
յԱռնէ միոջէ,	պէր ապամբան.
Արամբ միով,	պէր ապամբլը:

Ընդսպակս կը հոլովի միշտ ոչ ածականը իր եզակի գոյականին հետ միկտեղ:

Քաղաք մի,	քաղաքի միոյ,	պէր ղեհէր.
Կին մի,	կնոջ միոյ,	պէր ֆարը:

Տէր-, երէց, ընդ, անեզական են, անոր համար յոգնակի գոյական կ'ուզեն, ու միշտ միկտեղ կը հոլովին. այսպէս,

Երկու աւուրք,	երկք վկայք,	չորք կողմանք.
Երկուց աւուրց,	երից վկայից,	չորից կողմանց.
Երկուց աւուրց,	երից վկայից,	չորից կողմանց.
Յերկուս աւուրս,	առ երիս վկայս,	ի չորս կողմանս.
զերկուս աւուրս,	զերիս վկայս,	զչորս կողմանս.
Յերկուց աւուրց,	յերից վկայից,	ի չորից կողմանց.
Երկուք աւուրբք,	երիք վկայիք,	չորիք կողմամբք.
Յերկուս աւուրս,	յերիս վկայս,	ի չորս կողմանս:

Ընդսպակս կը հոլովին նաեւ,

Երկու եղբարք,	երկուց եղբարց,	երկ ֆրաձ.
Երկու ձեռք,	երկուց ձեռաց,	երկ էլ.
Երկու ոտք,	երկուց ոտից,	երկ այֆ.
Երեք քաղաքք,	երից քաղաքաց,	երէ ղեհէր:
Երեք ամբ,	երից ամաց,	երէ եքլ.
Երեք մասունք,	երից մասանց,	երէ ֆարլը.
Չորք հրեշտակք,	չորից հրեշտակաց,	ոեօրի մելայէֆ.
Չորք անկիւնք,	չորից անկեանց,	ոեօրի ոեօղի.

Լսկ ինչքէն մինչեւ հաղար հասարակ ածական ա-նուններուն պէս կը համաձայնին։

Որ առաջ դրուին, հասարակօրէն նախադրիւ կը հոլովին. այսպէս,

Եւթն այր,	եւթն արք.
Եւթն առն,	եւթն արանց.
Եւթն առն, առ եւթն այր,	եւթն արանց, առ եւթն արս.
զեւթն այր,	զեւթն արս.
յեւթն առնէ,	յեւթն արանց.
Եւթն արամբ,	եւթն արամբք։

Այսպէս կը հոլովին նաեւ՝

Հինգ նկանակ,	հինգ նկանակի,	պէշ ծմոռ.
վեց ժամ,	վեց ժամու,	ալրը տապ.
Եւթն ամ,	եւթն ամի,	եօթ եզն.
Ութ օր,	ութ աւուր,	ախիղ կիր։

Որ եղբը դրուին, յոգնակի գոյական կ'ուզեն, ու միւտեղ կը հոլովին բաց ի յոգնակի նախադրիւ հոլովներէն. այսպէս,

Եղբարք հինգ (ընտիր հինգք.)	
Եղբարց հնգից.	
Եղբարց հնգից, առ եղբարս հինգ.	(ընտիր առ եղբարս հինգս.)
զեղբարս հինգ.	(ընտիր զեղբարս հինգս.)
յեղբարց հնգից.	
Եղբարբք հնգօք։	

Այսպէս կը հոլովին նաեւ՝

Ամբ վեց,	ամաց վեցից,	ալրը եզն.
Ընդ եւթն,	արանց եւթանց,	եօթ ախիղ.
Աւուրք տասն,	աւուրց տասանց,	ձն կիր.
Առաքեալք երկոտասան,	առաքելոց երկոտասանից,	ծնիւ առաքեալոր։

Բ. Ինչպէս վերը (երես 29.) ըսինք Դասական Թուականները ածական են, ու հասարակ ածական ա-նուններուն պէս, Թէ որ գոյականէն յառաջ դրուելու ըլլան՝ հասարակօրէն նախդրիւ կը Տոլովին. այսպէս,

Երրորդ օր,	է-լ-ն-ի- կ-ն.
Երրորդ աւուր,	է-լ-ն-ի- կ-ն-ա-ն.
Երրորդ կամ երրորդում աւուր,	է-լ-ն-ի- կ-ն-ա-ն.
Յերրորդ օր,	է-լ-ն-ի- կ-ն-ի.
Յերրորդ օրէ,	է-լ-ն-ի- կ-ն-ո-է-ն.
Յերրորդ կամ յերրորդում աւուր,	է-լ-ն-ի- կ-ն-ի- կամ կ-ն-ո-ւ-մ:

Այսպէս կը Տոլովին նաեւ՝

Չորրորդ ժամ, չորրորդ ժամու, պէտք-ի-ն-է- ասալ. Հինգերորդ մասն, հինգերորդ մասին, պէղինճ հնաւ. Եւթներորդ հրեշտակ, եւթներորդ հրեշտակի, եր-թալ-ի-ն մէկնիլ:

Ահա որ գոյականէն ետքը դրուելու ըլլան, մի-ա-ւոր կը Տոլովին. այսպէս,

Օր երկրորդ,	է-ղ-ի-ն-ճ կ-ն-ա.
Աւուր երկրորդի,	է-ղ-ի-ն-ճ կ-ն-ա-ն-ա.
Աւուր երկրորդի, յօր երկրորդ,	է-ղ-ի-ն-ճ կ-ն-ա-ն.
Ըօր երկրորդ,	է-ղ-ի-ն-ճ կ-ն-ա-ն-ա.
Յօրէ երկրորդէ,	է-ղ-ի-ն-ճ կ-ն-ա-ն-ո-է-ն.
Յաւուր երկրորդում,	է-ղ-ի-ն-ճ կ-ն-ա-ն-ի:

Գ. Անձնականները Թէ որ միևնոյ բանելու ըլլան՝ գոյականի դիմ կ'ունենան. այսպէս,

Անցին երկոքեան, երկո-ւքն ալ անցան, իրիկ տէ կէչտիլէր. Սպան զերկոսեան, երկո-ւքն ալ Թաղո-ց, իրիսինի տէ եօլ տիւրտիւ:

Խայց շատ տեղ ալ իբրեւ ածական անուն յոգնական գոյական կ'ուզեն՝ իրենք անեզական ըլլալնուն համար, ու անոնց հետ մէկտեղ կը հոլովին. այսպէս,

Երկոքին կամ երկոքեան որդիք,	Խէ Եվլաթը պա.
Երկոցունց որդւոց,	Խէ Եվլաթընը պա.
Երկոցունց որդւոց, առ երկոսին որդիս,	Խէ Եվլաթնա պա.
զերկոսին կամ զերկոսեան որդիս,	Խէ Եվլաթըը պա.
Յերկոցունց որդւոյ,	Խէ Եվլաթնան պա.
Երկոքումիք որդւովք,	Խէ Եվլաթըլը պա։

Այսպէս կը հոլովին նաեւ՝

երկոքին ձեռք,	երկոցունց ձեռաց,	Խէ էլէ պէ.
երկոքին ոտք,	երկոցունց ոտից,	Խէ այաղը պա։

Գ. կրկնականները (էջ 30.) հասարակօրէն կամ մակբայի տեղ կը բանին, կամ գոյականէն յառաջ կը դրուին ու նախդրիւ կը հոլովին. այսպէս, Տանդապանիկ հապռ-ցոմն, պանդապանիկ հապռ-ցման, պանդապանիկ հապռ-ցմամբ * :

---

* Կան քանի մը թրուական անուններ ալ, որ Զապոյան կ'ըսուին, որոնք ալ կամ նոյ կը վերջաւորին. ինչպէս,

Մխակ,	Ղեկ կամ Ղեկի,	պէր.
Երկեակ,	Երկու,	խբէ.
Երբեակ,	Երեք,	իւչ.
Քառեակ,	Չորս,	տեօրթ։

Բայց ընտիր հեղինակներու մէջ չեն գտնուիր։

ՅՕԳՈՒԱԾՔ Ի

ՄԱՍՆԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ

Ստանական անուններըը (էջեւ 31.) ոչ կամ ոչ թէ որ միևնակ բանելու ըլլան՝ գոյական անունի պէս ուր նին. այսպէս,

Ումանք յոտն կացին,	ամէն ոտ ելլեն,	պաղըլարը այաղա գալզարլար.
Ասէ ոմն ցնա,	ձէնը անոր լ'ըսե,	պիրիսի օնա տէր.
Ոչ ոք կարէ,	ձէնը չընար,	քիմնէ գտորը տէյիլ.
Մի ոք ասիցէ,	ձէնը չըսե,	քիմնէ տէմէսին:

Նայց թէ որ քովը գոյական ըլլայ՝ անոր հետ միևտեղ կը հոլովի. այսպէս,

Ական ոմն,	Ականք ումանք.
Առն ուրումն,	Արանց ումանց.
Առն ումեմն, առ այր ոմն,	Արանց ումանց, առ արս ումանս.
զԱյր ոմն,	զԱրս ումանս.
յԱռնէ ումեմնէ,	յԱրանց ումանց.
Արամբ ոմամբ,	Արամբք ոմամբք:

Ասոր պէս կը հոլովին նաեւ՝

ԱյՀ ոմն, այլոյ ուրումն. այլք ումանք, առ այլս ումանս, ալէ պուլմասը:

Քահանայ ոմն, քահանայի ուրումն. քահանայք ումանք, քահանայից ումանց, ալէ խոպաշ:

Մարգարէ ոմն, մարգարէի ուրումն. մարգարէք ումանք, մարգարէից ումանց, ալէ եէղամպեր:

Հարիւրապետ ոմն, հարիւրապետի ուրումն. հարիւրապետք ումանք, հարիւրապետաց ումանց, ալէ եէ-ղ պաշը:

Ո՛ր մասնական անունը ու՞ կամ ո՞ր բացատական բառին հետ կը կապուի, ու այսպէս կը հոլովի,

Ո՛չ ոք,	մի ոք,	ի՛մոնէ,	հնչ. պէրէ.
Ո՛չ ուրուք,	մի ուրուք,	ի՛մոնէն,	հնչ. պէրէնէն.
Ո՛չ ումեք,	մի ումեք,	ի՛մոնէյէ,	հնչ. պէրէյնէ.
Ո՛չ ոքէ,	մի ոքէ,	ի՛մոնէյէ,	հնչ. պէրէյնէ.
Ո՛չ յումեքէ,	մի յումեքէ,	ի՛մոնէպէն,	հնչ. պէրէյնէպէն:

Նոյն կամ ինչ մասնական անունը (երես 31.) անհենդան բաներու կ'ըսուի: Ան որ մինակ բանելու ըլլայ՝ գոյական անունի ոյժ կ'ունենայ. այսպէս,

Ամենայն ինչ անցաւոր է,	ամէն բան անցուր է,	հէր շէյ կէչիճի տիր.
Զառանէ ինչ մեծ,	ղեզ բան մը չընէր,	պէզիւռ պիր շէյ էթմէզ.
Ինչ ոչ ասաց,	բան մը չըսաւ,	պիր շէյ տէմէտի.
Չիք ինչ ծածուկ,	ձածուկ բան մը չկայ,	կիզլի պիր շէյ եօգ տուր:

Նայելով թէ որ քովը գոյական ըլլայ սովորաբար մէկտեղ կը հոլովի. այսպէս,

Պատճառ ինչ,	պաճառ մը,	պիր սէպէպ.
Պատճառի իրիք,	պաճառի մը,	պիր սէպէպին.
Պատճառի իմիք,	պաճառի մը,	պիր սէպէպէ.
ղՊատճառ ինչ,	պաճառ մը,	պիր սէպէպլի.
ի Պատճառէ իմիքէ,	պաճառէ մը,	պիր սէպէպտէն.
Պատճառաւ իւիք,	պաճառով մը,	պիր սէպէպլէ:

Անասնական անունը Մ-ս կամ Մ-ս (երես 32.) թէ որ քովը գոյական անուն մը ունենալու ըլլայ, մէկտեղ կը հոլովի այսպէս. Մեւս օր, միւսոյ աւուր, միւսում աւուր, զմեւս օր, ի մեւս օրէ, միւսով աւուրբ, ի միւսում աւուր:

Անանական անունը Ալ (էջ. 32.) Թէ որ քո՜ վը գոյական անուն մը ունենալու ըլլայ հասարակօրէն կը համաձայնի. այսպէս,

Ալ քաղաք,	Ալ քաղաք.
Ալոյ քաղաքի,	Ալոյ քաղաքաց.
Ալում քաղաքի,	Ալոյ քաղաքաց.
Յալ քաղաք,	Յալ քաղաքս.
Զալ քաղաք,	Զալ քաղաքս.
Յալմէ քաղաքէ,	Յալոյ քաղաքաց.
Ալով քաղաքաւ,	Ալովք քաղաքօք.
Յալում քաղաքի,	Յալ քաղաքս:

Ը՛ս օրինակէս կ՛երեւնայ որ յոգնակի նախդրիւ հոլովներու մէջ չհամաձայնիր. անոր համար ջնջուիր այլ տալ, աս այլ տալս, զայլ տալս. եւ այլն:

Այսպէս կը հոլովի նաեւ

Ալ աշակերտ, պալոյ աշակերտի.
Ալ աղգ, պալոյ աղգի.
Ալ մարգարէ, պալոյ մարգարէի:

Լրբեմն ալ նախդրիւ կը հոլովի, պայսպէս,

Ալ քաղաք,	Ալ քաղաք.
Ալ քաղաքի,	Ալ քաղաքաց,
Ալ քաղաքի,	Ալ քաղաքաց,
Յալ քաղաք,	Յալ քաղաքս.
Զալ քաղաք,	Զալ քաղաքս.
Յալ քաղաքէ,	Յալ քաղաքաց.
Ալ քաղաքաւ,	Ալ քաղաքք:

ԳՂՈՒԽ Բ

ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒ ՎՐԱՑ

Ա. ՅԱԿԱՆ դերանունը ինչ երբեմն մեկալ էական դերանուններուն հետ մեկտեղ կը բանի. այսպէս,

Ես ինքն,	պէն ինծի.
Դուն ինքդ,	ձեն ինձի.
Նա ինքը,	օ ինքիմ.
Մենք ինքներնիս,	պիզ ինքիմիզ.
Դուք ինքներնիս,	ձիզ ինքիմիզ.
Նորա ինքներնին,	ծնըր ինքիմիզէ:

Երբեմն ալ սա անունները ինչէն, ինչէն, ինչէն, որոնք մակբայ ալ կրնան սեպուիլ, էական դերանուններուն հետ մեկտեղ կը բանին. այսպէս,

Ես ինձէն,	ես ինչէ,	պէն քէնտիմէն.
Դուն քեզէն,	դոն ինչէ,	սէն քէնտինէն.
Մենք մեզէն,	մեն ինչէ,	պիզ քէնտիմիզէն.
Դուք ձեզէն,	դոն ինչէ,	սիզ քէնտինիզէն:

Բ. Այս, այդ, այն, ցուցական դերանունները ածական են, ինչպէս վերը (երես 18.) գրեցինք, եւ կրնան իրենց գոյականէն առաջ կամ ետքը դրուիլ:

Թէ որ առաջ դրուելու ըլլան, այսպէս կը հոլովին.

Այս տուն,	Այս կամ այսքիկ տունք.
Այսր տան,	Այսոցիկ կամ այսց տանց.
Այսմ տան, յայս տուն,	Այսոցիկ տանց, յայսոսիկ տունս.
զԱյս տուն,	զԱյս կամ զայսոսիկ տունս.
ԱՅսմ տանէ,	ԱՅսոցիկ կամ յայսց տանց.
Այսու տամբ,	Այսոքիւք տամբք.
ԱՅսմ տան,	ԱՅս կամ յայսոսիկ տունս:

(Ա.Ե որ նաքը դրուելու ըլլան՝ այսպէս կը հոլովին

Տուն՝ այս,	Տուն՛ք այսոքիկ.
Տան՝ այսորիկ,	Տանց՝ այսոցիկ.
Տան՝ այսմիկ,	Տանց՝ այսոցիկ.
ի տունս յայս,	ի տունս յայսոսիկ.
ղՏունն՝ զայս,	ղՏունս՝ զայսոսիկ.
ի Տանէ՝ յայսմանէ,	ի Տանց՝ յայսցանէ.
Տամբ՝ այսուիկ,	Տամբք՝ այսոքիւք.
ի Տան՝ յայսմիկ,	ի Տունս՝ յայսոսիկ:
ի տունս յայս,	

Ա.յսպէս կը հոլովին նաեւ՝

քաղաք՝ այս, քաղաքի՝ այսորիկ.
ժողովուրդ՝ այս, ժողովրդեան՝ այսորիկ:

Կամ այսպէս.

Ա.յս քաղաք, այսը քաղաքի.
Ա.յս ժողովուրդ, այսը ժողովրդեան:

Տուն՝ այն,	Տունք՝ այնոքիկ.
Տան՝ այնորիկ,	Տանց՝ այնոցիկ.
Տան՝ այնմիկ,	Տանց՝ այնոցիկ,
ի տունն՝ յայն,	ի տունսն յայնոսիկ.
ղՏունն՝ զայն,	ղՏունսն՝ զայնոսիկ.
ի Տանէ՝ յայնմանէ,	ի Տանց՝ յայնցանէ.
Տամբ՝ այնուիկ,	Տամբք՝ այնոքիւք.
ի Տան՝ յայնմիկ,	ի Տունսն՝ յայնոսիկ:

Ա.յսպէս կը հոլովի նաեւ՝

քաղաք՝ այն, քաղաքի՝ այնորիկ.
ժողովուրդ՝ այն, ժողովրդեան՝ այնորիկ:

Կամ այսպէս.

Ա.յն քաղաք, այնը քաղաքի.
Ա.յն ժողովուրդ, այնը ժողովրդեան:

Տունէ այդ,
Տանէ այդորիկ,
Տանէ այդմիկ,
ի տունէ յայդ,
զՏունէ զայդ,
ի Տանէէ յայդմանէ,
Տամբէ այդումիկ,
ի Տանէ յայդմիկ,

Տունքէ այդոքիկ.
Տանցէ այդոցիկ.
Տանցէ այդոցիկ.
ի տունէ յայդոսիկ.
զՏունէսզ զայդոսիկ.
ի Տանցէ յայդցանէ.
Տամիքէ այդոքիւք.
ի Տունէ յայդոսիկ:

Ա յսպէս կը հոլովին նաեւ՝

Քաղաքէ այդ, քաղաքիկ այդորիկ.
Ժողովուրդէ այդ, ժողովրդեանէ այդորիկ:

Կամ այսպէս.

Այդ քաղաք, այդը քաղաքի.
Այդ ժողովուրդ, այդը ժողովրդեան:

Վերեւ մեկը տարակուսի, թէ Ա, պա, Նա, եւ Այս, այդ, այն, ցուցական դերանուններուն նշանակութիւնը մեկ ըլլալով, ինչպէս կրնան առջիններէը գոյական ըլլալ ու ետքիններէը ածական:

Պատճառը ան է որ շատ անուններ երբեմն իրենց գոյականը զօրութեամբ ունենալով, գոյականի տեղ կը բանին. ինչպէս վերը Անձնական ու Մասնական անուանց համար ըսինք: Երբեմն ալ իրենց գոյականը ներգործութեամբ կ՚ունենան. ինչպէս, Ոմն գնաց, Ոմի գնաց, պիրիսի կիմաի. Հոս զօրութեամբ կայ գոյականը, ու Ոմն մասնական անունը գոյական անունի տեղ գործածուած է: Կամ այսպէս, Ամր ոմն գնաց, Ոմ մարդ մը գնաց, պիր ատամ կիմաի. Հոս գոյականը ներգործութեամբ դրուած է, ու Ոմը ածական է:

Այսպէս ալ ցուցական դերանունները երբեմն մինակ կը բանին, գոյական անունը զօրութեամբ իմացուելով: Երբեմն ալ գոյականներն ներգործութեամբ կ՚ունենան, ու ան տեսակը ածական են:

Հայց գրաբառ լեզուի մէջ երբ որ ցուցական դերանունները միանակ բանին, ու գոյական անունի դիմ ունենան՝ ան առնեը հասարակօրէն կը գործածուի Սա, դա, նա:

Իսկ երբ որ քովը գոյականը չունենայ, ան առնեը կը գործածուի Այս, այդ, այն:

Ուստի թէպէտ աշխարհաբառ ու տաճկերէն կ'ըսուի՝

Ես անիկայ տեսայ,	պէն օնու կէօրտիմ.
Ես ասիկայ տեսայ,	պէն պունու կէօրտիմ.
Ես ատիկայ տեսայ,	պէն շունու կէօրտիմ:

կամ այսպէս.

Ես ան մարդը տեսայ,	պէն օ ատամը կէօրտիմ.
Ես աս մարդը տեսայ,	պէն պու ատամը կէօրտիմ.
Ես ատ մարդը տեսայ,	պէն շու ատամը կէօրտիմ:

Հայց գրաբառ այսպէս կ'ըսուի՝

Ես տեսի զնա,	Ես տեսի զայրն զայն:
Ես տեսի զսա,	Ես տեսի զայրս զայս:
Ես տեսի զդա,	Ես տեսի զայրդ զայդ:

Ըսուիր Ես տեսի զնա այր, զդա այր, զսա այր:

Այս ալ աղէկ գիտնալ ու է որ այս, այդ, այն, ցուցական դերանունները երբ որ իրենց գոյականէն եսքը կը դրուին, դիմորոշ յօգերն ալ գոյականին վրայ կրկնելու է, այսպէս, տունս այս, տունդ այդ, տունն այն: Ինչ որ ցուցական դերանունը այս է, իր գոյականին վրայ ս դնելու է, թէ որ այդ է՝ դ, թէ որ այն է՝ ն ինչպէս վերի օրինակին մէջ կ'երեւայ:

Այն, դայն, նայն ցուցական դերանունները ածական են, (էջ 36.) ու հասարակօրէն իրենց գոյականէն առաջ կը դրուին: Այս կրնան երբեմն նախադասս ածականաց պէս նախդրիւ հոլովիլ. այսպէս, նայն հոգի, նայն հոգւոյ, ընդ նայն հոգի, ի նայն հոգւոյ:

Խայց աւելի վայելուչ է մէկտեղ հոլովելը այսպէս,

Նոյն հոգի,	Նոյն կամ նոքին հոգիք.
Նորին հոգւոյ,	Նոցին հոգւոց.
Նմին հոգւոյ,	Նոցին հոգւոց.
առ Նոյն հոգի,	առ Նոյն կամ Նոսին հոգիս,
զՆոյն հոգի,	զՆոյն կամ զՆոսին հոգիս.
ի Նմին հոգւոյ,	ի Նոցին հոգւոց.
Նովին հոգւով,	Նովին կամ Նովիսիք հոգւովք:

Ընդհակառակն կը հոլովին նաեւ

Նոյն մարմին, Նոյն կամ Նորին մարմնոյ.
Նոյն պատարագ, Նոյն կամ Նորին պատարագի.
Նոյն ծառ, Նոյն կամ Նորին ծառոյ:

Գ. Աստցական դերանունները ածական են, (Տե՛ս էջ 40.) ու հասարակօրէն իրենց գոյականէն ետքը գրուելով, անոնց հետ միշտ կը համաձայնին, բաց ի յոգնակի նախդրիւ հոլովներէն. այսպէս,

Եղբայր իմ	Եղբա՛յրս,	գարտաշըմ.
Եղբօր իմոյ,	Եղբօրս,	գարտաշըմըն.
Եղբօր իմում, առ Եղբայր իմ,	Եղբօրս,	գարտաշըմա.
զԵղբայր իմ,	Եղբա՛յրս,	գարտաշըմը.
Յեղբօրէ իմմէ,	Եղբօրմէս,	գարտաշըմնան.
Եղբարբ իմով,	Եղբօրս հետ,	գարտաշըմըլա:
Եղբարք իմ,	Եղբարնե՛ր,	գարտաշլարըմ.
Եղբարց իմոց,	Եղբարնե՛ր-ս,	գարտաշլարըմըն.
Եղբարց իմոց առ Եղբարս իմ,	Եղբարնե՛ր-ս,	գարտաշլարըմա.
զԵղբարս իմ,	Եղբարնե՛ր,	գարտաշլարըմը.
Յեղբարց իմոց,	Եղբարնե՛րէս,	գարտաշլարըմնան.
Եղբարբք իմովք,	Եղբարնե՛րովս,	գարտաշլարըմըլա:

Ա. Յսպէս կը հոլովին նաեւ՝

Հայր մեր, հօր մերոյ,	Հարք մեր, հարց մերոց.
Տուն իւր, տան իւրոյ,	Տունք իւր, տանց իւրոց,
Քոյր ձեր, քեր ձերոյ,	Քորք ձեր, քերց ձերոց:

Դ. Ո՞ր հարցական դերանունը (էջս 42.) ածական է, ու հասարակօրէն իր գոյականէն յառաջ դրուելով անոր հետ կը համաձայնի, բաց ի յոգնակի նախադրեալ հոլովներէն. այսպէս,

Ո՞ր քաղաք, որո՞յ քաղաքի, ո՞ր քաղաք, յորմէ՞ քաղաքէ, որո՞վ քաղաքաւ: Ո՞ր քաղաքք, որո՞ց քաղաքաց, յո՞ր քաղաքս, ո՞ր քաղաքս, յորո՞յ քաղաքաց:

Ե. Տառերէն ու աշխարհաբառ լեզուին մէջ ալ կան դիմորոշ յօգերը, այս ինքն՝ ա, ը, ը, Գլուխս, գլուխդ գլուխը: Իմ, ըդ, ը, Իմ, ին, է, Պաշըմ, պաշըդ, պաշը. էվիմ, էվին, էվի, ինչպէս առջի մասին մէջը (էջս 34.) ըսինք: Այս դիմորոշ յօգերէն նոր սովորողները շատ անգամ կը խաբուին տառերէն ու աշխարհաբառ ուղղականը գրաբառ հայցական թարգմանելով: Ինչու որ հասարակ անուանց ուղղականը գրինք.

Խօսք, քաղաք, Գետ, ժամ, Հիմ, Գառ, եւ այլն:
Սէօզ, Շէհիր, Ձայ, Քիլիսէ, Թէմէլ, Գուզու:

Այսոնց հայցականը գրինք,

Խօսքը, քաղաքը, Գետը, ժամը, Հիմը, Գառը:
Սէօզիս, Շէհիրի, Ձայը, Քիլիսէյի, Թէմէլին:

Իայց աշխարհաբառ լեզուին ը գիրը շատ տեղ հայկական չձեւացրներ, հապա ն դիմորոշ յօգի ուժ ունի. եւ ան տեղը ուղղականը ու հայկականը մէկ է. ինչպէս երթոր կ'ըսեմ, քաղաքը կոչնանեցաւ, գոնը ելաւ արեւը ծագեցաւ, լուսինը խաւարեցաւ, ձառը չորցաւ, հնդանդը գնաց, աչխարհը կլոր է, ձովը լայն է, կրակը ոչ օդը ինինիս են, ասոնց ամէնն ալ ուղղական է. ու գրաբառ այսպէս պիտի թարգմանուին. քաղաքն կամ տունն

կործանեցաւ, արեգակն ծագեաց, լուսինն խաւարեցաւ, ծառն չորացաւ, հիւանդն մեռաւ, աշխարհս է գնդաձեւ, լայն է ծովն, հսաւն եւ օդն են թեթեւ։

Թէ ինչպէս իմանալու է որ արդիւք աշխարհաբառը ուղղական է Թէ հայցական, երկրորդ մասին մէջ կը խօսինք։ Հիմա միայն ասկ գիտնաս որ չէզոք, կրաւորական, ու էական բայի քովը եղածը՝ հայցական չկըլնար ըլլալ։

Կրնպէս տառ մը մէկ եղած առէն առջի մասի մէջ հոլովներուն դիմացը դրածներնուս պէս կը հոլովի։ Հայց Թէ որ գոյականին քովը ստացական դերանուն մը ըլլայ կամ զօրութեամբ իմացուի, կամ ուրիշ սեռական մը (որ յայտնացուիչ կ'ըսուի), ան առնը այսպէս կը հոլովի,

պէնիմ էվիմ,	*պէնին էվին,*	*Օնուն էվն.*
պէնիմ էվիմին,	*պէնին էվինին,*	*Օնուն էվինին.*
պէնիմ էվիմէ,	*պէնին էվինէ,*	*Օնուն էվինէ.*
պէնիմ էվիմի,	*պէնին էվինի,*	*Օնուն էվինի.*
պէնիմ էվիմէն,	*պէնին էվինէն,*	*Օնուն էվինէն.*
պէնիմ էվիմիլէ,	*պէնին էվինիլէ,*	*Օնուն էվինիլէ.*
պէնիմ էվիմէ,	*պէնին էվինէ,*	*Օնուն էվինէ։*

Ասոր Թէ որ ըսեմ, (օնուն) էվէ երթըլսը. (օնուն) էվէ եանտը. Սկզբն ըշըղլ գարարտը. Տէնիզին սույու Թիւքէնմէզ, ուղղական պէտք է Թարգմանել այսպէս, Տուն նորա կործանեցաւ, տուն նորա այրեցաւ, լոյս լուսնին նուաղեցաւ, ջուր ծովու ոչ պակասէ։

Զ. Հայցական դերանուններուն սեռականը Սբս, դբս, նբս, սոցս, դոցս, նոցս քիչ տեղ ուղղականի պէս նորէն կը հոլովին. այսպէս,

Սորայ, ոյ, ով, ոց, ովք։	*Սոցայ, ոյ, ով, ոց, ովք.*
Դորայ, ոյ, ով, ոց, ովք։	*Դոցայ, ոյ, ով, ոց, ովք.*
Նորայ, ոյ, ով, ոց, ովք։	*Նոցայ, ոյ, ով, ոց, ովք։*

ԳԼՈՒԽ Գ

ԲԱՑԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ

Բացերուն պարագաներուն վրայ քանի մը հարկաւոր գիտելիք կան։

Յօսեցանք վերը թէ բայերուն պարագաները վեց են (էջ 43.)։ Իսկ դիւրին ճամբան որոշելու, թէ բայ մը արդիւք ներգործական է թէ չէ, աս է։

Երբ որ տղան աղէկ կը հասկընայ բային նշանակութիւնը, թող քովը հայցական հոլով մը դնէ, թէ որ բային կը յարմարի՝ ներգործական է, թէ որ չյարմարիր՝ չէզոք է։ Ինչպէս Գանեմ, կը ծեծեմ, տեղեր իմ՝ ըսել է. ու իր քովը հայցական հոլով կը յարմարի, ինչպէս. Վաբդպետս զիս կծեծեր, ուստամ պէհի տեղայմէզ, անանկ է նէ գանեմ ներգործական է.

Ասպէս կ'ըսուի նաեւ՝

Քրիստոփորոս Կոլոմպոս Ամերիկան գտաւ.
Քրիսթոֆոր Կոլոմպոս Ամերիկայը պուլտու։
Ես սա կերակուրը կամ սա հացը կ'ուտեմ.
Պէն պու եմէլի եախօտ էքմէյի եէրիմ։
Ես սա գինին կը խմեմ.
Պէն պու շարապը իչէմ.

Անանկ է նէ գտանեմ, ուտեմ, ըմպեմ ներգործական են։

Հայց ոմանց քովը հայցական հոլով չվայլեր. ինչպէս,

Ես կ'երթամ, պետրոս կը նայի, ծառերը կը ծաղին, ջուրը կը վազի.
Պէն կիտէրիմ, պետրոս օթուրուր, կուշլար ուչար, սու ագար։

Ուրեմն աս երթամ, նայիմ, ծաղիմ, բայերը չէզոք են։

Կան քանի մը շաղկապներ ու մակբայներ, որոնց քովի բայը հասարակօրէն ստորադասական եղանակ կը դրուի: Ստորադասականը աշխարհաբառ ու տաճկերէն շատ ժամանակներ ունի, այս ինքն Ներկայ, Անկատար, Կատարեալ, Յարակատար, Գերակատար, Ապառնի: Արդ՝ թէ գիտնալու համար, որ ինչպէս կը ձեւանայ աշխարհաբառի ու տաճկերէնի մէջ ստորադասական եղանակը, եւ թէ ինչպէս գրաբառի կը թարգմանուի հոս օրինակ մը կը դնենք:

Ստորադասական Ներկայ:

Թէ որ գործեմ նէ,	Էյէր իշլէրսէմ,	Եթէ գործեմ կամ Եթէ գործելեմ.
Թէ որ գործես,	Էյէր իշլէրսէն,	Եթէ գործես.
Թէ որ գործէ,	Էյէր իշլէրսէ,	Եթէ գործէ.
Թէ որ գործենք,	Էյէր իշլէրսէք,	Եթէ գործենք.
Թէ որ գործէք,	Էյէր իշլէրսէնիզ.	Եթէ գործէք.
Թէ որ գործեն,	Էյէր իշլէրսէլէր,	Եթէ գործեն:

Անկատար:

Թէ որ գործէի,	Էյէր իշլէսէ իտիմ,	Եթէ գործէի,
Թէ որ գործէիր,	Էյէր իշլէսէ իտին,	Եթէ գործէիր.
Թէ որ գործէր,	Էյէր իշլէսէ իտի,	Եթէ գործէր.
Թէ որ գործէինք,	Էյէր իշլէսէ իտիք,	Եթէ գործէինք.
Թէ որ գործէիք,	Էյէր իշլէսէ իտինիզ,	Եթէ գործէիք.
Թէ որ գործէին,	Էյէր իշլէսէ իտիլէր,	Եթէ գործէին:

Կատարեալ:

Թէ որ գործեցի,	Էյէր իշլէտիմ իսէ,	Եթէ գործեցի.
Թէ որ գործեցիր,	Էյէր իշլէտին իսէ,	Եթէ գործեցիր.
Թէ որ գործեց,	Էյէր իշլէտի իսէ,	Եթէ գործեց.
Թէ որ գործեցինք,	Էյէր իշլէտիք իսէ,	Եթէ գործեցինք.
Թէ որ գործեցիք,	Էյէր իշլէտինիզ իսէ,	Եթէ գործեցիք.
Թէ որ գործեցին,	Էյէր իշլէտիլէր իսէ,	Եթէ գործեցին.

Ցարակատար։

Թէ որ գործեր եմ, ես, է, ենք, էք, են.
Էյէր իշլէմիշ իսէմ, իսէն, իսէ, իսէնք, իսէնիզ, իսէլեր.
Եթէ գործեալ եմ կամ եղեմ, ես, է, եմ, էս, են։

Գերակատար։

Թէ որ գործեր էի, էիր, էր, էինք, էիք, էին։
Էյէր իշլէմիշ օլսամ ըտը, օլսան ըտը, օլսայ ըտը,
օլսայըտըք, օլսայըտընըզ, օլսայըտըլար.
Եթէ գործեալ էի, էիր, էր, էս, էի, էին։

Ապառնի։

Թէ որ գործելու ըլսամ, Էյէր իշլէյէճէք օլուրսամ.
Թէ որ գործելու ըլսաս, Էյէր իշլէյէճէք օլուրսան.
Թէ որ գործելու ըլսայ, Էյէր իշլէյէճէք օլուրսա.
Թէ որ գործելու ըլսանք, Էյէր իշլէյէճէք օլուրսագ.
Թէ որ գործելու ըլսաք, Էյէր իշլէյէճէք օլուրսանըզ.
Թէ որ գործելու ըլսան, Էյէր իշլէյէճէք օլուրսալար.

Եթէ գործեցեմ, Եթէ գործեցես, Եթէ գործեցէ.
Եթէ գործեցեմ, Եթէ գործեցես, Եթէ գործեցեն։

Ղրնպէս աշխարհաբառ ու տաճկերէն լեզուի մէջ բացատական խոնարհումը առորսականէն տարբեր է. որուն օրինակը հոս դնենք, որ սովրողը գիտնայ թէ ինչպէս պիտի գրաբառ դարձընէ։

Սահմանական Ներկայ։

Ձեմ գործեր,	իշլէմիմ,	ես գործեմ.
Ձես գործեր,	իշլէմիսին,	դու գործես.
Ձգործեր,	իշլէմէզ,	նա գործէ.

Ձենք գործեր,	իշլեմ-ք-իլ,	ու թորձեմ։
Ձէք գործեր,	իշլեմ-ը-պինիլ,	ու թորձէ։
Ձեն գործեր,	իշլեմ-ղլեր,	ու թորձեն։

Անկատար։

Ձէի գործեր,	իշլեմ-ղ-իմ,	ու թորձէի։
Ձէիր գործեր,	իշլեմ-ղ-ին,	ու թորձէիր։
Ձէր գործեր,	իշլեմ-ղ-ի,	ու թորձէր։
Ձէինք գործեր,	իշլեմ-ղ-իք,	ու թորձէաւ։
Ձէիք գործեր,	իշլեմ-ղ-իդ,	ու թորձէիր։
Ձէին գործեր,	իշլեմ-ղ-իլէր,	ու թորձէին։

Կատարեալ։

Ձգործեցի,	իշլեմ-տիմ,	ու թորձեցի։
Ձգործեցիր,	իշլեմ-տին,	ու թորձեցիր։
Ձգործեց,	իշլեմ-տի,	ու թորձեաց։
Ձգործեցինք,	իշլեմ-տիք,	ու թորձեցաւ։
Ձգործեցիք,	իշլեմ-տինիդ,	ու թորձեցիր։
Ձգործեցին,	իշլեմ-տիլէր,	ու թորձեցին։

Յարակատար։

Գործած էիմ, էիս, էէ, էինք, էիք, էին.
իշլեմիշ իմ, սին, տիր, իզ, սինիզ, տիրլեր.
ու եմ կամ չեմ, ու ես, ու է, ու էմ, ու եք, ու են թորձեալ։

Կամ այսպէս.

Գործած էունիմ, էունիս, էունի, էունինք, էունիք, էունին.
իշլեսիմ, իշլեսին, իշլեսի եօգտուր, իշլեսիմիզ, իշլեսինիզ, իշլեսիլէրի եօգտուր։
Ձէք եմ, չէք էս, չէք նորա թորձեալ, չէք ենք, չէք էք, չէք նոցա թորձեալ։

Գերակատար։

Գործած էի, էիր, էր, էինք, էիք, էին.
իշլեմիշ իտիմ, իտին, իտի, իտիք, իտինիզ, իտիլեր.
ու էի, ու էիր, ու էր, ու էաւ, ու էիք, ու էին թորձեալ։

Ապառնի։

Ձգործեմ,	իշլեմ[ե]յիմ,	ես գործելոյց.
Ձգործես,	իշլեմ[ե]յիսին,	դու գործելոյս կամ դ գործելոյս.
Ձգործէ,	իշլեմ[ե]սին,	ան գործելոյ.
Ձգործենք,	իշլեմ[ե]յէլիմ,	մենք գործելոյո՛.
Ձգործէք,	իշլեմ[ե]յիսինիզ,	դուք գործելոյէ՛.
Ձգործեն,	իշլեմ[ե]սինլէր,	անոնք գործելոյն։

Սպառազատական։

Ձգործեմ,	իշլեմ[ե]զեմ,	ես գործելոյմ.
Ձգործես,	իշլեմ[ե]զեն,	դու գործելոյս.
Ձգործէ,	իշլեմ[ե]զէ,	ան գործելոյ.
Ձգործենք,	իշլեմ[ե]զեք,	մենք գործելոյմ՛.
Ձգործէք,	իշլեմ[ե]զենիզ,	դուք գործելոյէ՛.
Ձգործեն,	իշլեմ[ե]զելէր,	անոնք գործելոյն։

Լավ գրաբառ, թէ աշխարհաբառ ու թէ տաճկերէն լեզուի մէջ ապառնին շատ տեղ հրամայականի տեղ կը գործածուի. ինչպէս,

Գործեսցես,	(պէտք) գործես,	իշլե[ե]սին.
Գործեսցէ,	(ըսող) գործէ,	իշլեսին.
Գործեսցուք,	(պէտք) գործենք,	իշլե[ե]յէլիմ.
Գործեսջիք,	(պէտք) գործէք,	իշլե[ե]սինիզ.
Գործեսցեն,	(ըսող) գործեն,	իշլեսինլէր։

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ՎԻՃԱԿ

Ամասնց բանին քովէ քով գալ կապուիլը գրաբառ Համաձայնութիւն կ'ըսուի։ Իւրաքանչիւր լեզու համաձայնութեան վրայ զատ զատ կանոններ ունի, որով մեկալ լեզուներէն կը տարբերի, եւ թէ որ համաձայնութիւնը ամէն մէկ լեզուին կանոններուն համաձայն չըլլայ, սխալ կ'ըլլայ։

Խառերը զանազան եղանակաւ իրարու հետ կը կապուին. մէյ մը անունը անունի հետ, մէյ մ'ալ բայը անունի հետ։

Ընդունը անունի հետ երէք կերպ կը կապուի։

Մէյ մը իբր ածական իր ծոյականին հետ, ինչպէս վերը խօսեցանք։

Իրկրորդ՝ սեռական անուն մը կը կապուի ուրիշ անունի մը հետ, իբրեւ յարաբերիչ իր յարաբերեալին հետ։

Իրրորդ՝ երկու նոյն հոլովով գոյական անուններ իրարու հետ կը կապուին, իբրեւ բացայայտիչ իր բացայայտեալին հետ։

Յարաբերիչ կ'ըսուի ան սեռական անունը, որն որ իր մերձաւոր անունին կամ յատկացեալին որուն ըլլալը կը ցուցընէ. ինչպէս տունը թէ որ կ'ուզեմ իմացընել թէ որուն է, քովը սեռական մը կը դնեմ, այսպէս Հոր խոյ, որ կը ցուցընէ թէ տունը խոյ հօր է։ Այս սեռականը, որ բանի մը որուն ըլլալը կը ցուցընէ Յարաբերիչ կ'ըսուի, ու մեկալը Յարաբերեալ։

Բացայայտիչ կ'ըսուի ան գոյականը, որն որ ինչպէս բառը յատնի կը ցուցընէ, ուրիշ գոյական անուն մը կը բացայայտէ, թէ ինչ կամ որն է, ինչպէս թէ

որ միևնակ ըսեմ *տալա՛*, չեմ բացայայտեր թէ ո՛րն է, բայց երբ որ անոր քովը կը դնեմ Կոսոպանդոնապլիս կամ Հոմա՛ *տալա՛*, ան ատեն կը բացայայտեմ թէ ըսած քաղաքս Հռոմ է, վ՚ենեթիք կամ վ՚ինէնա չէ։

Ընդհանուր բային հետ կամ իբրեւ անուն բայէ եւ կամ իբրեւ ենդիք կը կապուի։

Անուն բայէ կ՚ըսուի բային քովը եղած ուղղական հոլովը, որն որ ամէն բայ կամ ներգործութեամբ ու կամ զօրութեամբ ունին, ինչպէս առաջին մասին մէջ եմ էական բային քովը ներգործութեամբ դրուած է, այսպէս, ես եմ, դու ես, նա է, եւ այլն։ Իսկ մնացած բայերուն քով զօրութեամբ կ՚իմացուի, այս ինքն պիտի ըլլայ՝ ես գործեմ, դու գործես, նա գործէ. եւ այլն։

Ենդիք կ՚ըսուի ամէն հոլոված բառը, որն որ իւրաքանչիւր բայը իր նշանակութեանը համաձայն կ՚ուզէ առնել. ինչպէս աս մասին մէջը պիտի ընդարձակ խօսինք։

Ենդիք կ՚ըսուին նաեւ նախադրութիւններուն առջեւի եղած հոլովները։

Ըս օրինակին մէջ ամէն ըսածներս կ՚երեւնան։

Ղեխասպէղէ մարդն Ադամ ու պաճաց ղպապոէքռանս Աոռոնձոյ։

Պահաց ներգործական բայ է, Ադամ անուն բային է ուղղական հոլով. միանգամայն բացայայտիչ է, մարդն բացայատեալն է. նախասպէղէ՝ մարդուն ածականն է. ղպապոէքռանս հայցական ենդիք է պահալ ներգործական բային, Աոռոնձոյ յատկացուցիչ է պապոէքռանին։

Վերականութեան գլխաւոր վաճառը աղէկ հասկընալ, ու շիտակ գրելն է։

Աղէկ հասկընալու համար պէտք է իւրաքանչիւր մասն բանի աղէկ որոշել թէ արգեօք անուն բային է թէ ենդիք է։ Վարձեալ ենդիրն ալ արգեօք ուղղական է թէ անորոշ հայցական, նախդրիւ տրական թէ ներգոյական։

Վարձեալ շիտակ գրելու համար պէտք է աղէկ գիտնալ, թէ աս բառը կամ ան բառը ինչ հոլով է.

ուղղական թէ հայցական, նախդրիւ տրական թէ ներ-
գոյական, ինչպէս թէ որ ըսեմ, *տալու՛է ֆլա՛ս, տալո՛ւէ
չինէց, տալո՛ւէ ֆա՛ա, տալո՛ւէ չինէա՛ա*. սոնց առաջինը
ուղղական է, երկրորդը հայցական, երրորդը նախդրիւ
տրական, ու եւթերինը ներգոյական։

Ըրդ՝ որպէս զի նոր սովրողները դիւրաւ իմանան
թէ իւրաքանչիւր բառ ինչ հոլով է, ու ինչ հոլով
գրաբառ պիտի թարգմանեն, պէտք է որ խօսքը հարց-
մամբ քննեն. այսպէս,

Իմ հայրս աս գիրքը խանութէն ստկով գնեց.
*պէնիմ փէտէրիմ փարայըլա պու քիթապը թիւ-
քեանտան սաթըն ալը։*

Հարցումը աս կերպով պիտի ըլլայ։

Ուռաջին հարցում.

Հց. Ո՞վ գնեց,	*քի՞մ սաթըն ալը,*
Պխ. Հայրս.	*փէտէրիմ։*

Ո՞վ հարցման պատասխանը ուղղական է։ Ընանկ
է նէ, հայրս ուղղական պիտի թարգմանուի։

Երկրորդ հարցում.

Հց. Ի՞նչ բանը գնեց,	*նէ՞ չէյի սաթըն ալը,*
Պխ. աս գիրքը.	*պու քիթապը։*

Ի՞նչ բառը հարցման պատասխանը հայցական է։
Ընանկ է նէ աս գիրքը հայցական պիտի թարգմանուի։

Երրորդ հարցում.

Հց. Ո՞ւսկից գնեց,	*Կէրէկտէն սաթըն ալը,*
Պխ. խանութէն.	*թիւքեանտան։*

Ո՞ւսկից հարցումը բացառական պատասխան կ՚ուզէ։
Ընանկ է նէ խանութէն բացառական պիտի թարգմանուի։

Չորրորդ հարցում։

Հց. Ի՞նչ բանով գնեց,	*Նէ՞ իլէ սաթըն ալը,*
Պխ. ստկով.	*փարայըլա։*

Ի՞նչ բառով հարցման պատասխանը գործիական է։
Ընանկ նէ ոսքով գործիական պիտի թարգմանուի։

Այնացած հոլովներուն վրայ կարգաւ կը խօսինք։

ԳԼՈՒԽ Ը

ԱՆՈՒՆ ԲԱՑԻՒՆ, ԿԱՄ ՈՒՂՂԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎԻՆ ՎՐԱՑ

Ինձպէս վերը յիշեցուցինք Ո՞վ կամ Ի՞նչ բան, քի՛մ կամ ո՞ի՞նչ հարցման պատասխանը ուղղական է։ Այս ուղղականին Անուն բայն կ՛ըսեն. ինչպէս, Հոգին հնչէ, գեղ֊ գնան, աղբեր֊ բղխեն, ձառ֊ բաղբաղէն։

Ա. Այս ուղղական հոլովը իր բային հետ թուով եւ դէմքով պիտի համաձայնի, ինչպէս ամէն լեզու ալ կը պահանջէ։ Ինձոր համար չըսուիր Ես գոբձէ, դուն գոբձէ, նա գոբձէ, եւ այլն. հապա պիտի ըսուի Ես գոբձէ՛, դուն գոբձէս, նա գոբձէ։ Ես՝ առաջին դէմը, դո՝ երկրորդ դէմը, նա ու ամէն հասարակ անուններըը՝ երրորդ դէմը կը ցուցընեն. ինչպէս,

Հովիւ֊ը արածէն զնաշխինս.
Հովիւ֊ներըը կ՛արածէն ոչխարներըը.
Ձօպանըար գոյնըարը կիւտէրլէր։

Հց. Ո՞վ կ՛արածէ. Պն. Հովիւ֊ները } անուն բային է։
Հց. Քի՛մ կիւտէր. Պն. Ձօպանըար }

Հասդր֊ նշանացի խօսին։
Ծանեալն բնութեամբ սիրեն զինողս։
Թէպէտ եւ նախատի վախ, սակայն ոչ ամաչէ։
Կայր զրկի ի ճառագայթից արեգական։
Վէյ հաւապարիմ ոչ ստէ։
Պտուղ բաղում խոնարհեցուցանէ զոստս ծառոց.
Շատ պտուղը ծառին ծռած վար կ՛իջնըցնէ.
Ձօգ մէյվէ ագաձըն տալընը սարգըտրը։

Հց. Ի՞նչ բան վար կ՛իջեցընէ. Պն. Շատ պտուղը } անուն
Հց. Ւկ ըէյ սարգըտրը. Պն. Ձօգ մէյվէ } բային է։

Նախանձ զաչս հոգւոյն կուրացուցանէ։
Երկիր ինքնին բերէ զպտուղն։
Աբեթան ընդ լուսոյ եւ գիներմուէիւն տարածէ։
Անդնան անդրադ դեր յարենէ անանին։
Մարմն դեր ապականի եւ ի հող դառնայ։

Բ. Այրը որ անուն բային շատ եղակի անուններ են, բայը հասարակօրէն յոգնակի կը դրուի, ինչպէս աշխատ-հաբառ ալ կ՚ըսենք. Բարեւ ու ուրախ կը լաւան. Երէք, Ջրէն ու ուղտը բեռ կը կրեն։

Մեղուն եւ մրջիւնն վատաց վարդապետք լինին.
Մեղուն ու մրջիւնը ձայնբուռն կարծեմ կ՚ըլլան։
Արը վէ գարընձա թէմպէլլէրէ ուսթա օլուրլար։
Գինի եւ սբբեցու-ին՝ ապականեն զարս իմաստունս։
Պետրոս եւ Յովհաննէս ընթանային ի դերեզման։
Թէ ըլ-ը, թէ ուռ-ը, թէ երկիր, թէ օդ զսպաստուորու-
թիւնն՝ յոր կարգեցան, անդադար մատուցանեն։
Հայր իմ եւ մայր իմ Թողին զիս։
Գուշն եւ գողկին ի միում պատժի են։

Խօնք հասարակօրէն, ինչու որ երբեմն եզակի ալ կը բանի. ինչպէս,

Փայտ, խոտ ե- եղէգն վաղվաղակի ապականի ի հրոյ.
Փայտը, խոտն ու եղէգը շուտ մը կ՚ապականի.
Օտուն, օթ վէ գամըշ չափուճագ ամէնշուէն Թէ-
լէֆ օլուր։
Հաւ եւ ցանկու-ին կերակրոց հանապազ ընդունե-
լով հանապազ բորբոքի։
Նոյ եւ որդւն իւր ապրեցաւ ի ջրհեղեղէ։
Ձանձրեւաբեր ամպոյ գալը եւ այէլ պայծառացեալ
ծագկալից լինի։
Մէնեն եւ Ֆղու-ն ոչ այլ ուսանէք լինի, այլ ի սկզբ եւ
յաւուրց ջուրց։
Զիք ինչ ի մեղաց, զոր գինի եւ սբբեցու-ին ոչ
գործէ։

Գ. Ամէ որ եզակի բառի մը նշանակութիւնը յոգնակի ըլլայ, բայը կրնայ եզակի ալ յոգնակի ալ դրուիլ։ Կան անուններ, ու ան անուններ՝ որոնք շատ բան մէկէն կը նշանակեն. ինչպէս, ամբոխ, ժողովուրդ, գունդ, ազգ, եւ այլն։

Աղաղակեաց ամենայն ժողովուրդն :
Ամենայն որդի հարացատ բերէ յինքեան զնմանութիւն Տիրն Տօրն .
Ամէն հարուստ գառ էր ձորը կը նմանի .
Հէր էօզ էվլատ քէնտի փէտէրինէ պէնզէր :
Այր էրաէտանէր նատէին յամօռ իւրում .
Ամէն մարդ էր ալոռին վրայ կը նայէր .
Հէր քէշ քէնտի իպէմիսինին իւզէրինտէ օթուրուտու :
Պատուեցէք էրաէտանէր զընկերս իւր յաշխարհի աստ :
Վէց օր է, յորս արժան է գործել :
Շուտ են կողմանք աշխարհի, արեւելք, արեւմուտք, հիւսիս, հարաւ :

Եւ նաեւ ես երկու նահապետ լեզուաց բաժանեցան ընդ երկիր :

Դ. Թէ որ անուն բային անեզական է, բայը ազատ է, կրնայ յոգնակի կամ եզակի դրուիլ :

Անցցեն կեանք մեր իբրեւ զհետս ամպոյ .
Մեր կեանքը ամպ պէս պէտ՝ ու անցնի .
Պիղեմ էօմրիւմիւզ պուլուտ իպի կիպի կէչէձէք :
Մէտ՛ զանս քննեն, եւ ինձ զկերակուրս ճաշակեն :
Որ ծնանի ոք բարի ինչ կամ չար, էրասուն են զի նախ ինքն վայելեցէ :
Աղբիւր զպատերազմունս մղեցին, զարգ մի ողջոյն եւ զանիրաւ ապրեցուցին :
Աբրասուն զգառնութիւն սրտին ճշմարտէ :
Մեղքն միայն է չար :
Թարխ մարդկան հակառակասէր է :
Ոչ եմէ վայրապար ինչ գտանի կէրպասուն խածուղն եւ նմանութիւն երկուցն քաղցրագց (յանասունս) :

Ե. Երբ որ խօսքի մէջ շատ դէմք կայ, բայը ան դէմքով կը դրուի, որն որ աւելի նախապատիւ է, ինչպէս առաջինը երկրորդէն նախապատիւ է, ու երկրորդը երրորդէն : Յայտէս աշխարհարաւ ալ կ'ըսենք, Ես ե-

պառն ասինին գոռնալան ըլլան։ Պառն ոռ չոռ եղբայրդ ասե-
նեմին ձեզ վեր ոտքը։

պէն վէ սէն հէփիսինտէն զիատէ համարաթ օլալըմ։
Սէն վէ սէնին գարտաշըն հիչ տայագ եէմէզսինիզ։

Ամենայն ապուռաձալտանէ քէր եւ մէ վկայեմք զմին
Քրիստոս Աստուած եւ մարդ դաւանել։
Եթէ մեղիցէ քեզ եղբայր քո յանդիմանեա զնա,
յորժամ պոռ եւ նա միայն ի ցէեք։
Ի ձեռին Աստուծոյ եմք, եւ մէ եւ քանէ մը եւ ասե-
նան հանճաք եւ գործոց խնըամտուխն։

Զ. Ընդհէմ բային, այս ինքն աներեւութին ու ընդ-
ունելութեան անուն բային հասարակօրէն սեռական կը
գրուի, երբեմն ալ ուղղական, քիչ տեղ ալ տրական.
այսպէս,

Հոգւոյ առեալ զամին այսը անդր տարաբերէ.
Հովը ասդը ի՛ասնու ասդին անդին կը պոյի կը բերէ.
Բիւզկեար պուլուտու ալըպ՝ պէր թարաֆա օպիր
թարաֆա կէօթիւրիւր։
Բէրկէ մալեալ զկակուղ կաուն ստեղծանէ անօթ։
Ի սփռել լուսոյ վաղվաղակի ըմբռնեացին՝ որ ի հաւարի
գնայցեն։
Ցեսեալ մարդկան զծիծառն, նուաւ ճանաչէին զհասա-
նել գարնայնոյն։
Օդ ի ծագել աբեթական լուսաւորի, եւ ի մտանել
նորա հաւարի.
Ազեանին եւլելու ասդնը օրը կը լուսաւորի, ու անոր ճդնե-
լու ասդնը կը մրնընայ.
Կիւնէչին տօղտուղու վագրի հավա այտընանըը, վէ
օնուն կիրտիկի վագրի գարարըը։
Ի մեռանել մարդոյ կորնչի գեղեցկութիւն երեսաց
նորա։
Բոց պակասի ի պակասել ջուրէ։
Բայց ասի ի ժամանակս Արտաշէսի ոչ գտանել
երկիր անջուրջ յաշխարհիս Հայոց։

Մարդկ ոգի բանական ունելով՝ անմահ ստեղծան։ Անսաստել ոՀԱ Աստուծոյ չար է։

Ե։ Կայ ոՀՄ՝ալ որ յարակատարին, գերակատարին ու ստորադասական անցեալին երրորդ դէմքը, քովը սեռական անուն բայի ունենալով երեք դէմքի տեղ ալ կը բանի. այսպէս, գործեալ է ՆՑ, գործեալ է ԴՈ, գործեալ է ՆՈՐԱ. փոխանակ ըսելու գործեալ ՆՑ ես, գործեալ ես ԴՈ, գործեալ է ՆԱ։

Գիտէ Աստուած զինչ պիտոյ է մեզ, մինչ չես դու խնդրեալ իցէ ի նմանէ.

Մեր խնդրելն ասել զեղի ինչ պէտ ըլլալը Աստուած գիտէ.

Հագ Թագալէ պիղիմ տիլէմիզդէն իլէրի, պիզէ նէ իգիթիլա օլտուղունու պիլիր։

Մինչ չես էր արարեալ Աստուածոյ, ի կանուխ գիտուԹեան իւրում տեսանէր զարարածս։

Մինչ չես է գործեալ մարդոյ բարի ինչ կամ չար, Աստուծոյ յայտնի է անգործ մարդոյն։

Չիք ՆՑ ամենեւին երդուեալ, եւ ոչ սուտ խօսեալ, եւ ոչ բարկացեալ ումեք, եւ կամ սաստեալ բանիւ լոկով։

Ը. Ինչպէս վերի օրինակներէն կ'երեւայ յարակատարին ու գերակատարին երրորդ դէմքը ինքիրէն դէմք չցուցընէր, հապա քովի սեռական դերանունը դէմքը կ'որոշէ։ Ա՛յսպէս ալ դիմազուրկ բայը ինք իրէն դէմք չցուցընէր, հապա քովի տրական հոլով դերանունը դէմքը կ'որոշէ. այսպէս, էայել է ԻՒՆ, էայել է ԻՒՂ, էայել է ՆՈՄ. պարտ է ԻՒՆ, պարտ է ԻՒՂ, պարտ է ՆՈՄ։

Չմարթի ընդունել նմին առանց կամաց մերթ բարի լինել մերթ չար։

Անհնար է մարդոյ առանց կերակրոյ կենդանի մնալ։

Վայել է եպիսկոպոսդ հնազանդ լինել ծերոց։

Բազում նեղութեամբ պարտ է մեզ մտանել յարքայութիւն երկնից։

Թ. Խայց շատ հիզ տրական հոլովը չդրուիր, ու զօրութեամբ կ՚իմացուի. ինչպէս,

Մի անգամ կամ երկիցս եւ թէ առաւել եւս երիցս պարտ է (ինձ) մեծարել զհիւրն վասն կերակրոց.
Մէկ երկու անգամ, ալ աւելի երբեմն անգամ պէտ է (մեզի) հնազանդիլ ծառայոց տոհմին հրամցընել.
պիր իքի տեփա, փէք փէք իւշ տեփա միսաֆիրէ նէմէյ իչին իքքամ էթմէլի:

Ժ. Յորեմն կը պատահի որ խօսքին մէջը բայը ներգործութեամբ չդրուիր. ինչպէս,

Ամենայն արարածք վասն մարդոյ, եւ մարդ վասն փառաց Աստուծոյ (ենէ):
Հակառակ նախանձու խոնարհութիւն, եւ ընդդէմ հակառակութեան լուութիւն (ենէ):

ԳԼՈՒԽ Ը

ՑԱՏԿԱՑՈՒՅՑԻ ԿԱՄ ՍԵՌԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎԻ ՎՐԱՑ

Մեզմէ հիմա ա՛յլ կամ ինչ բան հարցման վրայ խօսեցանք, որուն պատասխանը, ինչպէս վերը ըսինք, ուղղական պիտի դրուի, որն որ անուն բայէ կ՚ըսուի: Հիմա խօսինք սեռական հոլովին վրայ, որն որ շատ հարկաւոր գիտելիքներ ունի:

Ա. Սեռական հոլովը Ցատկացուցիչ կ՚ըսուի, երբ որ բանի մը որուն ըլլալը կը ցուցընէ. ինչպէս թէ որ ըսեմ Պետրոսին էբէրը, վարչեպէս պատառը, հօրս խանութը. ասոնք խօսքերուն մէջը սեռական հոլովները կը ցուցընեն էբէրն, պատառն ու խանութին որուն ըլլալը:

Որո՞ւն կամ ինչ բանին, ա՛յնմ կամ նէնէ՞ հարցման պատասխանը սեռական է. ինչպէս,

Անզգամն անգոսնէ զխրատ ձօր ։
Անպիտանը ձօրը խրատոյ բանի պէղ չդներ ։
Զալըմ գըսմը փէտէրինին էօյիւտիւնիւ պիր շէյ եէ-
բինէ գօմազ ։

Հշ ։ Որո՞ւն խրատը, Պէ ։ Հօրը ։ } յատկացու-
Հշ ։ Քիմի՞ն էօյիւտիւնիւ, Պէ ։ փէտէրինին ։ } ցիչ է ։

Բ ։ Աշխարհաբառ ու տաճկերէն յատկացուցիչը յատկացեալէն յառաջ կը դրուի ։ Խայց գրաբառ հա-սարակօրէն յատկացուցիչը յատկացեալէն ետքը կը դրուի, թէպէտ յառաջ ալ կրնայ դրուիլ ։

Օրհնուիթիւն ձօր հաստատէ զտունս որդւոյ, եւ անէծք մօր խախտեն ի հիմանէ ։
Հօր օրհնութիւնքը զաւկին տոնը կը հաստատէ, ու մօր անեծքը հիմն կը խախտեցնէ ։
Փետէր թէսպիհաճը էվլատըն էվինի թէմէլքքիւն է-տէր, վէ վալիսէ նալէթիի թէմէլնէտէն սէօքէր ։
Եւթն է թիւ ասոյ շաբաթուն ։
Ցանկութիւն ապաշխարէն ոչ յագի ի բազմութենէ ընչից ։
Ծանրութիւն պղծոյ բեռանէ զոստս ։
Իբրեւ զսեգն Տրդատ՝ որ սիգալովն աւերեաց զթումբս գիւղոց, եւ ցամաքեցոյց իսկ ի սիգալ խրոմ գյօր-ձանս ձովոց ։
Ոչ ոք է, որ ոչ գովէ զգեղեցկութիւն աչեփակն ։
Գագաթն լերանց քաշանց միշտ պատի ձեամբ եւ սառ-նամանեօք ։
Զաւազ ձովոյ եւ զխիթս անձնասց եւ զաւուրս քամա-նակաց ո՞ թուեսցէ երբեք ։
Ո՛չ խօսելն է խմաստութիւն, այլ ճանաչելն զժամա-նակ խօսելոյն ։

Գ ։ Ինչպէս ըսինք յատկացուցիչը կրնայ երբեմն յատ-կացեալէն ալ յառաջ դրուիլ ։ Խայց թէ որ յատկա-ցեալը նախդիր ունենայ, նախդիրը յառաջ դրուողին վրայ կը դրուի, թէ յատկացուցիչ ըլլայ եւ թէ յատկա-

ցեալ: Ինչպէս ածական ու գոյական անուանց մէջ տե-
սար որ նախդիրը յառաջ դրուողին վրայ դրուած է *:

Պարտական եմք օգնել միմեանց, եւ փրկել զիրեարս
է հոգւոյ եւ է մարմնոյ վտանգից. այս ինչն, ի վտան-
գից հոգւոյ եւ մարմնոյ.

Պարտական ենք էրբոռ օգնել, ոռ էրբ ընդոյ ոռ մարմնոյ
վտանգներէն ազատել:

Պիրիպիրիմիզ եարտըմ էմմէյէ, վէ պիրիպիրիմիզի
թէն վէ ճան գազալարընտան գուրթարմայա պօրճ-
լույուզ:

Ասլ՝ որ Հայի չայլոց պէղան, չէն կեանք նորա ի հա-
մար կենաց. այս ինչն, որ Հայի է սեղան պայլոց:

Լուիցեն զայս մեծատունք՝ որք ղաղքատութեան ձեռն
բորբոքեն:

Բազմաժամանակեայ սովորութիւն վերնութեան զբ-
ռոխինն առնու. այս ինչն, զզօրութիւն ընութեան:

Դ. Յրբեմն ընտիր շարադրութեանց մէջ յատկա-
ցուցչին ու յատկացելոյն մէջը ուրիշ մանր բանի կը մըտ-
նէ, եւ ան առներն նախդիրը երբեմն միայն նախընթա-
ցին վրայ կը դրուի, եւ երբեմն երկուքին վրայ ալ **:

---

* Երբեմն նախդիրը եաքի յատկացեալին վրայ կը դրուի, մա-
նաւանդ Հայոցականին մէջ: Իսկ տրականին ու բացառա-
կանին մէջ սեռականը առաջ կը դրուի, թէ որ նախդիրը
վերջինին վրայ դրուի նէ:

Ի վերին երեսս բարեկամ ձեւանալ, եւ գործ վճռամեղ
գործել. Փոխանակ ըսելու, գործել գործ ի՛ճշամեղ:

Աչեախս տայ ջննդեան նորա: Փոխանակ ըսելու, տայ
զաչեախս ջննդեան նորա:

Ասուածոյ չայլաց ելանել: Կառոյն ի պաչտելութենէ:

Տէս երկրորդ ծանօթութեան երկրորդ օրինակն ալ:

** Երբեմն նախդիրը չատերուն վրայ ալ կը կրկնուի. այսպէս,
Ամենան ծառ զիւր տեսչին եւ զդգնն եւ զՀաւն բերէ,
եւ զբնական արմատոյ զջննդեան զոյսն: Փոխանակ ըսելու
զբնական բոյս արմատոյ ջննդեան:

Զաչխարհ արժան է գովել, զերկրի զբնութիւնն քննելով,
զծովու զառաջմունս, զօդոյ զփոփոխումունս, տարերաց զփո-
խանորդութիւնս, զանկոց չատկութիւնս եւ զբերս:

Հոլանի առաքելոց ալաստս բժշկեր վհիանդաց.
Աստեղաբաններուն ըսածը ինծանդիերը կ'ըլլայնը.
Հեվարիունլարըն քեօլկեսի հաստալարըն մարազլարը-
նը տիւզելտիր իսի:
Ծանիցես զբանիցն՝ որոց աշակերտեցար զճշմարտու-
թիւն. այս ինչ ծանիցես զճշմարտութիւն բանիցն՝
որոց աշակերտեցար:
Զգէնս քաղէին անկելոցն:
Վա՜յ հղօրաց ձերոց՝ որ վերաւունս գողանան զար-
գարոյն:
Քաւ լիցի մեզ թողուլ զօրէնս եւ զվերաւունս Աս-
տուծոյ եւ ի հրամանս դառնալ թագաւորի. այս
ինչ դառնալ ի հրամանս թագաւորի:
Ամենայն մարդ որ ընդ հաստատութիւն կամիցի օրի-
նացն վճռել իմ ելցէ. այս ինչ որ կամիցի ընդ
հաստատութիւն օրինացն:

Ե. Հաստ տեղ ալ նախդիրը վայելչութեան հա-
մար թէ յատկացեալին եւ թէ յատկացուցչին վրայ կը
կրկնուի:

Սաղոս ամենայն զքարկոծողաց հանդերձս ամիս-
փեալ պահէր.
Սղոս ամն տարւոյն զվերադիերը ծողած կը պահէր.
Սօղոս հէր թաշլայանլարըն բուլպասըը թօփ էտիպ
սագլարըսը:
Ցովսէփ մեկնեաց զփարաւոնի վերացն:
Տուր ինձ զքոյոց ամենայն զդարանակալ իմաստու-
թիւն:

Զ. Խրբեմն յատկացեալը զօրութեամբ կը դրուի,
ու յատկացեալին նախդիրը յատկացուցիչը կ'առնու:

Ամենայն ծառաւտունկ ոչ երբեք փոխեն զդոյնս
ծաղկանցն եւ ըստերեւոցն. այս ինչ զդոյնս տե-
րեւոցն.
Ամենեքին ծառ մը իր ծաղկին ու տերեւին գոյնը կ'փոխէ.

Հիշ պիր աղաճ քէնտի չելէյինին վէ եափրաղընըն
բէնկինի տէյիշմէզ։
Բանք ձեր մի լիցին անհամ եւ անաղ իբրեւ ըզամ-
կաց. այս ինձն իբրեւ զբանս ոամկաց։
Մարմինն փափկացեալ մատաղացեալ լիներ իբրեւ
զաուօրեայ մանկան ծնելոյ. այս ինձն իբրեւ զմար-
մին աուօրեայ մանկան։
Ցիշեսցես զօր մահուն եւ զպատաստանին. այս ինձն
զօր դատաստանին։

Ա՛յսպէս կ՚ըսուի, պաղ պիւյէրէն կոյնէր, ե՛ ըզաուօ-
ձոյն Աուօձոյ։

Է. Կ՚իրը որ չափի վերաբերեալ յատկացեալն մը քով
Թուական անուն մը ըլլայ, ան ատեն յատկացուցիչը
սեռական դրուելու տեղ, իր յատկացեալին հետ հոլո-
վով կը համաձայնի։

Ա՛ռ դու ինձ պաուաս ոի հաց.
Ինձի պաուաս մը հաց բեր.
Պանա պիր փարչա էքմէ՛ք կէթիր։
Որ արբուսցէ ձեզ բաժակ ոի ըմբ ցուրտ միայն յա-
նուն աշակերտի, ոչ կորուսցէ զվարձս իւր։

Ա՛յսպէս կ՚ըսուի նաեւ

Կաթիլ մի ջուր, կ՚ինկնի մը ըմբ, պիր տամլա սու.
Նկանակ մի հաց, նկաճաճ մը հաց, պիր սօմուն էքմէ՛ք.
Ափ մի ջուր, ափ մը ըմբ, պիր ավուճ սու.
Տիկ մի գինի. փինի մը գինի, պիր թուլում շարապ։

Ը. Կ՚սոնք թէ որ հոլովելու ըլլան, երկուքն ալ մէկ-
տեղ կը հոլովին։

Ընքայուելեան ժառանգաւորս կացուցանէ ընդ պա-
պաուոյ ոիոյ հացի, եւ ընդ բաժակի ոիոյ ըրոյ.
Պապաս մը հացի ու գաուառ մը ըրոյ պէղ աբէյօղլիեան
ձաուանի կ՚ընէ.
Պիր ըօգմա էքմէ՛ք վէ պիր գաուէհ սու եէբինէ
ճէննէթի մէ.բաուսոր էտեր։
Հաստատեա զսիրտ քո պաուաուով ոիով հացի։

Ըս ոճը հասարակօրէն աշխարհաբառ, ու տաճկերէն լեզուի մէջ կը բանի: Մանաւանդ տաճկերէն շատ տեղ յատկացուցիչը ուղղական կը դնուի. այսպէս, Էֆէնտի սաՀաթը. պէրպէր ՆէՀեանը. Եմի աղջը. եւ այլն:

Թ. Հայց գրաբառի մէջ հասարակօրէն չափի վերաբերեալ յատկացեալի քով եղած գոյական անունը հասարակ կանոնին պէս կը դնուի:

կաթ մի ցօղոյ.	Երկու բաժակ գինւոյ.
Նկանակ մի հացի.	Լիտր մի իւղոյ.
Բեռն մի փայտի.	Քսան հազար քոռ ցորենոյ.
Ափ մի գարւոյ.	Հարեւր մար ձիթոյ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ

ՏՐԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎԻՆ ՎՐԱՑ

Տրականն երկու կերպ, այս ինքն վերջահոլով ու նախդրիւ ըլլալը արդէն յայտնի է:

Ա. Որո՞ւ կամ ի՞նչ բանին. ինձ, ձեզի, հարցման պատասխանը վերջահոլով տրական է:

Փոխ տայ Աթոռ-Ձոյ, որ ողորմի պնաւիչն.
Ով ու ապառիկ կ'ողջոյնի, Աթոռ-Ձոյ ձեռ կու պայ.
Քիմքի փուգարէյէ մերհամեմ էտեր, Ալլահա էօտիւնճ վէրիր:

Քիչ տեղ յատկացուցիչը սեռական դրուելու տեղ, կը համաձայնի իր յատկացեալին հոլովին հետ, մանաւանդ բացառական ու գործիական հոլովներուն մէջ:

Ասոր նա գինի ասատիկ յոյժ, որչափ ոչ էր արբեալ յօրէ ծննդենէ իւրմէ: Փոխանակ ըսելու, յօրէ ծննդեան իւրոյ:

Հց. Որո՞ւն փոխ կու տայ, Պն. Աստուծոյ. } տրական է:
Հց. Քիմ՞ էօտիւնճ վէրիր, Պն. Ալլահա. }

Որ ամաչէ յայտնել զվէրս իւր բժշկի, ամենայն մար-
միին նորա դառնայ յապականութիւն:
Մի՛ ուշ բարկանար, եւ մի զրք բարկացուցաներ:
Ո՛րդիք հնազանդ լերուք ծնողաց ձերոց:
Ձկարիս ընկերին անձանց համարեսցուք:
Ձոր դու ատես, ուշ մի առնիցես:

Ա՛յսպէս կ'ըսուի նաեւ, խոսոփանել, հանձնաչքն,
պապել եղբօրն, հրամայել ծառային, հաւատացանել պետն:

Մարմինս այս հանապազօրեայ ՚ի՛բակրոց պէտս ունի.
Ա՛ս տարինը ամէն օրուան ՚ի՛բակրոց հաւատարմութիւն ունի.
Ձու վիճաւախիզին հէրկիւնլիւք եէմէյէ իքթիզասը
վար տը՛ը:

Հց. Ի՞նչ բանի հարկաւորութիւն ունի, Պն. կերակուրի.
Հց. Նէ՞ շէյէ իքթիզասը վար, Պն. եէմէյէ:

Թագաւորը հոգ տանին չինովնիան աշխարհի:
Ազէքսանդր տիրեաց առ հասարակ ծովս եւ ցամաք:
Ազրս վնասակար է ապրանաց եւ ծովս ալաց:
Հնազանդ լերուք ամենայն զոր ինչ իղձքն ձեզ հրա-
ման տացեն:
Ճրխանց տոց զգոյշ լինիջիր:
Սաստեցէք մանկանց ջսովորել ի խօսս ազտեղս:

Բ. Չ՚ասպիեմ, Պալպպանեմ բայերն ալ հասարակօրէն
հայցականի տեղ վերջահոլով տրական խնդիր կ'առնուն.
նոյնպէս երբեմն Լսել բայն ալ, մանաւանդ երբ որ մարդ
ընել, ձի դնել կը նշանակէ:

Սէր ամենայնի յաղթէ, ամենայնի համբերէ:
Լաւ է որ յաղթէ բարւոքնեան, քան որ առնու զքա-
զաք ամուր:
Պաշտպանեաց Իսրայէլի ծառայի իւրում:

Դու ոչ լսես քո աջընկեր, եւ կամիս զի Աստուած լսիցէ։

Լուր, որդեակ, խրատու հօր քո։

Գ. Նախադրիւ տրական կը դրուի, երբ որ բայը մէկ տեղայ մէկալ տեղ շարժում կը նշանակէ, ու կը հարցուի ո՞ւր, նէրէկէ։

Ամենայն ուղևք է ծով գնան, եւ ծով ոչ լնու.
Ամեն ըռը ծովը կը վազէ, ու ծովը չկըտէր.
Հէր սեղ տէնիզէ ագար, վէ տէնիզ տօլմազ։

Հց. Ո՞ւր կը վազէ, պես. ծովը.
Հց. Նէրէկէ ագար, պես. տէնիզէ. } նախադրիւ տրական է։

Մանկունք փոքունք հանապազօր է դպրոցս երթան։
Ամենայն ի հողոյ եղեւ, եւ ամենայն է հող դառնայ։
Ծիծառն յառաջ քան զաշունն ի ջերմին տեղիս է ՝ի դրոցս երթայ։
Կայր կուրի յորժամ առաջնորդէ՝ սխալէ, եւ երկոքին է խոխոբաւ անկանին։
Որպես մերկ եկաք յաշխարհս, նոյնպէս եւ մերկ ելցուք յաշխարհէ։
Ձերկերդն յորժամ է հանչեն ելանես, համարեա թէ է ջերջման իջեր։
Անձրեւ հրամանն տեղայ է Սոդոմ։

Ի յոպես կ'ըսուի նաեւ, դադանել է նա-, է փալատ, է պոռն. արիանել է հնոց, է ծով. հանել է ցամաք. հայել յերկինս. ելանել է լերան. փախչել յանապատ. եւ այլն։

Գ. Ինչպես յայտնի տեսար երբ որ բայը մէկ տեղայ մէկալ տեղ շարժում կը նշանակէ, ու կը հարցուի ո՞ւր, նէրէկէ. տրական խնդիր կառնու է նախադրով։ Իսայց երբ որ բայը մէկ տեղայ մէկ մարդու մը շարժում կը նշանակէ, ու կը հարցուի ո՞ւմն, քիմ՞ա նախդրով նախադրիւ տրական կ'առնու։

Երթայք ի քաղաքն ա- այս անուն.
Քալաթը ա- անուն մարդուն գացէք.

Շէհիրէ փիլան ատամա կիտինիզ։
Բժիշկը յորժամ տեսանէն զքեզ հիւանդացեալ, ոչ յապաղէն երթալ առ նա։
Մտին առ նոյ ի տապան անդր երկու երկու յամենայն կենդանեաց։
Ցուցա իսկարիոմտացի գնաց առ ւանանայաքեան, զի մատնեսցէ զՅիսուս։
Եւրթ ի տուն քո առ ընտանիս տո։

Լ՝յսպէս կ՝ըսուի նաեւ, քնաց առ նա. պարա առ մայր իւր. վեր պրծանի քալ առ գեղ. եւ այլն։

Ե. Լրբեմն նաեւ կրնայ անանձն բաներու առ նախդիր գրուիլ։

Գաւազան ի ձեռին ճանապարհորդի առ ամենայն ինչ օգտակար է։
Մինչեւ յերբ անկեալ դնիս, ով վատ, երթ առ մեղուն, եւ ուսիր զնայրդ գործօն է։

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ

ՀԱՑՑԱԿԱՆ, ԲԱՑԱԿԱՆ, ԳՈՐԾԱԿԱՆ, ՆԵՐԳՈՑԱԿԱՆ ՈՒ ԿՈՉԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ։

Ա. Ո՞վ կամ ի՞նչ բառը, քնո՞ կամ նո՞ղ հարցման պատասխանը Հայցական է։ Այս Հայցականին ինդիր տալ կ՝ըսեն, ինչու որ միայն ներգործական բայերը կրնան Հայցական Հոլով խնդիր առնուլ. եւ ասով բայերուն սեռերը իրարմէ կը զատուին։

Պարտիմք սիրել զՔրիստոս.
Մեկնեցեք զերեսս պղտոկան ենէ.
Պիրիպիրիմիզի սեվմէյէ պօրձլույուզ։

Հց. Զ՞ով սիրել. Պս. Մէկզմէկ
Հց. Քովէ՞ սէվմէյէ. Պս. պիրիպիրիմիզը } խնդիր սեռի է։

Որդի իմաստուն ուրախ առնէ զհայր, որդի անմիտ արհամարհէ զմայր իւր։
Մի յանդիմաներ զլաւ՝ զի մի ատեսցեն զքեզ. յանդիմանեա զնմասդեան, եւ սիրեսցէ զքեզ։
Քո՞ խնկես զմբիծդ . . . որ ի ներքոյ լի է պղծութեամբ։
Ծաղքատութեանն քան ի մեծութեանն դիւրին է պատուհասն կատարել։
Սպան Դաւիթ զԳողիաթ, եւ նախանձեալ ընդ այն Սաւուղայ, զանայր սպանանել զԴաւիթ։
Մրջիւն յամարայնի պատրաստէ զկերակուր, եւ ընդ երկուս զնգան կարէ, զի մի բռնասնիցի։
Մբկնէնը ամառը կերակուրը կը պատրաստէ, ու ձմրան կուտը կը կորէ, որ կը ծառանի.
Գարնանաց եաղուն եէմկիյինի հաղըրլար, վէ (պուղտայ) թանէսինի լբի պէօլէր, քի պիթմէսին։

Հց. Ի՞նչ բանը կը պատրաստե, Պս. կերակուրը։ } խնդիր
Հց. Նէհէյի հաղըրլար, Պս. եէմկիյինի. } սեռի է։

Ակն ուռկանի զկնոյ ոչ արգելու։
Զկերկնէս շուրջ ջուր պատէ, եւ զկնոյ եւ զերկեր պատէ օդն։
Իժակորիւնն ուտէ բերանովն զարբանդ մօրն եւ հլանէ։
Խրատէ առաքեալն զմինայն ընդ խորհրդեամբ խօսել։
Աստուած ստեղծ զարաքած ամնայն յոչընչէ։
Մի սիրեր զպատրիարքութեան։

Բ. Հաստ տեղ Հայոցականին վրայ ը նախդիրը չդրուիր, ու ան տեղը կ'ըսուի անորդ Հայոցական։

Որթի խաղող բերէ. այս ինչն զխաղող։
Մեղու ունդ գործէ. այս ինչն զմեղր։
Մի խօսեացուք բանս ոանայնս. այս ինչն զբանս ունայնս։
Աչք նախանձոտին պրպտութեան ծնանին։

ԾերուԼիին Տան ցաւաՓին առ գուրս պատրաստ ունի։
ՋերմուԼիին արեգական ժողովէ ի ծովէ ի գետոց
եւ յաղբերաց ամպս անյԼեաՓես։
Փայտ շատ յարուցանէ Բաց մեՀ։

Ըսպէս կ'ըսուի Նաեւ՝ երկոս ալ ոՀՆել. երկոս չՀաս ոՀՆել. երկոս ոգս ոՀՆել. ոՀՆի ինք բաղաս. ԲոՐԲ ԲոՐԲել. կերակուր ՓՆել. պոՀ չՀՆել. Հաց ոգել։ Ըս ոՀը շատ յաՃախաԼ է ԹԷ գրաբառ, ԹԷ աշխարՀաբառ եւ ԹԷ տաՃկերէն լեզուի մէջ. ինչպէս աշխարՀաբառ ալ կ'ըսենք, պոՀ չՀՆել, կերակուր ՓՆել, Հաց ոգել, ջուր խմել։ Նոյնպէս տաՃկերէն ալ, եվ եաֆմաք, եմէք եմէք, սու խմէք. եւ այլն։

Գ. Նայց յատուկ անուններըը, տասնեորդ Հոլովման տակ գացողներըը, մասնական անուններըը, գերաանուններըը կամ որոնք որ քովերնին իմ, ՔԷ, ԻՐ, նորա տառգականներըը եւ կամ դիմորոշ յօգ մը ունին, անորոշ Հայցական չեն գրուիր։ Ինոր Համար չըսուիր, ՑեաՔ Հայր իմ, այր ոՃՆ, Գերեզման, նա, Հապա պիտի ըսուի, ՑեաՔ ՀՀայր իմ, ՀՀայր ոՃՆ, ՀՀԳերեզման, գնա *։

Ըզդ խմնալու Համար ԹԷ արդեօք խօսքի մէջ բաս մը ուղղական է, ԹԷ անորոշ Հայցական՝ դիւրին ճանչցան աս է.

ՃՆ որ անուն բայի է, պէտք է ուղղական ըլլայ։ Իսկ ան բառն է անուն բային, որուն վրայ որ խօսք կ'ըլլայ, ու կը Հարցուի ՓՆ, ինչ բան. վ՞ր, ՆԷ չէ։ Իսկ ԹԷ որ անուն բայի չէ, Հապա կը Հարցուի ՀՀՀ, ինչ բանը. ԻՆ՞, ՆԷՀՀ, ան առնելը Հայցական է։

---

* Երբեմն յոգնակի Հայցական ու տրական Հոլովին վրայ = դրի տեղ + գիրը կը գրուի. այսպէս,

Պատուել զառաջս նշաւթ ոսկերաց երանելեացն գեղեցիկ աւանդուԼեամբ ուսեալ է եկեղեցի։ Փոխանակ ըսելու, զառաջս նշաւթս։

Վարդապետք առաւել պատուելի են քան զՀարթ ըստ մարմնոյ։ Փոխանակ ըսելու, քան զՀարս։

Առ ազգաւթ ողորմած եղեցուք։ Փոխանակ ըսելու, առ ազգաւթս։

(Ա.) որ բայը չէզոք կամ էական է՝ քովի անունը հայցական կրնար ըլլալ, ինչպէս (էրա. 156.) ըսինք։

Դ. Ո՞ւմից, ո՞ւր բառն. ումմէն, ուրկէն, ուրկէ, հարցման պատասխանը բացառական է։

Ամբարտաւանութիւն չերմից ընկէց զհրեշտական.
Հպարտո՛ւ-նը-նը հրեշտա՛ւնեբը երկինքէն վար չքեց.
Փոտուլլուգ մէլայբգլաբը կեզյտէն տիւշիւրտիւ։

Հց. Ո՞ւսկից վար ձգեց, Պ. երկինքէն. } բացառա-
Հց. Նե՛րքտէն տիւշիւրտիւ, Պ. կեզյտէն. } կան է։

Եթէ է մարդկանէ ամաչես, եւս առաւել ամաչել եւ երկնչել պարտ է յԱստուծոյ, որ տեսանէ զծածկեալս ի սրտի։

Ծառ խորարմատ է հողմոյ ոչ տապալի։

Զգեստուք պատսպարիմք է ցօղոյ եւ է տառամանեաց։

Պիւլթագորաս կրօնս եգ ժուժկալել է կենաց։

Ի ձեռ-ննէնէ եւ է կեղծաւո-ննէնէ արարածոց ըստ նմին համեմատութեան եւ արարչագործ նոցա երեւի։

Կատմոս նախ եբեր նոցա (Յունաց) գիր է փո՛խ-ննի՛ց-ոց աշխարհն։

Սրբեսցուք զնեղուս մեր է գոգոյել քանէ, է քամբառանոց, եւ է սպասաւո-ննէնէ։

Ե. Ինչպէս յայտնի է բացառական հոլովին նախադիրը է է, բայց քիչ տեղ ա՛ է նախադիր ալ կընայ գրուիլ։

Անհնարինքն ա՛ է մարդկանէ, հնարաւորք են Աստուծոյ։

Մի՛մէ տկարանայցէ՛ ա՛ է յԱստուծոյ բան։

Զ. Ո՞ւր բառով. ո՛ր ելէ, ո՛ւրէ ելէ, հարցման պատասխանը գործիական է։

Որք ձո՛ւ-ննէ՛նէ՛ անցուցին զկեանս, զղջացան, եւ պրպտասո՛ւ եւ հառաչանո՛ւ պատմեցին ի շահ զկնի եկելոցն.

Կեանքերնին ձօնելովնիմբ անդընդոցները պղնձեան, ու լալով պատերնին եղեռնին ելեկտրոնե օգին համար։

Իմարքերնի թեմպելկիսի կեչիրէնները փուշման օլտուար, վէ կէօզ եաշըլըա արտան կէլէնէլերին ֆայտալարը իչին՝ նագլ էթմիլեր։

Հց. Ի՞նչ բանով անցուցին, Պե. Ծուլութեամբ.
Հց. Նո՞ր իլէ կէչիրտիլեր, Պե. Թէմպելկիսիլէ։

Գունակ գունակ ձաղկովէ զարդարեալ է առ հասարակ ամենայն երկիր։

Եւ այլ եւս բաղում սերմանիք, զոր ի թիւ ոչ ոք կարասցէ արկանել, որք իւրաքանչիւր ժիրում ժամու ի գարունն ցուցանեն դյարութիւնս իւեանց բուռովքն եւ համովք եւ հոտովքն, բոլքոնըվքն, ձաղկովքն եւ ընդովքն։

Բայմի ժամանակի Հանդերձեցաւ կազմեցաւ պարիւեան եղբարքն իւրով, Հանդերձ ընդանեօք, կանամբք եւ որդովք եւ ամենայն ազխ- իւրեանց։

Մանրաթորա բաղում անգամ բժիշկք քուն ածեն այնոցիկ՝ որոց քուն Հատեալ իցէ յաչաց, եւ կոնամբ մեկնիտն արմատոյ զնիթիս կարեւորս զհիւանդացդ գարձուցանեն։

Ա՛յսպէս կ՚ըսուի նաեւ, ալջ պէսանել, չէօզ գորձել, ոգիւ գնալ, հաբիանել գասապանաս. եւ այլն։

Վերջդյական Հոդուածը կերպ կերպ նշանակութիւն ունի՝ երբեմն ինչ, երբեմն վրան, երբեմն ու կը նշանակէ։

Ե՞ր ու՞ր, նէրէկէ Հարցման պատասխանը ներգդյական է։

Ի ճանապարհ ոչ է պարտ փութալ յառաջ քան զաւազադոյնն.
Ճաշեան ինձէն առաջ պէտք չէ երթալ.
Եօլտա պէօյիւքտէն իլէրի էվէթլէմէմէլի։

Հց. Ո՞ւր, Պե. Ճամբան. } ներգդյական է։
Հց. Նէրէէտէ, Պե. Եօլտա. }

Վասն այնորիկ է հաղաւս բնակիմք, զի ընդ միմեանս զմիաբանութիւն ունիցիմք։

Գտանին լերինք բարձունք որպէս է յոմանէ նոյնպէս եւ է ձովս։

Յովհէփ Արիմաթացին եդ զմարմին տեառն Յիսուսի է գերեզմանի։

Յաղենայն պեղչս աչք տեառն դիտեն զբարիս եւ զարս։

Յիսուս ննջէր է ենել նաւին ի վերայ բարձի։

Թ. Կ՚ղյնպէս, ո՞ր, ինչ բանի վրայ. ներեցէք, նո՛ւ չէ՞ ասուածոյ հարցման պատասխանը ներգոյական է։

Աւազակն է խաչին միով բանիւ արդարացաւ.

Աստղակը խաչին վրայ ունի խօսքով արքայ եղաւ.

Խրոսըղ Հաչըն իւզերինտէ պիր սէօզ իլէ սալիհ օլ տու։

Սարդ կուտեալ ձեռօք յորմ, բնակէ ի տունս թագաւորաց։

Նստաւ տապանն է լերինս Արարադայ։

Աղեղն ձգի յամպս յաւուրս անձրեւաց։

Զպատկեր արքունի դրոշմեն է դահեկանէ։

Ա՛յսպէս կ՚ըսուի, նապել յիսուսէ. ջրել է ընդէ. կալ է գանել։

Թ. Կ՚ղյնպէս ո՞ր կամ ինչ բանի վերջ. ներեցէք, նո՛ւ չէ՞ հարցման պատասխանը ներգոյական է*

Գտին զնա է գահաքին զի նստէր ընդ վարդապետս.

Անկիա գահաքին վերջը վարդապետաց ընդ նապաստ գոան.

Օնու հէյքէլտէ միւալլիմլէր արասընտա օթուրմուշ պուլտուլար։

Հց. Ո՞ւր կամ ինչ բանի մէջ, Պէս. տաճարին մէջը։

Հց. Նէրէտէ կամ նէ իչինտէ, Պէս. հէյքէլտէ։

---

* Երբեմն ներգոյականին նախդիրը ներգործութեամբ չգրուիր, մանաւանդ երբ որ բառին առջի վերջը յ ըլլայ.

Ապաշաւութիւն զընկղմեալ հոգին յատակս գժոխոց ի բարձունս հանէ. այս ինքն ի յատակս գժոխոց.

Ցնել եւ է մոտա ճանապարհաց եւ է փողոց եւ է հրա-
պարակ եւ է ճանապարհակից զնոյն նշան կանգնէր:
Ձմիան կամ խորովէն հրով կամ ուիւն է կենդանւոյ:
Ի ջուր մտօրք տեսանի բորոտակութիւն արեգական:
Ճանաւոնա չիք քան զայծեամն տեսանող:
Հաւու թռուցելոյ չօքս ոչ գտանին նշմարանք գնա-
ցից:
Ի կարծրոտնեան է ամենայն վատ, զի ոչ յօժարին
ձեռք նորա գործել ինչ:
Արծաթի եւ ոսկի փորձի է բովս:

Ընկոյզս կ'ըսուի նաեւ նոպել է պան, ցեմել է պար-
սկէն, ինբել ընբառոնա է պապապանի:

ԹՒ. Հ՞ատ անգամ ներգոյականը գործիականի
ուժ կ'ունենայ:

Դատապարտեաց զմեզ Աստուած է էրդն երեսաց
ուտել զՀաց. այս ինչն, էրդոմէ երեսաց.
Առոտաց զնեղ երեսի էրդնէով հաց ուտել պապապարեց.
Հագ Թաւալէ պիսկի անընմրզըզն Թէրկինկէ էքմէկիմիզի
եէմէկէ գաղէպլէմի:
Ադամ ոչ պատրեցաւ չէնէն առաջ խոստումն. այս ինչն
սուտ խոստմամբ օձին:
Ուսաքեալքն է ինչ Հոգւոյն սրբոյ խօսէին յայլ եւ
այլ լեզուս. այս ինչն, այլ եւ այլ լեզուօք:

Ընկոյզս կ'ըսուի նաեւ, աղաղակիլ է յոյն մեջ, այս
ինքն յայնէ մեջաս. ներբինել է խոբին տուն ընդնոյնեան,
այս ինքն ընդնէ ես խոբին տուվ:

ԹՒ. Կոչական Հոլովը ուղղական անունը կանչելով
մի կը նշանակէ:

Ո՛րդեակ, բաց ի Ցեառնէ յայլ ումեքէ մի երկնչեցիս:
Ծառա՛յ, Հնազանդ լերուք տերանց ձերոց:
Ե՛ղբա՛յր, մի ձանձրանայք զբարիս գործել:
Տէր, լուր աղօթից իմոց:
Ցէ՛սուս, որդի Դաւթի, ողորմեաց ինձ:

Ով Սուրբ Սուրբ, գեղեցիկս բարբառեցար ոչ երանել զբարեբախտութիւն մարդկան մինչեւ ի վախճան:

ԺԹ. Հաստուկ անուններուն կոչականը երբեմն վերջը կը փոխե. այսպէս, Պէտրէ, Պօ–ղ:

ԳԼՈՒԽ Ե

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՈՒ ՊԱՐԲԱՌԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ

Կան քանի մը բայեր որոնց խնդիրը շատ անգամ հարցմամբ չենք ցուցներ, ինչպէս է պատմանն ու պատճառականը, որոնք շատ կարդալով ու վարժուելեմբ պէտք է ճանչնալ. ասոնց մէկ քանին հոս կը դնենք:

Ա. Ուրախ վրայ. ուրախ եմ–ուրախ, ուրախ ը–ներնիկ հարցման պատասխանը պատմական է:

Համբերելովդ ծանուցուք թէ զուր է չարախօսաց զպարտելն ղննջ.

Համբերելով ներացնենք, որ ստրախօսներուն մեր վրայ չդատապարտելը պարապ է.

Սապր եմ ինչիւրէ կէօսեմէրելիմ քի պիզտէն էօթիւրու զիմմ էտէնլէրին իլթիրասը ասլըսըզ տըր:

Թերեին համառաւ չար ջիվենէ՛յ եղբարքն նորա առ հայրն իւրեանց:

Զեղբօրն ամոթալի գործն փուռմայ ծածկել, մեռո ի քեզ զմեղսն, զոր լուար ընդունէ:

Մի սուտ վկայեր ընկերէդ ոտ:

Ոչ ոք ի նախնի հաւատացելոց ասէր ընկէց ը–ըլ, թէ իւր իցէ:

Ցեսիլ աշխարհի իւրով գեղեցիկ կարգաւորութեամբն ստրուկն պատմէ:

Ոչ երբէք ննջեսցես ուռնելով ոխս ընդդէմ:

Պարտին ընկեռանդ հոգալ անդամքն:

Եթէ ոք անմոռաց ի մտի ունիցի զերախտիս Աստուծոյ՝ գոհանայ ընդեմ:

Մի խորհեսջիք չար ընդ մեզ:

Ա. Յայսմ կ՚ըսուի նաեւ պրպռնչել, վանոտ ձոյ, ընդ խօսել կամ հայհոյել ընդ մեզ, կսեմել զմեզ, կալ ընդ մեզ. եւ այլն:

Բ. Պարառական հոլովը բանի մը անորոշ առնները կամ տեղւորանքը կամ բոլորտիքը կը նշանակէ:

Յարեաւ Սամիսոն վերջ ի գիշերս, եւ թափեաց զդրունս քաղաքին Գազայ.

Սամսոն կու գիշերուն ելաւ, ու Գազա փոչին դռներըը տարաւ.

Սամսոն եարը կը ճգնէր գալդտը, մէջ Գազա շէնրինին գափուլարրնը գօփարտը:

Զինն Յոնադաբ գոչեաց Յիսուս ի ձայն մեծ:

Ա. Յայսմ կ՚ըսուի ընսաբակ գիշերս, ընդերդեր պռնս գիշերոյն, ընկնաս-ընբ, որ ըսել է գեղ ի կես գիշերը, ժամը գեղ է ընդին, գեղ է կեսը:

Յիշանել հրոյն ընդնի փայտս (Սոդոմացւոց) փրրկեաց Աստուած զԼովտ.

Երբ որ Սոդոմացոց հինի փայտին քուրդրիւը լրակ ընկաս, Աստուած Լովտը ծրկեց.

Աստղուլարրն պէշ շէհիրինին տէօրթ թարաֆընա աթէշ եաղտրդընտա, Ընկաղ Լովտու սագլատը:

Ելանէ արեգակն ընդ հարաւ, եւ պատի ընդ-ակող:

Ընդ անմոի գնայր ի յամին:

Հայրն անկեաց զպաճանոցս անառակ որդւոյն համ քուրեաց:

Բաղէղն վերասակար պատի զնաւոն:

Ա. Ընդանել զիւրեաս կամ զիւրս կամ զանձնէ զգեստ գիպան, կը նշանակէ գիպանը վրան առնու-լ կամ պլել կամ հագնիլ:

Քրիստոս էառ կատաւ մի, եւ արկաւ զիւրեաս, եւ սկսաւ լուանալ զոտս աշակերտացն:

Ա.Յսպէս կ'ըսուի նաեւ յոյն գրչիով արկանել։

Գ. Կան քանի մը բայեր, որոնք թէպէտ բոլորտիք կամ անորոշ ատեն չեն նշանակեր, սակայն պարառա- կան խնդիր կառնուն։

Ջաւակ անարդ է, որ անցանէ զպատուիրանաւ Ծնո- ղաց։

Գէշ գործ է, որն որ իր հօրը մօրը հրամանէն կ'անցնի կամ չընծանէր։

Ամենայնիւ սէօզիւնիւ թուխմայան էվլատ, սոյ- սուզ տուր։

Ա.Յսպէս կ'ըսուի նաեւ՝

Անցանել գործէն. ուխտը չպահել։

Անցանել պատուքէ. օրերը անցընել, ծերանալ։

Ոնք զանց արարին զինապատրաստ, զանմտութեան թողին յիշատակ յաշխարհի։

Որոնք որ էնապատրաստ հոգ պարբէր, պէտքն ալ էրթեղ անհետանային չիշտապիր նեղըշին։

Իլիմ հաճեթսիզ օլանլար, ահմագլզլարընըն նը- շանլարընը տիւնեատա պըրագտըլար։

Մի գանցանօք մերովք զանց արասցուք։

Մի ծիծաղեսցիս զնըցմամբ ընկերին։

Ա.Յսպէս կ'ըսուի նաեւ այպանել գործէն, արհա- մարհել գինե, գանց առնել ընել։

Ծանոթագրութիւն։

Ինչպէս վերը ըսինք, հիմ հարցման պատասխանը ուղղական է, որ անուն բայի կ'ըսուի։ Որո՞ն հարցման պատասխանը սեռական է, որ յատկացուցիչ կ'ըսուի։ Հայցականն ալ խնդիր անուի կ'ըսուի։ Կոչականը խօսքին մէջ միայն կը կենայ։ Վակ մնացած հոլովներուն այս ինքն նախդրիւ ու վերջահոլով տրականին, բացառա- կանին, պատճառականին, գործիականին, պարառականին, ներգոյականին խնդիր բնութիւնն կ'ըսեն ան բայերուն որոնց վրայ որ կ'կենան։

ԳԼՈՒԽ Ջ.

ԲԱՑԱՑԱՏՏԱԼ ՎՐԱՑ

Ա. Հայ անգամ գոյական անուն մը, ուրիշ գոյական անուն մը կը բացայայտէ, եւ բացայայտեալը ինչ հոլով է նէ, սովորաբար բացայայտիչն ալ նոյն հոլովը կը դրուի:

Բացայայտիչին ու բացայայտեալին մէջ զօրութեամբ մեկնական շաղկապ մը կ'իմացուի. այս ինդն, այս է, որ է, կամ նոյն, ասիկ, որոնք երբեմն ներգործութեամբ ալ կը դրուին. ինչպէս,

Մի սիրեր զծուլութիւն եւ զքուն, (այս ինդն) զմայրն ամենայն թշուառութեանց.

Ծուլութիւնն ու քունը մի սիրեր, ասկեն ընդհատուիր նեղութեան պատճառը.

Հէր սէֆիլլիք սէպէպի թէմպէլլիկի վէ ույքույու սէվմէ:

Այս երեք զբայօրինակ են, որ շարժեն զմարդն ի վեհասահարսն, (այս ինդն) պետիլ ալաղ եւ լաւ պահանջ:

Հիւանդանոյ մարմինն յատուկ ինչ պարէնի, ջերմեան ասեմ կամ ցրտոյն:

Սրամտութեան քովէ մի բանար դուռ զքուրան (այս ինդն) զբերան քո:

Պտուղ երկպատակութեան է կռիւն սատանայի (այս ինդն) հետեւանք, բաժանումն, ապերջանկութիւն:

Ամենայն մարմին է ըստ էութեան պարեղէն է խառնեալ, (այս է) ի հողոյ, ի ջրոյ, ի չորոյ եւ ի հոյ:

Բ. Թէ որ բացայայտեալը նախդիր ունենալու ըլլայ, նախդիրը յատուկ դրուելին վրայ կը դրուի, թէ բացայայտիչը ըլլայ եւ թէ բացայայտեալը. բայց երբեմն հայկական հոլովին մէջը միայն վերջինին վրայ կրնայ դրուիլ. ինչպէս վերը (երես 170.) յատկացուցչին վրայ ըսինք: Նոյնպէս երկուքին վրայ ալ կը կրկնուի. մանաւանդ երբ որ մէջը ուրիշ մասն բանի կը մտնէ:

Պետրոս Հիմն եդ եկեղեցւոյ յայնն պինդ, Հռոմ։
Կրկին ընդ պարտ է մեզ ստանալ, զնաւագս եւ զերդ-
ընդունեան վարդոց.
Երկոքեան պէտ է որ առնիցեն, հաւատք ու վարդ
սրբոցն.
Լաղտմ տրը քի խքի գանատրմըղ օլսուն, տին վէ
մէշրեպ սալհվլղլի։
Ծորժամ զնէնորքն ամենայն աշխարհ, զերդնունեան կոյն
բարեհաճս ունիմք առ Աստուած, հաւատամք եթէ
լսէ հայցուածոց մերոց։

Գ. Տեղերուն յատուկ անուններըը երբ որ բացայայ-
տիչ կ'ըլլան, թէ որ յառաջ դրուելու ըլլան, շատ ան-
գամ ածական անունի պէս նախդրիւ կը հոլովին,
երբեմն ալ մկատէղ կը հոլովին. ինչպէս,

Ի ծովանալ նէղս ջնդոյ եւ խառնակել զահմանս
արտորէից, կռիւք եւ սպանմունք լինէին.
Երբ որ նէղս ջնդոյ կը շրթոյր ու արտերուն սահմաններըը
կը խառնէր, կռիւներ ու սպանոմունններ կ'ըլլային.
Նիլ չայըներն ձէօշլսպ թարլալարը պիր պիրինէ գարըշ-
արտարդը ղաման, չօգ գավկա վէ գան օլուր-
ուտու։
Էր Փիլիպպոս ի Բեթսայիդայ, ի հոլոշէ Անդրեայ եւ
Պետրոսի։

Դ. Լսակ թէ որ վերջը դրուելու ըլլան, հոլովով
միշտ կը համաձայնին։

Ե. Արդկանց յատուկ անուններընախադաս դրուե-
լու ալ ըլլան, հասարակօրէն կը համաձայնին. զոր
օրինակ.

Աս նէրոնէ- կոյսերբէ Հռոմմայեցւոց գլխատեցաւ Պաւ-
ղոս առաքեալ ի Հռոմ քաղաքի.
Հռոմայեցիներուն նէրոն կոյսէր սպինը, Հռոմ Պօղո-
սուսթէլին ճլուխը կորուեցաւ.

Բօմպըլըարըն Նէրօն չէզարընըն վագիընտա Բօմպտա Պօղոս Հէվարիուռնուն պաշը քէսիլուի։

Առաջին Հալածումն քրիստոնէից եղեւ ի Տրայիանոս արքայէ։

Արշակ Թագաւորեցոյց զնէբայ ի-ր ընաղբչակ ի վերայ Հայոց։

Զ. Խայց երբեմն քիչ տեղ չեն համձայնիր, ուստի պէտքը չէ շատ գործածել։

Եւ հրաման յԱնտիոքոս կայսերէ աշխարհագիր առնել ընդ ամենայն տիեզերս։

ԳԼՈՒԽ Լ

ԷՒԿԱՆ ԲԱՑԵՐՈՒՆ Վ.ՐԱՑ

Ա. Էվկան բայերը հասարակօրէն անուն բայիէն ի զատ, ուրիշ ուղղական ինդիր մ'ալ կուզեն։ Ինուն բայի կ'ըսուի ան ուղղականը՝ որուն վրայ որ խօսքը կ'ըլլայ. ինչպէս, Բռնիր են երկինս, Հոս խօսքը երկինքին վրայ է. անանկ է նէ՝ երկինս-ը անուն բային է։ Ուղղական ինդիր կ'ըսուի, որն որ անուն բայիին ինչ կամ ինչպէս ըլլալը կը բացատրէ. ինչպէս վերը դրուած օրինակին մէջ բռնիր կը բացատրէ երկինս-ին ինչպէս ըլլալը։

Անկարօտական է Ըստուած. Աստուած բանէ մը կարօտ չէ. Ալլահըն պիր շէյէ էհթիաճը եօգ տուր։

Խոզ տղմասեր է եւ խառնակեր։

Փափուկ եւ զիւրադարձ է լեզու։

Աշխարհ Հայոց մեծ է եւ արգաւանդ։

Ցանկալի եւ քաղցրաբան է խոնարհ, եւ զուարթագին են երեսք նորա։

Սէրն է պատճառ բարեմտութեան։

Բ. Խայց շատ տեղ խօսքին յարմարութեան նայելով, երկու ուղղականին մէկը թող կը տրուի։

Գ. Վ Ի Ճ տեղ ուղղական ինդիրը նախդրիւ տրական կամ ներգոյական կը դրուի :

Աբրահամ եղեւ յաղթ մեծ եւ ի քաջս՝ :
Մովսէս յորդենէրս եղեւ գտտերն փարաւոնի :
Եղիցուք մեք ձեզ ի ծառայս . այս ինդ, ծառայ :

Դ. Թէ որ էական բայերը սեռական ինդիր առնելու ըլլան , ուրեմն կը նշանակեն : Ինչպէս տաճկերէնի մէջ ալ ուրիշ բային տեղը միշտ էական բայը սեռական խընդիրով կը գործածուի : Տես առջի մասին մէջ (երես 108.)

Որ ինչ էս էղէ , մի կորուսաներ , զի կամ գտանես զնա կամ ոչ .
Ինչ որ ուզէք է նէ մի էրթայնէք , ինչու որ իմ կը գտնես կամ չես գտնէր .
Նէ քի սէնին իսկ գայպ էիմ , զէրէ եա պուլուրսուն եա պուլմազսըն :
Լուանի չէ ըր լոյս առանձին , այլ յարեգակնէ գայ ի նա լոյսն :
Ահն գնալ ունիք : Են իմ եղբարք հինգ :
Զուրայ էր ոչխար եւ արջառ եւ անասուն :
Որչափ եւ էղէ էս , ըստ նմին արասցես զողորմութիւն :

Ե. Լ ր բ ե մ ն ալ կը նշանակէ գործ , պաշտօն , եւ այլն :

Ճշմարիտ եւ առաքինի վարդապետի է , երբեմն ողոքել եւ խրատել , երբեմն սաստել եւ յանդիմանել :
Ալէկ ուս ասուածնի վարպետին (գործն) է , երբեմն ուրախ ասել ուս խրատել , երբեմն վնեղ ուս յանդիմանել .
Էյի վե ֆազիլլեթլի ուսթայա վէրկի տիր , պազը քէրըչ օդշամազ վե նասիհաթ վէրմէք , վե պազը տէֆա ազարլամազ վե թէքթիր էիմէք :
Ալէց է տեսանել , ականջս լսել , անձս հատուցանել , հոգս ճաշակել , ջրշիկելոց զգալ . այս ինդ , աչաց գործ կամ պաշտօն է տեսանել . եւ այլն :
Առատացուցանել զպտուղս անչէսաց է , իսկ կորուսանել խորշին :

Զ· Լ՝ական բայը վայելչութեան ու հարցման նայելով կունայ ամէն հոլով խնդիր առնուլ։

Հիւանդն է գոռոզն յայտ է։
Ցօրանջելն է ըռնողընկեր մարմնոյ լինի։
Սիրելն պատերազմաց չափառնէնէ մարդկան եղեւ։
Ամէ բարկացող ազգ է կերպարանօք։
Ախորժելի է խնձոր պեսոընկամբ եւ հոտոն եւ ճաշակօ։
Արմաւենի բարձր է հասակաւ, եւ քաղցր պտղով։
կերակուրքն եւ ըմպելիքն ոչ անկարծոընկամբ եւ չաճաոընկամբ, այլ պարբերաոընկամբ եւ չափաւորընկամբ եղիցին։
Դառն է յ՝ակնան առաքինութիւն, եւ չետոյ քաղցր։
Աոտիճնոընկանը ակնալս ապիկը լեզի է, ու եփը անուշ (նո՝ գայ)։
Գաղիլեի պաշտանկրճնտա աճը տըը, լաքին նիհայկ՝ թինակ թաթելլանըը։

Գ Լ Ո Ւ Խ Ը

ԱՆՈՒԱՆԱԿԱՆ ԲԱՑԵՐՈՒՆ, ԳՆԵԼՈՒ, ԾԱԽԵԼՈՒ ԲԱՑԵՐՈՒՆ, ՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿ ՅՈՒՑՉՈՂ ԱՆՈՒԱՆՑ ՎՐԱՑ

Ա· Ռ՝անի մը բայեր կան, ինչպէս ասել, տալ, անուանել եւ այլն, որոնք անուն բայիէն ուրիշ ուղղական հոլով խնդիր մ՝ալ կ՝ուզեն· ինչպէս,

Թժիշկը զչափաւոր կերակուրս հայր առողջութեան ասացին·

Թժիչկինըը չափաւոր կերակուրը առողջոընկան հայր ըսին·
Հէքիմկը գարեր եէմկէ սաղըզ սէպէլի տէտիլէր։
Զմարդ յաղթանդամ՝ հակայ անուանեն։
Հոմերոս հայր անուանեցաւ ամենայն քերթողաց։

Սովորութիւն է մարդկան օր կոչել զերկոտասան ժամն միայն, յորշափ արեգակն ի վերին կիսագունդն կայցէ։

Անուն աշխարհիս մեր կոչի յանուն նախնոյն մերոյ Հայկայ, Հայ։

Հեթանոսք զերկինս վասն այնչափ մեծութեան, եւ զլուսաւորս վասն առաւել պայծառութեան աստուածս կարծէին։

Նախանձոտն զանձն միայն համարի ղրկել ի բարեաց, եւ զամենեսին ի փառս վայելել։

Բ. Ծնանելոյ ու գնելոյ բայերը սեռական հոլով խնդիր կ'ուզեն։

Ո՞չ ապաքէն երկու ճնճղուկք դանի մօլ վաճառին. Երեսս ճնճղուկ մի ապրնի ընդ նոքօք.

Ի քի սերչէ պիր ահճէյէ սահըլմազ մը։

Վաճառեցին զՅովսէփ ի սուն պահնկանի։

Ասեն ցծերն ի ծոնի վաճառես. ասէ ցնոսա ծերն, պատ պատ իդէղ. ասեն ցնա, կարի ծանր են, եթէ կամիս իդէղ իդէղ առնումք։

Գ. Կրնապէս սեռական կը դրուի, թէ՛ որ հարցուելոյ ըլլայ, թէ՛ պարտած։

Վախճանեցաւ Յովսէփ ամաց հարեւ ե՛ պատանց.

Յովսէփ հարեւ պատը պարտան մեսա.

Յովսէփ եիւզ օն հաշընտա էօլտիւ։

Աղէքսանդր երեսուն ե՛ երկոց ամաց եղեալ վախճանեցաւ։

Էր պըրի ամաց իրրեւ ոսնուռն ե՛ չորից։

Նոյ էր ամաց վեցհարիւրից, եւ ջրհեղեղ ջուրցն եղեւ ի վերայ երկրի։

Ժամանակ ցուցընող անուննները երկու հոլով կը դրուին, (Թող պարտականը որ անորոշ ատեն կը ցուցնէ) հայցական եւ ներգոյական։

Դ. Հայկական կը դրուի երբ որ գործողութեան որչափ տեւելը կը նշանակէ, ու կը հարցուի, ո՛րչա՞փ ապէն, ևԷ ի՞նչպէս վարքը։

Եղեւ անձրեւ չափաւոր ի՛ւր եւ չափաւոր գնդեր։
Քաղաքն օր ու գիշեր գնդեր անդրեւ եկաւ։
Գերդ կիւն գերդ կեճէ եաղմուր եաղտը։

Հց. Ո՛րչափ ատեն։ Պհ. քանասուն օր։
Հց. Նէ գոտար վագրի։ Պհ. գերդ կիւն։

Որդիքն Իսրայելի կերան զմանանայն չափաւոր ամ, մինչեւ եկին ի շէն երկիրն։
Յովնան եղեւ ի փոր ձկանն չերիս գիշեր եւ չերիս գիշեր։
Շրջեցաւ Յիսուս Յաշխարհի գամ երեսուն, ոչ յայտնեալ զիւաւս աստուածութեան իւրոյ։
Ա՛ւ ջրհեղեղաւ գանձ ոչնչայն ապականեալ կայր երկիր։

Ե. Կ՚ոյնպէս հայկական կը դրուի, երբ որ ատենին շարունակութիւնը կը ցուցընէ։

Մերժեցաւ քուն յաչաց իմոց չգիշեր զայս.
Ա՛ւ գիշեր տանն ալէկ գախաս.
Պու կեճէ ուչգում կէօղիմնէն գաչար։
Չտասաւն ե՛ չգիշ ամ չինեցաւ տաճարն։

Զ. Շատ տեղ ալ անորոշ հայկական կը դրուի։
Մովսէս իբրեւ ծնաւ, թագուցաւ ամիս երիս ի ծնողաց իւրոց.
Մովսէս երբ որ ծնաւ, ի՛ր ծնողքը երեք ամիս պահեցին.
Մովսէս նէզամնան քի տօղտուչաւս, քէնտի աճապարը իւչ այ սագլատըլար։
Յովհամ որդի Ազբաարու թագաւորէ ի վերայ Իսրայէլի ամս երիսդասան։
Սաւղոս եղեւ ի Դամասկոս առաքս ինչ։
Ա՛րար Հարսանիս առաքս չըբէդասան։
Իշխանութիւն նեռին ձգի ամիս երիս ե՛ւ կէս։
Ցիգրան զՅոյնս ոչ սակաւ ժամանակս ընդ իւրեւ նուաճեալ։

Աւետիս Կ՚ըսուի նաեւ. Շքմէլ Խոմանոխ Բալըմա. Փոյր մ՚Խոմանակ ընդ յիշ եմ. Եղէ անդ Խոմանոխ ինձ. Հանգչել սակս մ՚։

Ի. Նրբեմին նոյն խօսքը Հայցական ու ներգոյական կրնայ դրուիլ, ժամանակին շարունակութիւնը, միանգամայն երբ կամ արչալի առնուան մէջ ըլլալը ցուցընելու համար։

Քրտամբ երեսաց քոց կերիցես զհաց քո ընդունայն առաւօտս կենաց քոց։

Երեսիդ տրտնջովդը ուտես հաց քոյդ մինչ դու կենայդ հոն։

Պիւթիւն Էօմիւնիւն կիւնիւնտէ անընդհատ թէրիխիւլ նափագանը եկեղեցին։

Զանընդհատ առաւօտս կենաց իմոց ոչ դադարեցայց օրհնել զքեզ քրիստոս փրկիչ աշխարհի։

Աւետիս Կ՚ըսուի նաեւ. գուն ես ընդունդ փոխել, ղայթ ես դներել փորձելու, որոնք կրնան մակբայ ալ սեպուիլ։

Առտնին եղոյդ զամենայն թագաւորութիւնս է վայրկեան ժամանակի։

Ի քեզ առաւօտս կատարեաց զգործ իւր։

Աւետիս Կ՚ըսուի նաեւ, է ընդունես ես է փոխընկեր, ես յանընդհատ փառաւորել զԱստուած։

Ը. Ներգոյական կը դրուի, երբ որ կը հարցուի երբ, ևի՞ ժամն։

Ի մանկունեան առաւել անկի խրատ ծնողաց ի միտս մանկանց։

Տղայութեան ատենը ծնողաց խրատը աղէկ կը գնայ պղտիկութեան։

Զօճուգ գրամներն փիլրինէ քիւչիւք եաշընտա ամենայնիւ նասիհաթը էյիճէ թէէսիր էաէր։

Հց. Երբ, Պխ. տղայութեան ատենը.

Հց. ԵՒի՞ ժամն, Պխ. քիւչիւք եաշընտա։

Որ է ձերոցունեանն այնպիսի կաղնեցի, յայտ է թէ է մանկունեանն եւս չար։

Մեռաւ Աբրահամ է բարւոք ծերունեան։

Առտեղք յայտնապէս է ընդունի երեսին, եւ ի ծագել արեւու ծածկին։

Խոտ վայելչական եւ կանաչագեղ է է թաքնաւոյն Լամանակէ։

Ոմանք ի տնկոց է յՆերսէսէ անվհատամ մնան.

Ծառք է յՆերսէսէ հանգչէին, է թաքնոյն ծաղկին, յաճապնէ պտուղ անուցանեն, եւ յաշնոյն հասուցանեն։

Յաւուրս Սողոմոնի ոչ էր համարեալ արծաթ, թէ իցէ ինչ։

Լ՚ս եաեւի եկած խօսքին մէջը երկու հարցումն ալ կ՚երեւայ *։

Զվեց օր գործեսցես, յաւուրն եօթներորդի մի գործեսցես. զի վեց օր արար Աստուած զերկինս եւ զերկիր, եւ հանգեաւ յաւուրն եօթներորդի.

Վեց օր թորթէ, եօթներորդ օրը մ՚ թորթէր. ինչը որ վեց օրուան մէջ սարեցնէց Աստուած երկինքն ու երկիրը, ու եօթներորդ օրը հանգչեցաւ.

Ալեվը կիւն իշխէսին, եէսինճի կիւն իշխէմիէսին. զնրա ալեվը կիւնտե Ալլահ կէցիւ վե եէրի եա լամեսը, վե եէսինճի կիւն լահեվլանտը։

---

* Թէպէտ «՞րչափ տարի հարցման պատասխանը հայցական է, ու ե՚րբ հարցման պատասխանը ներգոյական է. բայց քանի մը տեղ խոտորում կը գտնուի. ինչպէս,

Շրջեցաւ ցխուս յաշխարհի յամ եբեսուն. փոխանակ ըսեւլու. ցամ եբեսուն։

Այս խոտորումը եւթի առնուան քերականութիւն դրողները չփոխած են կարծելով թէ հայցականը ներգոյականի ուժ ունենայ կամ մակբայ ըլլայ։

ԳԼՈՒԽ ԹՒ

ՄԱՄՆԱՒՈՐ ԳԻՏԵԼԻՔ ԱՆ ԲԱՑԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ, ՈՐՊԵՍ ԸՆԴ ՆԱԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՈՎ, ԿԱՄ ՆԱԽԴՐՈՎ ԽՆԴԻՐ Կ'ԱՌՆՈՒՆ։

Ընդ նախադրութիւնը տեսակ տեսակ նշանակութիւն ունի։

Ա. Լրբը որ խօսքը տարածում կը ցուցընէ, բայը ընդ նախդրով տրական խնդիր կ'ուզէ։

Անուն Քրիստոսի փառաւորեցի ընդ ամենայն պիղծս. Քրիստոսի անուանը փառաւորուի ամեն աչխարհի մէջ.
Քրիստոսուն խամ տիւնեանդըն տէօրթ թարաֆընտա իհթիշամնանըն։
Ամենայն եկեղեցիք ուղղափառաց, որք ընդ պիղծս են, մի են։
Շրջէր Յիսուս ընդ տաշտս եւ ընդ գիւղս, եւ ուսուցանէր։
Հրեայք ցրուեալ են ընդ ամենայն ազինաւոս։
Աւետարանն համատարած քարոզեցաւ ընդ ամենայն երկիր, ընդ ծով, եւ ընդ ցամաք, եւ ընդ կղզիս։
Եղեւ սով մեծ ընդ ամենայն երկիր։
Ստամբօլն ընդունի զկենդանութիւս, եւ բաժանէ զոյժ զօրութեան ընդ չօրս եւ ընդ անդամս մարմնոյն։

Բ. Ըն բայերը՝ որոնք որ մէկ տեղայ ուրիշ տեղ անցնիլ կը նշանակեն, ընդ նախդրով տրական կ'ուզեն, եւ աս նախդրիս տրականը աշխարհաբառի ու տաճկերէնի մէջ բացատականի ուժ ունի։

Մտէք ընդ նեղ դռնէն, զի անձուկ է ճանապարհն որ տանի ի կեանս.
Նեղ դռնէն մտէք, ինչու որ նեղ է ճամբան, որն որ տանի կորստեան կը դառնի.
Տար գտիտւտան կիրինիզ, զկրա (էպէտի) էօմիւրէ կէօթիւրէն եօլ էնսիզ տիր։

Որ ինչ մտանէ ընդ բերան, ոչ պղծէ զմարդ։
Դիւրին է մսկաղ ընդ ձակ ասգան մտանել, քան մեծատան յարքայութիւն երկնից մտանել։
Ընդ պրոնս ածեմք ի տուն զամենայն գոյս պատուականս եւ պիտանիս, եւ ընդ նոյն գարձեալ՝ եթէ ինչ անպիտան է, արտաքս հանեմք։
Ընդ ոչ գնայ արեգակն՝ տիւ է, եւ ուստի գնայ՝ գիշեր, ի վերին կիսագունեան եւ ի ներքինն։
Ընդ խորունկն ջրոյ լայն ոչ անցանէ։
Դաւիթ քարիւ եհար զձակատ պղծագործն, եւ եմուտ քարն ընդ ապաստարան ի ձակատն։
Եբրայեցիք եղեալ Յեգիպտոսէ անցին ընդ ծովն կարմիր։
Լայսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ կարկառել ընդ պատառհանն, խոնարհեալ նայել ընդ պատուհանն, ընդ ձեզ կորել, ընդ այլ ճանապարհ գնալ, ձիւծաղել ընդ ինք։
Գ. Այնպէս Ըսի նախադրութիւնն ալ նախդրիւ տրականով՝ բացառականի ուժ ունի։
Աստուած այնպիսի բարիս խոստացաւ, որ զանցանէ ըսի մարդկան.
Աստուած այնպես բաղխենք խոստացաւ, որ մարդոն տգէն վեր է.
Ալլահ էպլէ էյլիքլեր վատ էթմէ, քի ինսանըն ֆիքրինէն չօգ հօգարը տըր։
Արարածք ոչ երբեք անցանեն ըսի նեղել առմանս իւրեանց։
Գ. Կան քանի մը բայեր ալ՝ որոնք ընդ նախդրով տրական խնդիր կ'առնուն. ինչպէս, խնալ, ուրախ լինել, նախանձիլ, պրպտել, զբօսանալ, պտռնչալ։
Ծնողք ուրախ լինին ընդ յաջողակրնութիւն որդւոց.
Ծնողք կ'ուրախանան պղծոյ պատկ երիտասն վրայ.
Աթաղար էվլատլարընըն իլերլեմեսինէ սեվինիրլեր։
Վնասասէրն խնդայ ընդ կրճ։
Ցորժամ խնդամք եւ ուրախ լինիմք ընդ յաջողակս եղբարս, մասնակից լինիմք պատկաց նոցա։
ԶԱստուած բարկացուցանեմք, յորժամ ընդ բազմ պլշոց տրտմիմք։

Ոչ նախանձին բարիք ընդ չարս, այլ չարք ընդ բարիս։
Բազումք աքանչանային ընդ ծփնոխնեան սրբոյն Անտոնի։
Մանկունք փոքունք թողեալ զմեծամեծս, որք ոչինչ արժին՝ ընդ այն զարմանան։
Ե։ Նրբեամն ընդ նախադրութիւնը է նախդրի տեղ կը բանի։
Ցովհաննէս ունէր գօտի մաշկեղէն ընդ ձեռ իւր, այս ինչ ի միջս իւր։
Հայեաց ընդ երկինս եւ թուեաւ զաստեղս, եթէ կաբիցես թուել զնոսա, այս ինչ հայեաց յերկինս։

Գ Լ Ո Ւ Խ Ժ

Ա Ծ Ա Կ Ա Ն Ա Ն Ո Ւ Ն Ն Ե Ր Ո Ւ Ն Վ Ր Ա Ց

Խօսեցանք վերը թէ ածական անունները իրենց գոյականներուն հետ ինչպէս պիտի համաձայնին։ Հիմա կը ծնայ խօսիլ մէկ քանի մասնաւոր գիտելիքներու վրայ, որոնք երեք յօդուածով բացատրենք։

Յ Օ Դ Ո Ւ Ա Ծ Ք Ա

Բ Ա Զ Դ Ա Տ Ա Կ Ա Ն Ու Ն Գ Ե Ր Ա Դ Ր Ա Կ Ա Ն Ա Ծ Ա Կ Ա Ն Ն Ե Ր Ո Ւ Վ Ր Ա Ց

Վերը (էջ 139) ըսինք որ ածական անունները երեք աստիճան ունին, դրական, բազդատական, ու գերադրական։

Ա։ Բազդատականները աշխարհաբառ ու տաճկերէն լեզուի մէջ բացառական խնդիր կ'առնուն, ինչպէս,

Ամենէն պզտիկ աստղն ալ աշխըրքէս մեծ է։
Էն քիւչիւք եըլտըզ տա տիւնեատան պէյիւք տիւր։

Խայց գրաբառ լեզուի մէջ ւան նախադրութեամբ հայցական կ'առնուն :

Գլուխն պատուականագոյն է ւան գլխնայն մասուաս,
Գլուխը ամէն մասերէն առելի պատուական է.
Պաշ հէր էզալարտան զիւտէ գըլխիվէլը տիր :
Ջինէ գեղեցկագոյն ւան ղէրամբէ :
Իմաստութիւն պատուականագոյն է ւան գանձս պատուական :
Լուեին լաւագոյն է ւան գիրք քանս :
Շիք մեծագոյն յաւաքինութիւնս եւ կարեւոր ւան ընտրելութիւն :

Բ. Պրականներն ալ ւան նախադրութեամբ հայցական հոլով ենդիր առնելով բաղդատականի ուժ կ'ունենան :

Աչքն կարեւոր է ւան գլխնայն անդամս.
Ականջ ամէն անդամներէն առելի նրբիւոր է.
Կէօզ հէր էզալարտան զիւտէ իգիմիզը տըր :
Բարձր է Հայք ւան գլխնայն երկիր :
Առեւծ հզօր է ւան գլխնայն կենդանիս :
Շկունք մեծ են եւ յաղթանդամ ւան գլխնայն կենդանիս :
Ցեսիլ աչաց հաւատարիմ է ւան գլուխ անանցաց :
Ոչ է աշակերտ լաւ ւան դէմբրդապէտ նէ :

Գ. Նրբեւեմն գրականը բաղդատական կ'ըլլայ դրականին վրայ եւս մասնիկ աւելցընելով. ինչպէս,

Աստուած այժմ ւան գնայր եւս գինած է ի վերայ մեղաւորաց.
Ասպուած գնա հօրդ առելի գինած է գեղատուներուն վրայ.
Ալլահ շիմտի կիւնահգործարքն իւզէրինէ պիր փէտէրէն զիւտէ մէրհամէլի տիր :
Վատիար եմ ես ւան գրուն :
Դառնագոյն եմ ւան գնդէ :

Ասպէս կ'ըսուի նաեւ, եմ առաւել կամ առաւել եմ, եմ գոր :

Գ. Նրբեւեմն բաղդատականները ւան նախադրութեամբ հայցական հոլով ենդիր առնելու տեղ, միայն ոեռական կ'առնուն :

Տիգրան ամենեցուն Թագաւորացն մերոց Հարստագոյն եւ խոհեմագոյն էր. այս ինն՝ քան զամենայն Թագաւորս մեր Հարստագոյն եւ խոհեմագոյն էր.

Տէրքն մեր ամեն ինքնաւորներէն զբռաւոր ու խոհեմ էր.

Տիգրան ճշմի փառիշխլորմիզտան գուտրէվելի վէ ֆիրասէվելի խոի։

Ողջամ զքեզ Հայոց աշխարհ, հանուրց ընտանեաց վիճակին. այս ինն, քան զամենայն հիւսիսականս վհագոյն։

Իմաստասիրութիւնն փեղեցկագոյն եւ պատուականագոյն է ամենայն գործոց մարդկան. այս ինն գեղեցկագոյն եւ պատուականագոյն քան զամենայն գործս մարդկան։

Ե. Դրականը գերագրական կ'ըլլայ վլան ամեն մասնիկը գնելով, ինչպէս վերը (էջ 139) ըսինք։ Վայց շատ անգամ դրականին ու բաղդատականին քովը առաւելական անուն մը կամ մակբայ մը գնելով կը շինուի, եւ ասիկա աւելի գործածական է, ինչպէս մեր ընտիր նախնեաց գրքերուն մէջը կ'երեւայ։

Դանդաղելմը եւ վհերելը պիտի պարապիլ, թէ պէտ եւ կարի եւ յոյժ թեւթեւագոյնք իցեն.

Կարի գժուարին,	շատ գժուար,	չօգ էվեին.
Ցոյժ Համեղագոյն,	շատ համով,	փէք չօգ էվղէվելի.
Սաստիկ Հզօր,	շատ ուժով,	չօգ գուվվէվելի։

Ապականեալ սատանայն գժուարելով ի բաց վարէ եւ ղայթ համեղագոյնս ի կերակրոց.

Ա՛րուած սպասուածը ղըռնելով պուրս կու պայ շատ համով կերակուրներէն ալ.

Պօղուլմուշ միտէ էն լէզղէվելի եէմիքլերի տէ թեթեսինէ՛լիէ տըշարը վերիր։

Արիգական կարի վայելչագոյն է ի մէջ արարածոց։

Ցոյժ շատ է նախանձ։

Քակեցից, եւ կու գծամեծս շինեցից։

Տուր իմաստնոյն պատճառս, եւ իմասնագոյն կու լինի։

Ի գազանս այն է առաւել փքնդակ եւ խիստ, որ ոչն խառնի յերամս։

Ամենայնի- բնեղջիկ եւ զարմանալի էր տեսիլ փրկչին. ոչ կարի երկայն, եւ ոչ փոքր որ արհամարհելի թուի տեսողացն, այլ չափ հասակաւ։

Զ. Լրբեան ալ գերադրական կ'ըլլայ նոյն բառը կրկնելով։

Ամենայն պարզանաց պարզանւտ խոնարհութիւն է։

Խմաստունն Սողոմոն առնայնոտնէն առնայնոտնեանց անուանէ զաշխարհ, եւ անոպէտ անոպեաց։

Կ'յսպէս կ'ըսուի նահա՝ ապա առաւ. առաւպելաց առասպել։

ՅՕԳՈՒԱՆՆ Ը

ԱՅԱՆՑԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐԸ ԳՈՑՈՒԱՆՆԵՐՈՒ ՀԵՑ ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ՀԱՄԱՁԱՅՆԻ։

Ա. Այր լեզուին մէջ հասարակօրէն ածականը գոյականէն յառաջ կը դրուի, ու նախդիրն կը հոլովի, ինչպէս յառաջ շատ տեղեր գրեցինք։ Նայց երբեմն, մանաւանդ ընտիր գրուածներու մէջ նախադաս ածականը կրնայ գոյականին հետ համաձայնիլ կամ մէկտեղ հոլովիլ։

Խոստովան լինցուք զգաղանիս սրտից մերոց ձանձկութիւն Աստուծոյ։

Փոխեցին զփառս անեղին Աստուծոյ ի նմանութիւն պատկերի եղծանելի մարդոյ։

Բ. Վրանի մը միւսանկ կամ երկուանկ ածականներ ալ կան, ինչպէս է առաքը, մեծ, փոքր, հին, քաջ, լաւ, եւ այլն, որոնք նախադաս եղած առեներն գրեթէ միշտ կը համաձայնին. միայն յոգնակի ուղղականին ու հայցականին մէջ ամենեւին չեն համաձայներ։

Նախանձ կալցուք քաղքեաց փոքունց եւ առաքինասէր վարուց.

Աղքի փոքունէր փոքնելոս ու առաւելնի վարք ունենալոս քաղցնան ունենանս.

Էմի ամէ իշխէմէյէ, վէ ֆաղիւէթլի հերաքէթիմիզ օլմայա գայրէթիմիզ օլսուն:

Պաս Թագաւորն Հայոց գեղ մահու արքունեաւ ըստ քուն նեբանի եղոյ ի կենցաղոյս:

Ատուած ընդ փոքու համբերողնեան զսիրելեացն պարգեւէ զպակաս:

Մոլութիւնք առանց ձեռն աշխատողնեան եւ քրտանց մեկուսանալ ի մարդոյն ոչ կամին:

Կարճամիտք ի փոքուն վշտաց խոտանային, եւ կարծեն Թէ անհամբերելի վիշտ եղն ի վերայ նոցա:

Սեղեւկիոս հնազանդեցոյց զՊարթեւս ձեռաս պոպէրացնա:

Գ. Հետագաս ածականը, ինչպէս տեսանք, իր գոյականին հետ կը համաձայնի ու միտեղ կը հոլովի: Այլ կը գտնուի քանի մը տեղ, որ չհոլովիր:

Քրիստոս Նազմաբ երէսօրեայ զըռնուելիւն մահու եղոյծ. այս ինչն երկբօրեայ Թաղմամբ:

Թագուհի ի սրբոց խոռովէ վայրենի շատանային. այս ինչն վայրենի խոտովք:

Քան զամենայն սրբաշնա պէտէ պատուականագոյն մարգն էր. այս ինչն քան զամենայն զգալի արարածս:

Ինչպէս կ'ըսուի նաեւ՝ ջրէնս ապուռնէ, ընտանաս ապուռնէ, պահաս ձկնայ:

Գ. Թէ որ ածականին ու գոյականին միջ ուրիշ մասն բանի մտնէ, երբեմն նախդիրը երկուքին վերայ կը դրուի ու կը համաձայնին *:

---

* Թէպէտ ընտիր նախնիք ածականի ու գոյականի միջ շատ քիչ տեղ ուրիշ մասն բանի կը գտնեն, բայց ի ստացական գերանունները:

Աբէլ ի հարթավայրին իւրմէ սպանանի չեղբօրէն.
Աբէլ էր հարթավար եղբօրէն կը սպանուի.
Աբէլ քէնտի էօզ գարտաշընտան էօլտիւ:
Ադամ ղրէականն կորոյս զիմաս, եւ գտատպարտեալ անկաւ յայս երկիր անէծից:
Սողոմոն զիմաստութիւնն խնդրէ յԱստուծոյ, վասն որոյ ընծայեցաւ առնու յԱստուծոյ պարտաւաբար ընծա- րէս. այս ինձն, զլօղը բարիս:
Ցոյս փառաց եւ պարգեւաց ապաւէնդուռն են պատ- ճառ գոնիոյ մանկագունիցն:
Զանցելոց մեր կենաց զծուլութիւն ի բաց ընկենցուք:
Սպանցուք ընդդեմ մեր չերկիւղութիս:

Ե. Նրբեմն ալ նախդիրը չկրկնուիր ու չհամա- ձայներ:

Որ վիպաբանն ունի ասէ, ոչ խնդրէ զնովն:
Ով որ կապաբանալ սէր ունի, էր բանը չընդունիր.
Քիմիկքի թէքմիլ մուհապպէթի վար սրը, քէնտինէ փարզ օլանը արամազ:
Զմաքսնականն բարւոք է տալ կարօտելոց զմարմնական պէտս:
Ո՞ւր մեր վարժարանք է ընծաւորական պատրաստեալ հրամանաց. այս ինձն ի թագաւորական հրամանաց:
Ցարչռանականն բողոքել ապեան:

Զ. Նրբ որ նախադաս ածականները շատ են, եր- բեմն նախդիրը ամենուն վրայ ալ կը կրկնուի, մանաւանդ՝ թէ որ ե- շաղկապով կապուելու ըլլան:

Ի հիմար եւ յանխրատ խնդրոյ ծնանին կռիւք:
Ի բարի եւ յաղնուական ազգէ ես դու:
Ցորժամ թիւրեսցին շունչք հողմոյն անշնդպայնոց չընտանի եւ ի բնաւոր ճանապարհաց, յաղեսս եւ ի փապարս ստորերկրեայս, հարկ լինի սասանել երկրի:

Ե. Երբեմն ոմանք վերջաւորած կամ ոմանց զօրութիւն ունեցող գոյականներուն սեռականը ածականի տեղ կը գործածուի։

Դատել զոք մահու խայտառակութեան.
Խայտառակ մահով մեռցնել.
Բերել էօլիւմ իւր պիր քիմնէյի գաթլ էթմէք։
Եթէ ոչ խլեսցիք զննդեան չար սովորութիւնս, ոչ կարէք ընդունել զսերմն, որ ի ձեզ պտուղ տայցէ ղէթպէրութեան. այս ինձն որ տայցէ ի ձեզ պտուղս օգտակարս։
Խօսել բանս պաճառութեան. այս ինձն զառն բանս։

Ա. Յսպէս կ'ըսուի նաեւ նոյն պաճառութեան. այս ինձն, թոյն զառն. ողբի սգաճառութեան. այս ինձն, ստահակ որդի. ի ջրբէս չարեաց մտաբերել։

Բ. Կան քանի մը գոյական անուններ որ ածականի տեղ կը բանին։

Սուրբ Սահակ Թարգմանեաց զաստուածաշունչ կտակարանս ի յոյն լեզուէ ի հայ բարբառ.
Սուրբ Սահակ ասորւածալաշունչ նահապետը յոանաբէն լեզուէն հայերէն ըարբառեց.
Ազիզ Սահակ Թէվրատը բոմի լիսանտան էրմէնի լիսանընա Թէրճիւմէ էթմի։
Սուրբն Ղուկաս գրեաց զաւետարանն ի լեզու ասորի, եւ սուրբն Յովհաննէս ի լեզու յոյն։
Մովսէս ջուր բղխեցոյց յանապատին յապառաժ վիմէն։
Ջուր անդրանիք սէրտ չբեկանէ այս ձայն ահարկու.
Ո՛ր դարէ սէրտը վշխոցներ առ անառոր յոյնը.
Պու էօվիւլիւ սէս Հանկը Թաշ եիւրէկի գօրգուԹմազ։

ՅՕԳՈՒՆՔ

ՄԱՍՆԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱ։

Անանական անուններուն իրենց գոյականին հետ համաձայնութիւնը վերը (էջ. 148.) գրեցինք։

Ա. Անանական անունները բացառական խնդիր կ'ուզեն։

Իւրաքանչիւր ոք է չէնջ ընկերին հաճոյ լինի վասն շինութեան.

Զնոսին ամենեքեան ալ ընկերքն հաճոյ ըլլայ, ինչպէս չէնջը հաճոյ.

Սիմոնէն հէր պիրինիզ էյի իպրէթ իչին այագատաչընա մնգպաւլ օլսուն։

Ո՞ոք է մանկանացուացս ունիցի կեանս անտրտում։

Ոչ ոք է մարդկանէ բաւական է անձին իւրում, այլ կարօտ է ընկերին օգնականութեան։

Ընտուած ոչ է հեռի յիւրաքանչիւր ումեքէ է մէնջ։ Պատասխանի ետուն նմա ումանք է պարտական։

Բ. Կ'ըսինպէս հասարակ անուններուն ալ, որոնք մասնական անունի ուժ ունին, բացառական խնդիր կ'ուզեն։

Մեծն է չէնջ եղիցի ձեր սպասաւոր։

Բազումք յաղթապաց եւ հաց իսկ ոչ ունին։

Ի պատուիրանազանցութեան գտեալ առաջինն է մարդկանէ ի դրախտէն արտաքս անկաւ։

Ըլլսպէս կ'ըսուի պահասախօսքս չերէսասարքաց, նմոսոք է քահանայ։

Գ. Լրբեան ալ սեռական կամ տրական կը դրուի։

Վաղարշակայ միաբանեալ վքաջս Հայոց, խաղայ ի վերայ Մակեդոնացւոց.

---

* Լրբեան բացառականի տեղ սեռական կ'առնուն։ Եւ նա է մի նոցանէ, այս ինչ, ի մի ի նոցանէ։

Վաղաբըշակ Հայերուն թագը ինքնելով, Մակեդոնացոց վրայ կ'երթայ։

Վաղարշակ Երմինիկերին Էշակհերների թօփ էտիպ՝ Մակեդոնիայելյարը իւզերինէ եիւրիւշիւշ էտէր։

Մշակ ի գարնանային եղանակս զգործս ի ձեռս առեալ զևստաքոյնս անդաստանաց փուճայ կակղել։

Ջվիճասակարս խոտոց արմատաքի խլել։

Ցընտիրս չէրմոց մերոց թաղեա զմեռեալս քո։

Այս օրինակներէն կ'երեւայ որ շատ տեղ ասոնք ածականի ուժ ունին, ինչու որ կունայ ըսուիլ ոմանք է մարդիկնէ կամ մարդկէ ոմանք. ասոնցինն է մարդկանէ կամ առնչին մարդոց. քաղաքի յոգնացոց կամ քաղաքի ազգացի. գնացը Հայոց կամ գնացը Հայոց. գնացոգացնա անգնացոգնաց կամ գնացոգացն անգնացոգնաս, եւ այլն։

Գ. Ա՝ասնական անունը ինչ հասարակօրէն իր գոյականին հետ կը համաձայնի։ (Տե՛ս երես 149)

Ի բարերար արարչէն չար ինչ չէք եղեալ, եւ չէք ինչ չար, որ բնութեամբն չար իցէ.

Բարերար արարչէն՝ չար բան մը եղած չէ, ոո չար բան մը չկայ, որ բնութեամբ չար ըլլայ.

Էյլիքսար Լաներըտան՝ քէօթիւ շէյ օլմամըշտըր, վէ քէօթիւ շէյ եօգ տուր քի զաթըտան քէօթիւ օլսուն։

Նախանձոտն յորժամ տեսանէ զայլս բարւոյ խնդ գիպեալ, հաշի եւ մաշի։

Ուսո զբերան քո խօսել զչար ինչ, որ իցէ ի սիրտ քո։

Մեր կեանքս որպէս է չոքչանին խնդէ ընթանայ առ իւրաքանչիւր ընտանի կատարած։

Ե. Անրեւեմն ալ չհամաձայնիր։

Մարմին որ չոխոռ ինչ վտանգի, զվիճասակարն բաղձայ եւ ոչ զօգտակարն.

Մարմինը որն որ հիւանդութիւնէն մը վտանգի դէպ կ'երթայ, քաւսակրը կը բաղձայ, չէ նէ օգտակրը.

Մարազտան թէհլիքէ իչինէ տուշմուշ վիճուտ, եօգ քի փայտալը՝ իլէ զարարլը (չէյլէր) արզուլէր։

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ, Ջինի առաջ ինչ. Մէկ հանի պարկէն եղբը. Պիր գաչ երլեան սօնրա։ Յետ աւուրց ինչ. Մէկ հոն օրէն եղբը. Պիր գաչ կիւնտէն սօնրա։

Զ. Լրբեան ինչ մասնական անունը զարդի տեղ կը գրուի։

Եթէ հնար ինչ է, ընդ ամենայն մարգկան զհաղա-
զուրթիւն կալ ջնք.

Թէ որ կարելի է նէ, ամեն մարդու հետ խաղաղու-թիւն ունեցէք։

Էյէր գապիլ իսէ, հէր ատէմ իլէ պարըշզ գալընըզ։

Մինթէ դու մեծ ինչ ըզք իցես քան զՀայր մեր Աբրահամ։

Սկիզբն արգելոյ զարկուրթիւն այս ինչ է. Յորժամ
ոք լուիցէ ինչ, եւ շարժիցի սիրան, ոչ խօսեացի
ինչ, այսպէս անցանէ բարկուրթիւնն *։

Է. Ի-բռաճանչ-ը բառը չՀոլովիր, բայց Թէ որ պէտք ըլլայ, ուղղականը սեռականի ու տրականի տեղ կը բանի։

Ողջոյն տուր սիրելեաց իմոց ի-բռաճանչ-ը յանուանէ.
այս ինչն իւրաքանչիւրոց.

Իմ սիրելիներս ամենան ալ անուանով բաչե- պոռ։

Պէնիմ սեվգիլուլերիմի Հէր պիրինին իսմի իլէ սե-
լամ վէր։

Բաժանէ ի-բռաճանչ-ը, որպէս եւ կամի։

Նայց վերջի դարերուն հեղինակները կը Հոլովեն։

ԳԼՈՒԽ ԺԸ

ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ

Վերը (երես 151) տեսանք Թէ ցուցական ու ստացական դերանունները իրենց գոյականին հետ ինչ-պէս պիտի համաձայնին։ Հոս կը մնայ խօսիլ քանի մը հարկաւոր գիտելիքներու վրայ։

---

* Ինչ իբրեւ հարցական նախդրիւ կը Հոլովի։ Բայց իբրեւ մասնական անուն չՀոլովիր, ինչպէս աս օրինակին մէջը

Ա. Այս մակբայները ասպէ, անպէ, ասա, անդ, շատ անգամ ցուցական դերանուններու տեղ կը բանին։

Ցաշխարհի ասպ նեղութիւն ունիցիք. այս ինձն յայսմ աշխարհի.
Ես աշխարհիս մէջ նեղութիւն պիտի ունենամ.
Պու ճիհանտե սրգլէթինիզ օլաճագ։
Ցանկամ ելանել ի մարմնոյ ասպէ. այս ինձն յայսմ մարմնոյ։
Եղիցուք յաշխարհէ ասպէ օտար. այս ինձն յայսմ աշխարհէ։

Բ. Այս մակբայները շատ տեղ դիմորոշ յօգերու տեղ կը դրուին։

Ցիսուս առաքեաց զերկուս յաշակերտաց անպէ. այս ինձն առաքեաց զերկուս յաշակերտացն.
Ցէսուս ալ էրթանէրէն երկուքը իրկեց.
Ցիսուս շայիրտլէրինին իքիսինի եօլլատը։
Թադէոս մի յեւթանասնից անպէ, եկն յԵգեսիա բժշկել զԱբգար. այս ինձն յեւթանասնից։
Որ սեղանոյն պաշտօնեայք են, ի սեղանոյ անպէ ուտեն. այս ինձն ի սեղանոյն։
Ի պտղոյ անպէ ծառն ճանաչի. այս ինձն ի պտղոյն։
Նոյ այր արդար եւ կատարեալ էր յազգի անդ իւրում. այս ինձն յազգին իւրում։

Ըստպէս կ'ըսուի նաեւ՝ յայգնէ ասպէ յայսմանէ. ի ժամանակի ասպ յայսմի։ Փոխանակ ըսելու յայգնէս յայսմանէ. ի ժամանակիս յայսմի։

Գ. Այս, այդ, այն ցուցական դերանունները երբեմն եզակի ձայնով յոգնակիի տեղ կը գործածուին. այսպէս.

կ'երեւայ։ Իսկ էրէ, էրթ, էրթէ, էրէ, իր մասնական անուանէն կ'ելլեն որ հասարակօրէն աշխարհաբառ կը բանին։

Տարերքս այս հուր, ջուր, օդ եւ հող, խառնեալ են, եւ առանձին ուրիք ոչ երեւին. այս ինձն տա- րերքս այսօրիկ:

Ա՛ պարբերէրբ՝ երկիր, ջրերը, օդը ու հողը, խառ- նուած են, ու մինակ տեղ մը չեն երեւար.

Պաւ էօնսիւրէր, ամէչ, սուս, հավա վէ թօփրագ, գարբշըդ տըղլար, վէ այրըճա պիր եէրտէ կէօ- բիւնմէղէր:

Ընքս այս ծառայք Աստուծոյ բարձրելոյ են. այս ինձն արքս այսօրիկ:

Ընքս այս խռովեցուցանեն զքաղաքս մեր:

Դ. Որ յարաբերական դերանունը իր յարաբերեա- լին հետ թուով կը համաձայնի, այս ինքն՝ Թէ որ յարա- բերեալը յոգնակի է՝ յարաբերականն ալ յոգնակի կը դրուի. իսկ Թէ որ յարաբերեալը եզակի է յարաբերա- կանն ալ եզակի կը դրուի. ինչպէս,

Երէիր՝ որ ըմպիցէ զանձրեւ բազում անգամ, ծնանի արդիւնս շահեկանս: Հոս յարաբերեալը Երէիր եզակի ըլլալուն համար, որ յարաբերականն ալ եզակի դրուած է:

Ե. Յարաբերականը ամէն հոլով ալ կրնայ դրուիլ հարցմանը համաձայն: Մասնաւորապէս որ անուն բայի է՝ ուղղական պիտի դրուի, Թէ որ խնդիր սեռի՝ հայցական. իսկ Թէ որ խնդիր բնութեան է, բայը ինչ հոլով որ կը պահանջէ, ան հոլովը կը դրուի:

Տեղի՝ որ աւազին է, յստակ եւ քաղցրահամ բղխէ զջուր: Հոս որը անուն բայի է, անոր համար ուղ- ղական դրուած է:

Ան պէսը՝ որն որ աստուած է, յապաւ ու անուշ ըլ- լը կը խրխէ.

Գումիւս եէր պէրրագ վէ Թամիը սու չըգարըր:

Այր մի էր Յերուսաղէմ, որոյ անուն էր Սիմէոն: Հոս յատկացուցիչ ըլլալուն համար սեռական դրուած է:

Որ ոչ հատուցանէ ըստ գողացուն, ոչ ընդունի թո-
ղութիւն յանիտեան: Հոս խնդիր սեռի է, անոր
համար հայցական դրուած է:

Զամենայն կերակուրս, յորմէ ոչ գարշիս, կեր անե-
խիր:

Ցիշատակ հեղգութեանն որով զժամանակն ծախե-
ցաք, զմիտս խոցոտէ:

Պատուական քան զամենայն մասունս զգայութեան
մարդոյն գլուխն է, յոր ուղղին է գանձեալ, եւ
յորմէ լուսատես աչքն:

Եղեւ ուրախութիւն ամենեցուն եղբարցն նորա՝ որ
էին ի Սինուէի:

Ծով մեծ է եւ անդորր, յորմէ են ձկունք, որոց
ոչ գոյ թիւ:

Բազում արմատք են յերկրի, ըստ հմուտք ի բժըշ-
կաց կենաց դեղս առնեն:

Ցամենայնէ՝ յորոց օրինէն Աստուծոյ հրաժարեցու-
ցանեն զմեզ, պարտ է ժուժկալ լինել:

Զ. Հարաբերականը իր յարաբերեալէնետքը կը
դրուի, ինչպէս յայտնի է աշխարհաբառէն ու վերը
դրուած օրինակներէն: Ասոնց դրաբառ երբեմն ընտիր
գրուածներու մէջ յառաջ ալ կը դրուի:

Որ քան զամենայն տկար է ինձ, զերկասիրութիւն
պատուէ. այս ինդ մեղու՝ որ քան զամենայն
տկար է:

Մեղրն որ առնէն պակ է, շատ աշխատիլ կը պէտ.

Ախը, քի հէփսինտէն զիատէ զայրէք (պիր հայվան)
տըր, չօգ չալըշմայը սէվէր:

Ո՞չ ապաքէն աշխարհս Աստուծոյ է, եւ որ ինչ միան-
գամ յաշխարհի վայելումն են. այս ինդ վայելչու-
թիւնքն, որք են յաշխարհի:

Երկինք եւ երկիր եւ որ ի սմա լինելութիւնք, որպէս
թէ գրով եւ բանիւ պատմեն զիարս Աստուծոյ.
այս ինդ երկինք եւ երկիր եւ լինելութիւնք որք
են ի սմա:

Եթէ փառաւորի մի անդամն, խնդան ամենայն անդամքն ընդ նմա, ասէ որ Քրիստոսիւն խօսէր Պաւղոս. այս ինչն ասէ Պաւղոս, որ խօսէր Քրիստոսիւ *:

Ի Նրբեմն յարաբերեալը զօրութեամբ կը դրուի, ու յարաբերականը յարաբերեալին հոլովը կ'առնու, ինչպէս վերը (էջս 174) յատկացուցչին վրայ ըսինք:

Որում խնդրէ ի քէն, տուր. այս ինչն տուր այնմ՝ որ խնդրէ ի քէն:

Ով որ եղջէ (քան մը) կ'ուզէ պոռ:

Քիմքի սէնտէն (սիր չէյ) իսթէրսէ, վէր:

Որ բամբասէ՝ կորուսանէ զանձն իւր, եւ ըրդ լսեն ի նմանէ. այս ինչն կորուսանէ զանձն իւր, եւ այնոցիկ որք լսեն ի նմանէ:

Լինիցես միայանկաց, եւ ապաշխարեսցես վասն որոյ գործեցեր. այս ինչն ապաշխարեսցես վասն մեղացդ զորս գործեցեր:

Որոյ լսեն եւ չպահեն ի մտի, մեղադրէ սատիկս այս ինչն, սատիկս մեղադրէ այնոցիկ որք լսեն եւ չպահեն ի մտի **:

---

* Երբ որ այսպէս յարաբերականը իր յարաբերեալին յառաջ դրուելու ըլլայ, շատ անգամ հոլովը կը փոխէ, ինքը յարաբերեալին հոլովը կը դրուի ու յարաբերեալն ալ յարաբերականին. ինչպէս,

Մարդիկ մնաւորք եւ բանաւորք տեսանելով զերկինս եւ զերկիր, եւ զբ է նոսա զբանչելագործութիւնք, փառաւորեն զարարչն. այս ինչն տեսանելով զերկինս եւ զերկիր, եւ զբանչելագործութիւնսն որք են ի նոսա. եւ այլն:

Հայելով յաչխարհիս մնաւնս, եւ որ է նոսա զանազանութիւնք են, զարուեստսագէտն գովեցոյց վասն իմաստութեան հանճարոյ. այս ինչն հայելով ի մնաւնս աշխարհիս, եւ ի զանազանութիւնս որք են ի նոսա. եւ այլն:

Ջբբ վասն Կառնոսի եւ Ուրամազդայ պատմութիւնք իցեն, ամաչեմ ասել. այս ինչն ամաչեմ ասել զպատմութիւնսն որ վասն Կառնոսի եւ Ուրամազդայ:

** Երբեմն յարաբերեալը յարաբերականին հետ կը համաձայնի. ինչպէս,

Ջոմինայն ինչ զոր առ Ցեր, բնակէ յանձինս վասաց եւ անխրատից. այս ինչն ամենայն ինչ զոր առ Ցեր. եւ այլն:

Ը. Երբեմն յարաբերականին եզակին յոգնակիի տեղ կը գործածուի, մանաւանդ ուղղականի ու հայցականի մէջ։

Ոչ ի հանգստեան են, դուն ուրիք յիշին զԱստուած. այս ինչն որք ի հանգստեան են. եւ այլն։

Որոնք որ հանգոյն ձեզ են, Աստուած տէչ կը չիշէ.

Բահաթլըզ իչինտէ օլան Ալլահը փէք սէչրէք խաթրընա կէթիրիր։

Եթէ զառաջինն ըզ ասացաք, յանձին ցուցանեմք. այս ինչն զորս ասացաք։

Խմաստութիւն զորդիս իւր բարձրացոյց, եւ պաշտպան լինի այնոցիկ որ խնդրեն զնա. այս ինչն, այնոցիկ որ խնդրեն եւ այլն։

Թ. Յարաբերական դերանունը երբ որ սեռական հոլով կը դրուի կամ յատկացուցիչ կ'ըլլայ, իր յատկացեալէն կամ յարաբերեալէն յառաջ դրուելուն համար նախդիրը շատ հեղ իր վրան ալ կը դրուի։

Ո՞ջ սա է Յիսուս, ըզոյ մէք գիտեմք զնայր ե՞ զնայր.

Ա՛ Յեհոա՛ը ՚ջ ծ, որոնն ինձ հայրը ա՛ հայրը քեզնէ.

Իսա պու տէչիլ մի տիր, քի պիզ օնուն փէտերինի վէ վալետէյնի թանըրըզ։

Գտանէք յաւանակ մի, յորոյ վերայ ոչ ոք ի մարդկանէ նստաւ։

Վայ մարդոյն այնմիկ, յոյր ինքն գայցէ գայթակղութիւն։

Ա՛յսպէս կ'ըսուի նաեւ ըզոյ զքոյ առնուն. ըզոյ զքոյ առնուն։

Երբեմն ալ յարաբերականը յարաբերեալին հետ կը համաձայնի.

Զգեր Աբեմի ,քարինս Դաւթի եւ ամենեցուն որք ընդ արքային Դաւթի. այս ինչն ամենեցուն որք էին ընդ արքային Դաւթի։

Երբեմն յարաբերեալը յարաբերականին յառաջ ալ վերջն ալ կը կրկնուի, կամ յարաբերեալին նշանակութեամբ ուրիշ բառ մըն ալ կը դրուի։

Եհան երիվր բանջար խոտոյ , որոյ սերմն նոր ի նմին։
Յորոց եւ իմաստունքն առեղ տուեալ փախչին ի նոցանէ։

Ծ. Հարաբերական դերանունը էական բայով մասնական անունի ուժ կ'ունենայ. ինչպէս աշխարհաստաղ կ'ըսենք. Մարդ կայ որ պահէր վիճակ ոսոխ, իբր թէ ըսել է, ոմանք:

Ի միոյ հօր որդիս է որ հնազանդ եւ հպատակ է հօրն, եւ է որ չարագոյն քան զսատանայ.

Մէկ հօր ըսելիքներուն մէջ կայ որ հօրը հնազանդ է, կայ ալ որ սատանային ալ ըսէ է.

Պիր փէտէրին եվլատլարընըն իչինտէ պազըսը պուլունուր քի փէտէրինէ իհտաաթ օլսուն, պազըսը տա պուլունուր քի էհլիթանտան զիատէ քէօհթիւ տիւր:

Ի տան մեծի են անօթք՝ որ ի պատուի են, եւ են որ յանարգութեան:

Սողնոց՝ գնօշիւն միայն զմարդոյն առեալք, է որ ի ծակս, է որ ի սորս, եւ է որ ընդ փապարս երկրի մտեալք զօղեն:

ԾԱ. Խրբեմն էական բայը ներգործութեամբ չդրուիր:

Ծողովեցին, որ շատ, որ սակաւ. այս ինչն էր որ շատ, եւ էր որ սակաւ:

Որը շատ որը փէչ ծողվէցին.

Պազըլարը չօգ, պազըլարը ազ տէվշիրտիլէր:

Հանապազ մեզանչեմք, որ խորհրդով, որ բանիւ, որ լսելով, որ տեսանելով:

ԾՒ. Շատ տեղ յարաբերական դերանունը ու իր բայը զօրութեամբ կը դրուին:

Եահս Ցիսուս այր մի Մատթէոս անուն. այս ինչն որոյ անուն էր Մատթէոս:

Ռողջոյ է առ Աստուած խաղաղութեան առ եղբարսն խաղաղութիւն. այս ինչն խաղաղութիւնն՝ որ լինի առ եղբարս, է բողջոյ խաղաղութեան որ լինի առ Աստուած:

Փայտն զգործով մեզն, եւ եղէգն զբանիւ յանցանսն ցուցանէ. այս ինչն փայտն ցուցանէ զմեզն՝ որ լինին գործով, եւ եղէգն զյանցանսն՝ որ լինին բանիւ:

ԳԼՈՒԽ ԺԲ

ԴԻՄՈՐՈՂ ՅՕԳԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ։

Ա. ԴԻՄՈՐՈՂ յօգերը «, դ, ն, դերանուններուն արմատն են։ Ը֊սոնցմէ «՝ առաջին դէմը, դ՝ երկրորդ դէմը, ն՝ երրորդ դէմը կը ցուցընէ, ինչպէս առաջին մասին մէջ (էջ« 34.) ըսինք։

Ը֊ս դիմորոշ յօգերը երեք կերպով կը բանին։

Բ. Ա՛Էմ էական դերանունի տեղ. ինչպէս,

Ոչ բաւեմք արարածք զարարչէն պատմել. այս ինձ ՚ի արարածք«.

Զինչ ի լրնալ դնի, ոչ աբարած ենի, աբարչին վբայ պաշտել։

Պիշ քի եարատըմիշ ըզ, եարատարծրտան էօթիւ֊ բիւ նագ էթմէկէ գատըը տէկիլիլը։

Պարտ է մեզ ոչք կարողք« եմք, բառնալ զսկա֊ բուելիւն հիւանդաց. այս ինձ մէք՝ որ կարող եմք։

Ինձ հօր« լուարուք, որդեակք. այս ինձ ինձ որ հայր եմ։

Զարթուցեալք« ի հանգստեանէ քնոյ, ահիւ եւ դո֊ ղուելամբ կացցուք յաղօթս. այս ինձ մէք՝ որ զարթեալք ի հանգստեանէ քնոյ։

Մի՛ հեղգասցուք մեղաւորք« առ Ա֊ստուած. այս ինձ մի՛ հեղգասցուք մէք՝ որ մեղաւոր եմք, դառնալ առ Ա֊ստուած։

Նախատինք եղաք քրիստոսի քրիստոնեայք«. այս ինձ մէք՝ որ քիստոնեայ եմք։

Ինչպէս ասոնք օրինակներէն կ՚երեւայ, շատ անգամ այսպիսի խօսքերուն մէջ էական բայն ու յարաբերա֊ կան դերանունը զօրութեամբ կ՚իմացուին։

Հատո ինձ զոր պարտիսք. այս ինչն զոր դու պար-
տիս:
Տ՛ո՛ր ինձի, ինչ որ պոռն պարպոսիան է.
Պօրձունու պանա էօտէ:
Ոչ գիտեմ զինչ խօսիսք. այս ինչն զինչ խօսիս դու:
Մեռար անմահդ եւ զմահացեալս նորոգեցեր. այս
ինչն մեռար դու՝ որ անմահ ես, եւ զմահացեալս
նորոգեցեր:
Որ կնայէ ի գաւազան, առեայ զորդի իւր, իսկ որ
սիրէն, կնամով խրատէ. այս ինչն իսկ նա որ սի-
րէ, կնամով խրատէ:
Ով որ ֆաւալանին կը խնայէ, էր պըղն կէրէբ, էսկ ովվ որ
կը սիրէ, ազդօ-ղ-ընէ՞ն կը խրատէ.
Քիմքի չջպղընը էսիրկէր, էվատրնը սէվվիզ, վվ
քիմքի սէվվեր էսիրկէյերէք տօգանըը:
Որ համբերեսցէն խափա, նա կեցցէ. այս ինչն նա,
որ համբերեսցէ:
Զոր ասէն, այսպիսի ինչ է. այս ինչն զոր ասէ նա:
Գ. Նրկրորդ ցուցական դերանունի տեղ:
Սիրելով զմիմեանս կատարի խաղաղութիւն աշխար-
հիս. այս ինչն խաղաղութիւն այսր աշխարհի:
Մէկզմէկ սէրէվվ ատ ալէռւթէս խաղաղ-ընէ՞նը պէղը
կո՞ ֆայ.
Պիրիսպիրիմիզն սէվվյիլէ տիւնեանըն բահաթլըզը
թէքմիլ օլուր:
Նիւթական հաւր ի նիւթոցն նուազեալ շինչանի. այս
ինչն այս նիւթական հաւր. եւ այլն:
Նախ արարածքս եղեն, եւ ապա մարդն ստեղծաւ.
այս ինչն նախ այսոքիկ արարածք եղեն. եւ այլն:
Զոր ասէս, այսպիսի ինչ է. այս ինչն զոր ասէ սա,
այսպիսի ինչ է:
Ի մնանէիք կարող էք զբոլորն ճանաչել. այս ինչն
յայդմ մնանէք:
Եթէ կարէիք կրնաք անոնք ալ ճանչնալ.
Շու փարչատան հէվսինի տէ թանըյապիլիը սինիզ:
Քառասուն թիւք ի հինգ ուղիից աւարտի:

Որ նգիւտ լինիլ ոչ ունի. այս ինն այն որ եղեւ, ոչ նուա լինի։

Ընդհանուր ծագումը ոչ ոք ստուգէ։

Ամբի օվկեան տուաք, թեչքուար օդանաւը նստուտաք։

Դ. Երրորդ սահմանական դիմանունի անդ։

Կամաք ոչ բնաւ ախորժէ զերծանալն. այս ինն կամք մեր.

Մեր կանոն անհնարին ձեռնադրէ պնդել։

Կնոջմեմուշ նեմեխար օվկեանիը խոթեմեղ։

Ի գարնանային եղանակս ամենայն զգայութեանցքս զուարճանամք. այս ինն ամենայն զգայութեանցք մերոյք։

Ծանկնա զգլուխ, զի խորշակ սաստիկ է ի լերինդ. այս ինն ծանկնա զգլուխ քո, զի խորշակ սաստիկ է ի լերինդ յայդմիկ.

Գլուխդ ծոցի, ինչու ոչ ես ընդ սոսկալի դաւ է.

Գաւիա պաշտնը, զերբա շու տաղնն խաչերինսեչ շիտ տեղլն սըճագ վար տըր։

ԳԼՈՒԽ ԺԳ

ՋԱՆԱՋԱՆ ԳԻՏԵԼՒՔ ԲԱՑԵՐՈՒՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ։

Ա. Ներգործական բայերուն խնդիր սեռին հայցական կը դրուի, ինչպէս վերը խօսեցանք։ Թէ որ ներգործական բայը կրաւորականի փոխուելու ըլլայ, ներգործական բային խնդիր սեռին՝ կրաւորականին անուն բայի կ'ըլլայ. եւ ներգործականին անուն բային՝ կրաւորական բային բացառական հոլով խնդիր սեռի կ'ըլլայ։

Հեմանոսք պաշտեցին զարեգահն եւ զլուսին։ Արեգականն եւ լուսին պաշտեցան ի հեթանոսաց։ Ըստ առաջին պարբերութեան մէջը հեղհանոսք անուն բայի է պաշտեցին ներգործական բային։ Իսկ երկ-

որդ պարբերութեան մէջ գարձեալ հերհաւասը խնդիր սեռի եղած է պաշտեցան կրաւորական բայից: Այդպէս պէս պրէֆքն է– պըշտեցին սեռի պաշտեցին ներգործական բայից: Կարձեալ նոյն բառերը անուն բայի եղած են պաշտեցան կրաւորական բայից:

Ճառագայթք արեգական լուսաւորեն զաշխարհս:
Աշխարհ լուսաւորի ի ճառագայթից արեգական:
Հրէայք խաչեցին զՅիսուս. Յիսուս խաչեցաւ ի Հրէից.
կայէն սպան զերջայր իւր: Աբէլ սպանաւ ի Կարա-զատ եղբօրէն իւրմէ:

Որդ՝ խմնալու համար թէ արդեօք բացառականը խնդիր սեռի է, թէ խնդիր բնութեան, աս կանոնը պէտք է միտք առնուլ:

Ով որ կրաւորական բային բացառականը ներգործականին անուն բային կրնայ ըլլալ, ան առնուը կրաւորական բային խնդիր սեռին է, թէ չէ՝ խնդիր բնութեան է:

Ով որ նոր սովորողները աս տարբերութիւնը չեն կրնար հասկընալ, բաւական է իրենց գիտնալ որ, բացառականը կրաւորական բային խնդիրն է:

Բ. Կան մէկ քանի ներգործական բայեր, որոնք երկու հայցական խնդիր կ'առնուն. ինչպէս,

Դու զ' առնես զիեզ:
Հարցից եւ ես զնէզ բան ոմն:
Թագաւոր զՅուդա ասեն զՅիսուս:

Գ. Գիտելիք ըսինք որ հայցական խնդիր միայն ներգործականները կ'առնուն, բայց չէզրը բայերն ալ երբ որ իրենց արմատը խնդիր կ'առնուն, գործականի տեղ հայցական կ'ուզեն:

Զամենայն ընթացս ընթրեցո՛ւ, զի ի սիրոյն Աստուծոյ մի վերջացուք.
Ամէն գէշ չեւոխն եկածը ընենք, որ Աստուծոյ սէրն պրէսնի.
Ալլահըն մուհապպեթինէն այրը լսամագ իչին, էլմիզտէն կէլէնի էտեւիմ:

Ոչ որ վկայէ զբարեկամէ իւրմէ զվկայութիւն ստուգութեան :

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ զբաբուէ նախանձն նախանձել. քաղաքս վատոյն վատասիրել, զերկոս սա է նման ելեւնելել. ախոռ նալ զախոռ հպարտութիւն. եւ այլն :

Դ. Հատ անգամ ալ անորոշ հայցական կը դրուի :

Երկնչել երկիւղ մեծ. այս ինձն երկնչել երկիւղիս մեծաւ :

Ելաց լալեան մեծ. այս ինձն ելաց լալով մեծաւ :

Զարմացաւ զարմացումն մեծ. այս ինձն զարմացաւ մեծաւ զարմացմամբ :

Ե. Կայնպէս չէզոք նաեւ կրաւորական բայերը գործիականի տեղ հայցական խնդիր կ'առնուն, երբ որ նոքա զգրերին նշանակութիւնը չէզոք բային նշանակութեան մօտիկ ըլլայ :

Ոչք սրբութեամբ ճաշակեն զմարմին տեառն ոչ մեռանելոյն զյաւիտենական մանն.

Որոնք որ քրիստոսի մարդինը արբունքեամբ կը ճաշակեն, յաւիտենական մահաւոմբ չեն մեռնիր.

Քրիստոսուն թէհնիկի փագըղըլա ալանլար, էպէտիլ էօլիմէ իլէ էօլմէղլէր :

Ո՞չ ընդոն պարտ էր չարչարել քրիստոսի, եւ այնպէս մտանել ի փառս իւր. այս ինձն նովին չարչարանօք չարչարել :

Այսպէս կ'ըսուի, ննջել զնոն. ամաչել զմէնի. եւ այլն :

Զ. Կայնպէս թէ նեղգործական եւ թէ չէզոք բայերուն քովը՝ յարաբերականը գործականի տեղ հայցական կը դրուի, երբ որ բային արմատը կը յարաբերէ :

Եսաւ պահէր ոնոս Յակովբայ վասն օրհնութեանն, զոր օրհնեաց զնա Իսահակ հայր իւր. այս ինձն որով օրհնեաց զնա. եւ այլն :

Վկայ լեցին յորդունեանն, զոր յարեաւ աստուածապէս. այս ինձն որով յարեաւ :

Է. Վասն մը չէզոք բայեր նեղգործական բայի ուժ ունենալով հայցական խնդիր կ'առնուն :

Զոր ինչ հայէ ոք, ի նոյն փոխի մտօք. այս ինքն զոր ինչ տեսանէ ոք.

Ինչ որ մարդ կը պնանէ, դիպուն ալ այնպէս կը դիտուի.

Ինսան նէքի կէօրիւրսէ, ֆէքը իւլէ տէ օնա թէպտիլ օլուր:

Եղջայրն չանցեաւ զամանսն. այս ինքն անգիտացաւ կամ ոչ ծանեաւ զամանսն:

Ի բամբասանաց խնայեցէ՛ զլեզու. այս ինքն արգել լեզու կամ կարճեցէք զլեզու ի բամբասանաց:

Ը. Այդպէս ասն կրաւորական բայերը, վերդպեպիմ, խրպիմ, նըմայիմ, պահանջիմ, հասարակ բայի պէս հայցական խնդիր կ'առնուն *:

Ամենեցուն դատաստան եւ քննութիւն լինելոց է, եւ մեք ընդ ամենայն մեղաց պահանջիմք ընծաւթն:

Թ. Հարկանեմ, զարկանեմ բայերը նախդրիւ սեռական խնդիր կ'առնուն:

Հմուտ զեկավար մծտ ի նաւահանգիստն հասեալ, առաւել իմն զգուշանայ նաւին, զի մի՛ զարկ նաւհանիցէ.

Վարպետ նաւավարը նաւահանգստին մօտիկ եալն նաւին վայ գնալոյնին կ'ընէ, որ փոյթ չըբերի.

Ուսման ըհիւղ լինանս եւագրաշնեմ կէմիսի թաշա չարիրլմասըն տէչի փէք զհատէ տրգգամի էտէր: Ցետս յետս չդան եւ զարկան զիրենն:

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ ձագ զձագի հարկանել, զանի զանձի հարկանել. եւ այլն:

---

* Այդպէս եական բայով ձեւացած կրաւորականները ներգործական նշանակութիւն ունենալնուն համար հայցական խնդիր կ'առնուն:

Զգենանեալ լինէր կոյսն մանուկ զոհեզերասաստ բռնաւորն. այս ինքն (Հռիփսիմէ) մանուկ կոյսն զգեստեր (զՋրդաս) զոհեզերասաստ բռնաւորն:

ԳԼՈՒԽ ԺԹ

ԱՆԵՐԵՒՈՒԹԻՆ ՎՐԱՑ

Ա. Աներեւութին ներդոյականը առջեւը սեռական նոյ կը նշանակէ առեն, ժամանակ, ինչպէս վերը (երես 57, եւ 169.) ըսինք *։

Ի ձնանէն ցխոսաւ մոգք յարեւելից եկին Յերուսաղէմ.
Ցխոսային ձնանելոյ ապինը մսխերը արեւելեան երոյսաղէմ եկան.
Ցիսուսուն տօղտուղու վագըթ, միւնէձիմիէր կիւնտօղտուան Գուլեմ չէրիվէ կէլտիկէր։
Ի քաղմանալ մարդկան ածէցին հարիքն, զորս ջրհեղեղաւ դատեցաւ Աստուած **։

Բ. Նրբ որ աներեւութին վրայ ասե է նախդիրը կը դրուի համար կը նշանակէ, ինչպէս, առ ի գործել, գործելոյ համար։ Տես առաջին մասին մէջ (երես 57.)։

---

* Ընտիր ձեռագիրները, ինչպէս ընտիր տպագրութիւններու մանաւանդ աստուածաշունչին մէջ կ'երեւայ, թէ կրաւորական նին եւ թէ ձայնակարկառ չէզոք բայերուն աներեւոյթը ել կը բանեցընեն։

Քիչ տեղ աներեւոյթը նաեւ կը վերջաւորի. ինչպէս, Հրամայեաց բղխեալ թեռչունս. այս ինչն բղխել։

** Քիչ տեղ աներեւութին ներդոյականը իր սեռական կամ տրական անուն բայիին հետ կը համաձայնի, ինչն ալ սեռական դրուելով. այսպէս,

Ով որ չկանգնել տրամոլից գիշերոյ, եւ ծագելոյ առաւօտուս, եւ արեգականն երեւելոյ ոչ ուրախանայ. այս ինչն ով որ ոչ ուրախանայ չկանգնել տրամոլից գիշերոյ, եւ ի ծագել առաւօտուս, եւ յերեւել արեգական։

Ականջս կ'քաշեմ նաեւ. Ականջիկ այսպէս եղելոյ. այս ինչն ի լինել այսոցիկ այսպէս։ Հզօր կառուց եղելոյ. այս ինչն, ի լինել հզօր կառոյ. եւ այլն։ Այս կանոնը յուսարձնեն մեծ է մեր լեզուին մէջ։

Գ. Նրբեմն սա նախդիրը չգրուիր։

Հովանի տերեւոյն պիտոյ է ի պահել զպտուղն. այս ինդն առ ի պահել զպտուղն.

Պատուղը պահելոյ համար տերեւին շատը պէտ է.

Մէյվէյի սագլամա իչին եաթրաղըն քէօկէսի լազըմ տըր։

Ի լսել եկեալ եմ ես. այս ինդն եկալ եմ ես առ ի լսել։

Գ. Հատ անգամ սա է նախդիրը բոլորովին չգրուիր

Ջհնուր չէյը-ցանել ջրոյ պէտք են. այս ինդն առ ի շինցուցանել զհնուր ջրոյ պէտք են.

Կրակը մաբելը- համար ըլը-ր պէտ է.

Ամէնչի սէօնաիւրմէ իչին սու լազըմ տըր։

Գայ Յիսուս առ Յովհաննէս մկրտել ի նմանէ. այս ինդն առ ի մկրտել ի նմանէ։

Ի մէջ լերանց աղբերք գնան, արբուցանել զամենայն գազանս վայրի. այս ինդն առ ի արբուցանել։

Եւ Խահակ չբօսանել ի դաշտի ընդ երեկս. այս ինդն եւ Խահակ առ ի զբօսանել։

Ած Աստուած ջրհեղեղ ապականել զամենայն երկիր. այս ինդն առ ապականել զամենայն երկիր։

Ե. Ընդերեւոյթ բայերը երբեմն ընտիր գրուած- ներու մէջ սեռականի կամ տրականի տեղ, նախադրու- թիւններուն ուղղական խնդիր կ'ըլլան։

Ցեւրոպն տեղիք ինչ են ծովուց, որոց ջուրն ըս- ուճել լուսնոյ ածէ, եւ ըս- պակասէն պակասէ.

Եւրոպա ծովի հով տեղիք կան, որոնց ջուրը լուսնոյ ածե- լուն պէս կը շարժայ ու պակսելուն պէս կը պակի.

Էվրօփատա պաղը սէմիթէրին տէնիզինին սույու պէօյիւսիւքճէ չօղալըր, վէ քիւչիւլտիւքճէ ա- զալըր։

Ըստ յառաջանալ ժամանակին բնութեամբ սովորին բարիք։

Գրեաց վասն ոչ դատարկութեան եւ ծաղրու ձառոյս նոյ. այս ինչ վասն ոչ ծառայանալոյ ծաղրու:

վասն անբիծ եւ անդատապարտ կալ մեզ առաջի աՀոգ առնելոյն քրիստոսի, զսէր աղաչեացուք. այս ինչ վասն անբիծ եւ անդատապարտ կալոյ, եւ այլն:

Ի ծագել արեգական ընդդէմ մերոց զօրաց, սակաւ ինչ զանգիտէին, վասն ոչ կարել Հայել ընդդէմ արեգականն ծագման:

Զ. Կայսպէս ան անուններըը, որոնք անհրեւութի ուժ ունին՝ սեռականի տեղ ուղղական կը դրուին:

Քրիստոնեայքն առ աչք քրիստոսի յոյժ խնդութեամբ ընդունէին զամենայն չարչարանս. այս ինչ վասն սիրոյն քրիստոսի*:

Ի. Հաստ անգամ դիմաւոր բայի մը առջեւ անհրեւոյթ բայ մը կը դրուի, չի թէական շաղկապով դիմաւոր բայ դրուելու տեղ**:

Մի աղօթեր քոց կամաց կատարել. այս ինչ մի աղօթեր զի կատարեսցին կամք քո.

Մի աղջիկը ոչ էոռ կոչիլ ըլլայ.

Տուաւ էմիմ, քի սէնին լատէթին օլսուն.

Թողացուցանէ Աստուած դիւաց էղնել զառաքինիս. այս ինչ զի փորձեսցին զառաքինիս:

Բնութիւնս մեր սիրէ ձանձնել զմերկութիւն:

---

* Երբ որ անհրեւութին դործականը իր բային վրայ կրկնուելու ըլլայ, բային նշանակութիւնը կը ամսակացընէ: Այս օրինակով օրինելոյն զքեզ, եւ բամբասողանիլ բամբասողին զգաւակ քո որպէս զաստեղս երկնից բազմութեամբ:

Ոչ միայն գերծելոյ գերծն զարթն, այլ եւ այլոց ուսուցանեն:

** Այս անհրեւութին արձնելն խնդրոյ կ'ըսեն, իբր թե դիմաւոր բային թող չտար որ իր խնդիրը առնու: Բայց կրնանք ալ ըսել որ անհրեւութին առջեւն դրուած խնդիրը բուն իր խնդրին է: Ինչ թե որ անհրեւութին խնդիրը բային տրուելու ըլլայ, շատ հեղ ամենեւին տարբեր խօսք կ'ելլէ: Ինչպէս թե որ ըսեմ, բնութիւնն սիրէ զմերկութիւն, եւ բնութիւնն սիրէ ծածկել զմերկութիւն:

Ցեսանելիք երկուս արս միագիս միմեանց մահու եւ արեան ծարաւել. այս ինչ տեսանելիք զի ծարաւ ին մահու եւ արեան միմեանց:

Ը. Այս բայերը ականջ, կոչիմ, կամիմ, ջանամ եւ այլն, հասարակօրէն իրենցմէ եռքը աներեւոյթի մը կ'ուզեն:

Ոչ կարէ ծառ բարի պտուղ չար առնել.
Աղեխ ծառը ջեղ պտուղ չընար պտել.
Էյի աղաճ բէօթի մէյվէ վէրէմէզ:
Ճշմարիտ հաւատացելոց աստանայ փորձութեամբք ոչ կարէ առնանել:
Ցիսուս առեալ ջուր՝ արկ ի կոնք եւ սկսաւ լուանալ զոտս աշակերտացն:
Ալրս այս սկսաւ ընել, եւ ոչ կարաց կատարել:
Ջանային արքն գործոցանել զնաւն ի ցամաք:

Թ. Երբեմն դիմաղուրկ բայերն ալ բաց ի տրականէն, որուն վրայ (էջ 170.) խօսեցանք, աներեւոյթ մ'ալ կուզեն:

Քրիստոնէի ոչ է պարտ կռուել, այլ հեզ լինել.
Քրիստոնեայ եղողն պէտք չէ կռուել, հապա հեզ ըլլալ.
Պիր քրիստիանա նիզատան գաչըալ՝ միլլյըմ օլմագ ֆարզ տըր:
Ոչ է քաղաք առնուլ զհայց մանկանց, եւ արկանել շանց:
Ցորժամ զԱստուծոյ ճառիցէ ոք, պարտ զմիտս յարակիլ, եւ զհոգեհաւրդս ուրբեն, զլսելս շարժմանց պարելիս:

Թ. Հնարաւորն լեզուէն մնած է գրաբառ ալ անեռ բեւեռութեան անուն բային երբեմն հայցական դնել:

Որ սիրէ զընկերն իւր, կամի զնա լինել ողջ մնալիով եւ առաքինի հոգւով. այս ինչ կամի զի նա լիցի. եւ այլն:
Ով որ էր ընդերբը կը սիրէ, կ'ուզէ որ անկից մարդով ողջ ա հոգով աստուծնի ըլլայ:

Ա յագտաղները սեվէն, ծնուն թէն իլէ տաղ, վէ ճան
բլա ֆաղլէէթլի օլմասընը արզևլէլէր:
Կամիմ ղնէղ իմաստունս լինել ի բարիս, եւ անմեղս
ի չարիս. այս ինն կամիմ զի դուք իմաստուն իցէք,
եւ այլն:
Ա յնպէս ցուցէք ամենեցուն ղնէղ ճշմարտախոս լինել,
մինչ զի լոկ բանիդ ձերոց օրպէս երգման հաւա-
տայցեն մարդիկ. այս ինն այնպէս ցուցէք ամենե-
ցուն, թէ դուք ճշմարտախոս էք. եւ այլն:
Զառաքինութեան ուժն քրտամբք եւ աշխատու-
թեամբ ասաց Պղատոն բռնանել. այս ինն ասաց
Պղատոն, եթէ առաքինութեան ուսոքն քրտամբք
բուսանին:
Ասեն յաւուրս քառասուն զարուն կենդանանալ. այս
ինն ասեն թէ ի քառասուն աւուրս արուն կեն-
դանանայ:

Այս ոճը լեզուին աղէկ հմուտ եղողը կրնայ բանե-
ցընել:

ԹՒ. Նշոբ որ աներեւութին վրայ ընդ նախադրու-
թիւնը դրուելու ըլլայ, կը նշանակէ դէմ, կողմ:

Ընդ բուսանեղն չորացաւ. բռնանելոն դէմ ըղջաց,
պիտակի կիպի գուրուտու:
Ընդ ելանեն Յիսուսի ի նաւէ, պատահեաց նմա
այր մի:

ԳԼՈՒԽ ԺԱ

ԸՆԴՀԱՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՑ

Ա. Ող կամ օդ վերջաւորեալ ընդունելութիւնները ածական են, եւ կը հոլովին ող, ողի, ո՛, ոց, օդ կամ ա՛ւդ:

Ակր բարկացող նիւթէ զկռիւ:
Մի լինիր ընկեր առն բարկացողի:

Բ. Լսանք ներգործական բայի ուժ ունին, ու հասա՛ րակօրէն հայցականի տեղ սեռական խնդիր կ՚ուզեն:

Առաջի Աստուծոյ կեաս, որ տեսող է սրտիդ եւ խոր՛ հըդոց.
Ասոտ՚ծոյ ա՛ջը կ՚ապրիս, որ տէրտերը ո՛ր խորհո՛ւրդներըդ տեսող է.
Ալլահն կէօղիւ ալեղնտա եաշարսըն քի, եիւրէյին վէ տիւչունճէլէրին թէֆթիշճիսի տիր:
Լեր ի հարցմունս խոնարհամիտ, ի պատասխանին հանդարտ, եւ աչքող խաղաղո՛ւթեան:
Զուգութիւն (միաբանութիւն) է մայր բարեաց, անզուգութիւն (անմիաբանութիւն) ձնող չարեաց:
Փակող աբէյո՛ւթեան երկինց սուրբ առաքեալն Պետ՛ րոս, Քրիստոսի խաչակցեցաւ:

Գ. Հ ատ անգամ լի ընդունելութիւնը ող ընդու՛ նելութեան նշանակութիւնը կ՚ունենայ:

Յուդա եղեւ առաջնորդ ո՛նդելացն Ցիսուսի. այս ինչ ունողացն Ցիսուսի:
Ցո՛ւքս Ցիսուսը քառնըչերու՛ն աւոյնորդ եղաւ:
Յուդա Ցիսուսու թուութիւնքարըն գըլավուզու օյտու:
Խող բնութեամբ անուշահոտութեան եւ սրբութեան թշնամի է, եւ ջանադործո՛ւթեան աչերէն. այս ինչ սիրող ժահահոտութեան:
Աստուած չբռնադատե, այլ կամեցողացն ախորժէ զա՛ ռաքինութիւն. այս ինչ զկամեցողացն զառաքի՛ նութիւն. եւ այլն:

Դ· Նշ. ընդունելութիւնը երբ որ ելլ, ելլվ, ելլց, ելլվ կը հոլովի ածական է։

Որդի խրատել իմաստուն լինի։
Խրատած պղտի խելացի կ'ելլայ։
Նասիհաթլանմիշ էվլատ իլիմսար օլուր։
Արեգակին ճառագայթիք իւրովք լուսաւորէ զերկս խաւարելս։
Շունք կերակրին է ֆէրաղաց անկնոց ի սեղանոյ տեառն իւրեանց։

Ե· Նշ. ընդունելութիւնը ան ատենը բայի պէս կը բանի, երբ որ անկատարի բային գործականին ուժը կ'ունենայ։

Սեղուք նախ որդն ծնանին, եւ որդն ածելել եւ ընտրելել զհաչուն կերպարանի։
Սեղուներէն ասոնք որ կը ծնանին, երթալ որքան ուզելով ոտ ընել բռացընելով՝ նուագան կ'ելլայ։
Արդեօք էվվէլա պէօձէք տօղուրուրլար, վէ սօնրա պէօձէք պէօյիւլուպ վէ գանատ պիճիրիպ՝ գուշ քիսվէճինի կկյէր։
Նախամարգարէն Մովսէս ի Հոգւոյն որքոյ վերջապէսել՝ ուսաւ զՀանգամանս լինելութեան արարածոց։
Մուրճել մարդկան Յաստուծոյ, զտարերս աստուածս ասացին։
Որդին Յակովբայ Յովսէփ ննջել Յերզարցն վաճառի Յեգիպտոս։
Նախանձոտն ակարանայ առ ճշմարտութեանն ընտրութիւն, ի նախանձուն խաւարել ընդ ցնծալ։
Տես նաեւ (երես 169)։

Զ· Նշ. ընդունելութիւնը էական բայի հետ մէկ տեղ կը բանի, ու կը նշանակէ պիտի։ (Տես երես 58)։

Ե՛րբ եւ ինչ պատանելոց եմ։
Ե՛րբ ու ե՛նչ պիտի պատնիմ։
Նէզաման քի օլսա էօլէճէյիզ։

Ամենեքին կալցդ Նմ առաջի առեներին Քրիստոսի։
Ամենայն դատարկ բանի համարս պալցդ է։

Է. Նրբեանն ըդ ընդունելութեան տեղ ուրիշ բայ մը կը դրուի, որ նոյն ընդունելութեան ուժը ունի։

Համարս ունիմ պալ Աստուծդ. այս ինձն համարս տալցդ եմը։
Ընդ ամենայն դատարկ բանից համարս պալ հասանէ։
Հանդերձեալ ես մեռանիլ. այս ինձն մեռանելցդ ես։
Կայ ծայ մարդկան միանգամ մեռանիլ. այս ինձն մարդիկ միանգամ մեռանելցդ են։

Ը. Լ՝ ընդունելութեան ապառնին մէկ բանի յարմարութիւն կամ արժանաւորութիւն ունենալ մը կը նշանակէ։

Ջուր ցուրտ անձին ծարաւդ ախորժելի է.
Պալ ըստը ծարաւդ մարդս ախորժելի է.
Սօուգ սուս սուսամընդ քիմնէյէ արգիւլիս տիւր։
Ամբարտաւանութիւն ապելի է Աստուծդ եւ մարդկան։
Ամենայն որ մարմին է՝ ղժալի է, եւ որ անմարմին է՝ խնամալի է։
Մանուկ կաճենակեր, որ յայլ ինչ կերակուր մտաբերիցէ ոչ պատժելի է, այլ արհամարհելի։

Թ. Լ՝ որ ընդունելութիւնները, մանաւանդ եաւ վերջաւորեալները խնդիր ունենալու ըլլան, ու խնդիրը իրենցմէ առաջ դրուելու ըլլայ, ընդունելութեան նախադիրը իր խնդրին վրայ կը դրուի։ Ինչպէս յատկացուցչին ու յատկացեալին վրայ (էջ 172. եւ 173.) ըսինք։

Գովաբանութեան արժանաւոր այն բժիշկին է, որ չէ դրամս մեհու հասել հիւանդն դարձուցանէ. այս ինձն որ դարձուցանէ գհիւանդն հասեալ ի դրունս մեհու։
Գովաբանութեան արժանի ան բժիշկն է, որ մահուան դռները հասած հիւանդը կը դարձնէ.
Հիւրմէթէ լայըգ ծ հէքիմ տիր, քի էօլիւմ սատթընա եէթիշմիշ խասթայը սաղալտըը։

Բարւոք է արեգակն, իբրեւ ճրագ մի ի մեծի տան, սա՛ է զնաւարն եւ զտուէրն է բաց ֆաբաթելոյ. այս ինձն առ ի բաց վարատեալոյ զնաւարն:

Հուրն յորժամ չի նա անկեալ նմանէն ծախեսցէ ինքն շիջեալ անսրեւոյթի լինի. այս ինձն յորժամ ծախեսցէ զնիւթն անկեալ ի նա:

Զառաքինութեամբ զերդաբեալն պարտ է պատուոյ արժանիս վարկանել եւ մեծարանաց. այս ինձն զզարդարեալն առաքինութեամբ:

Քրիստոս իւրով անպարտական մահուամբն կենդանացոյց զմարո՛ պաղպաքեալս. այս ինձն զպատարտեալքս մահու:

ԳԼՈՒԽ ԻԴ.

ԲԱՑԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒ ՎՐԱՑ

Շատ գոյական եւ ածական անուններ կան, որոնք կամ ներգործական, կամ կրաւորական, եւ կամ չեզոք անսրեւութեի ու ընդունելութեի իւններու ուժ ունենալնուն համար բաշխո՛ն կ'ըսուին. այս ինքն՝ բայի ուժ ունեցող անուն:

Ա. Լսոնցմէ ո՛րնէ՛ն եւ ո՛ր վերչաւորեալ գոյականները հասարակօրէն անսրեւութեի ուժ ունին, եւ խնդիր սեռի սեռական հոլով կ'ուզեն:

Ախտացեալքն դժկամակ լինին յաբեո՛ծն պեղոց օգտակարութեան. այս ինձն դժկամակ լինին ըմպել զօգտակար դեղս:

Հիւանդները չեն ո՛ղջ օգտակար պեղէր խմել.
Խասթալար մէնփասթը իլաճլարը ալմագ խըմէ՛մէզլէր:

Աստուած արար զդիւրի յաւուրն ինն, է ինքնաբուխն ձերոց, եւ է պտղանս պատուոց. այս ինդ առ ի առողջացուցանել զհիւանդս, ի մխիթարել զձերս եւ ի սիրել զգատուոս:

Հարց յանձն է խնամածախնի պղծ մանկանց. այս ինդ խնամել զտղայ մանկունս:

Ցաւագնացն աչերաբն ջուր ծածկեալ ունէր զամենայն երեսս երկրի. այս ինդ յարարչագործելն աշխարհի:

Սկիզբն ուսման գրոց աշխատութեամբ լինի. այս ինդ սկիզբն ուսանելոյ զդիւրս աշխատութեամբ լինի:

Ցընծերցմանէ գրոց ոչ երբեք ձանձրանամ. այս ինդ յընթերցանելոյ զդիւրս ոչ երբեք ձանձրանամ:

Բ. Կան ուրիշ անուններ ալ որ անեղեւութիւն ուժ ունենալով սեռական խնդիր սեռի կ'առնուն *:

Արար Աստուած զերկիր պտղաբեր ի անուանդ ծառոյիդ է-ջոց. այս ինդ առ ի սնուցանել զծառայս իւր:

Ապրուած երկիրը պղպջեր ըրաս, իր ծառանիրը անո-ցանելու համար:

Հագ թաւալէ քէնտի գուլլարընը պէսպէսիկը իչին թօփ-րաղը մէյվէտար էթտի:

Ցետ վախճանին Ցովսեփայ նեղէին Եգիպտացիքն զնպտակել է չինուած փալատոց եւ է փոքր գաւազան. այս ինդ նեղէին առ ի շինել զքաղաքս, եւ ի գործել զդաշտս:

Գ. Կրաւորական անեղեւութիւն ուժ ունեցող անունները բացառական հոլով խնդիր կ'առնուն:

---

* Քիչ տեղ սեռականի տեղ հայցական ալ խնդիր սեռի կ'առնուն:

Օրհնուխն խահակայ զՑակովբ եւ Ցակովբայ զՑոսէփ, ոչ ի նոսա, այլ ի թոռունս նորա կատարեցաւ. այս ինդ օրհնելն խահակայ զՑակովբ եւ Ցակովբայ, եւ այլն:

Պահեցէք զմիաս ձեր ի գործանէ չընիերն. այս ինդ ի գաւելոյ զընկերն:

Մահն ոչ այլ ինչ է, քան անվաւոծի հոգւոյ է մարմնոյ.

Մանը ուրիշ բան չի, բայց երիկ հոգւոյն մարմնին պատուիրէ.

Էօղիւմ պաշդա շէյ տէյիլ, ֆագաթի ճանըն թէհնտէն այրըլմասը տըր:

Սուրբքն աղօթիւք զմահ խնդրեին, եւ պատուոյ է մարմնոյ. այս ինչն զրուծանելն ի մարմնոյ *:

Ասսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ ծնողաց պէտն մերոյ է որբոյ կոչէն. այս ինչն ծնանելն տեառն մերոյ ի սրբոյ կուսէն: Եղէգն չոքչոտն է հողոյ. այս ինչն եղէգն շարժեալ ի հողմոյ:

Գ. Այսպիսի ան անուանները, որոնք որ ոչ ընդունելեան ուժ ունին՝ Հայցականի տեղ սեռական կ'առնուն **:

Շեռքն են գործոնեայ գործոյ. այս ինչն գործող գործոց:

Աստուած կանխագէտ է հանդիպելոց. այս ինչն կանխաւ գիտող է հանդիպելոց:

Միտք են մարմնոյ եւ հոգւոյ կռուողք. այս ինչն կռուողք մարմնոյ. եւ այլն:

---

* Երբեմն կրաւորական անեքեւութի մանաւանդ եւ ընդունելեան ուժ ունեցողները բացառականի տեղ սեռական կ'առնուն:

Եմ եմ եւ ես մարդ մահկանացու ինծանդ նախատինքին. այս ինքն, ծնեալ ի նախատինքէն:

Ասսպէս կ'ըսուի վարդապետութիւնն մարգոյն պատուիրեալ. այս ինն պատուիրեալ ի մարդկանէ: Պարտական հաւատարմութիւն. այս ինքն, կատ հաստատեալ ի մարդկանէ: Կոխոն ոտից. այս ինքն, կոխեալ յոտից: Անկեալ սրոյ. այս ինքն, անկեալ ի սրոյ:

** Երբեմն թէ ոչ վերաւորեալ ընդունելութիւնները, եւ թէ ոչ ընդունելութեան ուժ ունեցող անուանները Հայցական խնդիր կ'առնուն:

Ոչ սիրողաց զեղբարս պատիժս խոստանայ:
Գտիչք չարեաց, զնոսղս անարգեցք:
Հուր ծախիչ զնոսիս:

Խորշակ ինաամեցուցիչ է քունից եւ գինւոց. այս ինդն թաւամեցուցանող է բուսից։

Ե. Խակ խնդիր բնութեան ան բային պէս կ'առնուն՝ որ բային որ ուժը ունին։

Անյայտ է ժամանակ եղիչ մերոց է մարմնոյ ասպէ. այս ինդն եղանելոյ մերոյ ի մարմնոյ աստի։

Մի տոպ է ամենեցուն յաչխարհս, եւ մի եւ հասարակաց. այս ինդն ամենեցուն մտանելն յաշխարհս միօրինակ է։

Զնոթոյն նայնոյնինն մի թողցի. այս ինդն մի թողցի հայհոյել զՏուչոյն։

Բարկութիւնն է եռանդն զբերիս արեան. այս ինդն եռալ արեան զբերիս։

Աստուած արար զարեգակն լուսատու գոյութիւնից, զլուսին եւ զաստեղս լուսատու գիշերոյ։

Եղջեր մտաւորք եւ բանաւորք, եւ սպասաւոր յանբանից։

Հեթանոսք արքածոյ պաշտօնապաւ եղեն։

Շատ անգամ ածական անուններն ալ առանց բային ուժ ունենալու խնդիր կ'առնուն։

Զ. Որոնք որ նման, յարմար, հնչաւոր կը նշանակեն, տրական խնդիր կ'առնուն, ինչպէս հարցումն ալ կը պահանջէ։

Որպէս ոչ են նման երեսք երեսաց, նոյնպէս եւ ոչ սիրտք մարդկան սրտից նման են։

Բնութիւնս մեր գնեանց կարօտ ստեղծաւ յարարչէն։

Լեզուն աբխանի է գնչ գնօրնինան։

Է. Որոնք որ կշռնինալ կամ գործ ընալ կը նշանակեն բացառական խնդիր կ'առնուն, ինչպէս հարցումն ալ կը պահանջէ։

Չիք ինչ տեղւէ, որ ներփոս իցէ յԱստուածոյ:
Արարիչն ամենեցուն անբըծոյն է է մաքուռաւոր ալաց:
Անդաստան ամբոխ է ջըրոյ:
Անարգ զեռունն եւս ոչ մեայ անգործ է խնամոյն Աստուծոյ:
Գայլ ապաստանք է է չինոյ եւ ի հնազանդութենէ ձեռաց մարդկան:
Անխաւն է ջրոյ գինին անապակ կոչի:

Ը. Ըն ածականները, որոնք որ ան մասնիկովք կը բաղադրին՝ կրնան շատ հեղ բացառականի տեղ սեռական կամ տրական խնդիր առնուլ:

Աստուած անհաս է մտաց կամ ի մտաց:
Աստուած անտես է աչաց կամ յաչաց:
Անճաշակ հոգեւորական իմաստից:
Անճաշակ յերկնաւոր բարեաց:

ԳԼՈՒԽ ԺԱ

ՄԱԿԲԱՑՆԵՐՈՒ ՎՐԱՑ

Ա. Շատ տեղ պարզ ածական անունները բայի վրայ խնամուն համար մակրայ կ'ըլլան։

Մի՛ ոռնայ ծախեսցուք զսակաւ աւուրս կենաց մերոց։ Հոս ոռնայը, որ պարզ ածական անուն է մակբայ եղեր է։

Ղուկաս լուսաւորչեան պատմէ զՀանգամանս վերանալոյն Քրիստոսի։

Որ յոտսով մեղանչէ, անյոյս կորնչի։

Մեծաւ փութով անպանդխտ տայ զանձն ի գործ եւ ի վաստակ (մրջիւն)։

Մեծանայն կարդացէք։

Ա.յսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ անողջոյն դառնալ, սուտ պաբծել, անիրաւ դրպտրտիլ. եւ այլն։ Տե՛ս առաջին մասին մէջ (երես 128.)։

Բ. Նրբեւեմն ասածականներուն վրայ, երբ որ մակբայի տեղ կը բանին, « գիրը կամ Ն-ն մանիկը կը դրուի։

Բազմապատիկս աշխատէին։

Լեզու փոքր ինչ անդամ է, այլ մեծամեծս բարբառի։

Զարագործքն խղճիւ մտաց Հարեալք սաստկագոյնս տանջին։

Ջուրն սուսեր Ն-ն գիրացուցանէ զերկիր, եւ զնունդս նորա դարմանէ։

Երիտասարդք սուսեր Ն-ն ունին զանհնազանդութիւն վասն եռանդնոտ արեանն, եւ անհատատ բարուցն։

Ա.յսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ անշէն լալ, անօթոտս ձաղել, եւ այլն։

Գ. Նրբեւեմն ալ նախդրիւ տրական կը դրուի. պյսպէս,

Ցանքէս ուտել. Ցանյոյս ի ներքս մտանել։
Ցանձրտս կալ. Ցանաբձանս ծախել. եւ այլն։

Գ. Լսոր հակառակ երբեմն մակբայները գոյական անուններու վրայ խնայնուն համար, ածականի տեղ կը բանին։

Սիրան է շտեմարան ամենայն քաջութ խորհրդոց. այս ինն բարի խորհրդոց։

Ուրբաթ սիրով զկամն Հօրն կատարել. այս ինն որդիական սիրով։

Շինէ երկուս տունս ղեզմակս ծախիւք. այս ինն մեծ ծախիւք։

Ատուած զանճառելի ձեռիւքս խորհուրդ անօրէնութեան մարգարէիւք տպատարեալ եցոյց. այս ինն զծածուկ խորհուրդ անօրէնութեան մարգարէիւք եցոյց։

Ե. Մակբայները կրնան նաեւ բայանուններու վրայ դրուիլ։

Վէմ հատեալ ի լեռնէ առանձին ոյրմամբ վայրաբերի։

Ցանկաբաձիկ շարժմունք բազում անգամ ի միում ժամու զաշխարհս սասանեցին։

Զ. Ինչ երբ որ բայանունը կամ ընդունելութիւնը նախդիր ունենայ, շատ անգամ նախդիրը մակբային վրայ կը դրուի։

Ողբմութեան փոխարէն պարգեւէ Ատուած վի սկզբանէ պատրաստեալ արտայայտնեան. այս ինն, պարգեւէ զաղքատութիւնն պատրաստեալ ի սկզբանէ։

Ծունկք առաքելոյն Յակովբայ խստացան իբրեւ զուղտոյ ի ստէպ ձոնր իւրեանց։

Է. Երբ որ նախադրութիւնները խնդիր ունենալու չըլլան, բային վրայ կ'ինան, ու մակբայի պէս կը բանին։

Արի, անց ի ձէջ.

Ե՛կ, ձէջ պեղը եկո՛ր.

Գալջ, օրթայա կէլ։

Մտեալ ի նաւ անց յայնկոյս։

Արձակեա զծողովուրդսդ. զի երթեալ ըստ ջուր յագա-բակս, գնեսցեն իւրեանց զինչ ուտիցեն։

Ը. Նրբեւեան նոյն անունը կրկնուելով, կամ շատ ա-
նուններ քովէքով գալով մակբայի տեղ կը բանին։

Սոսկ եւս տան պէս սաստկանայր։
Աստուած ընդ Մովսեսի բերան է բերան խօսէր։
Բան ալ բան պատասխանի առնել։
Արբեալքն ոչ կարեն ուղիղ ոտիւք ընթանալ, այլ
գայլ է գայլ, եւ վաղվազակի անկեալ կործանին։
Աստուածպաշտութիւն բառիւ է գլուխ երեւեալ լինէր
յաշխարհին Հայոց։
Մեծ ամբոխ այդ հնոյ է վէր տապալեցաւ։
Առ մակեդոնացւոց թագաւորն ագռաւք ողջոյն տային
պայս օրինակ, խնդալ թագաւոր պղտոմէոս։
Եւ էր պատճէն հրովարտակին օրինակ պայս։

Թ. Այնպիսի քանի մը անուններ զանազան հոլով
դրուելով մակբայի ուժ կ'ունենան։

Վիճել զճանապարհն։
Զարմանալիւն թէպէտ ասա խոսան հեշտացուցանէ,
սակայն յետոյ մեծապէս տրտմեցուցանէ։
Լեառն Սինա ծխէր ասա հասարակ։
Ասա օրին կամ նոյն օրին հատուցանել զվարձ։
Համարեցան թէ ասա ալջ ինչ իցէ։
Կալաւ Սաւուղ զթագաւորն Ամաղեկայ զԱգագ ին-
քեան։
Հանէ զգիշերն է գլուխ յայլոմս։

Օ.

Որչափ կարելի էր ջանացինք համաձայնութեան գիտելիքները գիւրին կարգով, բացայայտ օրինակներով քիչ կանոնի մէջ համառօտել. միանգամայն հարկաւոր գիտելիք մը դուրս չձգել։ Այլ քանի մը զարտուղութիւններ դուրս թող տուինք, որոնք մեր նախնիք բանեցուցած էին՝ իրենք լեզուի հեղինակ ըլլալուն համար, կամ մեր լեզուն շատ բանուկ ըլլալուն համար։ Այնոցմէ մէկ քանին հոս դնենք, որ միացածները կարգացողը մակաբերէ։

Երիս խորհուրդս սոսկալիս տեսանի։ Հոս անուն բա-
յին Թուով չէ համաձայներ բային հետ, ու յոգ-
նակի ուղղականը + գիրը պին հետ փոխեր է։
Ո՞յ ո-ըո-ւ ի մարդկանէ զերիս տիւս եւ զերիս գի-
շերս անընդհատ ի քուն լինիցի։ Հոս դիմաւոր
բային անուն բային սեռական դրուեր է։

Նրբեւեն այս, այդ, այն, ցուցական դերանունները
թէ իրենց գոյականէն առաջ դրուին, թէ ետքը դրուին,
ամենեւին չեն հոլովիր։

Այդ ի-ղայդ։ Փոխանակ ըսելու, այդբ ի-ղայդ։
Ցառս այս, հղջբս այս, փոխանակ ըսելու, գառս այսոջիկ,
հղջբս այսոջիկ։

Կամ մէկ հոլովը մէկալ հոլովի տեղ կը դրուի։
Այսբ երախտիւս, ղայսոս առաջբէ, այսմ առնմանաս։ Փո-
խանակ ըսելու, այսոյիւս երախտիւս, ղայսոյիս
առաջբէ, այսոս առնմանաս։

Ա՛յսպէս կ'ըսուի նաեւ՝ ոբո՞ս անուն էր Յայրոս։ այ-
նպէս ոբոյ անո՞ւն էր Յայրոս։

Որչափ աւելի փոյթ ունենայ սովրողը կարգացածը
աղէկ հասկընալու, այնչափ աւելի դիւրաւ կընայ գտնել
այսպիսի զարտուղութիւնները։

ԳԼՈՒԽ ԺԸ.

ԼՈՒԾՄԱՆ ՈՒ ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՑ

Աշակերտները քերականութիւնը դաս առնելու
սկսած օրէն պիտի սկսին ամէն օր մէյ մէկ քիչ պարզ
գրքէ մըն ալ կարդալ, միանգամայն չգիտցած բառերնին
սովրիլ։ Նոքը ան սովրածներուն վրայ պիտի սկսին զա-
տել նախ անուններուն հոլովները, երկրորդ ածականն
ու գոյականը, ու ետքը դերանուններուը, բայերուն սեռը
ու խոնարհմունքը, եւ այլն. այսպէս,

Իբրեւ Հ՚ Յիսուս ի լեռնէ անտի, գնացին զկնի նորա ժողովուրդք բազումք։

Իբր՚ մակբայ. Հ՚, ինչպէս ներգործակերպ հէզը բային կատարեալին եզակի երրորդ դէմը. Յիսուս ուղղական յատուկ անուն. ի լեռնէ բացառական, կ՚ելլէ լեռն գոյական անունէն, անոյ մակբայ։ Վանացին, գնամ ներգործակերպ հէզը բային կատարեալին յոգնակի երրորդ դէմը. պիտի նախադրութիւն, նորա սեռական խնդիր նախորմէ՚ն. ժողովուրդք յոգնակի ուղղական. բազում՚ս իր ածականը, որ մէկտեղ հոլովի է։

Երբ որ երկրորդ մասը կը սկսին, ան ատենը պիտի ճանչնան թէ որն է անուն բային, խնդիրը, յատկացուցիչը, եւ պէտք։ Վասնոր համար ըսինք որ սովրածներուն վրայ ընեն լուծումը, ինչու որ մինչեւ խօսքը չհասկըցուի՝ չլուծուիր, ու խօսքը չհասկընալն է պատճառը, որ նորերը չեն կրնար լուծում՚ընել։ Աստի լուծելու խօսքը յատաջ պէտք է թարգմանել տալ տղուն, ինչ լեզու որ աղէկ կը հասկընայ, ու ետքը լուծել տալ այսպէս,

Օրինակ։

Իբրեւ Հ՚ Յիսուս ի լեռնէ անտի, գնացին զկնի նորա ժողովուրդք բազումք։ Ու ահա մատուցեալ բռրոտ մի երկիր պագանէր նմա եւ ասէր, տէր, եթէ կամիս կարող ես զիս սրբել։

Յիսուս երբ որ լեռնէն կ՚իջա, անոր ետեւէն շատ ժողովուրդներ գացին։ Ու՝ ահա բորոտ մը գալը գալով անոր երկրպագութիւն կ՚ընէր ու կ՚ըսէր, Տէր, եթէ դուն կրնաս զիս սրբել։

Վասնզի Յիսուս տարտան էնտի, օնուն արտըսան չօգ ձէօհահաթլար կիմտիկէր։ Ալ է իշխէ պիր ուչուրտա օնա եագլաշըպ սէճտե գըլար ըոր վէ տէրիսի, էֆէնտիմ, էյէր իսթէրսէն պէնի թէմիզ էտէպիլիրսին։

Լուծումն։

Իր ներգործակերպ հէզը բայ է. Յիսուս անուն բայի. ի լեռնէ անոյ այս ինքն է լեռնէն բացառական խնդիր Հ՚ բային. Իբր՚ մակբայ։ Վանացին հէզը բայ.

ծողվո-ըդ-ե բաղձմ-ե անուն բայի. զինէ նորա նախադրու-
թեամբ խնդիր գնացին բայիւն: Ա՛ստուածել, անցեալ
ընդունելութիւն, որ գործականի ուժ ունի. երկիր պա-
տանէ ներգործական բայ. բորոտ ի անուն բայի. նմա
տրական խնդիր երկիր պատանէմ բայիւն. ես շաղկապ. ան
մակբայ: Բանէ ներգործական բայ. իր անուն բայիւն
զօրութեամբ կ'իմացուի՝ որ է նա այս ինքն բորոտն. ես
շաղկապ: Տէր կոչական, կամ հասարակ բայ, զօրու-
թեամբ ունի անուն բայիւն, որ է քո. երկի շաղկապ.
ետուղ ես չէզոք բայ զօրութեամբ ունի անուն բայիւն քո.
որբել իր անաբեւոյթը. զիս խնդիր սեռի որբել անաբ-
եւութիւն:

Նորը որ վարպետը կը տեսնէ որ աշկերտը բաւական
կը հասկընայ կոր, ան ատենը հարկ չէ ամէն բան նախ
թարգմանել տալ, հապա միայն ան կտորները որոնք
աւելի դժուար են:

Նոյնպէս երբ որ դիւրին խօսքերը կրնայ անսխալ
լուծանել, ան ատեն լուծումը ուրիշ կարճ կերպով
պէտք է ընել:

Ես երկրորդ լուծման կարգը աս է, նախ՝ իւրա-
քանչիւր բառ իր կարգաւը դնել. երկրորդ՝ մէջի խօս-
քերը պարզել:

Արգին մէջ ամէնէն առաջ կը գրուի յարաբերա-
կան դերանունը կամ շաղկապը, եթէ մակբայը, եթէ
անուն բայիւն, եթէ խնդիր սեռին, եթէ մէկալ խնդիր-
ները. այսպէս,

Յիշեաց Աստուած զնոյ ... եւ ած Աստուած հողմ
ի վերայ երկրի. եւ ցամ աղբերք անդնդոց, եւ արգե-
լաւ անձրեւ յերկինից ...: Նէ նստաւ տապանն ի լերինս
Արարատայ: Նէ յետ քառասուն աւուր եբաց Նոյ զպա-
տուհան տապանին, եւ արձակեաց զագաւն:

Լուծում:

Աստուած յիշեաց զնոյ, եւ Աստուած ած հողմ
ի վերայ երկրի. եւ աղբերք անդնդոց ցամ, եւ անձրեւ
արգելաւ յերկնից: Նէ տապանն նստաւ ի լերինս

Ըրարադայ։ Նւ Նոյ երաց զպատուհան տապանին, եւ արձակեաց զագռաւն։

Հատկացուցիչը յատկացեալէն, բացայայտիչը բացայայտեալէն, ու բացասական մասնիկը իր բայէն, մասնական անունին բացառական խնդիրը, ածական անունին խնդիրը ածականէն չեն զատուիր. ինչպէս,

Օրինակ։

Նտես փարաւոն երազ. Թուէր Թէ կայէ յեզը գետոյ. եւ ահա որպէս Թէ ի գետոյ անտի ելանէին եւԹն երինջք գեղեցիկք տեսանելով եւ ընտիրք մարմնով. Նւ այլ եւս եւԹն երինջք ելանէին ի գետոյ անտի, զազիրք տեսանելով եւ վտիտք մարմնով։

Լուծումն։

Փարաւոն ետես երազ. Թուէր նէԹ կայէ յեզը գետոյ, եւ ահա որպէս Թէ եւԹն երինջք գեղեցիկք տեսանելով եւ ընտիրք մարմնով ելանէին ի գետոյն։ Նւ այլ եւս եւԹն երինջք զազիրք տեսանելով եւ վըտիտք մարմնով ելանէին ի գետոյն։

Այլ օրինակ։

Իջին եղբարքն Յովսեփու տասնեքին գնել ցորեան Եգիպտոս, եւ զԲենիամին զեղբայրն Յովսեփու ոչ արձակեաց Յակոբ ընդ եղբարսն. քանզի ասէր Թէ գուցէ պատահիցէ նմա հիւանդութիւն։... Ծանեաւ Յովսէփ զեղբարսն իւր, եւ նոքա ոչ ծանեան զնա. Յիշեաց Յովսէփ զերազն իւր, եւ ասէ ցնոսա. լրտեսք էք դուք, եւ դիտել զել եւ զմուտ աշխարհիս եկեալ էք։

Լուծումն։

Տասնեքին եղբարքն Յովսեփու իջին Եգիպտոս ա՛ն գնել ցորեան, եւ Յակոբ ոչ արձակեաց զԲենիամին զեղբայրն Յովսեփու ընդ եղբարսն. քանզի ասէր Թէ գուցէ հիւանդութիւն պատահիցէ նմա։ Ծանեաւ Յովսէփ ծանեաւ զեղբարսն իւր, եւ նոքա ոչ ծանեան զնա. Յովսէփ յիշեաց զերազն իւր, եւ ասէ ցնոսա. դուք էք լրտեսք, եւ դ՚՚՚ եկեալ էք ա՛ն դիտել զել եւ զմուտ աշխարհիս։

Օրինակ։

Ասէ ոմն ի ժողովրդենէն ցնա, վարդապետ, ասա ցեղբայր իմ բաժանել ընդ իս զժառանգութիւնն։

Լուծումն։

Ոմն ի ժողովրդենէն ասէ ցնա, Ո՛վ վարդապետ, ասա ցեղբայր իմ բաժանել զժառանգութիւնն ընդ իս։

Խոկ պարզելու մեզ թէ որ իրաւունքը ասոնք են. այս ինքն՝ թէ որ յարաբերականը յոգնակիի տեղ եղակի է նէ, յոգնակի ընել. երբ որ հարկաւոր եղած տեղ աներեւոյթ թէին վրայ ա՛ւ նախդիրը կը պակսի՝ դնել. նոյնպէս անուն բային ալ թէ որ ներգործութեամբ չէ դրուած, ներգործութեամբ դնել, եւ այլն։

Օրինակ։

Ասէ ուրուք լուցեալ ճրագ՝ դնէ ի թագստեան. եւ ոչ ընդ գրուանաւ, այլ ի վերայ աշտանակի. զի որ մտանեն՝ լոյս տեսանիցեն։

Լուծումն։

Ասէ ուրուք լուցեալ ճրագ՝ դնէ ի թագստեան, եւ ոչ ա՛ւ դնէ ընդ գրուանաւ, այլ դնէ ի վերայ աշտանակի. զի որ՛ մտանեն՝ տեսանիցեն լոյս։

Տե՛ս վերի օրինակներն ալ։

ՇԱՐԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱ

Կանխեաց շարադրութեանցը միա դնելու ըլլանք, կը տեսնենք որ մէջերնին զանազանութիւն մը կայ։ Ա՛ս զանազանութեան ուսկից առաջ գալը թող տալով, (որովհետեւ անիկա լեզուին պատմութեանը կը վերաբերի,) հոս միայն ինչ ու քանի տեսակ ըլլալուն վրայ համառօտ մը խօսինք։

Շարադրութիւնը երկու տեսակ կրնանք բաժնել, այս ինքն Պարզ, Մէջտեղ եւ Ճոխ կամ Բարձր։

Ա. Պարզ կ՚ըսուի ան շարադրութիւնը՝ որուն շարքը բնական է ու դիւրաւ կը հասկըցուի։ Այսպէս են Աստուածաշունչին շատ գլուխները, այս ինքն Մովսէսին

Հինգ գրքերը, Ցեսու, Դատաւորք, Թագաւորք, Մնացորդք, Մարգարէութեանց ոմանք, յորս Աւետարանները: Իսկ վերջին Հեղինակներու գործերէն ասոնց կարգը կրնան սեպուիլ Հարանց վարուց խրատները, Շնորհալին Յայսմաւուրքը, եւ ասոնց նման գրուածները:

Բ. Ի՞նչակ կ՝ըսուի ան շարադրութիւնը՝ որուն բառերն ու ոճերը աւելի վայելուչ ու կարգը հասարակ քնական կարգէն տարբեր է. ինչպէս են Աստուածաշնչին Ցուդիթը, Խնամատութիւնը, Դորձք առաքելոց, Պօղոսի, Պետրոսի, Յուդայի եւ այլն. թղթերը. Եղնիկ, Ոսկեբերանին Մատթէի, Պօղոսի թղթոց եւ Եսայեայ մեկնութիւնները եւ ուրիշ շատ ճառերը, Ս. Խրսղի վեցօրեայ արարչութեան գիրքը, Եւսեբիոսին ժամանակագրութիւնը, Սեբերիանոսի ճառերը Ս. Կիւրղի Աղեքսանդրացւոյ Սուրբ Գրոց մեկնութիւնը: Այս կարգին տակը կ՝երթան նաեւ Ս. Եփրեմին Սուրբ Գրոց մեկնութիւնը, Ս. Յակոբ Մծբնայ Հայրապետին Զգօն ըսուած գիրքը, Եւսեբիոսին եկեղեցական պատմութիւնը, որոնք թէպէտ եւ առջիններէն քիչ մը տարբեր ոճ մը ունին, բայց անոնց նման ընտիր կարգով ու վայելուչ են: Իսկ երկրորդ Թարգմանչաց եւ վերջին Հեղինակներուն մէջ ասկարգին տակը գացողներն են, Մամբրէ, Եղիշէ, Մանաւկունի, Սարգիս, Իգնատիոս, Լամբրոնացի:

Գ. Ո՞ոլ կամ Բարձր կ՝ըսուի, ան շարադրութիւնը՝ որուն բառերը առատ, ու զանազան վայելուչ ածականներով զարդարուած ու կարգը շրջուն է. ինչպէս են Մակաբայեցւոց գրքերը, Կորիւն, Ագաթանգեղոս, Բուզանդին պատմութեան շատ տեղերը, Գործոց առաքելոց, Պօղոսի ու Կաթուղիկեայց թղթերուն Յառաջաբանութիւնները: Այս կարգին տակը կ՝երթան նաեւ Ս. Կիւրղի Երուսաղէմացւոյ Կոչումն ընծայութեան ըսուած գիրքը, Եւագրի խրատները ու Ոսկեբերանին Յովհաննու մեկնութեան առաջին տասուիւրք ճառերը: Այս կարգին տակը կրան սեպուիլ երկրորդականներէն, Խորենացիին, շատ տեղերը Յովհան կաթողիկոսի պատմութիւնը, Նարեկացին, եւ այլն:

Ա. յսչափս քերականութեան աշկերտներուն համար բաւական կը համարինք : Ուրիշ տեղ աւելի ընդարձակ եւ աւելի ճիշդ բաժանմամբ կը խօսինք , եւ ամէն մէկ գլխին շարադրութեանը ունեցած առանձին կարգը , ու ամենուն իրարմէ ունեցած տարբերութիւնը կը դնենք :

Ա · Պարզ շարադրութեան օրինակ :

Նէ եղեւ իբրեւ չուեցաւ Ժողովուրդն ի խորանայ իւրեանց անցանել ընդ Յորդանան , եւ քահանայքն բարձին զտապանակ ուխտին տեառն առաջի ամենայն Ժողովրդեանն : Նէ իբրեւ մտանէին քահանայքն որ կրէին զտապանակ ուխտին ի Յորդանան , եւ ոտք քահանայիցն կրնկեցաւ տապանակին մնացան յետը ջրոյն Յորդանանու . եւ Յորդանան լցեալ գայր դարիւ եւ դարիւ որպէս յաւուրս հնձոյ ցորենոյ . եւ կացին ջուրքն որ իջանէին ի վերուստ՝ միաձոյլք , անշրպետեալք , հեռաւ ցեալք յոյժ յոյժ . ՀԱդամիտէս քաղաքէ՝ որ է մասն կարիաթարիմայ . եւ որ իջանէինն՝ իջին ի ծովն Արաբացւոց ի ծովն աղի , մինչեւ ի սպառ նուազելոյ . եւ Ժողովուրդն կայր յանդիման Երիքովի : Նէ կացին քահանայքն որ կրէին զտապանակ ուխտին տեառն ի վերայ ցամաքի ի մէջ Յորդանանու պատրաստութեամբ : Նէ ամենայն որդիքն Իսրայէլի անցին ընդ ցամաք , մինչեւ վաճանեաց ամենայն ժողովուրդն անցանել ընդ Յորդանան : ՅԵՍ · Գ · 14 ·

Բ · Մէկէն շարադրութեան օրինակ :

Ա · Ո՞ր ի բանակս զօրականացն անդս երկրի գնեսցէ , կամ նիւթս վաճառականայ աղխաղխիցէ · չիք զբ , չիք ուրեք : Նէ կարի իսկ յիրաւի եւ նմանագոյնս : Ի պատերազմ եկիր , ասէ , եւ ոչ վաճառս ինչ վաճառել · զի՞ այդչափ ոգորիցիս վասն տեղւոյդ , զոր յետ սակաւ մի ժամանակի թողուլ հասանիցէ · յորժամ յաշխարհ երթայցեմք , զայդ անդ արասցիր : Օդնայն եւ այժմ ասեմ ցքեզ · եթէ յորժամ ի մեր քաղաքն հասանիցէ երթալ , յայնժամ զայդ անդ կազմեսցիր ·

մանաւանդ թէ չհասանիցէ ինչ քեզ այնուհետեւ աշխատ լինել, զի թագաւոր ինքնին զամենայն կազմիցէ: Վասն զի աստ փոս ինչ սակաւ շուրջ հատանել բաւական է, եւ ձողիս կանգնել, ի վերայ գլխոյդ սակաւ մի ջրովանոցային գործել. այլ շինուածոց եւ ոչ մի ինչ պէտք են: Տես, զիարդ վաչիւքն եւ սայլիւք Ակիլեացւոց աշխարհին կեանքն վճարին. զիարդ ըստ ճարակացն եւ ելեւէջ փոխանեն. այսպիսի կեանս պարտ է կեալ քրիստոնէից. ընդ աշխարհս շրջել, եւ ընդ սատանայի պատերազմ տալ. զգերեալսն ի նմանէ արձակել, զմարտիսն ի գիւրութիւն հատուցանել, եւ յամենայն երկրաւորացս ազատել: Ո՛չ շինեցեալս ապարանս, ոչ այր գու, զի առաւել զանձն կապիցես: Ընդէր փորես զերկիր, եւ դնես գանձս, զի հակառակ անձինդ պատերազմ կոչիցես: Ընդէր ածիցես պարիսպ, եւ կազմիցես անձամբ անձին բանդ:

Նէ եթէ դժուարին ինչ թուիցի քեզ այս, ևկ երթիցուք յայն տաղաւարս. զի եւ արդեամբք իսկ ուսաս նիցես զդիւրութիւնն: Խուզս եւեթ շինեցին. եւ եթէ չուել հասանիցէ, այնպէս թողուն եւ չուեն, որպէս զօրականքն ի խաղաղութեան զբանակն թողուցուն եւ գնացին. քանզի այնպէս բանակեալ են. մանաւանդ թէ եւս աւելի ցանկալի տեսիլ տեսանել իցէ. քանզի եւ ցանկալի իսկ տեսիլ է տեսանել զանապատն լի վանականօք, վարկպարագի խորանօք խիտ առ խիտ թէւ ի թէւ հարեալ, ճիգն ի ճիգն զապալմանցն թէւակս խառնեալ, քան զզօրականացն բանակի. ուր սրահակք ձգիցին, եւ զսեգս եւ զդեղարդունս կանգնեսցեն, եւ զընկոյն գեղարդեանցն զաղեղնակապարճս կախիցեն, պղնձապատ զգլուխան առնիցեն, եւ մեծապայծառ իմն կնքեալ վահանացն փայլիցեն, եւ կողնաւորք եւ զրահապատք շողայցեն. թագաւորին սպաս առնիցեն ի գաշտի ուրեք, ի հարթի եւ յողորկ վայրի, եւ ճաշք զճաշս տիզիցեն, եւ ընթերիք զընթերիսք անցանիցեն, գուսանիք երգիցեն, փողերք զձայն փողոցն նուագիցեն: Սակայն եւ այնպէս չիցէ գեղեցիկ տեսիլն քան զայն՝ զորմէ այժմ ես պատմեմ:

Բ. Այդ յորժամ Տարցանիցեն զնա եւ ասիցեն, զնովք պաշտես դու. զինչ ասիցեմ։ Ասեմ զԱստուած Խաչելոյն։ Ասիցեն նմա. զայն Աստուած պաշտես դու, որ սատակեաց կորոյս զժողովուրդն իւր. ոչ ահա նա ասէր՝ որդի իմ է. ոչ ասէր՝ անդրանիկ իմ է։ Օ՛հարդ գգուեաց սիրեաց բարձրացոյց զնա, եւ դարձեալ միւս անգամ անդրէն խոնարհեցոյց կործանեաց զնա. արդ դու ոչ ես. եթէ ի նոցանէն իցես դու, զինարդ ոչ սատակեցար դու ընդ նոսա յանապատի անդ. եւ եթէ չէցես ի նոցանէ, զինարդ պագանես դու երկիր Աստուծոյն նոցա։ Օ՛ինչ ասացից նոցա. ստեցից, դանդաչեցից, ասիցեմ թէ չեմ ի նոցանէ. նա թլփատութիւնս եւ շաբաթին եւ ընտրութիւն կերակրոցն յանդիմանեն զնա։ Նա եթէ ասիցեմ՝ թէ ի նոցանէն եմ, ասեն. իսկ դու զինարդ ապրեցար։ Օ՛ինչ ասիցեմ ցՀեթանոսն՝ առ որս են երթայցեմ. ասեմ Մովսէս եմ ես։ Զինին նոքա նախատել զնա եւ ասել. Ո՞չ շատ էցէ քեզ այն, զի աւերեցեր դու զնգիպտոս եւ սատակեցեր կորուսեր զժողովուրդն. զի եկիր դու դարձեալ այսր. միթէ պատրել Հանել կամիս դու զմեզ յանապատ, սատակել կորուսանել եւ զմեզ եւս, որպէս սատակեցեր կորուսեր դու զժողովուրդն՝ զոր Հաներ յերկրէն Եգիպտացւոց։

ԵՓՐ. ԵԼՓ. Զ։

Գ. Բարձր ընթերցուածն օրինակ։

Ա. Այդ՝ ի մեւս եւս գլուխ տարօյն, սկսանէր խոսլով Թագաւորն Հայոց գունդ կազմել եւ զօրս բովանդակել։ Վաւմարել զզօրս Աղուանից եւ զՎրաց. բանալ զդրունս Ալանաց, եւ զիւրոյ պահակին։ Հանել զզօրս Հոնաց, աստատակ դնել ի կողմանս Պարսից։ Զրհաւել ի կողմանս Ասորեստանի, մինչեւ ի դրունս Ցօսբունի, աւար առեալ զերկիրն ամենայն՝ յապականութիւն դարձուցանէր զշինականս քաղաքացն եւ աւանացն յանկալից. զշէն երկիրն ամենայն Թափուր եւ աւերակ Թողոյր. ջնջել ի միջոյ ի բաց կորուսանել, խլել քակել հիմն ի վեր Հանպար առնել։ Հաւարէր բառնալ զօրինս

տէրութեանն Պարսից։ Ուխտ եդեալ միանգամայն վըճիռ
խնդրել մեծաւ քրիստոնեամբ զանգանելն իւրեանց ի տէ-
րութենէն. սպառ սպուռն ջանայր վըճիռ խնդրել մե-
ծաւ քրիստ նախանձաւբեկ լինելով. մեծամեծս փչայր, ի
բազմութիւն զօրացն ապաստան եդեալ, եւ ի քաջու-
թիւն զօրացն յուսացեալ. վաղվաղակի ի թիկունս հա-
սանէին մեծաւ բազմութեամբ ժիր եւ քաջ առն եւ
ձիոյ, եւ բուռն կազմութեամբ Աղուանք, Լփինք, եւ
ճիղբք, Կասպք, եւ այլ ես որ ի սմին կողմանց, զի
զվըճիռ արեանն Աբուաւանայ խնդրեսցեն։

Օ,ի Թէպէտ եւ էր ինքն ի մեծի տրտմութեան՝
վասն քրիստոնեան եղբայրութեան ազգատոհմին, զի հնա-
զանդեցան եւ ի ծառայութիւն մահն համբարձելոյ Թա-
գաւորութեան Յաղթողացն, եւ ընդ նմին միամտեցան։
Օ,ի էր խոսրովու եւ գնացեան արարեալ զի իւրեանց
տոհմայինքն ի թիկունս եկեսցեն, եւ նոցա ընդդէմ կայ-
ցեն ընդ նորա Թագաւորութեանն։ Նեռի սմա ձեռն
տուեալ ի կողմանց Քուշանաց, եւ յայնմ մարզէ, եւ
յիւրեանց ի բուն աշխարհէն, եւ ի քաջ ազգաց եւ ի
մարտիկ զօրացն, զի ի թիկունս հասցեն։ Սակայն տոհմ-
քըն եւ ազգապետքն, եւ նախարարքն, եւ նահա-
պետքն Պարթեւաց ոչ լինէին ունկնդիր. զի միամտելոք
եւ հաւանեալք եւ նուաճեալք էին ի տէրութիւնն Ար-
տաշրի, քան ընդ տէրութիւն իւրեանց ազգատոհմին եւ
եղբայրութեանն։ Սակայն առեալ խոսրովու զազգմա-
թիւն զօրաց իւրոց, եւ որ ուստեք ուստեք եկեալ հա-
սեալ էին ի թիկունս օգնականութեան, նիզակակից
գործոյն պատերազմի։ . . . ԱԳԱԹ. Ա։

Բ. Ձառեաց խաղաց գնաց Ցուդա ի միմեաբերդ ամ
րոցէ անտի, եւ եկն բանակեցաւ ի Բեթսակարիա, դէմ
յանդիման բանակի արքային։ Կանխեաց ընդ առաւօտն
Թագաւորն, առ զբանակն՝ տարաւ բանակեցոյց ի միջոյ
անտի ըստ ճանապարհին Բեթսակարիայ. եւ զլօրսն
սիրեաց ճակատեցոյց ի մարտ պատերազմի. փող հարին,
կազմեցին պատրաստեցին զվիրսն, ճաշակեցուցին յարիւն
խաղողոյ, ի զմուռս եւ ի գինիս։ Եւ կարգեցան բաշ-

խեցին ի դունդս գունդս, եւ կարգեցին առ փիղ փիղ հազար հազար այր սպառազէն. եւ պահապան գլուխ գնդիցն հինգհազար հեծեալ վառեալ նժդեհ ի ձեռն պաշտպան գնդիցն. զի ուր եւ կայցեն գազանքն՝ կայցեն եւ նոքա, եւ ուր եւ գնայցեն՝ գնայցեն եւ նոքա: Նոյնպէս վանդակակապ մարտկոցս մինչեւնայիւք ի վերայ փղացն կազմեցին, եւ զիրապանն ի վերայ գլխոյն նստուցին: Նոյնպէս զայլ այրուձին յայլ եւ յայլեակ թեւս գնդին կազմեցին: Իբրեւ անտի արեգակն ծայրս արձակէր, առհասարակ ի զրահաւոր պատենապէն պղնձապատ վահանացն նշոյլքն զերամբիքն փայլատակէին, եւ ճառագայթք հատանէին իբրեւ ի փայլատականց հրոյ: Նոյնպէս երկայներ ճառկան, զերդոյր որ զբարձամիք լերանցն, որ զձորովք եւ զխորովք եւ զդաշտիւք. եւ խաղային յառաջ առհասարակ կարգեալք եւ կազմեալք. միաբան շարժէին առհասարակ ամենեքեան որ լսէին զձայն բարբառոյ բազմութեանն, զաչսիւն զինու, զառաչիւն զերիվարացն Թնդիւն, զոռնաձայն վահանաւոր վառելոցն: Նոքա եհաս ցուգս իւրով գնդաւն, կարգեցաւ կազմեցաւ ճակատեցաւ պատրաստեցաւ, յարձակեցաւ ի դիմի հարաւ գնդի թագաւորին. յայնմ ատեղոջ յանդիման թագաւորին վեց հարեւր հեծեալ սպառազէն դիմաւալ կացուցանէր յանդիման թագաւորին: Յայնմ վայրի դէտ ակն ի վեր ամբառնայր Եղեազար աւարան, տեսանէր մի ի գազանացն անտի վառեալ զարգարեալ, ի զէն արբունի վառեալ, եւ նշանս արձակեալ, համարեցաւ թէ արքայն իսկ ի նմին իցէ: Յարձակեցաւ ի վերայ գնդին յայլ յայնկոյս գտոցեաց, հոգաւ մինչեւ եհաս ի փիղ անդր նշանաւոր, զէն վերացոյց եւ եմուտ ի նեղբոյ, եհար եւ անդէն կործանեաց. եւ էջ նստաւ փիղն ի վերայ, եւ զնա անդէն ճնշեաց:

Գ. Ի հանգիսի աստ արտաքին աշխարհականքդ յորժամ բռնաւոր մարտիկ զբզ մեծահզօր յաղթական, պատկեալ ուստեք լսիցեն, համագունդ խուռնըլնեաց առհասարակ ամենեքեան ի վերայ դիմին, զի տեսանել եւ զինել զմեծագործն զօրութիւն եւ զիմաստութիւն

ճարտարութեան զամենայն մարթասցին: Նա անդ է տես-
սանել զժողովս բիւրաւորաց սրտի մտօք ոգւովք եւ
մարմնովք զիւրաքանչիւր այս արձակեալ ի տեսանել.
զի մի ինչ իւիք իրօք յորմէ որ ինչ ի մէջ նոցա գոր-
ծիցի, վըրիպեալ գտանիցին: Վարձեալ լեզ եւ յերգս
արուեստականաց զոր պաճուճեալ ի մէջ նոցա պատմես-
ցին, մի անգամ դէմ եգեալ առաւել քան զՀանդէս
ընուն զասպարիզացն տեղւոյ. եւ յամենայն կարեւոր
իրացն լքեալ, մեծաւ յօժարութեամբ եւ փութով
եղեալ նոտին. զի զերգս արուեստականաց եւ զերիվն
երվին զարգարելոցն առ ընդ միմեանս կշռելով՝ որ ինչ
ընտիր իցէ լաւութեամբ, զայն գտանել ինչ մարթաս-
ցին: Նա այս արտաքին խառնաղանճ բազմութեան:
Այսպա եթէ ճարտարապետք հռետորացն ճախարակեայս
սեղեւեղեալս բանիւք փիլիսոփայք ի մէջ մատիցեն.
քանզի գոն եւ նոցա թատերք եւ Հանդէսք նուագաց.
կոփիւնք եւ անհնարին կշռութիւնք եւ ընտրութիւնք
բանիցն ասացելոց: Խոկ արդ եթէ ճարտարութեան
բանիցն իմաստութեան, եւ քաղցրութեան երգոցն
արուեստականաց, եւ բռնութեամբ քաղցրութեան արանցն
ճգնութեանց այնչափ միագունդ միախուռն ի լսելիս
եւ ի տեսանելիս մեծաւ յօժարութեամբ դիմեալ շուրջ
նստեալ դեգերին, ձրչափ պարտ եւ պատշաճ է փոյթ եւ
յօժարութիւն մեծաւ պահանջմամբ առ մեզ մատուցա-
նել: Ոչ իբր ոչ եթէ լկտութիւն ինչ երգոց արուես-
տականաց, եւ ոչ ընդունայնապարծ բռնութիւն ըմբշաց
մերկամարտիկ ճգնութիւն պատմելոց եմք, եւ ոչ զձար-
տարութիւն հռետորացն, այլ աստուածեղէն շնորհօք
ի լեզուն տատանելոց: Նա անդ էր սքանչելիս ի վերայ
սքանչելեաց տեսանել. զի այնչափ էր գոչիւնն եւ բար-
բառն. եւ ոչ էր ձայն չարաձայն, եւ ոչ խիստ զժկա-
մակ լսելեաց. այլ քաղցր քան զամենայն երգս արուես-
տականաց ցանկալի եւ անձկալի եւ ուխտիւք խնդրելի. զի
քաղցրացուցանել մարթէր զամենայն միտս եւ զլսելիս:
Նա ի վերայ այսր ամենայնի սրբազգին սոսկալի եւ զար-
մանալի. եւ այնչափ լի էր անճառ ճառիւք, եւ այնչափ

բարուվթիւնս յանձին բարձեալ բերէր, մինչ զի ոչք միանգամ զնոսա ընդունէին, զանձինս երկրակոիս այնուհետեւ ի մարդիկ չՀամարէին. այլ ի վեր յերկինս բնակեալ ի հրեշտակաց վճակս, վերկրաւոր բնակութիւնս յերկինս հաստատէին։

ՈՍԿ. ՅՈՎՀ. ՅԱՒԱՆ.

ԳԼՈՒԽ ԺԲ

ՎԵՐԾԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՑ

ՎԵՐԾԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, որ կարդալ ըսել է, Հին քերականը այսպէս կը սահմանէ։ Վերջանութիւն է մանր տերմնաձայ կամ շրթաբերաց տվերնաքերութիւն. այս ինքն, վերջանալիւնը քերականեան մէկ մասն է, որ առանց սեալի լսողին առջեւը կը բերէ թէ տերնաձ, այս ինքն ոտանաւոր խօսք ըլլայ, եւ թէ շրթաբեր, այս ինքն կարգաւ գրուած պարզ խօսք ըլլայ։

Ընդհ կարդալու Համար երեք բան պէտք է։ Նախ առջեւ բառ իր յատուկ գրովը արտաբերել։ Երկրորդ՝ ազդեկ շեշտել կամ բթել, եւ այլն։ Երրորդ՝ խօսքին վայելչութեան Համաձայն շատ կամ քիչ շունչ առնուլ։ Առաջինը՝ կ'ըսուի ոչղդերութիւն, երկրորդը՝ տառնութիւն, երրորդը՝ պրոնութիւն։

Ուղղագրութեան գործքն է ազդեկ միտ դնել որ կարգալու ու գրելու առեն գրերը սխալ չարտաբերուին, ու իրարու տեղ սխալ չդրուին։ Ինչպէս ն ի տեղ, եը եի տեղ, ոն վի տեղ, չն չի տեղ, ն ի եւ չի տեղ, եւ այլն։

Առոգանութիւն վրայ։

Որեր նախնիք զանազան առոգանութեան նշաններ ունէին, որոնք Հիմակուան առենս չեն բանիր։

Հիմա բանածներըն են՝ շեշտն ու պարոյկը։

Շեշտը՝ որ առանկ (՛) նշան մի է, ան բառին կամ ան վանկին վրայ կը դրուի, որն որ զարնելով պիտի ար-

տաբերուի: Ինոր համար բայերուն հրամայական եղա-
նակին վրայ, բացասական կամ ստորասական մակբայ-
ներուն վրայ, ու կոչականին վրայ հասարակօրէն շեշտ
կը դրուի:

Որդեակ, լէր դո՞ս ուղղա՞ծ ե՞ս արդեօ, չէ՞ բաւէ լինիցի
հեղ:

Որ ո՞ւր կաղիցի գործել, ե՞ս կերկիցի մ՛ի:

Խոկ անուններուն, դերանուններուն ու մակբայնե-
րուն վրայ յարմարութեան ու վայելչութեան նայելով
կը դրուի:

Պարոյկը՝ որ ասանկ (՞) նշան մի է, հարցական
խօսքի վրայ կը դրուի:

Ընդէ՞ր արդեօք ես: Կերթա՞ս արդեօ՞:
Ո՞ւ ոհասանես: Զի՞նչ գործ գործեցեր:

Տրոհուածքեան վրայ:

Տրոհութեան նշաններուն անունները ասոնք են
Թուքն, Սարտակիկ, Կէտ, Վէրջակիկ:

Վ էրջակիկը՝ որ ասանկ (:) նշան մի է, ան տեղը
կը դրուի, երբ որ խօսքը ամբողջ կը լսընայ, ուր մեծ
հանգիստ կամ շունչ պէտք է առնուլ, ինչպէս անթիւ
տեղեր օրինակը տեսար:

Կէտը՝ որ ասանկ (.) նշան մի է, ան տեղը կը
դրուի, երբ որ թէպէտ խօսքին իմաստը ամբողջ
է, բայց ուրիշ ամբողջ խօսքին մասն է, ուր քիչ մը
կանգ առնելու է. ինչպէս,

Որդէ խորաքէտ ընաղանդ ե՞ս. որդէ անընաղանդ ե՞ս
բոլոր եղէցի:

Որդէ նմասդոն ոսքաթ առնէ զնայր. որդէ անփո՞ պրոմո-
ղեն ե՞ս:

Սարտակիկը՝ որ ասանկ (,) նշան մի է, ան տեղը
կը դրուի, երբ որ խօսքը իր դիմաւոր բայը ունի, բայց
միտքը ամբողջ չէ, եւ ուրիշ խօսքէ կախում ունի, ուր
քիչ մը պէտք է կենալ՝ առանց մեծ շունչ առնելու:

Ան ինչ յերջանկագէտ, եւ կացոյց ի վերայ աշտարակի պահմանին, եւ ասէ ցնա. Ընկե որդի ես Աստուծոյ, արի դէպ առաջ ի վայր։

Խումբը՝ որ ասանկ (՝) նշան մի է, շատ տեղ կը բանի։

Կամ երբ որ բային ու իր խնդրին մէջ ուրիշ պարբերութիւն մտնելու ըլլայ. ինչպէս,

Ամենայնի՝ որ խնդրէ ի հէն, պտ։ Հոս ամենայնին խընդիր է տալ բային. որ խնդրէ ի հէն, երկուքին մէջը մտեր է։

Երկրորդ կը դրուի ստորակէտի տեղ, երբ որ երկու դիմաւոր բայ իրարու շատ մօտ ըլլան։

Ցոր պոռն մտանիցէ՝ անդր ապչիէ։
Ցեսանելով ուսցէն՝ եւ ի ուսցէն, եւ լսելով լսիցեն՝ եւ ոչ խնայցին։

Երրորդ երբեմն սկզբնաւորական շաղկապներու վրայ, պայպէս, Աբբ՝ եւ աբբ՝ Իսկ աբբ՝ եւ այլն։

Տրհալեցեան կը վերաբերի գիտնալը թէ բառերը ինչպէս բաժնելու է որ բաժանումը կամ գրադարձը սխալ չըլլայ։

Մէկ այնպէս պէտք է բաժնել, ինչպէս որ կ՚արտաբերուի։ Ուստի ինչպէս որ խօսքի մէջ չենք ըսեր քա-է, գա-ւ, գնա-ւ, գնա-ում-է-ն, հապա՝ քա-ըէ, գա-նա՛, գնա-գում-ընէն նոյնպէս ալ գրելու ատեն բաժնէ։

Ուստի թէ որ բառ մը երկու ձայնաւորի մէջ մէկ բաղաձայն ունենայ, ան բաղաձայնը ետքը եկող ձայնաւորին վրայ պէտք է դնել. ինչպէս պէ-ղ՝ պէ-ղու, պա-պէ՛ պա-պէ։

Այս կարգէն դուրս կ՚ելլեն բաղադրեալ մասնիկները, որոնց բաղաձայնը թէեւ երկու ձայնաւորի մէջ

կինայ, չըստուիր· ուստի չբաժնուիր ա-նաբժան, ա-նաբջ, հապա՝ ան-աբժան, ան-աբջ։

Ինայց թէ որ բառ մը երկու ձայնաւորի մէջ երկու կամ երեք բաղաձայն ունենայ, ան բաղաձայններէն միայն մէկը ետեւի ձայնաւորին քովը պէտք է դնել. ինչպէս եղբայր՝ եղ-բայր, նաբժան՝ նաբժ-ան։

Թէ որ երկու ձայնաւոր գիր քովէ քով գալու ըլլան, ան տեղը կրնան իրարմէ զատուիլ. այսպէս, դոյ-ձէ-լն, մա-ըլ-ա՛։

Ինայց երկբարբառ ձայնաւորները ա՛, է՛, ո՛, ա՛ա եւ ո՛է. իրարմէ չեն զատուիր, ուստի չբաժնուիր ա՛է-պէս, համ-բա՛-ել, ապեղձա՛-ած, է բայո՛-է. համ-պա ա՛-էպէս, համ-բա՛-ել, ապեղ-ձա՛ած, է բայո՛-է։

Ինաղաձայն չ գիրը երբ որ բառի մը ետքի գիրը ըլլայ՝ ձայն չհաներ. ինչպէս, ձաւայ, աբժայ, եւ այլն։ Ինայց թէ որ բառի մը սկիզբը դրուելու ըլլայ՝ բարակ մի ձայն կը հանէ. այսպէս, Ցակովբ, Ցաբունէն։ Ինոր համար չ բաղաձայնը թէեւ երկու ձայնաւորի մէջ մըտնէ, ետքի եկող ձայնաւորին վրայ չդրուիր, հապա առջինին այսպէս, աբժայ-ո՛ւնէն, ձաւայ-ական։

Ուս ալ պէտք է գիտնալ որ բառերը բաժնելու ատեն ուր որ ըը զօրութեամբ կայ, պէտք է ներգործութեամբ դնել. այսպէս, ընա՝ ըն-նա, դնել՝ դը-նել։

Մնացած մէկ քանի նշանագիրներուն վրայ։

Դիւրին կարգալու համար քանի մը նշանագիրներ ալ կան, որոնց անունները ասոնք են՝ ախէաէ, էնիաճայ, փախաքէ, պատուաքիր, երէոբեակ, եւ այլն։

Ա՛ախէաէը՝ որ ասանկ (՛) նշան մի է, կին ետեւը կը դրուի, երբ որ նախդիր կ՚ըլլայ այսպէս, ի՛, ա՛ ի՛, եւ այլն։

Էնիաճայէ՝ որ ասանկ (–) նշան մի է, տողին վերջի ծայրը կը դրուի. երբ որ բառը պէտք ըլլայ կիսել, ու կը ցուցընէ որ բառը ամբողջ չէ։

Փակագիծը՝ որ ասանկ ( ) նշան մի է, ան ատենը կը գործածուի, երբ որ խօսքի մէջ դրսէ ուրիշ խօսք մը կը մտնէ, որ ան առջի խօսքին իբր Թէ մեկնու- Թիւն է. ինչպէս,

Ընդհէր ու կարէ առնել է զեղ երկիւղն Աստուծոյ զոր (որպէս ասաց ոմն է որեոցն) զոր կարող է առնել ամ ծովուն կամ շան։

Պատառագիրը, վրան պատիւով աննշան ձեւ կամ գիր մըն է, որն որ ամբողջ բառի տեղ կը դրուի՝ այսպէս, Ք՝ այս ինչն. եւ այլն։ Հապց այսպիսի նշանները կամաց կամաց կը վերնան։

Նշխարհակը կամ ղայէ գիծը՝ որ ասանկ (՛) նշան մի է, ան ատենը կը դրուի, երբ որ բառը ամբողջ չգրուիր, այսպէս, ՅովՀ՛. Ոսկեբ՛. Ղուկ՛. Աւետ՛. այս ինքն Յովհան Ոսկեբերան. Ղուկաս Աւետարանիչ։

ՅԱԻԵԼՈՒԱՆ

ԶԱՆԱԶԱՆ ԶՐՈՑՑՒ Ի ԽՐԱՏ ԵՒ Ի ԶՒՕՍԱՆՍ ԱՀԱԿԵՐՏԱՑ։

Ա։

ՑԱՂԱԳՍ ԱՍՏՈՒԾՈՑ

Վաբդապետ, Աշխէբ։

Վաբդապետ։ Զինձ կարծես որդեակ՝ յորժամ շուրջ հայեցեալ տեսանես զմարգագետինս ծաղկօք զարդարեալս, զծառս պաղօք լցեալս, եւ զդաշտս արմտեօք առատացեալս։ Յորժամ տեսանես զձկունս ի ջուրս, եւ զթռչունս յօդս։ Կարծիցես զայս ամենայն ըստ դիպաց եղեալ։

Աշխէբ։ Յետին անմտութեան է յայդպիսի անաստուած խորհուրդս մտաբերել։

Վ։ Ապա ով զբ գոյացոյց զերկինս եւ զերկիր, եւ զբքան ինչ միանգամ ի նոսա արարածք իցեն։

Ա։ Աստուած, որ միայն կարէ ի չգոյէ ի գոյ ածել զարարածս։

Վ։ Արդարեւ յիրաւի Աստուծոյ արարածք են երկինք, աստեղք, արեգակն, եւ լուսին։ Երկիր, հուր, ջուր եւ օդ։ մարդիկ եւ անասունք, ձկունք եւ թռչունք, երկակենցաղք, որդունք եւ ճճիք բազմոտանիք։ Խոտ, ծառ, պտուղք եւ արմտիք։ Ծով եւ լիճք, լերինք եւ ձորք, վէմք եւ մետաղք։ Աւր արդ ասա ինձ գիտես համբուն՝ թէ է Աստուած։

Ա։ Այո յանհամար գործոց նորա հաւաստեաւ գիտեմ՝ թէ է Աստուած։

Բ։

Վ։ Ով ստեղծ զքեզ։

Ա։ Աստուած, որ ետ ինձ զհոգի եւ զմարմին, զկերակուր զըմպելի եւ զհանդերձ. եւ պահէ զիս ողջ մարմնով, եւ այլովք եւս բիւրապատիկ երախտեօք ճոխացուցանէ։

Վ. Արդեք պատուականագոյն ես դու քան զանբան կենդանիս:

Ա. Այո, զի մարդ եմ, եւ գոյ յիս հոգի բանական, յորմէ վըճիռ են ամենայն աղքք կենդանեաց:

Վ. Չիցէ արժան մեծապէս գոհանալ զԱստուծոյ մերմէ զՀօրէն գիւրութեանց, որ այսպիսի անզուգական պատուով պատուեաց զմեզ:

Ա. Արդարեւ որ ոչ լիաբերան գոհանայ զԱստուծոյ, անարժան է զարեւ տեսանելոյ, եւ անարժան է կենալ:

Գ.

Վ. Որ է Աստուած բարեխնամ տեսուչ մեր:

Ա. Աստուած մերձ է առ ամենեսեան, որպէս եւ Առաքեալն վկայէ, թէ ոչ հեռի է յիւրաքանչիւր ոքէ ի մէնջ: Չիք տեղի խաւարին՝ աներեւոյթ յաչաց Նորա: Նա ոչինչ կարէ թագչել ի նմանէ, ոչ բան, ոչ խորհուրդ, եւ ոչ ինչ ի ծածկելոցն ի սրտի:

Վ. Օգոյշ լեր որդեակ, ոչինչ գործել կամ խորհել յորոց օրէնքն Աստուծոյ հրաժարեցուցանեն զմեզ: Օ՛ի թէպէտ եւ կարես խաբել զմարդիկ, այլ զԱստուած ոչ քնաւ: Այլ յորժամ բարիս գործես, ուրախ լեր, զի վկայ ունիս քեզ զամենատես ակն, որ հատուցանէ իւրաքանչիւր ըստ գործս իւր:

Գ.

Վ. Կարէս տեսանել զԱստուած զգալի աչօք:

Ա. Ոչ քնաւ, զի անմարմին է, եւ որոյ ոչ է մարմին, աներեւոյթ է աչաց, այլ մտաց խմանալի է:

Վ. Ասէ ապաքէն եւ ի քեզ իսկ կրի քնութիւն իմն որ ոչ անկանիցի ընդ տեսլեամբ ականն:

Ա. Այո, հոգին, որ է պատճառ կենդանութեան մարմնոյ:

Վ. Որչափ է զօրութիւն Աստուծոյ:

Ա. Աստուծոյ զօրութեան չիք սահման: Ամենայնի կարող է, եւ չիք ինչ անհնարին առ ի ԱՍտուծոյ: Ա՛ան որոյ տէր ամենակալ է անուն Նորա:

Վ. Ապա զգոյշ լեր, զի մի արտաքոյ օրինաց Նորա գործելով անհաճոյ լինիս յաչս Նորա: Նա ով ոք յա-

բարածոց կարէ ապրեցուցանել զքեզ ի ձեռաց նորա։ Ո՛չ օրացոյցի ի հրամանս աստուածպաշտս, եւ առաւել յԱստուծոյ երկիցես քան ի մարդկանէ։

Ա. Ո՛չ է ինձ երկնչել, եթէ Աստուած ամենակալ ընդ իս է։ Ահմարիտ է բան Առաքելոյն, որ ասէ, եթէ Աստուած է ընդ կոյս է, ո՞վ էցէ ընդ հակառակ։ Ա՛սան որպ այր քաջայոյս յԱստուած, խաղաղ եւ անդորր սրտի վիճակի։

Ե.

Վ. Ո՞րքա՛րդ կարես գիտել, եթէ բարեբար է Աստուած։

Ա. Ի բազմապատիկ երախտեաց նորա, յորս օր ըստ օրէ վայելեմք անբաւ առատութեամբ, մինչեւ անաստուած մնաց է յայսպիսի եւ յայսչափ երախտեաց միջի յերկրեայս անկանել զբարերարութենէն Աստուծոյ։

Վ. Ա՛պա Աստուած խնամո՞ զմարդիկ։

Ա. Ա՛յո՛, Աստուած նախախնամող զօրութեամբ վարէ ոչ միայն զմարդիկ, այլեւ զանասունս եւ զանշունչ տարերս։ Ո՛յսոսիկ արարածք իւրեանց գեղեցիկ կարգաւորութեամբ իրրեւ խօսուն բերանով զարարչէն պատմեն։

Վ. Ո՛վ զբ ծայրագունեին արժանաւոր է սիրոյ։

Ա. Ա՛իայն Աստուած, զոր պարտիմք ոգւով չափ սիրել, ի վեր քան զնոսա եւ զամենայն սիրելիս, վասն ազգի ազգի խնամոց նորա առ մեզ։

Վ. Ա՛րդարեւ ոչ բաւեմք սիրել զնա եւ պատուել արժանի պատուով։

Զ.

Վ. Ա՛րեթէ ամենեքեան հաճո՞յ են Աստուծոյ։

Ա. Ո՛չ. միայն աստուածասէրքն՝ որք Աստուծոյ իրրեւ հօր հնազանդին, սիրելի են նմա։ Իսկ չարասէրքն, որք ապստամբ են ի հրամանաց նորա, եւ անպատկառ յօրինաց ի նեբքս ի մեզ բնաւորելոց, ատելի են յաչս նորա. զի Աստուած սուրբ է, եւ ատէ զամենայն անօրէնութիւն։

Վ. Ա՞րեթէ Աստուած արդար է, ապա դատի զմեզաւորս։ Ա՞ւ զի՞նչ պատուհաս սահմանեաց վասն մեղաւորաց։

Ա. Կայ մեզ մեղաւորաց արդար դատաստան եւ դառն պատուհաս յաւիտենից, զոր ունին լուծանել ի կեանս որ յետ մահու:

Վ. Այսպէս զգոյշ լեր մի ինչ գործել անհաճոյ Աստուծոյ, զի վերջին սահման չարեաց է անկանիլ ի ձեռս բարկութեան ամենակալ դատաւորին:

Ե.

Վ. Օ՜ինչ խոստացաւ Աստուած արդարոց:

Ա. Օ՜անանց երանութիւն ի փառս արքայութեան երկնից:

Վ. Հշարտիւ այդ այդպէս է:

Ա. Այո՛, զի Աստուած խոստացաւ անսուտ բերանովն, եւ հաստատեալ է ի հոգիս առաքինեաց, թէ վըճռէ ի խոստմանցն եւ ոչինչ, այլ ամենայն անվըհեպ ի գլուխ ելանէ:

Վ. Մեզ զարթոյց զմեզ յաւետիս խոստմանցս այսոցիկ:

Ա. Յիսուս Քրիստոս, որ հայեալ ուրախարար քառասուն եւ ութ ամաց յառաջ եկաց ի Հրէաստանի, եւ իւրով վարդապետութեամբն եւ մահուամբ զմեզ յարութեան եւ արդար հատուցման մեզ հաւատարմացոյց:

Վ. Վոհացիր զպարգեւացս, եւ զամենայն աւուրս կենաց քոց կատարեա զկամն Նորա, որպէս զի մասին սրբոց՝ որ պատրաստեալ է պատուիրանապահ համբերողաց, արժանի լիցիս:

Ը.

ՑԱՂԱԳՍ ՑԱՌՆԵԼՈՑ Ի ՔՆՈՑ

Պեթրոս, Պաւղոս.

Պեթրոս. Օ՜արթիր, Պաւղէ, զարթիր, ընդէր ննջես. ժամ է արդ ի քնոյ զարթնուլ:

Պաւղոս. Կնա՛, եղբայր, գնա՛, մի աշխատ առներ զնս, զի տակաւին չեւ է իմ բանական ի քուն եղեալ:

Պե. Վխըղճաց էանց, եւ առաւօտն ծագեցաւ, ժամ է արդ երթալոյ ի գործոց:

Պաւ. Թո՛ղ արա ինձ սակաւիկ մի զի յերեկոյին կարի վաստակեալ մնի ի քուն։

Պե. Ոչ Թողից զքեզ մինչեւ ոչ ելանիցես յանկողնոյ։ Իսկ գիտես թէ զնարդ խմաստունն յանդիմանական բանիւ վարի առ ծոյլն, Թէ որպէս Դուբտ չրնչէ է ձեռնոջ, այնպէս վատ է մահճոն իւր։

Պաւ. Օհ՛ եղեւ քեզ այսօր, զի այսպէս վաղ քաջ ի հաւասօսի եկեալ՝ չտաս ինձ Թոյլ առ վայր մի հանգչել յաշխատութենէս։

Պե. Օ՛ինչ ասես, ապաքէն անց պահ մի առաւօտուն։

Պաւ. Վ՛ասո՛ր ժամք են աւուր։

Պե. Նրբեք, եւ գրեթէ ուսայ ի բերան զհամարն իմ։

Պաւ. Ա՛յ ինձ զի հեղգութեամբ ծախեցի զժամանակն։ Յարեայց վաղվաղակի. Ներեա սակաւիկ մի մինչեւ պատրաստ լինիցիմ։

Թ.

Ասպուաձատուր, Խոսրով.

Ասպուաձատուր. Նրբը զարԹեար այսօր ի քնոյ։

Խոսրով. Ի մետասաներորդ ժամու ի ցերեկոյ։

Ա. Օ՛ինչ գործ գործեցեր՝ իբրեւ յարեար ի քնոյ.

Խ. Նախ առաջին գոհացայ զԱստուծոյ, որ ետ ինձ զգիշերս խաղաղութեամբ անցուցանել։

Ա. Ընդարեւ մեք բանաւորքս պարտիմք անպակաս գոհութիւնս առ Աստուած մատուցանել, վասն անբաւ երախտեաց նորա առ մեզ։ Օ՛ինչ յետ այնորիկ։

Խ. Ընկի զնեւս զՀանգերձս, լուացի զձեռս եւ զերեսս իմ. եւ ապա սկսայ ուսանիլ ըստ Հանապազորդ կարգի։

Ա. Խարտըզ է, զանա այսպէս օր ըստ օրէ յառաջագոյն լինել։

Ժ.

ՑԱ ՂԱԳՈՍ ԸՆԹԵՐՑՄԱՆՆ

Մարկոս, Թագէոս.

Մարկոս. Նկղբայր, զի՞նչ է այս զոր ի ձեռին ունիս։

Թագէոս. Վ՛երադարձութիւն որպէս եւ տեսանես։

Մ. Վ֊ինչ ի բերան գՀամարն։

Թ. Վ֊ասո եւս ուսայ, եւ այժմ պատրաստիմ երկ֊րորդել զմիանգամ ուսեալն. զի Հաստատուն լիցի եւ մի Հարեւանցի ինչ։

Մ. Ընդէր Հանապազօր կրկին ուսանիմք, զոր յե֊րեկն ուսաք։

Թ. Այնպէս Հրամայեաց վարդապետն։

Մ. Լաւ զպատուէրն, այլ զպատճառն Հարցա֊նեմ, Թէ ընդէր այնպէս Հրամայեաց։

Թ. Ած ի սերտել ի միտս զնորոգ ուսեալն։ Այ֊Թէ ոք ոչ ոտոգէ օր ըստ օրէ զնորատունկ բոյս՝ վաղ֊վաղակի ցամաքի. նոյնպէս եւ որ զմիանգամ ուսեալն Թող֊զու անյիշատակ, դիւրաւ մոռանայ։

Մ. Աղաչեմ զքեզ, պատմեա ինձ եղբայրաբար սիրով, Թէ զնարդ ուսանիս, զի տեսանեմ զքեզ զբազ֊մաք աշակերտակցաք իմովք յոյժ գերազանցեալ։

Թ. Ահա պատմեմ քեզ զամենայն յանկեղծ մի֊տաց։ Ոչ֊ի ոչ շատանամ մի անգամ ուսանելով, այլ երկից եւ երից փորձեմ զնոյն, զի ի խոր անկեսցի ի միտս իմ։

Մ. Յանկամ Հարցափորձիս քննել զքեզ, եւ տես֊ղեկանալ վասն աւուրս ընթերցուածոյ։

Թ. Այս ինձ կարի անօրժելի է, այլ դու քանզ միտ դիր, զի եթէ անկանիցի բառ կամ բան ի բերանոյ իմ՝ մի֊ւիշեցուսցես անմեղի։

ԺԱ.

ՑԵՂԸԳԻՏ ՀՆԱԶԱՆԴՈՒԹԵԱՆ ԱՒՐ ՅՈՆՈՂՍ

ՎԸՐԻՆԱԿ, ԱԸԻՈՓԱՆԷ.

Վ. Ընդէր քո, որպէս լուայ, զարձաւ յե֊գիպտոսէ։

Ա. Այո՛ զարձաւ, յաւուր ուրբաթու յերեկոյի։

Վ. Այսպաքէն ծանր է քեզ գալուստ նորա։

Ա. Այնդէր, մանաւանդ Թէ կարի ուրախ եմ ընդ գալուստ նորա։ Այայց զի՞ է քեզ, զի յայգեվիսի միտս բերիս։

Վ. Թէրեւս ի լինել նորա ի բացէ, կարէիր ըստ մտի շրջել։

Ա. Ոչ գիտեմ զինչ ակնարկէ ըստ մտի շրջելն։ Նա ի մի եւ ի նոյն շաւղաց վերայ գնամ եթէ հեռի իցէ հայր իմ եւ եթէ մերձ։ Յատկապէս, եթէ դէպք ժամանակին այնպէս պահանջեն։ Ոչ բնաւ մեկնիմ ի տանէ, բայց եթէ վասն կարեւոր պիտոյից հրամանաւ մօր իմոյ։

Վ. Կաւեւ մօր քո այնչափ հնազանդ բարս ցուցանես։

Ա. Ոչինչ խորհիմ ընդ հայր եւ ընդ մայր։ Ոչ ապաքէն միապէս օրինադրեն տանտաբանեայ պատգամքն զՀօրն եւ զմարն պատուել, թէ Պատուեա՛ զհայր ո՛ւ զմայր։

Վ. Արդարեւ զամենայն զոր ասացեր, արդար խոսեցար։

Ա. Ընդհէր այդչափ հակառակեցար յայն ինչ, զոր ինքնին գիտեիր զճշմարտութիւնն։

Վ. Ո՛ւռ ի ճանաչել զանշարժութիւն մտաց քոց ի բարին։

ԺԲ.

ԾԱՂԱԳՈՍ ՅՐՏՈՒԹԵԱՆ ԶՄԵՐԱՑՆՈՑՆ

Գրիգոր, Նեբոսէս.

Գրիգոր. Տէս, քանի բռնութիւն է օգոյ, որպէս սաստկութեամբ շնչէ հիւսիս։ Ոչ ապաքէն լաւ եւս էր ամենայն սառնամանեաց եւ դառնաշունչ օգոյ անբաւ հեռաւորութեամբ մեկնել ի սահմանաց մերոց։

Նեբոսէս. Ոչ այդպէս, զի ի բազում իրս պիտանի է ձմեռն եւ սառնամանիք ցրտութեան։

Գ. Ցի՞նչ իրս աղէ ասա։

Ն. Հռնութիւն հողմոյ ուժգին բաղխելոյ մաքրէ զօդն ի վնասակարութենէ, զի եթէ օդ անշարժ կայր ի կայանի, անհիւ մահունս գործէր ապականարար գոլորշեաք։

Գ. Ա՛յլ զի՞նչ օգուտ մատակարարէ ձմեռն անբերելի սառնամանեաք։

Ն. Խոյսք եւ ամենայն ծառատունկք եւ երկիր ամենայն եթէ ոչ առցեն զձմեռն եւ զանձրեւ ոչ կարեն քաջ պտղաբերել։ Օ, ի եթէ ձիւն եւ սառնամանիք ոչ պընդեն զերն զլերինս, արմատք խոտոց ոչ պարարէին։

Գ. Նէ ընդէր է զի ի ձմերայնի երկիր պնդի, եւ ջուրք պաղին սառնամանեօք։

Ն. Ասի է պատճառն, զի ի ձմերայնի ճառագայթք արեգական կողմնակի անկանին յայն մասն երկրի, ուր ձմեռն զօրացեալ իցէ։ Նէ կողմնակի անկեալ ճառագայթք տկար են ի ջեռուցանել։ Ասի է եւ անզուգութիւն տուընջեան եւ գիշերոյ, զի ի ձմերայնի կարճին աւուրք եւ յամարայնի երկարին։

ԺԳ.

ՑԱՂԱԳՍ ՃԱՇՈՒ

Մխայել, Գաբրիէլ.

Մխայել. Խնդիր մի փոքր խնդրեմ ի քէն, աղաչեմ մի անտես առներ։

Գաբրիէլ. Նէ ես աղաչեմ զքեզ մեզն եւ յայտնի ասել զամենայն, զի անխափան կատարեմ։

Մ. Խնդրեմ ի քէն այսօր ի միասին ճաշել։

Գ. Հարուք է, այլ զգիշէր լեր մի ինչ առաւել քան զայլ աւուրցն սովորութիւն պատրաստել։

Մ. Դու ինքնին գիտես, թէ ոչպէս ի մանկութենէ անտի իմիկ վարժեցայ ի ծնողաց իմոց պարկեշտ լինել ի կերակուրս եւ յըմպելիս։

Գ. Վասնի՞ ժամք են աւուր։

Մ. Չրեք։ Ասէ է ժամ ճաշուն, եւ զթիցուք ի տուն։

Գ. Իմ այսպէս լուեալ է, թէ արեւմուտք պլլզգվարին ի թիւս ժամուց։

Մ. Այո այնպէս է. զի առ նոսա հասարակ օր եւ հասարակ գիշեր միշտ յերկուասանեւորդ ժամս լինի։ Իսկ առ մեզ ժամք հասարակ աւուր եւ հասարակ գիշերոյ միշտ փոխին։

ԹԴ.

ԹԱՄ ՃԱՇՈՑ

Մխ֊այել, Գաբրիել, Եղբայր Նորա Ռափայել, եւ Թաւայ Ի Պեդրոս անուն.

Գ. Ինդէր անցեր զբանիւ քով, եւ եւտուր յօրի֊նել խորտիկս զանազանս եւ բազմապատիկս, մինէ գայլ կարծեցես զնս եղբայր:

Մ. Վհաւ լեցի, սակայն եւ ոչ անարիւն Ճպուռն, որ առանց կերակրոյ զօդն միայն Ծաքելով, կամ ի ցօ֊ղոյ երկնից կերակրի:

Գ. Լաւ է եղբայր քո կրտսեր Ռափայել:

Մ. Այո առ մեզ է, այլ քանզի կարի փոյթ է յուսմունս, հրաժարեալ է ի մարմնական զբաղմանց:

Գ. Պետրոս, գնա ազգ արա նմա զնկատողութիւն իմ եւ թէ ժամ է ճաշոյ:

Ռափայել. Ողջոյն ինձ:

Մ. եւ Գ. Ողջոյն է. ևկ առ մեզ բազմեացուք:

Ռ. Կ'երեցէք ինձ, զի ոչ իմացայ զգալուստ ձեր, եւ ոչ հանդիպեցայ ձեզ լսա արժանի ընդունելութեան ողջունիւ սիրոյ:

Գ. Կանխաւ գիտեմք մեք, թէ որպիսի սերտիւ սի֊րեմք զմիմեանս, եւ վասն ակամայ տգիտութեան ոչ ոք մեզադիր լինի սիրելոյ:

Մ. Այդ՝ քանզի ամենայն ինչ պատրաստ է՝ ա֊զօթս արարեալ բազմեացուք ի սեղան:

Ռ. Օհայդ է թաննն:

Գ. Հայժ բարւոք է, եւ ինձ կարի անսրժելի:

Մ. Պետրոս, առեալ զսկաւառակս՝ բեր այլ փո֊խանակ նորա:

ԹՒ.

Մ. Այդ՝ բաժանեցի զմիս որթոյն, զոր մասն առաւել անսրժես:

Գ. Կրն եւ իցէ, ինձ մի եւ նոյն է:

Մ. Առջիք զայս մասն, զի փափուկ է եւ համեղ:

Գ. Ո՞նձապէս ցաւ է մեզ, զի զանձնէ քեզ ոչինչ փոյթ է. ես ինքնին մասնաւորեցից քեզ զմեւս մասն:

Մ. Նս ի սեղանի չհրաժարիմ ի կերակրոց։

Ն. Այլ զի՞ է քեզ զի զերեսս քո ոչ տեսանեմ զուարթագին, որպես յերէկն եւ յեռանդն։ Վտրծ զկրճսիպոսին գործես։

Գ. Առակօք բացեր զբերան քո։ Այլ չգիտեմ ես յինչ ակնարկէ առակս։

Ն. Պատմեն զկրճսիպոսս փիլիսոփայէ, թէ այնպէս զմայլէր մտօքն յոլամանս իւր, մինչեւ առ սեղանով բազմեալ՝ սովամահ լինէր, եթէ ծառայ նորա ոչ տանէր զկերակուրն ի բերան նորա։

Գ. Ինձ այսպէս թուի, թէ որպէս ոչ ուրեք այսպէս բարեկամաբար հիւրընկալեալ մեծարեցայ, նոյնպէս ոչ երբեք այսչափ կերայ, որչափ այսօր։ Զիմ վերայ արդարանալ կարծեմ զառասպելն թէ «Շարայի ուլդն է, ձեր Շէյթանայ մէջտեղն կէ»։

Մ. Զղաչեմ զձեզ պատմեցէք ինձ զինչ խրատեզ առակս։

Գ. Պատճառս եւու քեզ քննել զպատմութիւն Մովսիսի խորենացւոյ. բայց զառաջին հատորին զմեծասանեւրօրդ պրակն, եւ անտի տեղեկանաս *։

ԺԲ.

Մ. Լերն յերկուց աստի հաճոյ թուի քեզ, միս եզին, եթէ ոչխարին։

Գ. Այ՛նս եղնն առաւել ախորժելի է ինձ, այլ զոչխարինն առաւել առողջարար ասեն։

Մ. Այսպէս եւ ես զնոցունն յոյժ սիրեմ, այլ միասակաւ պատմի առողջութեան։

Ն. Հիրաւի է զարմանալ, թէ ուստի ի քիմս մարդկան այսչափ զանազանութիւն։ Հաղիւ գտանին յաշխարհի երկուք ոմանք, որք միաբանիցին ի ճաշակս կերակրոց։

---

* Դէմք առակիս առ շատակերան Հայկն, որ առ ժամանակօք Մովսիսէ խորենացւոյ յամախեալ էր ի բերանս գեղջկաց, զի Աբամայկս զորդի իւր զՀարայ զայր շատակեր եւ զողոմածն առաքէ ի գաւառ մի արգաւանդ եւ բերրի, յագեցուցանել զմայագութիւն նորա ի պարարտութենէ երկրին։ Խոր. Ա. 11։

Մ. Վախեմ զբազումն, որք եւ զպանրոյ հոտն առնուլ անգամ ոչ հանդուրժեն։

Գ. Ա՛նաւանդ տեսի ես զոմանս, որք բնաւ հաց եւ ջուր ոչ ճաշակեն։

Մ. Աւր յերկարել մեր զբանս, մոռացաք զուտելն։

Գ. Շ նորհակալ եմ, եղբայր, այնպէս յագեցայ, զի այլ ոչինչ կարեմ ուտել։

ԺԲ.

ՑԱՂԱԳՆ ԶՒՕՍԱՆԱՑ

Հայր, Որդի.

Հայր. Ես ահաւասիկ եկանեմ զբօսանել, գա՛ս եւ դու ընդ իս, որդեակ։

Որդի. Ահաւասիկ եմ, հա՛յր, երթիցուք վաղվաղակի։

Հ. Լաւասիկ անցաք պահ մի, եւ երեւի մեզ ծով։

Ո. Ո՜վ քանի ահագին եւ լայնածաւալ է ծով. միթէ ունի՞մք անցանել ընդ այս ծով։

Հ. Ա՛յո, եկ առ իս, եւ կալեալ զձեռանէ քումմէ այնպէս մտցուք ի նաւակն, մի գուցէ անկանիցիս ի ծով անդր։

Ո. Ա՛րեգ խոր է ջուրն։

Հ. Հայ՛ր խոր է։

Ո. Տեսանեմ ես, հա՛յր, զբազմաթիւն նաւաց մեծամեծաց եւ փոքունց։ Լաւ՞ գան, կամ ո՛ւր երթան։

Հ. Ա՛նծամեծ նաւքն՝ զոր տեսանես, յածին ընդ աշխարհ ամենայն, զի ծով է շուրջ զաշխարհաւ. վասն ճառս բերուն եւ տանին։ Իսկ փոքրիկ նաւակք այսր անդր շրջեցուցանեն զմեզ առ ի զբօսանս։

Ո. Տեսանե՞ս հայր զբազմաթիւն նաւակաց, որք գան այսր լի մեծամեծ ձկամբք։ Այս զի՞նչ է այն որ ի խելս նաւին։

Հ. Կոչեա՛ ձկնորս ասին, եւ գործի նոցա ուտկան է։

Ո. Օ՜հմրդ կարեն ուտկանաւ ձկունս որսալ։

Հ. Ա՛րկանեն զուտկանս ի ծով, եւ ի չորից տըտ՜նոց ձգեն ի ցամաք բազում աշխատանօք, եւ որ ինչ ի նեղքս փակի, զայն ըմբռնեն եւ վաճառեն։

Ո. Աղաչեմ զքեզ, Հայր պատուական, զի կալցեալ զձեռանէ իմմէ Հանցեաս ի ցամաք, մի գուցէ անկանիցեմ ի ծով։

Հ. Խարտոց է, ոչ Թողից զքեզ անկանել

ՋՈՒԱՐՃԱԼԻ ՑԵՍԻԼ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻ

Ա.

Տիեզերք.

Ընդհանուր աչեթռնա յերկուս մասունս բաժանի, յերկինս եւ յերկիր։ Յերկինս տեսանելիք աչեթռնան եւ աղօթեղ։ Երկիր ընդ պլորց տաբերաց, այս ինքն ընդ, ըդդ եւ օդդ, ի պատճառս մարդոյ ստեղծաւ։ Ի յերկրի գտանին լերինք անտառովք եւ խոտովք, քարամբ եւ մետաղօք. ջրք ծաղկամբք եւ սիզովք. գաշտ ագարակօք եւ արմտեօք, պարտիզօք եւ բանջարօք. ծով, լիճ, ջեփ եւ աւազուտ, կենդանիք եւ մարդիկ։ Աստ վերանան յօդս, ընդունեն Թռչունք ի ներքոյ երկնից, ջրոդանիք գնան կամ ընթանան. սողունք սողան ի վերայ երկրի։ Աւրէնք ժառանգեն զընաւ տիեզերս։

Բ.

Աւրէնքն.

Աւրէնքն, որոյ մեծութիւն ի վեր է քան զմիտս, է գունտ մի հրեղէն. ի ծագել իւրում զնաւաւր գիշերին փարատէ, եւ լուսաւորէ զամենայն ինչ ճառագայթիւքն իւրովք։ Այնչ չեւ ծագեալ էցէ նախընթաց իւր առաքէ ջրշլայան եւ ջրաւօծան, եւ յորժամ մտանէ՝ գնայ իւր գայ երեկոյ եւ ջեղէ։ Այդն այս արեգական նուագէ եւ մերժէ զգուբան, ջեռուցանէ զաշխարհս ամենայն, եւ տայ ամենայնի սնունդ եւ աճումն։ Այս ուրեմն աղբիւր է լոյսոյ եւ ջերմութեան։

Գ.

Աբեգական է զի հեռանայ, եւ է զի մերձենայ, որով չափին չորք եղանակք տարւոյն, գարուն, ամառն, յինն, ձմեռն։ Որչափ կողմնակի անկանին ճառագայթք արեգական, այնչափ սակաւ է զօրութիւն նոցա առ ի ջեր-

մուխիւն։ Ալ ան այնորիկ հասարակաւոր ճառագայթք արեգական զօրաւորագոյն են քան զառաւօտուն եւ զկիսկոյն։ Յորժամ լուսինն կիսով դէպ արեգականն պատահիցէ, յայնժամ խաւարի արեգակն, եւ այս պատահէ միայն ի ծնանել լուսնի։

Գ.

Լուսին։

Լուսին իբրեւ զաշխարհս ընդդիմահար մարմին է, որ զոյս իւր առնու յարեգակնէ։ Լուսատու է գիշերոյ, եւ ի լուսոյ նորա աղօտանան աստեղք, այլ անման է ի ջերմամեծենէ։ Նրբեմն երեւի եւ ի տուընջեան։ Յանկ ի փոխման կայ լուսին. է զի լրանայ, եւ է զի պակասէ ի նմա լոյս. եւ զարձեալ ընծայի նմա լոյս, եւ առ սակաւ սակաւ աճէ ի նմա, մինչեւ յառաջին պայծառութիւնն ի վեր ելանէ։ Լուսին լուսնի հանդիպի ի ջորեքասանեւորդ աւուր, յորժամ կողմն յարեգակնէ պայծառացեալ առ մեզ ունի զհայեցուածն։

Ե.

Լուսինն գնդաձեւ է, սակայն ոչ հարթ հաւասար, այլ խորացեալ ըստ օրինակի խորոց եւ ըստ ձորոց, ըստ լերանց եւ ըստ բլոց։ Նրբանեակ կամ ընկերք է աշխարհիս, եւ շուրջ գայ զսովաւ յարեւմտից յարեւելս ի քսան եւ հինն աւուրս, եւ ի մեռասան ժամն, եւ տարեւոր շրջագայութեամբ բերի զարեգակամբ։ Յորժամ երկիր կիսով անկանիցի ընդ մէջ արեգական եւ լուսնի, խաւարի լուսին։ Այս լինի միայն ի լրանալ լուսնի։ Նրբեմն ըստ մասին եւ երբեմն ամբողջ խաւարի։ Յիսուն միլիոն մղոնս հեռի է յերկրէ, եւ յիսնիւ չափ փոքր է քան զաշխարհս։

Զ.

Աստեղք.

Բաց ի լուսնոյ անհամար պարք աստեղաց զզոլոր գիշերն լուսաւորեն, որք բաժանին յանմոլորս եւ ի մոլորս։ Աստղատուն կամ անմոլար աստեղք առանձին լուսով իւրեանց լուսաւորեն, եւ քնաւ ոչ փոխեն զտեղին, յոր կառուցան յարարչէն։ Ի մէջ աստեղաց աստ-

ղըն հիւսիսային միշտ ի նմին տեղւոջ երեւի: Հաստատուն աստեղք, որպէս աստեղագէտք ասեն, մի մի արեգակունք են. եւ շուրջ զնոքօք որպէս զարեգակամբ շուրջ գան մոլորակք ոմանք, զորս լուսով իւրեանց լուսաւորեն եւ ջեռուցանեն: Վասն այն բազմապայծառ յոյժ ձայնեալ, յանհամար աստեղաց խիտ առ խիտ երեւելոց ունի զտեսիլն, որ անբաւ միջոցաւ հեռի է յաշխարհէ:

Ե.

Երկիր.

Վկնդաձեւ է աշխարհս, վասն այսորիկ ասի եւս ոլորտ երկրի: Հայտ է ի ստուերէ երկրի տպաւորելոյ ի լուսինն խաւարեալ: Հշխարհս կիսով չափ լուսաւոր է, եւ կիսով չափ խաւար: Լուսաւոր կիսագունեան տիւ, իսկ խաւարն գիշեր կոչի: Երես երկրի ի ջրոյ եւ ի հողոյ բազկանայ, այլ փոքր է տարածութիւն ցամաքին քան զծովու: Նշանակք նորա հինգ հազար եւ քառասուն մղոն է: Ջորք են կողմանք աշխարհի, արեւելք, արեւմուտք, հիւսիս, հարաւ: Խաժանի ի հինգ գօտիս, որոց երկուքն գրեթէ անբնակ են առ սաստիկ ցրտութեան: Երկուքն բարեխառն, որպէս Հայաստան եւ Իտալիա, եւ այլն: Նոր ի միջոցին է սաստիկ ջերմ է, որպէս Ափրիկէ եւ Հընդկաստան: Ջանազան են բերք սորա, որպէս արմտիք ի դաշտս, բոյսք ի պարտէզս, խոտք ի մարգագետինս, եւ ծառք յանտառս: Ընդ հողով գոյանան մետաղք եւ վէմք:

Ը.

Ջուր.

Վտանին ի լերինս շատեմարանք ջրոյ, որք ի փեղկից լերանց քամեալք աղբերանան, եւ առ սակաւ սակաւ վտակացեալ մեծամեծ գետս գնացուցանեն: Մեծայն ջուր բնաւոր ծանրութեամբ ի վայր բերի. վասն այնորիկ տեղիք՝ ուստի աղբեւրք բղխեն բարձր են քան յօ դիմին: Ջուրն ծորելի է եւ թափանցիկ, եւ կերպարանք իւրաց՝ որք ի նա անկանին, որպէս երկինք, արեգակն եւ լուսին եւ ամպք, իբրեւ ի հայելւոջ տեսանին: Ջուր մաքուր եւ անխառն զուրկ է ի համոյ, ի հոտոյ եւ ի գունոյ: Ջուր

անձրեւոյ առաւել պտղաբեր գործէ զերկիր քան զգետոց եւ զաղբերաց։

Թ.

Ի ջուրն բնաւորեալ է ջերմութիւն, իբր զի հեղուկ է։ Նոյնպէս եթէ յամենայն ջերմութենէ վերջասցի՝ սառնամանիս ծնանի, որ ջերմութեամբ հալի։ Այսպէս բնաւորական ջերմութիւն հանապազ գոլորշիս ի վեր հանէ։ Խառնեալ է ընդ սմա եւ օդ, զոր պղպջակքն յերեւս նորա յայտ առնեն։ Ամենք յաղբերաց ջուր ցուրտ բղխեցուցանեն, ոմանք ջերմ, այլք գառն, եւ կէսք ի միում պահս մարդկան առողջութեան։ Զի ասի ջուրն, յոր գտանի խառնեալ հասարակաց աղ։ Այսպիսի է ջուր ծովու եւ աղբերաց ոմանց։ Ջրոյ գոյացութիւն կարի պիտանի է եւ կարեւոր։ Արդկան եւ անասնոց ըմպելի է ի ծարաւս, զամենայն հողաբոյս սնուցանէ եւ քաղուածէ առնէ, եւ բազում աղօրիս եւ մեքենայս շրջեցուցանէ։ Նովաւ կերակուրս եփեմք, եւ զերս ամենայն լուանամք եւ մաքրեմք։

Ժ.

Ծովն.

Ի այնատարած ժողով ջուրցն ծով կոչի, որ զերկիրս շուրջանակի պատեալ ունի, եւ յառանձինն անուն ովկիանոս կոչի, ուստի հանապազ գոլորշիք ի վեր ելանեն անբաւ առատութեամբ։ Նոյնպէս չարի յիրաւունս. զի եթէ չէր սպառեալ մնան ինչ ի ծովէ գոլորշիս ի վեր տալով, ծով ոչ կարէր հանդարտել տանել ջուրց գետոց, որք անդադար ի ծով դիմեն։ Ջուր ծովու աղի է եւ գառն, որով պահի ի նեխութենէ։ Այսպէս այնորիկ ջուր ծովու ոչ է ըմպելի իբրեւ զջուր աղբերց եւ զգետոց։ Նոյն սակս առաւել ծանր է քան զգետոցն եւ զաղբերաց, եւ ի վերայ ակնանց իւրոց բարձեալ բերէ բեռինս ծանուն, իբր զի նաւք գնան անհնարին մեծութեամբ եւ ծանրութեամբ։ Նաւեալ զարմանալի է պեղպեղնէն եւ մանրընձուղնէն ծովու. զի ջուր նորա ի քան եւ ի չորս ժամու երկիցս աճէ եւ նուազէ ի ծովափունս։ Նոյնպէս որպէս կարծի ի լուանոյ անտի ունի զպատճառն. զի ըստ

աճել նորա աճէ, եւ ըստ պակասելն պակասէ: Ի ծովու են ձովաքոնս, սոքասանդս, կղզէի, ցամաքակղզէի, սաս-ղնկոյս, եւ ձայս:

ԺԱ.

Օդ.

Օդ կերկիր եւ զջուր շուրջ օդ պատէ, որ շնորհէ ամենայն ազգի կենդանեաց զնուրեւառս շնչոյ, եւ առանց նորա ոչ կենդանիք կարեն կեալ եւ ոչ տունկք աճել: Որ-չափ մերձաւորագոյն է երկրի, այնչափ թանձրագոյն գոլոշեաք լեալ է, որ մինուղիտ ասի: Օդն ստորին խտագոյն է եւ ծանրագոյն քան զվերինն եւ զկեռագոյնն յերկրէ: Օդն լոյծ է եւ թափանցիկ, եւ ի վերայ ամենայնի ունի եւ զոյժ առաձգական. զի թէպէտ ներկ սեղմել, բայց իբրեւ ազատանայ ի բռնութենէն՝ սաստիկ յարձակմամբ յառաջին անդայտութիւնն ի վեր ելանէ: Հնոտութեամբ սեղմի եւ խտանայ, եւ ջերմութեամբ անդայտի եւ ծաւալի, եւ որչափ բարձր է, այնչափ ցրտագոյն է:

ԺԲ.

Օդն երբեմն պարզ լինի եւ երբեմն անձրեւէ. յամարայնի ջերմ է, եւ ի ձմերայնի ցուրտ: Խակ ի գարնայնի եւ յաշնայնի բարեխառն: Ոչ երբէք պարզի, այլ միշտ խառն է ընդ աղի եւ ծծմբոյ եւ ընդ այլ տարերաց մասունս: Որքան մաքուր է օդ, այնչափ առողջարար է: Օդն թեթեւագոյն ի վեր բերի քան զծանր, որպէս իւղ յերեսս ջրոյ: Ինդ օդ ճանապարհ գործէ ձայնն, եւ որչափ մաքուր է եւ խաղաղ, այնչափ առաւել յստակ լսի ձայնն: Պարձակալ ցնդի ձայնն ի թանձր եւ ի խոնաւականն մասանց յօդս ճախրելոց: Աչեփանդ ասի բացագանչութիւն օդոյ. իբր զի ուր ընդդիմակայ մարմնոյ պատահէ, անդրէն ընդ կրունկն դառնայ, յորմէ նոյն ձայն ազդէ յականջս խօսողին: Հօդս գոյանան ամպ, անձրեւ, յեղ, փայլակն, կայծակն, ձիւնծան եւ այլ մեթեորայք:

ԺԳ.

Հողմ.

Օդն հալիւ երբեք հանդարտի, այլ գրեթէ միշտ ի շարժման կայ: Հ արժումն օդոյ սաստիկ հնչելոյ հողմ

ասէ, իսկ հեզիկ հնչեալ պ–ւ անուանի : Ձորք են գլխաւոր հողմունք, որք ընչեն ի լերից կողմանց աշխարհի : Պաբ–պ–ա որ եւ պոբեա ընչէ ի հիւսիսոյ, ապե–ւեաբ կամ ե–բա յարեւելից. Նոտա ի հարաւոյ, ֆէֆե–ա յարեւմտից : Հիւսիսային ընչմունք ցրտագին են քան զայլ ամենայն հողմունս. Հարաւ ըստ առաւել մասին գաղջ է. արեւմուտք խոնաւ. եւ արեւելք չոր : Հողմունք բազմապատիկ օգտակարութիւնս ունին. մաքրեն զօդն ի վնասակար գոլորշեաց. բարեխառնեն զտաք խոշակին, եւ զբազում ախտից պատճառս կարճեն : Ի արեւն զամպս, եւ այսր անդր տարաբերեն. եւ յետ ձմերայնոյն անցանելոյ՝ լուծանեն զձիւնս. եւ զերկիր բազում անձրեւօք ոռոգեալ՝ վաղ քան զարեգակն գիտեն ցամաքեցուցանել. նաեւ վարեն, եւ աղօրիս շարժեն : Ոմանց երբեմն վնաս գործեն : Ի երկիր երբեմն զծառս յարմատոց խլել, զձիւնս կործանել, եւ զնաւս ի նաւահանգիստս վանգ արկեալ՝ բազում անգամ եւ խորտակել : Ոմանութիւն հողմոյ անդրադարձոյ է պատճառ երկրի սաստանման, որ բազում անգամ ի բազում տեղիս զքաղաքս եւ զգիւղս հիմն ի վեր տապալեաց :

ԺԹ.

Հոբ.

Հուրն է պատճառ լուսոյ եւ ջերմութեան. լուսաւորէ, ջեռուցանէ, խանձէ, եւ այլն : Երբեմն բորբոքի հուր արագ արագ շփմամբ դիւրավառ նիւթոց : Ամրեն հուր արագ արագ եթէ կոր ապակւով ի մի ժողովիցին : Հասարակօրէն հուր վառեն զվէմ գայլասպաղ ընդ պողովպատի հարեալ : Փայտ վառեալ ծխէ, իսկ մեացեալն յածխի դառնայ : Հազում պինդ մարմինս գիտէ հուր հեղուկ գործել, որպէս զոսկին, զարծաթն եւ զայլ մետաղս : Հուրն՝ ճարակի կարօտանայ եւ օդոյ փչելոյ, ապա թէ ոչ՝ շնջանի : Ի տարերս թեթեւագոյն է քան զամենեսին :

ԺԵ.

Լոյս.

Ի հրոյ գոյանայ լոյս, զոր հուրն ընդ ամենայն կողմն ծաւալէ : Օդոյ թեթեւս լուսոյ յերկուս առաւելապէս փայլէ :

Նախ՝ զի միայն լուսով կարելիք տեսանել, եւ երկրորդ՝ զգոյնս որոշել ի միմեանց։ Արանզի ուր չիք լոյս, խաւարն ի վերայ հասեալ գոյնք անհետանան։ Լոյսն քան զամենայն ինչ, եւս եւ քան զձայն արագ ընթանայ։ Զայս ոագայիք արեգական միշտ ուղղաձիգ բերին եւ ոչ երբեք խոտորին, բայց եթէ յորժամ յանգայտ մարմնոյ ի թանձր հասանեն, որպէս յորժամ յօդոյ ի ջուր գան մտանեն։ Օգի ի լինել այսմ պատճառս՝ բեկբեկին ճառագայիք արեգական, եւ գաւազան ի ջուր մխեալ խոտոտակեալ երեւի։

ԺԱ.

Գոլորշիք։

Յ երմուեթիւն արեգական ժողովէ ի ծովէ, ի գետոց եւ յաղբերաց անբաւ գոլորշիս, որք ի վերոյս ցնդեալ պահասին։ Այս գոլորշիք ի ցրտութենէ վերին օդոյ ի մի ժողովին եւ խտանան, որով եւ երեւելի լինի աչաց մերոց։ Եւ եթէ տարածեսցի ի վերայ երկրի, հասարակ ձայնիւ ՀՊ կոչի։ Եթէ վերանայ յօդն՝ ամպ անուանի։

ԺԲ.

Ամպ, անձրեւ, չիւն, կարկուտ եւ այլն։

Նթէ մէգն տարածեսցի ի վերայ երկրի՝ նշան է օդոյ պարզելոյ։ Այլ եթէ ի վեր յօդս ելցէ, նշանէ անձրեւոյ։ Հաճանային եւ ի գալնանային եղանակս ընդ առաւօտս եւ ընդ երեկս մէգք յաճախեն, մանաւանդ ի ջրարբի տեղիս։ Նթէ գոլորշիք յօդս տարին ի ցրտոյ, չիւն ծնանի։ Նթէ տարուցեալ անձրեւ ի ցրտութենէ վերին օդոյն՝ իսկոյն անկցի ի տարին օդ ջերմ, կարկուտ լինի։ Ա՝ան այնորիկ յամարայնի կարկտէ, եւ ի ձմերայնի ձիւնէ։ Հօղն պատճառի ի շոգեաց երկրի եւ անկոց, որք ընդ առաւօտս եւ ընդ երեկս խտացեալ ի կայլակս կայլակս ժողովին։ Նթէ ցօղն զգուշտ մարմնոյքն տարի, եղեամն անուանի։

ԺԳ.

Փայլակն, կայծակոնք, եւ այլն։

Նաց ի ջրային գոլորշեաց ելանեն նաեւ ծծմբային գոլորշիք խառնեալք ի ծծմբոյ եւ յարջասպէ։ ուստի եւ

փայլատակումնք ծնանին: Փայլակն երեւի ի խիտ եւ ի լղճագոյն ամպոց, եւ բազում անգամ ձայնիւնս գործէ ահագին որոտմամբ, թէպէտ յամն հասանէ ձայնն յա- կանջս մեր, կամ բնաւ ամենեւին ոչ լսի: Օդի որչափ հեռի է ի մէնջ փայլակն, այնչափ անագան հասանէ եւ հնչիւն որոտման: Այդ ածին բազում օգտակարութիւնս մատակարարէ յաշխարհս. զի մաքրէ եւ զովացուցանէ զօդն, եւ զվնասակարս գոլորշեաց ծախէ: Խազում ան- գամ վնասէ եւս, զի տիգիգ առնէ, հերձանէ եւ մանրէ զծառս, եւ զմարդիկ եւ զանասունս արագագոյն քան զբըթ- թել մի ական հեղձամղձուկ մահուամբ կարճէ ի կենաց: Յամարայնի յաճախ փայլատակէ եւ որոտայ:

ԺԹ.

Ա՛յլ Դեղերայ.

Ան եւ այլ ի հրոյ ձեւացեալ տեսիլք եւ մեռերայք, որք ոչինչ ճայթիւնս գործեն. որպէս վիշապք թռուս ցեղք եւ աստղք սահեալք, որք ծնանին ի պարարտ գոլորշեաց երկրի: Ա՛յլ ևս ի ճախին վայրս երեւին: Ծխածան կամ ալեղն ձգի յամպս յաւուրս անձրեւաց, յորժամ արեգական ի հանդիպոյ ծագէ: Ա՛յն պիտորիկ յառաւօտու ծիածանն նկարի յարեւմուտս, եւ յերեկոյի յարեւելս:

Ի.

Լերինք.

Ընդեռս երկրի են լերինք բարձունք, բլուրք ամ- բարձեալք, եւ խորին ձորք: Ինչ ասի փոքրիկ եւ խո- նարհ լեառն: Որչափ բարձր են լերինք, նոյնչափ ա- ռաւել խորին ձորս ունին: Լեառն Դասպտիէր բարձր է քան զամենայն լերինս ի վերին կիսագունեան, իսկ ի նեղբինն՝ այս ինքն ՀԱմերիկայ՝ Բնդռուվեան լերինք: Վա- զամեն լերանց բարձանց նաեւ ի ջերմ գաւառս պատի միշտ սառկուխճամբք սառնամանեաց, որպէս Ղազեայ լերինք: Ան եւ լերինք ինչ, որոց կատարն հրով ժողովի, որպէս Եդնա ի Սիկիղեա, եւ Վեսուվ ի Նեապողիս: Լե- րինք բազում օգուտ մատակարարեն յաշխարհս. անտի քամեալ ժողովին առուք, աղբերք եւ գետք եւ անտի

պեղեն զամենայն աղգս հանդաց: Լինին խոտս առողջ արարս: Մանձին զանկարգ հողմոց ընկել, եւ բարեխառնեն զկորշակին սաստկութիւն:

ԻՆ.

Մեթոդէ.

Օմետաղս ի լերանց հատանեն, յորոց ոմանք պաղուական ասին, եւ ոմանքն անաբէ: Պատուական է ոսկին, արծաթին. անարգ է երկաթն, պղինձն, անագն, կապարն եւ անդիկին: Ոսկին որ քան զամենայն մետաղս ծանր է եւ պատուական, ոչ միայն ի լերինս, այլ եւ ի գետս գտանի: Ոսկեգործք ոսկի եւ արծաթի դրամ հատանեն, եւ ապգի ապգի զարդս քանդակեն: Երկաթին՝ յորմէ բազում ինչ ի բարւոք պէտս կազմեն, գտանի ի բազում կողմանս: Պողովպատն է երկաթի հրացեալ, եւ ի ջուր թաթեալ: Ի պղնձոյ եւ յանագէ զանազան անօթս հանդերձեն. մանաւանդ պղնձի անօթ անագեալ՝ ժանգիւ ոչ ապականի: Օկապարն, որ կակուղ է քան զայլ ամենայն մետաղս, դիւրին է հրով հալել:

ԻԹ.

Քաքինէ.

Վարինք յազգս աղգս բաժանին: Ոմանք հասարակ են, ոմանք սակաւագիւտ, եւ ոմանք պատուական: Հասարակ են վէմք, գայլախաղ քար, եւ այլն: Սակաւագիւտ է մագնիս, ապակի, մարմար: Պատուական՝ ակունքն: Շինուած որմոց, տանց եւ քաղաքաց հասարակ քարանց պիտոյանայ ի կատարումն: Ցնեանաւ սրին զբեմացեալ դանակ, զածելի, եւ այլն: Վայրկեան վէմ ընդ պողովպատի հարեալ՝ կայծակունս թօթափէ: Սապնիս քարն զարմանալին քան զամենեսեան, զերկաթ յինքն ձգէ, եւ սերտ ընդ նմա կապի: Օգոյս զօրութիւն ընտանեաց հաղորդէ եւ երկաթոյ: Երեք ազատ թողի, միշտ ընդ հիւսիս բերի, եւ նաւավարաց յանհետ ծովս զգուշաւոր շաւիղ ցուցանէ:

ԻԳ.

Ապակին քար է թափանցիկ եւ սերտ: Սարմրին կամ սպիտակ է, եւ կամ երփն երփն գունաւորութեամբ

պիսակացեալ : Ասի ի ծովու գոյանայ : Կունք գտեալք ի հող, ամենեւին ոչ փողիղոլեն . այլ ձեռն արուեստա- գէտ ճարտարաց սրեալ, ընդ ոսկի յեռեալ պայծառ երեւեցուցանէ : Կամ թաւանցիկ են եւ կամ ընդդիմա- հար . որպէս զմիմեանս կանաչ, յակինդ կարմիր, տպա- ղեղն դեղին, եւ այլն : Այլ պատուականագոյն եւ ան- վանելի է քան զամենայն անգամանդ, որ պայծառ ճա- ռագայթիւք եւ երիսն երիսն հարկանելով զաչս տե- սողացն զշոտակ : Ասկայն երկանաքար օգտակարութեամբ գերազանցէ զամենեքումիքն .

ԻԴ .

Տ՟՟ն՟ .

Ամենայն տունկք երիս մասունս ունին աբմաս, քուն եւ ասա : Ասքն ի բունոյ շառաւիղեն, որ ի փոքրիկ եւ ի փափուկ բանջարս ծղոտ կամ ծիլ կոչի : Ասքն բերեն պտուկս, տաղարթս, տերեւս, ծաղիկս, պտուղս եւ սերմանս : Արտաքուստ կեղեւով պատին, իսկ ի ներքս ի բունն է ուղեղ տնկոց : Արմատք տնկոց ընդ հողով ծածկին, ուստի զնոսաւորութիւնն ի վեր ծածկեն, որ սնուցանէ զբոյսն : Ասայց ոչ յարմատոյ միայն սնանին՝ գիւրեն ի վեր բերելով, այլ նաեւ ընդ ծակ- սիս տերեւոց ձգեն զօդն, վասն այնորիկ առանց տերե- ւոյ ոչինչ պտուղ հասունանալ կարէ : Ծառք բազմա- նան կամ ի սերմանէ կամ ի շառաւիղէ եւ կամ յար- մատոյ : Ոչ ամենայն տունկ յամենայն տեղիս աճէ :

ԻԵ .

Ծ՟՟ռ՟ .

Ծառք կամ պաղաբեր են եւ կամ անպտուղ : Պաղաբերքք են խնձորենի, տանձենի, կեռասենի, սալո- բենի, նռնենի, ընկուզի, դեղձի, ծիրանի, եւ այլն : Անպտուղք են եղեւին, գի, սաւճի, կաղամախ, հացի, ուռի : Ա այրենիքք ինքնին բուսանին, իսկ պաղաբերքք մարդկային խնամոց պէտս ունին : Ձաշնանային եղանակս տերեւք ծառոց ինչ թօմաթիին, որպէս խնձորենւոյ, եւ այլն . եւ այլոց անթառամ մնան, որպէս դափնւոյն եւ

եղեւնափայտին եւ այլոց բազմաց: Փայտ ծառոց կամ ի շինուածս պատշաճի, եւ կամ յայրումն պատրաստի:

ԻԶ.

Աբրահէ.

Ի բերս երկրի օգտակարագոյն մարդկան համարին արմտիք, յորոց կէսքն կանուխ, եւ կէսքն անագան հասունանան: Կանուխ ասի զոր յաշնայնի սերմանեալ յաջորայնի ի գալ ամին հնձեն. որպէս ցորեան, հաճար եւ այլն: Անագան ասի, զոր ի գարնայնի սերմանեն, որպէս վարսակ, գարի, կորեակ եւ ձիակորեակ: Ի կարգ սոցա դասին բակլայ, ոսպն, լուբիա, սիսեռն եւ այլն: Որպէս զի երկիր պտղաբեր լինի, աղբս արկանեն: Հետոյ արօրագիր առնեն, սերմանեն եւ տափանեն: Խրթիւ հունձք ատրքանան, մանգաղաւ հնձեն, եւ ի շտեմարանս ժողովեն:

ԻԷ.

Ծաղկոնէ.

Որպէս արմտիք կարգեցան յարարչէն ի պէտս մարդկան դարմանոյ, նոյնպէս ծաղկանց ամենահրաշ զանազանութիւնք պատրաստեցան ի զուարճութիւն աչաց եւ ի բուրումն անուշահոտութեան ի վայելս մարդկան ազգի: Ծաղկանց առ մեզ յաճախելոց ի բուրաստանս եւ յատեղիս զբօսանս՝ բազում են տեսակք, բայց գլխաւորք ի նոսա գեղեցկութեամբ են՝ շահպրակ, վարդ, շուշան, կակաչ, յակինթ ծաղիկ, շահզբրամ: Շահպրակ յառաջ քան զամենայն ծաղկունս աւետ զգարուն: Ապա դից բազում են տեսակք զանազանակք ի տերեւս, ի գոյն եւ ի հոտ: Շուշան պարանչելի բուրմամբ եւ պայծառ գունով վառեալ՝ պատմէ զարարչին գեղեցկութենէ եւ զանպակաս խնամոյ նորա: Խաղողք ի ծաղկանց հոտ անոյշ բուրեն. եւ կէսք առ աչս միայն ունին զշնորհն, որպէս կակաչ, որ ամենեւին հոտ ոչ բուրէ:

ՅՆԿ

ՀԱՐԿԱՒՈՐ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐՈՅ

Ածական անուն . . . . . 23 . 138
Ածանցական անուն 140
Անեզական անուն 5
Անեբեւոյթ բայ 222
Անկանոն բայ 95
Անկատար ժամանակ 44
Անուն 138
Անուն բայի . . . . . 164 . 166
Անցեալ ժամանակ 44
Անցողական բայ 71
Ապառնի ժամանակ 44
Առոգանութիւն 250
Արգելիչ խնդրոյ 224
Բազադրեալ անուն 140
Բազդատական ածական . . . . 139 . 200
Բայ 43
Բայանուն 230
Բարդ անուն 140
Բարբր շարադրութիւն 243
Բացայայտիչ, Բացայայտեալ . . . 163 . 189
Բացառական Հոլով 182
Բուխ 252
Գերադրական ածական . . . . 139 . 202
Գերակատար ժամանակ 44
Գիր 1
Գոյական անուն 138
Գործիական Հոլով 182
Դերանուն . . . . . 34 . 151 . 209
Դէմք բայից 44
Դէմք դերանունից 34
Դիմաղարձ բայ . . . . . 112 . 170 . 225

Դիմորոշ յօդք . . . 34 . 52 . 156 . 216
Դրական ածական 139
Ենթամիայ 253
Երկրբեակ 254
Զարտուղի բայ 95
Իական բայ . . . . . 44 . 45 . 191
Իական դերանուն . . . . . 34 . 151
Ընդունելութիւն եաւ 228
Ընթունելութիւն լէ 227
Ընդունելութիւն լոյց 228
Ընդունելութիւն ող կամ օղ 227
Թիւ անուանց . . . . . 2 . 140
Թիւ բայից 44
Թուական անուն . . . . . 27 . 143
Թամանակ բայից 44
Լծորդութիւն բայից 44
Լուծումն շարադրութեան 238
Խնդիր բաղադրական անուանց 200
Խնդիր բայանուանց 230
Խնդիր բայի 164
Խնդիր բնութեան 188
Խնդիր էական բայից 192
Խնդիր մասնական անուան 207
Խնդիր սեռի կրաւորական բայից 218
Խնդիր սեռի ներգործական բայից . . . 179
Խոնարհմունք բայից 44
Կատարեալ ժամանակ 44
Կէտ 245
Կոչական հոլով 185
Կրաւորական բայ 43
Կրկնական թուականք . . . . . 30 . 147
Համաձայնութիւն մասանց բանի . . . 163
Համաձայնութիւն ածականաց ընդ գոյականս . 203
Հայցական հոլով . . . . . 179 . 194 . 219
Հասարակ բայ 43
Հարցական դերանուն . . . . . 33 . 156

Հարցումն 166
Հոլովմունք անուանց 3
Հոլովումն ածականաց ընդ գոյականս . . . 23
Հոլովք անուանց 2
Չեւ անուանց 140
Զայնակրական բայ 44
Ճոխ շարադրութիւն 243
Մակաէա 253
Մակբայ 235
Մասնական անուն . . . 31 . 148 . 207
Մասունք բանի . . . . . 1 . 165
Միջակ շարադրութիւն 243
Միջարկութիւն 134
Յաոակացուցիչ, Յաոակացեալ . . . 163 . 171
Յաոուկ անուն . . . . . 5 . 18
Յարաբերական դերանուն . . . 41 . 210
Յարակատար ժամանակ 44
Նախադրութիւն 114
Նախդիր արական . . . 2 . 178
Ներգոյական հոլով . . . 183 . 195
Ներգործական բայ . . . 43 . 155
Ներգործակերպ չէզոք 44
Ներկայ ժամանակ 44
Շաղկապ 130
Շարադրութիւն 242
Շէշտ 250
Ուղղագրութիւն 150
Ուղղական հոլով . . . 166 . 193
Չէզոք բայ 43
Պակասաւոր բայք 105
Պատմական հոլով 186
Պատուագիր 254
Պարագայք անուանց 140
Պարագայք բայից 43
Պարագական հոլով 186
Պարզ անուն 140

Պարզ շաբաթաբուխիւն 242
Պարոյկ 251
Սեռական հոլով . . . . . 171 . 194
Սեռք բայից . . . . . 43 . 156
Սատյական դերանուն . . . . 40 . 155
Սուրբ-սատյական եղանակ 159
Սատրակէտ 251
Վերծանութիւն 250
Վերջակէտ 255
Վերջահոլով տրական . . . . 2 . 177
Տրական հոլով . . . . . 2 . 177
Տրհուխիւն 251
Ցուցական դերանուն . . . 37 . 115 . 154
Փակագիծ 254